İSTİHBARATIN DÖNÜŞÜMÜ: ARTAN TEHDİTLER VE ENFORMATİK ŞOKLAR TEORİSİ

İSTİHBARATIN DÖNÜŞÜMÜ:
ARTAN TEHDİTLER VE ENFORMATİK ŞOKLAR TEORİSİ
Ahmet Ateş

Genel Yayın Yönetmeni
Mustafa Karagüllüoğlu

Editör
Beyza Nur Çeçdepe

©Yeditepe Yayınevi
T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı
Sertifika No: 49829

ISBN: 978-625-6777-31-6
Yeditepe Yayınevi: 654
Araştırma-İnceleme: 486

1. Baskı: Aralık 2023

Sayfa Düzeni
Deniz Tugay

Kapak Tasarımı
Sercan Arslan

Baskı-Cilt
Vizyon Basımevi Kağıtçılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Beylikdüzü OSB Orkide Caddesi No:1/Z Beylikdüzü/İstanbul
Sertifika No: 52098

YEDİTEPE YAYINEVİ
Çatalçeşme Sok. No: 52/1 34410 Cağaloğlu-İstanbul
Tel: (0212) 528 47 53 Faks: (0212) 512 33 78
www.yeditepeyayinevi.com / bilgi@yeditepeyayinevi.com

İSTİHBARATIN DÖNÜŞÜMÜ: ARTAN TEHDİTLER VE ENFORMATİK ŞOKLAR TEORİSİ

AHMET ATEŞ

YEDİTEPE

Ahmet Ateş

Lisans derecesini Adnan Menderes Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden 2011 yılında almıştır. Müteakiben, aynı üniversitede "Stratejik İstihbarat ve Türk Dış Politikası'na Etkisi" başlıklı tezi ile yüksek lisans eğitimini 2013 yılında tamamlamıştır. Devlet bursuyla gittiği Amerika Birleşik Devletleri'nde 2015 yılında University of Delaware Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünde doktora eğitimine başlamıştır. 2017 yılında "An Evaluation of the US Intelligence Community after 9/11" adlı tezi ile ikinci yüksek lisans derecesini alan Ahmet Ateş, 2020 yılında aynı üniversiteden "Understanding the Change in Intelligence Organizations: An Institutional Framework" adlı tezi ile doktor ünvanı almıştır. Doktora sonrası Iğdır Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi'nde göreve başlayan ve bir süre Cumhurbaşkanlığı bünyesinde de çalışan Dr. Ateş'in temel araştırma alanları istihbarat ve ulusal güvenliktir. Çeşitli ulusal ve uluslararası dergi ile yayınevlerinde istihbarat ve ulusal güvenlik ile ilgili yayınları bulunmaktadır.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ **9**
GİRİŞ **13**

BİRİNCİ BÖLÜM
KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Literatür Taraması 19
1.2. Artan Tehditler ve Enformatik Şoklar (ATEŞ) Teorisi 32
1.2.1. Hipotezler 33
1.2.1.1. Enformatik Şoklar 33
1.2.1.2. Dış Tehditler 37
1.2.1.3. İç Tehditler 40
1.2.2. Kavramlar ve Değişkenler 44
1.2.2.1. Değişim Seviyesi 45
1.2.2.2. Değişim Türü 47
1.2.2.3. Değişkenler 50
1.2.2.4. Artan Tehditler ve Enformatik Şoklar (ATEŞ) Teorisi 53
1.3. Amerikan, Türk ve Rus İstihbarat Toplulukları 54
1.3.1. Amerikan İstihbarat Topluluğu 55
1.3.2. Türk İstihbarat Topluluğu 67
1.3.3. Rus İstihbarat Topluluğu 71

İKİNCİ BÖLÜM
ENFORMATİK ŞOKLAR

2.1. 11 Eylül Saldırıları ve Amerikan İstihbarat Topluluğu 76
2.1.1. Tehdit Algısında Değişim 77
2.1.2. Metot ve Yaklaşımda Değişim 82
2.1.3. Yapısal ve Kurumsal Değişim 84

2.2. 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi ve Türk İstihbarat Topluluğu.89
2.2.1. Tehdit Algısında Değişim 91
2.2.2. Metot ve Yaklaşımda Değişim.....93
2.2.3. Kurumsal ve Yapısal Değişim 100
2.3. Ağustos Darbesi, Soğuk Savaş'ın Bitmesi ve Sovyet (Rus) İstihbarat Topluluğu.....103
2.3.1. Tehdit Algısında Değişim 104
2.3.2. Metot ve Yaklaşımda Değişim.....107
2.3.3. Kurumsal ve Yapısal Değişim 108
2.4. Enformatik Şoklar ve İstihbaratın Dönüşümü.....113

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
DIŞ TEHDİTLER

3.1. Geleneksel Tehditler 120
3.1.1. 2011-2018 Rus Yayılmacılığı ve Amerikan İstihbarat Topluluğu 120
3.1.1.1. Tehdit Algısında Değişim.....122
3.1.1.2. Metot ve Yaklaşımda Değişim 124
3.1.2. Suriye İç Savaşı ve Türk İstihbarat Topluluğu 129
3.1.2.1. Tehdit Algısında Değişim.....130
3.1.2.2. Metot ve Yaklaşımda Değişim 131
3.1.3. 2014 ile 2019 Yılları Arasında Ukrayna'da Yaşanan Karışıklık ve Rus İstihbarat Topluluğu.....136
3.1.3.1. Tehdit Algısında Değişim.....137
3.1.3.2 Metot ve Yaklaşımda Değişim.....140
3.2.Ulus-Dışı Aktör Kaynaklı Dış Tehditler 142
3.2.1. IŞİD ve Amerikan İstihbarat Topluluğu 143
3.2.1.1. Tehdit Algısında Değişim.....144
3.2.1.2. Metot ve Yaklaşımda Değişim 146
3.2.1.3. Kurumsal ve Yapısal Değişim 150
3.2.2. IŞİD ve Türk İstihbarat Topluluğu.....151
3.2.2.1. Tehdit Algısında Değişim.....151
3.2.2.2. Metot ve Yaklaşımda Değişim 153

3.2.2.3. Kurumsal ve Yapısal Değişim.....156
3.2.3. IŞİD ve Rus İstihbarat Topluluğu.....158
3.2.3.1. Tehdit Algısında Değişim.....159
3.2.3.2. Metot ve Yaklaşımda Değişim.....160
3.3. Dış Tehditler ve İstihbaratın Dönüşümü.....164

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
İÇ TEHDİTLER

4.1. Oklahoma Şehri Bombalı Saldırısı ve Amerikan İstihbarat Topluluğu.....171
4.1.1. Tehdit Algısında Değişim.....173
4.1.2. Metot ve Yaklaşımda Değişim.....176
4.2. PKK ve Türk İstihbarat Topluluğu.....180
4.2.1. Tehdit Algısında Değişim.....181
4.2.2. Metot ve Yaklaşımda Değişim.....182
4.2.3. Kurumsal ve Yapısal Değişim.....186
4.3. Çeçen Terörü ve Rus İstihbarat Topluluğu.....188
4.3.1. Tehdit Algısında Değişim.....189
4.3.2. Metot ve Yaklaşımda Değişim.....191
4.3.3. Yapısal ve Kurumsal Değişim.....193
4.4. İç Tehditler ve İstihbaratın Dönüşümü.....195

BEŞİNCİ BÖLÜM
SONUÇ

5.1. Alana Katkı.....204
5.2. Çalışmanın Sınırlılıkları.....206
5.3. Gelecek Araştırma Önerileri.....207

KAYNAKÇA.....209
DİZİN.....247

ÖN SÖZ

Bu kitap temel olarak iki amacı gerçekleştirmek üzere kaleme alınmıştır. Bunlardan ilki 1960'lı yıllardan günümüze kadar olan süreçte dünyanın çeşitli yerlerinden araştırmacıların merakı, çabası ve emekleriyle oluşan ve son yirmi yılda giderek büyüyen istihbarat bilimine katkı sağlamaktır. Bu kitap ile birlikte, alandaki en önemli noksan olan teori eksikliği giderilmeye çalışılmıştır.

İkinci amaç ise son yıllardaki birkaç istisnai çalışmanın dışında, ülkemizde özellikle otogar kitapçılarında bolca bulunan ve sair komplo teorileri ile bezenmiş, akademik değeri tartışmalı yayınlar vasıtasıyla kirlenen ulusal literatürü dezenfekte etmektir. Eksiğiyle ve fazlasıyla, bu kitabın uygulayıcılara, araştırmacılara, öğrencilere ve istihbarat bilimi ile ilgilenen tüm okurlara faydalı olacağı düşünülmektedir.

Bu çalışma altı yıllık kolektif bir emeğin ürünüdür. Kitabın araştırma ve yayımlanma sürecinde birçok kişinin katkısı mevcuttur. Bu sebeple, başta tez danışmanım Prof. Dr. Muqtedar Khan olmak üzere, araştırma sürecinde çok kıymetli katkıları olan Prof. Dr. Stuart Kaufman'a ve mülakat yaptığım değerli uzmanlara/akademisyenlere, fikrî katkıları için çok teşekkür ederim. Ayrıca, kitabın editoryal düzenlemesi hususunda Yeditepe Yayınevi'nin kıymetli editörlerine ve Doç. Dr. Süleyman Temiz'e, Dr. Anıl Çağlar Erkan'a ve Dr. İlkut Taha Taslı'ya teşekkür ederim. Tüm bu süreç zarfında benden desteğini hiçbir zaman esirgemeyen aileme ise minnettarım.

Son olarak, elinizdeki bu kitap, devlet bursu ile gittiğim Amerika Birleşik Devletleri'ndeki doktora eğitiminin bir ürünüdür ve belirtmek gerekir ki devletimizin sağladığı imkânlar olmasaydı bu kitabın hayata geçirilmesi mümkün olamazdı. Burs programını başlatan Ulu Önder Mustafa Kemal Atatürk'ün, Ordinaryüs Profesör Doktor Sadi Irmak'ın Berlin'deki talebeliği sürecinde kendisine çektiği telgrafta yol gösterdiği üzere, "KIVILCIM olarak gittik ATEŞ olarak döndük."

Dr. Ahmet ATEŞ
Kasım 2023
Ankara/Iğdır

Kızım Tomris'e

GİRİŞ

İstihbarat örgütleri son elli yılda diğer ulusal ve uluslararası kuruluşlar gibi çeşitli dönüşümler yaşamıştır. Bununla birlikte kurumsal yapıları gereği istihbarat örgütlerinin yaşadığı değişim, en az üç hususta diğer kuruluşlardan ayrılmaktadır. İlk olarak, istihbarat örgütleri daha şeffaf olan kurumlara nazaran daha az dönüşüm yaşamaktadır. İkinci olarak, değişim yaşansa dahi bu dönüşüme dair verilerin gizliliği gözlem yapmayı zorlaştırmaktadır. Son olarak ise istihbarat örgütlerinde yaşanan dönüşüm genellikle kapalı bürokratik yapılar içerisinde gerçekleşmektedir ve kamuoyunun bu konuda bilgisi çoğu zaman minimum düzeydedir.

Göreceli olarak daha seyrek, gözlemlemesi zor ve dokümante edilmesi az olsa dahi istihbarat örgütleri dönüşüm geçirmektedir. Örneğin, Amerikan istihbarat örgütlerinin 1940'lı ve 2000'li yıllarda büyük dönüşümler geçirdiği bilinmektedir. Benzer bir şekilde, İsrail istihbarat örgütleri 2000'li yılların başlarında büyük bir dönüşüme uğramıştır.[1] Örneklerden de anlaşılacağı üzere bilgiye erişimin kısıtlı olmasına rağmen ilgili dönüşümler akademik bir biçimde ele alınabilmektedir.

Bu bağlamda, 2020 yılında başarıyla savunduğum doktora tezimden üretilen bu kitap iki temel soruya cevap getirmek amacıyla hazırlanmıştır. Söz konusu sorular, en basit hâliyle, istihbarat

1 Ephraim Kahana, "Reorganizing Israel's Intelligence Community", *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, 15/3 (2002): s.421.

örgütlerinin neden ve nasıl değiştiğidir. Daha spesifik olarak ise istihbarat örgütlerinde yaşanan dönüşümün nedenlerinin ne olduğu ve farklı ülkelerin istihbarat teşkilatlarının yaşadığı dönüşümlerin benzerliklerinin veya farklılıklarının olup olmadığı ortaya konmaya çalışılmıştır.

İlk temel soru olan istihbarat örgütlerinin neden değiştiği, üç farklı faktörle açıklanmaktadır. Bu faktörler; enformatik şoklar, dış tehditler ve iç tehditlerdir. Dönemsel olan iç ve dış tehditlerden farklı olarak yaşanan kriz gereği, aciliyet ve konsensüs barındıran enformatik şoklar, siyasi karar alıcılar ve kamuoyu baskısı oluşturarak istihbarat örgütlerinin dönüşümüne neden olmaktadır. İkinci faktör olan dış tehditler ise hem ulus-devletler hem de ulus-dışı aktörler sebebiyle kaynaklanan tehditler olarak istihbarat örgütlerinin dönüşümüne etki etmektedir. Son olarak iç tehditler ise dönüşümü tetikleyen bir diğer unsuru oluşturmaktadır.

İkinci temel soru olan istihbarat örgütlerinin nasıl değiştiği ise rejim türü ile açıklanmaktadır. Diğer bir deyişle, istihbarat örgütlerinin etkin denetimi ve istihbarat başarısızlıkları sonrası karşılaştıkları siyasal ve hukuksal süreç, rejim türüne göre değişim göstermektedir. Bu sebeple istihbarat örgütlerinin dönüşümünü, bağlı olduğu ülkenin rejim türü belirlemektedir.

İstihbarat örgütlerinin dönüşümü, ilk kez bu kitapta ele alınan bir konu değildir. Çeşitli ülkelerden akademisyenlerin gerçekleştirdiği çalışmalar ilgili literatürü oluşturmaktadır. Ancak bu çalışmalar, genel olarak ya yaşanan dönüşümün nedenlerine odaklanmamakta ya da tekil bir istihbarat kurumuna yönelik analizler içermektedir. Bu bağlamda, bu kitap literatürdeki çalışmalardan en az iki hususta farklılık göstermektedir. İlk olarak, istihbarat örgütlerinin dönüşümünün nedenlerini ve dönüşüm şekilleri sınıflandırarak gözlemlenebilir sonuçlar elde edilmesini sağlayan bütüncül bir bakış açısı getirmektedir. İkinci olarak ise literatürdeki

yaygın trendin aksine istihbarat başarısızlıklarından önce yaşanan değişimlere de ışık tutmaktadır.

Teorik farklılıkların yanı sıra bu kitap, metodolojik açıdan da literatürdeki çalışmalarla benzerlik ve farklılıklar göstermektedir. Tüm metodolojik seçimlerin kendine has artı ve eksi yönleri bulunmaktadır. Ancak veriye olan erişimin zorluğu sebebiyle istihbarat çalışmaları konusunda araştırmacıların tercihleri daha da kısıtlanmaktadır. Bu bağlamda Hoadley ve Lucas[2] ile Allen ve Chan[3] gibi birkaç çalışmanın dışında gerçekleştirilen tüm çalışmalar nitel araştırma metotları ile gerçekleştirilmektedir. Benzer sebeplerle bu çalışma da nitel bir araştırma metoduna sahiptir. Bu tercih, kitaba konu olan araştırma sorularının cevaplanması konusunda da doğru bir seçenek olmuştur. Levy'nin[4] de belirttiği üzere "vaka analizleri (case studies) zamansal ve mekânsal olarak sınırlı olan olay kümelerini anlamak için gerçekleştirilmektedir." Bu bağlamda, kitap içerisinde detaylı olarak gerçekleştirilen vaka analizleri, istihbarat örgütlerinin dönüşümüne neden olan faktörler ve yaşanan dönüşüm arasındaki nedensellik bağını test etmeye imkân sağlamıştır. Aynı şekilde, Gerring[5] ile George ve Bennett[6]'in belirttikleri üzere vaka analizleri tarihsel süreçte yaşanan olaylardan genellenebilir sonuçlar çıkarma ve diğer olaylara uyarlama konusunda en etkili metodolojik seçimi oluşturmaktadır.

2 Daniel S. Hoadley ve Nathan J. Lucas, "Artificial intelligence and national security", *Congressional Research Service*, (2018).

3 Greg Allen ve Taniel Chan. *Artificial intelligence and national security*. Cambridge, MA: Belfer Center for Science and International Affairs, 2017.

4 Jack S. Levy, "Case studies: Types, designs, and logics of inference", *Conflict management and peace science,* 25/1 (2008): s.2.

5 John Gerring, *Case study research: Principles and practices*. Cambridge University Press, 2006, s.37.

6 Alexander L. George ve Andrew Bennett. *Case studies and theory development in the social sciences*. Cambridge, MA: MIT Press, 2005, s.5.

Veriye olan kısıtlı erişim, kitaptaki vakaların seçimi konusunda da etkili olmuştur. Davies[7], Matei ve Bruneau[8] ile O'Brien ve Rodriguez'in[9] de işaret ettikleri üzere istihbarat faaliyetleri ile ilgili göreceli olarak kamuya açık ve araştırma yapmaya yetecek düzeyde veriye erişimin mümkün olduğu sadece birkaç ülke bulunmaktadır. Demokratik ülkelerin bu alandaki verileri kamu ile paylaşmaya daha elverişli olması sebebiyle, literatürdeki çalışmaların büyük bir kısmı ilgili devletlerin istihbarat örgütleri üzerine gerçekleşmektedir. Bu durumun bulunan tek istisnası ise yine Batılı akademisyenler tarafından yoğun bir biçimde çalışan (Sovyet) Rus istihbarat örgütleridir. Bu bağlamda, vaka seçimi konusunda literatürdeki trendler takip edilmiş, seçim daraltılmıştır.

Vaka seçimi konusundaki bir diğer kısıt ise rejim türleri arasında fark olması gerekliliğidir. Bu bağlamda demokrasi skorlarını takip eden iki küresel indeks olan *the Economic Intelligence Unity's Democracy Index* ve *Center for Systemic Peace's Polity Project* verilerinden yararlanarak bir sınıflandırmaya gidilmiştir. İlgili veriler ışığında kitaba konu olan vakalar olarak Amerika Birleşik Devletleri (demokrasi), Türkiye Cumhuriyeti (hibrit rejim) ve Rusya Federasyonu (otoriter rejim) seçilmiştir.[10] Kitabın konusu olan araştırmanın kapsadığı süreç olarak ise 1988-2018 yılları arasında olan otuz yıllık bir süreç seçilmiştir. Bu husus ise istihbarat örgütlerinin dönüşümü sonrası belgelerin kamuya açık

7 Philip HJ. Davies 1, "Intelligence culture and intelligence failure in Britain and the United States." *Cambridge Review of International Affairs,* 17/3 (2004): s.495-520.

8 Florina Cristiana Matei ve Thomas Bruneau. "Intelligence reform in new democracies: factors supporting or arresting progress." *Democratization,* 18/3 (2011): s.602-630.

9 Alexa O'Brien ve Luis E. Rodriguez. "By the numbers: Former US intelligence officials discuss personal opinion versus professional obligation." *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence,* 33/2 (2020): s.354-379.

10 İlgili indekslerde ABD 8/10 puan alarak demokrasi, Türkiye 5-6/10 puan alarak hibrit rejim ve Rusya 3-4,48 puan alarak otoriter rejim olarak sınıflandırılmaktadır.

hâle gelmesinin uzun sürmesi sebebiyle mümkün mertebe geniş olacak şekilde belirlenmiştir.

Kitabın araştırma ve yazım sürecinde ise açık kaynak olan ABD, Türkiye ve Rusya devletlerine ait ilgili dokümanlar ve akademik literatürün yanı sıra konunun uzmanı olan dokuz kişi ile de Mayıs 2019 ve Mayıs 2020 tarihleri arasında kişisel görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

"İstihbaratın Dönüşümü: Artan Tehditler ve Enformatik Şoklar" başlıklı bu kitap, beş bölümden oluşmaktadır. *Kuramsal Çerçeve* başlıklı ilk bölümde literatür taraması ve kitabın konusu olan teori açıklanmaktadır. Bu bağlamda, ilk olarak kurumsal değişim, bürokrasi çalışmaları ve istihbarat çalışmaları literatürleri incelenmiş ve kitabın araştırma sorularına yönelik önceki açıklamalar analiz edilmiştir. Ardından, artan tehditler ve enformatik şoklar teorisinin önemli kavramları, araştırmanın değişkenleri ve hipotezler sunulmuştur. Son olarak ise Amerikan, Türk ve Rus istihbarat toplulukları ile ilgili kısaca bilgi verilmiştir.

Enformatik Şoklar başlıklı ikinci bölümde, ulusal şokların istihbarat örgütlerinin tehdit algılarında, yöntemlerinde ve kurumsal düzeylerinde nasıl değişikliğe yol açtığı analiz edilmektedir. Bu bağlamda, ilk olarak 11 Eylül saldırılarının Amerikan İstihbarat Topluluğu'nun dönüşümüne nasıl etki ettiği ortaya konmuştur. Ardından, 15 Temmuz 2016 tarihinde gerçekleşen darbe girişiminin Türk İstihbarat Topluluğu'na, Soğuk Savaş'ın bitişinin ise Rus İstihbarat Topluluğu'na olan etkileri incelenmiştir. Son olarak ise üç ülkenin istihbarat örgütlerinin yaşadığı dönüşüm karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir.

Dış Tehditler başlıklı üçüncü bölümde, dış tehditlerin istihbarat örgütlerinin dönüşümüne olan etkisi, iki temel başlık altında incelenmiştir. İlk olarak, geleneksel tehditler olarak adlandırılan ulus-devlet temelli tehditlerin etkisi analiz edilmiştir. Bu

bağlamda, 2010 sonrası Rus yayılmacılığının ABD İstihbarat Topluluğu'nun dönüşümüne, Suriye İç Savaşı'nın Türk İstihbarat Topluluğu'nun dönüşümüne ve Ukrayna'daki karışıklığın Rus İstihbarat Topluluğu'nun dönüşümüne olan etkisi incelenmiştir. Ardından, bir ulus-dışı aktör olan Irak Şam İslam Devleti (IŞİD)'nin ortaya çıkışı ve faaliyetlerinin üç ülkenin istihbarat örgütlerinin dönüşümüne olan etkisi analiz edilmiştir.

İç Tehditler başlıklı dördüncü bölümde, yurt içi terörizmin istihbarat örgütlerinin dönüşümüne olan etkileri incelenmiştir. Bu bağlamda, 1995 yılında ABD'nin Oklahoma şehrinde meydana gelen terör saldırısının, 1984-1999 yılları arasında bölücü terör örgütü PKK'nın terör faaliyetlerinin ve son olarak 1990'lı yıllarda faaliyet gösteren Çeçen grupların Amerikan, Türk ve Rus istihbarat örgütlerinin dönüşümüne olan etkisi incelenmiştir.

Sonuç bölümünde ise araştırma bulguları, kitapta sunulan teorinin istihbarat örgütlerinin dönüşümünü iç ve dış tehditler ile enformatik şoklar karşısında açıklama kapasitesi ve gelecek çalışmaların ne şekilde olması gerektiğine yönelik tavsiyeler bulunmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM
KURAMSAL ÇERÇEVE

Kitabın bu bölümü dört kısımdan oluşmaktadır. İlk kısımda, istihbarat örgütlerinin "neden" ve "nasıl" değiştiğini anlamak için ilgili literatür sistematik bir şekilde taranmıştır. İkinci kısımda, bu kitapta sunulan teorinin hipotezleri, temel kavramları, özellikleri ve değişkenler açıklanmıştır. Üçüncü kısımda Amerikan, Türk ve Rus istihbarat toplulukları hakkında bilgi verilmiştir. Son kısım ise kısa bir sonuç ve tartışmadan oluşmaktadır.

1.1. Literatür Taraması

İstihbarat örgütlerinin dönüşümü hakkında çeşitli araştırmacıların çalışmaları mevcuttur. Bununla birlikte hâlihazırdaki çalışmalar, spesifik olarak istihbarat örgütlerinde yaşanan değişimlerin yerine iki alanda toplanmıştır. Bu alanlar kurumsal değişim ve bürokrasi çalışmaları ile istihbarat çalışmalarıdır. Veriye erişimin kısıtlı olması sebebiyle kurumsal değişim çalışmaları genellikle istihbarat örgütlerini çalışmalarında öncelikli bir araştırma alanı olarak görmemektedir. Yine de bu alanda gerçekleştirilen çalışmalar mevcuttur. Örneğin, Barnes[1] Kanada İstihbarat Topluluğu'nun kurumsal ve bürokratik yapısına odaklandığı çalışmasında, Kanada ulusal güvenlik sisteminin 1943 ile 2003 yılları

1 Alan Barnes, "A confusion, not a system: the organizational evolution of strategic intelligence assessment in Canada, 1943 to 2003." *Intelligence and National Security,* 34/4 (2019): s.464-479.

arasında yaşadığı dönüşümü incelemiştir. Öte yandan istihbarat çalışmaları literatürü ise genellikle ya teorik analizler ya da tarihî vakalar üzerine yapılan çalışmalar noktasında yoğunlaşmaktadır. Örneğin, Dylan[2] ve Seibold[3] 1940'lı yıllarda İngiliz ve Fransız istihbarat faaliyetlerini analiz etmişlerdir. Daha güncel çalışmalardan olan Gill ve Phytian[4], Bean[5], Marrin[6] ve Rogg[7] ise istihbarat teorisi üzerine araştırmalar gerçekleştirmişlerdir.

İlgili literatür temelde iki noktada kesişmektedir. Bunlardan ilki, başka bir olguyu analiz ederken istihbarat örgütlerinin dönüşümlerinden nüans olarak bahsetmek iken; ikincisi Batılı istihbarat örgütlerinin ağırlıklı olarak araştırma konusu edilmesidir. Bu iki husus ışığında ilgili literatürü, odak noktalarına göre, beş farklı kategoride sınıflandırmak mümkündür. Bu kategoriler: *Tarihsel yaklaşımlar*, *kurumsal odaklı çalışmalar*, *denetim odaklı araştırmalar*, *kurumsal kültür çalışmaları* ile *istihbarat başarısızlığı ve reformları çalışmaları*dır.

Tarihsel yaklaşımların temelini, içerisinde istihbarat faaliyeti olan tarihsel vakaların analizi oluşturmaktadır. İlgili literatür, temelde istihbarat ve politika yapım süreci ilişkisine odaklanarak istihbaratın tarihsel süreçte politika yapımına olan etkisini incelemektedir. Örnek olarak, Lasoen'in[8] Belçika'nın en eski iç

2 Huw Dylan, "The Joint Intelligence Bureau:(Not So) Secret Intelligence for the Post-War World." *Intelligence and National Security* 27/1 (2012): s.27-45.

3 Michael Seibold, "Intelligence Requirements at the Crossroads: The 1948 French Plan de Renseignement, Intelligence Requirements and the Role of Intelligence History." *Intelligence and National Security* 30/5 (2015): s.723-744.

4 Peter Gill ve Mark Phythian. *Intelligence in an insecure world*. John Wiley & Sons, 2018.

5 Hamilton Bean, "Intelligence theory from the margins: questions ignored and debates not had." *Intelligence and National Security* 33/4 (2018): s.527-540.

6 Stephen Marrin, "Evaluating intelligence theories: current state of play." *Intelligence and National Security* 33/4 (2018): s.479-490.

7 Jeffrey P. Rogg, "'Quo Vadis?'A comparatist meets a theorist searching for a grand theory of intelligence." *Intelligence and National Security* 33/4 (2018): s.541-552.

8 Kenneth L. Lasoen, "185 years of Belgian security service." *Journal of Intelligence History* 15/2 (2016): s.96-118.

istihbarat örgütlerinden birisi olan the Veiligheid van de Staat or Surete de l'etat (VSSE)'ın faaliyetlerinin 1980 yılı sonrası dış politikada yaşanan değişim üzerindeki etkisini incelediği çalışması ve O'Halpin[9]'in üst düzey MI5 (Military Intelligence Section 5) personeline ait dokümanları analiz ederek İkinci Dünya Savaşı sürecindeki İngiliz dış politikasını incelediği çalışmalar verilebilir. Benzer şekilde, Madiera[10] ve Perlman'ın[11] çalışmaları Birinci ve İkinci Dünya Savaşı'nda İngiliz ve Amerikan istihbarat örgütlerinin dış politikaya etkisini açıklamaktadır.

Tarihsel yaklaşımlarda aynı zamanda istihbarat örgütlerinin tarihsel kökenleri ile ilgili çalışmalarda bulunmaktadır. Gerçekleştirilen araştırmaların büyük bir kısmını ise Amerikan istihbarat örgütleri üzerine yapılan çalışmalar oluşturmaktadır. Örneğin, Jeffreys-Jones[12] Amerikan Merkezi Haberalma Teşkilatı CIA (Central Intelligence Agency)'in tarihsel kökenleri ile ilgili bir araştırma gerçekleştirmiş iken Wilford,[13] Amerikan istihbaratının Soğuk Savaş döneminde İngiltere'de yürüttüğü faaliyetlerin CIA'in kültürel kökenlerini oluşturduğunu iddia etmektedir. Benzer şekilde, McNeil[14] ile Warner ve McDonald[15] 1947 Ulusal Güvenlik Yasası'nın Amerikan İstihbarat Topluluğu'na etkilerini incelemiştir.

9 Eunan O'Halpin "The Liddell diaries and British intelligence history." *Intelligence and National Security* 20/4 (2005): s.670-686.

10 Victor Madeira, "'No Wishful Thinking Allowed': Secret Service Committee and Intelligence Reform in Great Britain, 1919–23." *Intelligence and National Security* 18/1 (2003): s.1-20.

11 Susan McCall Perlman, "US intelligence and communist plots in postwar France." *Intelligence and National Security* 33/3 (2018): s.376-390.

12 Rhodri Jeffreys-Jones, "The Rise and Fall of the CIA." *The Oxford handbook of national security intelligence*. der. Johnson, Loch K., Oxford University Press, 2010.

13 Hugh Wilford, "Calling the tune? The CIA, the British left and the cold war." *The RUSI Journal* 146/1 (2001): s.56-61.

14 Phyllis Provost McNeil, "The Evolution of the US Intelligence Community—An Historical Overview." *Intelligence and National Security: The Secret World of Spies* (2008): s.5-20.

15 Michael Warner ve J. Kenneth McDonald. *US intelligence community reform studies since 1947*. Central Intelligence Agency Washington DC Center for Study of Intelligence, 2005.

Amerikan istihbarat örgütlerinin yanı sıra diğer ülkelerin istihbarat örgütlerinin tarihsel süreçlerini araştıran çalışmalar da mevcuttur. Moran[16] 1970'li yıllarda İngiliz askerî istihbaratının; Grawe[17] ve Krieger[18] Birinci Dünya Savaşı sürecindeki Alman istihbaratının; Göç[19] ve Özkan[20] ise Osmanlı sonrası Türk istihbaratının tarihsel gelişimini incelemişlerdir.

Tarihsel yaklaşımlar detaylı analizler içermesi bakımından spesifik bir istihbarat örgütünün yaşadığı spesifik değişimleri anlamak konusunda faydalı çalışmalardır. Ancak ilgili literatürün katkısı aynı şekilde tekil bir kurum özelinde kalmakta ve istihbarat örgütlerinin dönüşümü konusunda genele uyarlanabilecek çıkarımlar, bu çalışmalarca sağlanamamaktadır.

Kurumsal odaklı çalışmaların temelini istihbarat örgütlerinin ve topluluklarının iç yapısına dair analizler oluşturmaktadır. Tarihsel yaklaşımlarda olduğu gibi burada da temel araştırma konusu genellikle spesifik bir istihbarat örgütünün politika yapım sürecine olan etkisidir. İlgili çalışmaların büyük bir kısmı CIA üzerine yoğunlaşmıştır. Kalan çalışmalar ise büyük oranda aynı istihbarat topluluğunun üyesi olan iki veya daha fazla istihbarat örgütünün birbirleri ile ilişkilerini konu edinmektedir.[21] Örneğin,

16 Jon Moran, "British military intelligence in aid of the civil power in England and Wales." *Journal of Intelligence History* 17/1 (2018): s.1-17.

17 Lukas Grawe, "German secret services before and during the First World War—a survey of literature and recent research." *Journal of Intelligence History* 18/2 (2019): s.199-219.

18 Wolfgang Krieger, "German intelligence history: a field in search of scholars." *Intelligence & National Security* 19/2 (2004): s.185-198.

19 Eray Göç, "The historical development of the Turkish intelligence/Türk İstihbaratının Tarihsel Gelisimi." *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 3/2 (2013): s.85-112.

20 Tuncay Özkan, *Milli İstihbarat Teşkilati: MİT'in Gizli Tarihi*. Alfa Yayınları, 2015.

21 Lauren C. Clark, "Statutory struggles of administrative agencies: The Director of National Intelligence and the CIA in a post-9/11 world." *Admin. L. Rev.* 62 (2010): s.545-572.; Stafford T. Thomas, "Hidden in Plain Sight: Searching for the CIA's" New Missions"." *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence* 13/2 (2000): s.144-159.; Arthur S. Hulnick, "US intelligence reform: Problems and prospects." *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence* 19/2 (2006): s.302-

Robarge[22] CIA Direktörleri ve iç işleyişinin, kurumun başarısı üzerindeki etkisini incelemiştir. Benzer şekilde, Stimson ve Habeck[23] ve Lederman[24] Amerikan İstihbarat Topluluğu'nun bürokrasisi ve yapısal sorunları üzerine çalışmıştır.

ABD dışındaki diğer ülkelerin istihbarat örgütlerine yönelik kurumsal odaklı çalışmalar da mevcuttur. Türk İstihbarat Topluluğu hakkında gerçekleştirilen çalışmalara Eren[25], Fidan[26] ve Ateş[27] örnek verilebilir. İlgili çalışmalarda Türk istihbaratının tarihsel süreçteki "askerî" yapısı, müstakil bir dış istihbarat teşkilatının olmaması, yapısal sorunların aşılamaması ve Türk dış politikasına olan etkisi incelenmiştir.

Kurumsal odaklı çalışmalar büyük oranda spesifik bir istihbarat örgütü veya istihbarat sorunu üzerine gerçekleştirildiği için, tarihsel yaklaşımlarda olduğu gibi ilgili literatürün katkısı tekil bir kurum özelinde kalmakta ve istihbarat örgütlerinin dönüşümü konusunda genele uyarlanabilecek çıkarımlar bu çalışmalarca da sağlanamamaktadır.

315.; Thomas H. Hammond, "Intelligence organizations and the organization of intelligence." *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence* 23/4 (2010): s.680-724.; Robert Behrman, *Structure and Effectiveness of Intelligence Organizations*. Pittsburgh, PA.: Carnegie Mellon University, 2003.

22 David Robarge, "Leadership in an Intelligence Organization: The Directors of Central Intelligence and the CIA" *The Oxford handbook of national security intelligence*. der. Johnson, Loch K., Oxford University Press, 2010.

23 Charles Stimson ve Mary Habeck. "Reforming intelligence: A proposal for reorganizing the intelligence community and improving analysis." *The Heritage Foundation,* 2016.

24 Gordon Nathaniel Lederman, "Restructuring the intelligence community." *The Future of American Intelligence* der. Peter Berkowitz, Stanford: Hoover Institution Press, 2005: s.65-102.

25 Yunus Eren, *Demokratik Ülkelerde İstihbarat Teşkilatlarının Yapılanması: İngiltere ve Türkiye Karşılaştırması*. Yüksek Lisans Tezi, Polis Akademisi, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2012.

26 Hakan Fidan, *Intelligence and Foreign Policy: A Comparison of British, American, and Turkish Intelligence Systems*. Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1999.

27 Hasan Ateş, *Kamu Güvenliğinde İstihbarat Sisteminin Değerlendirilmesi.* Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimer Enstitüsü, Ankara, 2012.

Denetim odaklı araştırmaların temel araştırma alanını istihbaratın yönetişimi oluşturmaktadır. Bu literatür, büyük oranda istihbarat örgütlerinin hesap verebilirliği ve istihbaratın denetimi sürecine odaklanmaktadır. Diğer bir deyişle, literatürdeki çalışmaların temel amacı yasama ve yürütme organlarının istihbaratın denetimi sürecine katılımını analiz etmek ve daha iyi denetim mekanizmaları önerilerinde bulunmaktır. Örneğin, Farson ve Whitaker[28] Kanada istihbarat örgütlerinin hesap verilebilirliğini ABD; İngiltere, Yeni Zelanda ve Avustralya istihbarat örgütleri ile karşılaştırmış ve Kanada sistemindeki koordinasyon komitelerinin eksikliğinin önemini belirtmiştir. Benzer şekilde, Hastedt[29] Amerikan istihbaratının denetimi hususundaki geçmiş yasama faaliyetlerini inceleyerek devamlılık, açık tartışma ortamı ve faaliyetlerin yakından incelenmesinin denetim sistemini daha etkili hâle getireceğini savunmuştur. Zegart ve Quinn[30] ile Cott[31] ise seçim süreçlerinin ve partizanlığın istihbaratın denetimini olumsuz yönde etkilendiğini savunmuştur. Gill[32] tehdit odaklı bir yaklaşım ile etkili bir istihbarat denetiminin önündeki temel etkenin aslında devlet dışı aktörlerin sayısının giderek artması olduğunu belirtmiştir. Bunlara ek olarak Wegge[33], daha sistematik bir yaklaşım ile süreci bir bütün olarak ele alarak, olumlu ve olumsuz kısımları tek bir araştırmada toplamıştır.

28 Stuart Farson ve Reg Whitaker. "Accounting for the Future or the Past?: Developing Accountability and Oversight Systems to Meet Future Intelligence Needs." *The Oxford handbook of national security intelligence*. der. Johnson, Loch K., Oxford University Press, 2010.

29 Glenn Hastedt, "The Politics of Intelligence Accountability." *The Oxford handbook of national security intelligence*. der. Johnson, Loch K., Oxford University Press, 2010.

30 Amy Zegart ve Julie Quinn. "Congressional intelligence oversight: The electoral disconnection." *Intelligence and National Security* 25/6 (2010): s.744-766.

31 Marvin Cott, "Partisanship and the decline of intelligence oversight." *International Journal of Intelligence and Counterintelligence* 16/1 (2003): s.69-94.

32 Peter Gill, "Intelligence, threat, risk and the challenge of oversight." *Intelligence and National Security* 27/2 (2012): s.206-222.

33 Njord Wegge, "Intelligence Oversight and the Security of the State." *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence* 30/4 (2017): s.687-700.

İlgili literatürün büyük bir kısmını Batılı servislerin denetim süreci oluşturmakla birlikte özellikle son on senede diğer ülkelerin istihbarat denetim sistemleri ile ilgili olan çalışmalarda bir artış gözlemlenmektedir. Bu doğrultuda, Bihar[34] Uruguay'daki istihbarat denetim sistemini incelemiş ve ülkenin kıtadaki sayılı demokrasilerden olmasına rağmen istihbaratın denetimi hususunda başarısız olduğunu belirtmiştir. Seçkin[35], Gürsoy[36] ve Berksoy[37] Türkiye'deki istihbarat denetimindeki sorunları incelemiştir. Benzer şekilde, Obuobi[38] Gana istihbaratının denetimindeki eksikliklerin istihbaratın denetiminin kalitesini düşürdüğünü belirtirken, Podbregar vd.[39] benzer sebeplerden Slovenya istihbarat denetiminin başarılı olduğunu ortaya koymuştur.

Denetim odaklı araştırmalar, istihbaratın denetimine odaklanarak spesifik değişimlerin açıklanması açısından önem arz etmektedir. Ancak çalışmaların büyük bir kısmının temel odak noktasının denetim süreçlerindeki teknik detaylar ve ideal bir denetim sisteminin oluşturulması olması sebebiyle, istihbarat örgütlerinin değişiminin neden ve nasıl kaynaklandığı hususundaki açıklamaları yetersiz kalmaktadır.

Kurumsal kültür çalışmaları, istihbarat örgütlerinin etkinliği kapsamında kurumsal kültürün önemi üzerine yapılan araştırmalardan

34 Alejandro M. Bihar, "Uruguay's Attempt at Intelligence Oversight." *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence* 33/2 (2020): s.214-247.

35 Onur Seçkin, *Devlet güvenliği kapsamında istihbarat alanında karşılaşılan sorunlar*. Yüksek Lisans Tezi. Beykent Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.

36 Yaprak Gürsoy, "The impact of EU-driven reforms on the political autonomy of the Turkish military." *Turkey and the EU: Accession and Reform*. Routledge, 2020, s.85-100.

37 Biriz Berksoy, *Türkiye'de Ordu, Polis ve İstihbarat Teşkilatları: yakın dönem gelişmeler ve reform ihtiyaçları*. TESEV Yayınları, 2013.

38 Patrick Peprah Obuobi, "Evaluating Ghana's intelligence oversight regime." *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence* 31/2 (2018): s.312-341.

39 Mojca Ferjančič Podbregar, Andrej Anžič, ve Iztok Podbregar. "Slovenia's Intelligence Oversight and Audit Experience." *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence* 26/1 (2013): s.115-129.

oluşmaktadır. Birkaç istisnai çalışma haricinde[40] ilgili literatürdeki çalışmaların tamamına yakını Amerikan istihbarat örgütlerini merkeze almaktadır. Lahneman[41] ve Maras[42] gizlilik kültürünün Amerikan istihbarat teşkilatları arasındaki iş birliğini engellendiğini belirtmiştir. Boardman[43] Amerikan istihbarat topluluğundaki örgütlerin kendine has kültürlerinin kurumlar arası iletişim engelleri oluşturduğunu ortaya koymuştur. Davies[44] ise istihbarat teşkilatlarının mensubu olduğu ülkenin tarihi ile paralel bir kültür geliştirdiğini ve bu sebeple değişik ülke teşkilatlarının farklı kültürler oluşturduğunu savunmuştur. Bu çalışmaların yanı sıra Hamrah[45] kurum liderlerinin ilgili kurumların kültürlerindeki, dönüşüm sürecindeki rolünü açıklarken Duyveysteyn[46], Aldrich[47] ve Bean[48] ise kurumsal kültürün istihbarat çıktılarını etkilediği ortaya koymuştur.

40 Kimberly Marten, "The 'KGB state'and Russian political and foreign policy culture." *The Journal of Slavic Military Studies* 30/2 (2017): s.131-151.; Gerald R. Hughes ve Arne Kislenko. "'Fear Has Large Eyes': The History of Intelligence in the Soviet Union." *The Journal of Slavic Military Studies* 30/4 (2017): s.639-653.; Aaron Bateman, "The KGB and Its Enduring Legacy." *The Journal of Slavic Military Studies* 29/1 (2016): s.23-47.

41 William J. Lahneman, "The need for a new intelligence paradigm." *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence* 23/2 (2010): s.201-225.

42 Marie-Helen Maras, "Overcoming the intelligence-sharing paradox: Improving information sharing through change in organizational culture." *Comparative Strategy* 36/3 (2017): s.187-197.

43 Chase H. Boardman, *Organizational culture challenges to interagency and intelligence community communication and interaction*. National Defense University Norfolk VA Joint Advanced Warfighting School, 2006.

44 Philip HJ. Davies 1, *a.g.m*., s. 498.

45 Satgin S. Hamrah, "The role of culture in intelligence reform." *Journal of strategic security* 6/3 (2013): s.160-171.

46 Isabelle Duyvesteyn, "Intelligence and strategic culture: some observations." *Intelligence and National Security* 26/4 (2011): s.521-530.

47 Richard J. Aldrich, "Strategic culture as a constraint: intelligence analysis, memory and organizational learning in the social sciences and history." *Intelligence and National Security* 32/5 (2017): s.625-635.

48 Hamilton Bean, "Organizational culture and US intelligence affairs." *Intelligence and National Security* 24/4 (2009): s.479-498.

Kurumsal kültür çalışmaları istihbarat örgütlerinin dönüşümünün önündeki engeller konusunda değerli çalışmalara sahip bir literatürdür. Ancak çalışmaların tamamına yakınının ABD merkezli bir bakış açısına sahip olması ve diğer ülkelerin istihbarat örgütlerini göz ardı etmesi sebebiyle istihbarat örgütlerinin dönüşümünün açıklanmasında yetersiz kalmaktadır.

İlgili literatürün son kategorisi olan istihbarat başarısızlığı ve reformları, çalışmaları ise istihbarat örgütlerinin dönüşümünü açıklama noktasında diğer kategorilere oranla nispeten daha gelişmiş bir literatürdür. İstihbarat başarısızlığına odaklanan çalışmalar, spesifik bir istihbarat başarısızlığının nedenlerine odaklanmaktadır. Bu çalışmaların büyük bir kısmını Amerikan istihbarat örgütlerinin istihbarat başarısızlıklarının incelenmesi oluşturmaktadır. Örneğin, Zegart[49] ve Forester[50] 11 Eylül saldırıları konusundaki istihbarat başarısızlığının kapasiteden çok kurumlar arası bürokrasi sebebiyle gerçekleştiğini savunmuştur. Benzer şekilde, Garicano ve Posner[51] 11 Eylül saldırıları ve Irak'ta kimyasal silah bulunmaması hususundaki istihbarat başarısızlıklarını inceleyerek ilerleyen süreçteki potansiyel istihbarat başarısızlıklarının önlenmesi için daha adem-i merkeziyetçi bir istihbarat anlayışına geçilmesini önermiştir. Bansemer[52] istihbarat başarısızlıklarına Pearl Harbor saldırısını da ekleyerek daha geniş ve tarihsel bir perspektifte bir araştırma gerçekleştirmiş ve Amerikan istihbarat topluluğundaki farklı aktörlerin çıkar çatışmalarının ilgili

49 Amy B. Zegart, "September 11 and the adaptation failure of US intelligence agencies." *International Security* 29/4 (2005): s.78-111.; Amy B. Zegart, "An empirical analysis of failed intelligence reforms before September 11." *Political Science Quarterly* 121/1 (2006): s.59.

50 David Firester, *Failure to adapt; Intelligence Failure and Military Failure as Functions of Strategic Failure?*. Yüksek Lisans Tezi. City College of New York. 2011.

51 Luis Garicano ve Richard A. Posner. "Intelligence failures: An organizational economics perspective." *Journal of Economic Perspectives* 19/4 (2005): s.151-170.

52 John. D. Bansemer, *Intelligence reform: A question of balance*. Air University Press. 2006.

istihbarat başarısızlıklarına yol açtığını belirtmiştir. Karam[53] ve Daugherty[54] ise Amerikan istihbarat örgütlerinin Irak ve İran'daki operasyonlarında yaşanan istihbarat başarısızlıklarını incelemiş ve insan istihbaratı noktasındaki kaynak yetersizliğine vurgu yapmıştır. Bar-Joseph[55] ile Adamsky ve Bar-Joseph[56] de benzer şekilde İsrail istihbarat örgütlerinin 1973 Yom Kippur Savaşı sürecinde ve öncesindeki istihbarat başarısızlıklarını incelemiştir.

İstihbarat reformuna odaklanan çalışmaların temel odak noktası ise genellikle büyük bir istihbarat başarısızlığından sonra gerçekleşen istihbarat reformlarıdır. İlgili literatürü Amerikan istihbarat reformları ve diğerleri olarak iki alt gruba ayırmak mümkündür. İlk gruptaki çalışmaların büyük bir kısmı ABD'de gerçekleşen istihbarat reformlarının eleştirisi olan çalışmalardır. Brujin[57] 11 Eylül saldırıları ardından toplanan komisyonun önerilerini eleştirmiştir ve istihbaratın merkezîleştirilmesi ve bilgi paylaşımının artırılmasının, daha çok bürokratik rekabete ve istihbarat başarısızlığına yol açacağını öne sürmüştür. Benzer şekilde, Rovner ve Long[58] ile Hulnick[59] 11 Eylül saldırıları sonrası gerçekleşen reformların etkisiz ve sembolik olduğunu belirtmiştir.

53 Jeffrey G. Karam, "Missing revolution: the American intelligence failure in Iraq, 1958." *Intelligence and National Security* 32/6 (2017): s.693-709.

54 William J. Daugherty, "Behind the intelligence failure in Iran." *International Journal of Intelligence and Counterintelligence* 14/4 (2001): s.449-484.

55 Uri Bar-Joseph, "Israel's 1973 intelligence failure." *Israel Affairs* 6/1 (1999): 11-35.

56 Dima Adamsky ve Uri Bar-Joseph. "The Russians are not coming': Israel's intelligence failure and soviet military intervention in the 'War of Attrition." *Intelligence and National Security* 21/1 (2006): s.1-25.

57 Hans De Bruijn, "One fight, one team: the 9/11 commission report on intelligence, fragmentation and information." *Public Administration* 84/2 (2006): s.267-287.

58 Joshua Rovner ve Austin Long. "The perils of shallow theory: Intelligence reform and the 9/11 commission." *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence* 18/4 (2005): s.609-637.

59 Arthur S. Hulnick, "US intelligence reform: Problems and prospects." *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence* 19/2 (2006): s.302-315.; Arthur S. Hulnick, "Intelligence Reform 2007: Fix or Fizzle?." *International Journal of Intelligence and Counterintelligence* 20/4 (2007): s.567-582.

İkinci alt kategori olan diğer ülkelerdeki istihbarat reformlarını konu alan çalışmaların ise odak noktasını büyük oranda demokrasiye geçiş sürecindeki ülkeler ile kırılgan devletlerin ilgili uygulamaları oluşturmaktadır. Bu kapsamda, Matei ve Bruneau[60] ile Bruneau[61] Brezilya'daki reform çalışmalarını incelemiş ve ilgili reformların etkisiz ve yetersiz olduğunu ortaya koymuştur. Benzer şekilde, Matei ve Kawar[62] ile Lurås[63] sırasıyla Tunus ve Bosna Hersek'te gerçekleşen istihbarat reformlarını analiz etmiş ve yetersiz olduklarını belirtmiştir.

İstihbarat başarısızlığı ve reformları literatürü istihbarat örgütlerinin, bir istihbarat başarısızlığının ardından yaşadığı dönüşümü açıklamak noktasında başarılı bir literatürdür. Diğer bir deyişle, istihbarat örgütlerinin neden ve nasıl dönüştüğüyle ilişkili geçerli açıklamalara sahiptir. Ancak ilgili literatürdeki çalışmaların çok büyük bir kısmında, var olan bir istihbarat başarısızlığı ve sonrasındaki süreç analiz edildiği için değişimi ve değişimin nasıl olacağını olası bir istihbarat başarısızlığından önce tahmin etmekte ve bu konuda fikir yürütmekte yeterli olmamaktadır.

Kurumsal değişim, bürokrasi çalışmaları ve istihbarat çalışmaları literatürlerinin analizi istihbaratın dönüşümünü anlamak noktasında iki sonuç doğurmaktadır. İlk olarak istihbarat

60 Florina Cristiana Matei ve Thomas C. Bruneau. "Intelligence reform in new democracies: factors supporting or arresting progress." *Democratization* 18/3 (2011): s.602-630.; Florina Cristiana Matei ve Thomas C. Bruneau. "Policymakers and intelligence reform in the new democracies." *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence* 24/4 (2011): s.656-691.

61 Thomas C. Bruneau, "Intelligence Reform in Brazil: A Long, Drawn-Out Process." *International Journal of Intelligence and Counterintelligence* 28/3 (2015): s.502-519.

62 Florina Cristiana Matei ve Jumana Kawar. "Tunisia's post–arab spring intelligence reform." *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence* 33/1 (2020): s.135-158.

63 Helge Lurås, "Democratic Oversight in Fragile States: The Case of Intelligence Reform in Bosnia and Herzegovina." *Intelligence and National Security* 29/4 (2014): s.600-618.

örgütlerinin neden ve nasıl değiştiği literatürdeki çalışmaların asıl araştırma sorusu olarak ele alınmamış ve genellikle bir başka fenomenin açıklanmasında yardımcı unsur olarak (nüans şeklinde) ele alınmıştır. İkinci olarak ise ilgili çalışmalar istihbaratın dönüşümünü açıklama noktasında uygulanabilirlik ve tahmin noktalarında yetersiz kalmaktadır.

Uygulanabilirlik. Tarihsel yaklaşımlar, spesifik bir istihbarat örgütünün tarihsel süreçte yaşadığı spesifik bir değişimin detaylı olarak ele alındığı çalışmalardır. Bir başka deyişle, bu kategorideki çalışmalarda tarihsel süreçte bir istihbarat örgütünün yaşadığı tekil bir değişim analiz edilmektedir. Örneğin, Schroeder[64] 1940'lı yılların sonlarındaki artan Sovyet tehdidinin CIA'in kurulmasına yol açtığını ortaya koymuştur. Bu bakımdan, ilgili literatür tarihsel süreçte yaşanan tek bir dönüşümü açıklamak konusunda başarılıdır. Ancak ilgili çalışmalar tarihsel süreçte tek bir olayı veya tek bir istihbarat örgütünü konu edindiklerinden dolayı başka bir tarihsel süreçte ve başka bir ülkedeki istihbarat örgütlerinin yaşadığı dönüşümün açıklanmasında uygulanabilir olmamaktadır.

Kurumsal odaklı çalışmalar, araştırma kapsamı spesifik bir istihbarat örgütü veya iç yapısı olduğu için istihbarat örgütlerinin dönüşüm süreçleri konusunda önemli araştırmaların gerçekleştirildiği bir literatürdür. Örneğin, Zegart[65] FBI (Federal Bureau of Investigation)'ın iç yapısını analiz ederek 11 Eylül saldırıları sonrası kurumda yaşanan dönüşümü açıklamıştır. Ancak ilgili literatürün çalışma kapsamı büyük oranda ya spesifik bir istihbarat örgütüne ya da spesifik kurumsal özelliklere odaklandığı için başka bir zaman diliminde veya diğer ülkelerdeki istihbarat örgütlerinin yaşadığı dönüşümü açıklamakta yetersiz kalmaktadır.

64 Richard E. Schroeder, *The Foundation of the CIA: Harry Truman, the Missouri Gang, and the Origins of the Cold War*. University of Missouri Press, 2017.

65 Amy Zegart, "9/11 and the FBI: The organizational roots of failure." *Intelligence and National Security* 22/2 (2007): s.165-184.

Denetim odaklı araştırmaların temel odak noktasının ideal istihbarat denetim mekanizmalarının nasıl olması gerektiği olmasına rağmen ilgili literatür, istihbarat örgütlerinin nasıl değiştiği ile ilgili de doneler sunmaktadır. Ayrıca bu literatürde gerçekleştirilen çalışmalarda genellikle tarihsel ve kurumsal odaklı araştırmaların aksine tek bir istihbarat örgütü değil bir ülkenin tüm istihbarat örgütleri analiz edilmektedir. Ancak hem istihbarat örgütlerinin değişim nedenlerinin yok sayılması hem de çalışmaların tek bir ülke odaklı gerçekleştirilmesi sebebiyle ilgili çalışmaların diğer ülkelerdeki örneklere uygulanabilirliği bulunmamaktadır.

Kurumsal kültür çalışmaları ise spesifik bir istihbarat örgütündeki değişimin anlaşılması hususunda faydalıdır. Başka bir deyişle, kurumsal kültürün dönüşüm sürecindeki etkisini anlamak açısından ilgili çalışmalar önem taşımaktadır. Ancak araştırma kapsamının spesifik bir istihbarat örgütü veya sistemi olması sebebiyle ilgili çalışmaların diğer örneklere uygulanabilirliği göreceli olarak mevcut değildir.

İstihbarat başarısızlığı ve reformları çalışmaları, istihbarat başarısızlıkları ile istihbarat örgütlerinin neden dönüştüklerine ve ardından gelen reform süreçleri ile birlikte ise nasıl dönüştüklerine dair önemli açıklamalarda bulunmaktadır. Ancak ilgili literatürün dönüşümünü sadece istihbarat başarısızlıkları kapsamında ele alması, istihbarat örgütlerinin değişiminin diğer nedenlerini göz ardı etmektedir ve bu açıdan diğer etkenler ile yaşanan dönüşümün açıklanması hususunda uygulanabilir olmamaktadır.

Tahmin. İlgili literatürün uygulanabilirlik hususundaki limitleri, ilgili çalışmaların tahmin etme kapasitesi için de geçerli olmaktadır. Diğer bir deyişle, ilgili çalışmalar başka bir zaman diliminde veya ülkedeki diğer istihbarat örgütlerinin neden ve nasıl değiştiğini tahmin etme konusunda yetersiz kalmaktadır. Tarihsel

yaklaşımlardaki çalışmalar spesifik bir istihbarat örgütünün spesifik koşullar altındaki değişimini açıklamaktadır ve bu spesifik koşulların yokluğu, ilgili ekolün diğer ülkelerdeki istihbarat örgütlerinin dönüşümünü tahmin etme hususunda yetersiz olmasına sebep vermektedir. Kurumsal odaklı çalışmalar ve kurumsal kültür çalışmaları da benzer şekilde spesifik bir istihbarat örgütünün dönüşümünü belirli değişkenlerle (kurumsal rekabet veya kurumsal kültür) açıklamaktadır. Ancak bu ekoller, ilgili koşulların benzer olmadığı diğer istihbarat örgütlerinin dönüşümünü tahmin etme konusunda yetersiz kalmaktadır. Örneğin, FBI'daki bir değişimi kurumsal özellikler ve kurumsal kültür ile açıklayan bir çalışma, farklı yapı ve kültüre sahip olan CIA'in dönüşümü hakkında tahmin yürütemeyecektir. Son olarak ise istihbarat başarısızlıkları ve reformları çalışmaları ise doğası gereği istihbarat başarısızlığı olmayan dönüşümlerde herhangi bir tahminde bulunamamaktadır.

Literatürün analizi istihbarat örgütlerinin dönüşümünün açıklanması konusunda bir teori eksikliğinin bulunduğunu ortaya koymaktadır. Bu bakımdan, bu alanda ortaya konulacak bir teorinin açıklamaları farklı bağlamsal durumlarda (ülke ve rejim türü) uygulanabilir olmalı ve tahmin kapasitesine sahip olmalıdır. Diğer bir deyişle, istihbarat sistemlerinin dönüşümünü açıklayacak bir teori, farklı ülkelerde, tarihsel süreçlerde ve rejim türlerinde istihbaratın dönüşümünü açıklama kapasitesine sahip olmalıdır. Bu kitap, literatürdeki bu boşluğu doldurmak için yazılmıştır.

1.2. Artan Tehditler ve Enformatik Şoklar (ATEŞ) Teorisi

Kitabın bu kısmında artan tehditler ve enformatik şoklar (ATEŞ) teorisi tanıtılmaktadır. Bu kapsamda ilk olarak teorinin hipotezleri sunulmaktadır. Ardından ilgili kavramlar ve değişkenler tanıtılmaktadır. Son olarak ise teoriden bahsedilmektedir.

1.2.1. Hipotezler

Bu kitap istihbarat örgütlerinin neden ve nasıl değiştiğini açıklamak konusunda üç başlık altında dokuz farklı hipotez sunmaktadır. Bu kısmın ilk bölümünde demokrasilerde, otoriter rejimlerde ve hibrit rejimlerdeki istihbarat örgütlerinin enformatik şoklar karşısında değişimine yönelik hipotezler sunulmaktadır. İkinci ve üçüncü bölümlerde ise dış ve iç tehditlerin farklı rejim türlerindeki istihbarat örgütlerinin dönüşümüne olan etkisine dair üçer hipotez sunulmaktadır.

1.2.1.1. Enformatik Şoklar

Literatürdeki birçok çalışma yaşanan büyük bir ulusal trajediden sonra istihbarat örgütlerinin değişime zorlandığını göstermektedir. Örneğin, Pearl Harbor ve 11 Eylül saldırılarının ardından Amerikan istihbarat topluluğunun yaşadığı değişim birçok araştırmacı tarafından[66] detaylı olarak incelenmiştir.

Yaşanan ulusal trajedilerin ardından istihbarat örgütlerinde yaşanan değişimin daha detaylı olarak incelenmesi, enformatik şokların istihbarat örgütlerinin dönüşümündeki en önemli etkenlerden birisi olduğunu göstermektedir. Ancak yaşanan değişimin ülkelerin rejim türüne göre değişiklik gösterdiği tespit edilmiştir.

66 Frederic L. Borch, "Comparing Pearl Harbor and" 9/11": Intelligence Failure? American Unpreparedness? Military Responsibility?." *The Journal of Military History* 67/3 (2003): s.845-860.; Brian Villa ve Timothy Wilford. "Signals intelligence and Pearl Harbor: The state of the question." *Intelligence and National Security* 21/4 (2006): s.520-556.; Erik J. Dahl "Why won't they listen? Comparing receptivity toward intelligence at Pearl Harbor and Midway." *Intelligence and National Security* 28/1 (2013): s.68-90.; Matthew M. Aid "Prometheus embattled: A post-9/11 report card on the National Security Agency." *Intelligence and National Security* 21/6 (2006): s.980-998.; Bruce Hoffman "Rethinking terrorism and counterterrorism since 9/11." *Studies in Conflict and Terrorism* 25/5 (2002): s.303-316.; Lars D. Nicander "Understanding intelligence community innovation in the post-9/11 world." *International journal of intelligence and counterintelligence* 24/3 (2011): s.534-568

Örneğin Kahana[67] ile Güldane ve Ateş[68] Yom Kippur Savaşı'nın ardından İsrail istihbarat topluluğunda yaşanan dönüşümü analiz etmiştir. İsrail savaşta yenilmemiştir ancak Suriye ve Mısır ordularının savaşın başlangıcındaki başarıları İsrail istihbarat örgütleri ve siyasal karar alıcıları için stratejik sürpriz mahiyeti taşımaktadır.[69] Bu bakımdan, ilgili saldırıların başarısı İsrail tarafından ulusal bir şok olarak algılanmıştır.[70] Bu sebeple, Yom Kippur Savaşı sonrasında İsrail istihbaratında yaşanan dönüşüm enformatik şok kapsamında incelenebilmektedir. Savaşın ilk günlerinde Suriye ve Mısır Orduları karşısında yaşanan başarısızlık bir istihbarat başarısızlığı olarak ele alınmış ve ilgili araştırmaları gerçekleştirmek için 1973 yılının sonunda Agranat Komisyonu kurulmuştur.[71] Komisyon, süreçteki istihbarat başarısızlığını iki yıl süreyle incelemiş ve 1975 yılında bin beş yüz sayfalık bir rapor hazırlamıştır.[72] Komisyon raporundaki öneriler doğrultusunda MOSSAD (Merkazi le-Modiin ule-Tafkidim Meyuhadim) ve SHABAK (Sherut ha-Bitachon ha-Klali) bünyesinde yeni birimler kurulmuştur.[73] İsrail istihbarat örgütlerinin dönüşümü ise toplamda üç yıldan fazla sürmüştür.

Bir başka örnek ise 1987 yılında gerçekleşen darbenin ardından Tunus İstihbarat Topluluğu'nda yaşanan dönüşümdür. Tunus'ta 8 Kasım 1987 tarihinde kansız bir darbe gerçekleşmiştir.[74]

---

67 Kahana, *a.g.m.*

68 Semine Seray Güldane ve Ahmet Ateş. "Transformation of Israeli Security Organizations after the Yom Kippur War." *International Journal of Politics and Security* 4/1 (2022): s.201-220.

69 P. R. Kumaraswamy, "Revisiting the Yom Kippur War: Introduction." *Israel Affairs* 6/1 (1999): s.1

70 Susan Hattis Rolef, "The domestic fallout of the Yom Kippur War." *Israel Affairs* 6/1 (1999): s.177

71 Kahana, *a.g.m.*, s.417.

72 The Knesset. *Agranat Commission*. https://www.knesset.gov.il/lexicon/eng/agranat_eng.htm Erişim Tarihi: 01/02/2023

73 Kahana, *a.g.m.*, s.417.

74 Lewis B. Ware, "Ben Ali's constitutional coup in Tunisia." *The Middle East Journal* (1988): s.587

Bu kapsamda, Cumhurbaşkanı görevinden uzaklaştırılmış ve dönemin Başbakanı Zeynel Bin Abidin göreve gelmiştir.[75] Bu darbe hem Tunus siyasetinde hem de Tunus İstihbarat Topluluğunun dönüşümünde önemli bir rol oynamıştır. Darbenin ardından yayınlanan bir Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile birlikte Güvenlik Genel Müdürlüğü İçişleri Bakanlığı'ndan alınıp Cumhurbaşkanlığı'na bağlanmış ve kurumun görev tanımları ve misyonu da değiştirilmiştir.[76] Diğer bir deyişle, istihbarat örgütünde yaşanan dönüşüm yasamanın dâhil edilmediği hızlı bir süreç ile gerçekleştirilmiştir.

Ulusal trajedilerin ardından yaşanan istihbarat örgütlerinin dönüşümüne bir diğer örnek ise 26 Kasım 2008 tarihinde Mumbai'de gerçekleşen ve 166 kişinin ölümüne yol açan saldırılar sonrasında Hint İstihbarat Topluluğu'nda yaşanan dönüşümdür. Saldırının ardından Hindistan Hükûmeti tarafından bir soruşturma komisyonu kurulmuştur ve ilgili komisyon yaşanan saldırının bir istihbarat başarısızlığı olduğunu ve Hint istihbarat sisteminin bu tarz saldırıları önlemek açısından yetersiz kaldığını belirtmiştir.[77] 2009 yılında ise İçişleri Bakanlığı Hint istihbarat topluluğundaki kurumsal eksikliklerin giderilmesi için Ulusal İstihbarat Şebekesi (National Intelligence Grid - NATGRID)'nin kurulduğunu açıklamıştır.[78] Bir başka deyişle, NATGRID'in kurulması ve onaylanması konusunda Hint hükûmetinin çabuk reaksiyon göstermesine rağmen Hint siyasal sistemindeki sorunlar sürecin uzamasına yol açmıştır.

---

75 Alejandro Pachon, "Loyalty and defection: Misunderstanding civil-military relations in Tunisia during the 'Arab Spring'." *Journal of Strategic Studies* 37/4 (2014): s.508. Zeynel Bin Abidin 2011 yılındaki Arap Baharı isyanlarına kadar ülkenin yönetiminde kalmıştır.

76 Matei ve Kawar, *a.g.m.,* s.138.

77 Ryan Shaffer, "Centralizing India's intelligence: The national intelligence grid's purpose, status, and problems." *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence* 31/1 (2018): s.159-168.

78 Shaffer, *a.g.m*., s.161.

Yukarıda kısaca incelenen farklı ülkelerdeki istihbarat örgütlerinin yaşanan ulusal trajedilerin ardından dönüşümü iki farklı sonuca işaret etmektedir. İlk olarak ülkelerin rejim türünden bağımsız olarak tüm ülkelerde, istihbarat örgütlerinde bir dönüşüm gerçekleşmiştir. Diğer bir ifadeyle, enformatik şoklar istihbarat örgütlerinin dönüşümünde önemli bir rol oynamaktadır. İkinci olarak ise her ne kadar tüm ülkelerde istihbarat ülkeleri dönüşüm geçirse de bu dönüşüm süreci farklı rejim türüne sahip ülkelerde değişiklik göstermiştir. Bu iki gözleme dayanarak enformatik şoklar ardından yaşanan istihbaratın dönüşümü ile ilgili üç hipotez sunulmaktadır.

1) İstihbaratın dönüşümü demokrasilerde göreceli olarak daha yavaş gerçekleşmektedir.
2) İstihbaratın dönüşümü otoriter rejimlerde göreceli olarak daha hızlı gerçekleşmektedir.
3) İstihbaratın dönüşümü hibrit rejimlerde hızlı veya yavaş (hibrit) ve konu temelli olarak gerçekleşmektedir.

Sunulan hipotezlerin temel mantığı farklı rejim türlerindeki kurumların özellikleri ve istihbaratın denetimi ile yakından ilgilidir. Kurumların ve süreçlerin meşru olması ve soruşturma kısımlarına daha çok aktörün katılımı sebebiyle soruşturma süreci uzamaktadır ve demokrasilerde göreceli olarak daha yavaş bir dönüşüm beklenmektedir. Tam tersi olarak kurumların meşruiyet sıkıntıları, sürece yönetici elitin haricinde kalan daha az aktörün müdahil olması ve temelde rejim güvenliği sebebiyle otoriter rejimlerdeki dönüşümün çok daha hızlı gerçekleşmesi beklenmektedir. Son olarak ise hibrit rejimlerde yaşanan dönüşümün ilgili rejimin yapısı ve konu temelinde şekillenmesi sebebiyle hibrit bir şekilde gerçekleşmesi beklenmektedir.

1.2.1.2. Dış Tehditler

ABD 2019 Yılı Ulusal İstihbarat Stratejisi Belgesi, istihbarat örgütlerinin temel görevlerini iç ve dış tehditlerin bertaraf edilmesi konusunda siyasal karar alıcılara istihbarat desteği sunması olarak tanımlamaktadır.[79] Ancak dinamik stratejik tehdit ortamında bu görevi yerine getirmek için gerekli olan koşullar ve bizatihi tehditlerin kendisi sürekli olarak değişiklik göstermektedir. Örneğin, Soğuk Savaş döneminde Amerikan İstihbarat Topluluğu için en temel tehdit Sovyetler Birliği iken 11 Eylül saldırıları sonrası radikal İslami terörizm temel tehdit olmuştur.[80]

Temel dış tehdidin değiştiği tüm durumlarda yeni tehdidi bertaraf etmek amacıyla istihbarat örgütlerinde de birtakım değişiklikler gerçekleşmektedir. Ancak özellikle son yirmi yılda temel tehditler sadece ulus devletlerden kaynaklı olmamaktadır. Benzer şekilde, ulus dışı aktörler de ülkeler için majör tehditler hâline gelmektedir.[81] Bu sebeple, dış tehditleri geleneksel dış tehditler ve ulus dışı aktörlerden kaynaklanan dış tehditler olarak ikiye ayırmak gerekmektedir.

Geleneksel dış tehditler, ulus devlet kaynaklı tehditlerdir. İstihbarat örgütleri kurulma amacı ve temel görev öncelikleri kapsamında geleneksel dış tehditler ile mukabele etmek için kurulmuş örgütlerdir. Bu sebeple, yaşanan dönüşüm genellikle tehdidin kaynağı değil seviyesi ile ilgilidir. Örneğin, Amerikan istihbarat örgütleri İran'ın nükleer programını uzun süredir yakından takip etmektedir. 2002 yılında İran'ın nükleer santrifüj teknolojisine sahip olmayı başarmasının ardından Amerikan

79 Office of the Director of National Intelligence. *The National Intelligence Strategy of the United States of America.* Ağustos 2009. https://www.dni.gov/files/ODNI/documents/National_Intelligence_Strategy_2019.pdf Erişim Tarihi: 01/02/2023

80 John Mueller, "Assessing International Threats During and After the Cold War". *CATO Institute*. 6 Mayıs 2020. https://www.cato.org/publications/study/assessing-international-threats-duringafter-cold-war Erişim Tarihi: 01/02/2023.

81 Office of the Director of National Intelligence, a.g.e., s.4-5.

istihbaratı örgütleri İran konusunda istihbarat odağını genişletmiş ve faaliyetlerini artırmıştır.[82] Benzer şekilde, 1962 yılındaki Çin Hindistan Savaşı öncesinde Çin istihbarat örgütleri Hindistan içerisindeki operasyonlarını artırmış ve ayrılıkçı gruplara finansal ve lojistik destek sağlamıştır.[83] Bir başka örnek ise 2008 yılındaki çatışmanın öncesinde Gürcistan istihbarat örgütlerinin Rusya'yı zayıflatmak amacıyla Çeçen kumandan Gelaev'in Çeçenistan'a dönmesine yardımcı olmasıdır.[84] Verilen örneklerde de görüldüğü üzere istihbarat örgütleri geleneksel dış tehditlere rutin bir şekilde karşılık vermektedir. Bu ise büyük oranda tehdit ile ilgili konuya daha fazla odaklanmak, daha çok kaynak ayırmak ve bu hususta operasyonlarını genişletmek şeklinde olmaktadır.

Ulus dışı aktörlerden kaynaklanan dış tehditler ise tehdit unsurunun ve davranışlarının geleneksel tehditlerden farklı olması sebebiyle istihbarat örgütleri üzerinde daha büyük bir etkiye sahiptir.[85] Örneğin, herhangi bir devletin istihbarat örgütü için temel görev, ABD'nin askerî gücüne dair bilgi toplamak ve siyasal süreçleri etkilemeye çalışmaktır. 11 Eylül saldırıları öncesinde El Kaide'nin faaliyetleri ise kırılgan olan ve saldırı gerçekleştirilebilecek hedeflerin belirlenmesi olmuştur.[86] Ulus dışı aktörler kaynaklı tehditler metotlar ve amaçlar açısından geleneksel tehditlerden farklılık gösterdiği için kurumların istihbarat doktrinleri,

82 Strategic Comments. *Dealing with Iran and North Korea: Proliferation challenges*, 9/7, 2003: s.1-2.

83 Nicolas Groffman, "Indian and Chinese espionage." *Defense & Security Analysis* 32/2 (2016): s.150-151.

84 Stéphane Lefebvre ve Roger N. McDermott. "Russia and the intelligence services of Central Asia." *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence* 21/2 (2008): s.258.

85 John. P. Sullivan "The new great game: Military, police and strategic intelligence for global security." *Journal of Policing, Intelligence and Counter Terrorism*, 2/2 (2007): s.19.; David Strachan-Morris, "The use of intelligence by insurgent groups: the North Vietnamese in the Second Indochina War as a case study." *Intelligence and National Security* 34/7 (2019): s.986.

86 John. A. Gentry, "Toward a Theory of Non-State Actors' Intelligence." *Intelligence and National Security*, 31/4, (2016): s.473-474.

metotları ve uygulamalarında daha köklü bir gözden geçirmeye ve değişime yol açmaktadır. Örneğin, 11 Eylül saldırıları öncesinde terörle mücadele FBI içerisinde göreceli olarak az öneme sahip bir olguydu ve FBI bünyesindeki Uluslararası Terörizm Operasyonları Departmanı sadece doksan personele sahipti.[87] 2002 yılında ise uluslararası terörizm ile mücadele FBI'ın temel görevlerinden birisi hâline gelmiştir ve ilgili departmanın personel sayısı ve bütçesi ciddi bir oranda artırılmıştır.[88] Benzer şekilde, 2003 yılında FBI bünyesinde Ulusal Terörle Mücadele Merkezi kurulmuştur.

ABD örneğinde olduğu gibi ulus dışı aktörden kaynaklanan tehdit sebebiyle istihbarat örgütlerinde radikal değişimler yaşanması tüm ülkeler için geçerli olmamaktadır. Örneğin, mezhepsel ve politik farklılıklarından dolayı El Kaide, İran için önemli bir tehdit olsa dahi İran istihbaratı El Kaide'ye yönelik operasyonlarını genişletmek dışında radikal ve kurumsal bir dönüşüm yaşamamıştır.[89] El Kaide tehdidi sebebiyle ABD ve İran istihbarat topluluklarında yaşanan dönüşüm iki ülkede de bir değişimin yaşandığını ancak değişimin yoğunluğunun farklı olduğunu ortaya koymaktadır. Söz konusu gözleme paralel olarak, ulus dışı aktörlerden kaynaklanan tehditlerin istihbarat örgütlerinin dönüşümüne olan etkisi kapsamında üç adet hipotez sunulmaktadır.

1) Ulus dışı aktörlerden kaynaklanan dış tehditlerde, demokratik ülkelerin istihbarat örgütlerinde yaşanan değişim dönüştürücü niteliktedir.

2) Ulus dışı aktörlerden kaynaklanan dış tehditlerde, otoriter rejimlerin istihbarat örgütlerinde yaşanan değişim rutin niteliktedir: Sadece istihbarat metotlarında değişime yol açar.

87 The US Department of Justice. *A Review of the FBI's Handling of Intelligence Information Prior to the September 11 Attacks: Chapter Two: Background*. Haziran 2005, https://oig.justice.gov/special/0506/chapter2.htm Erişim Tarihi: 01/02/2023.

88 The US Department of Justice, *a.g.e.*

89 Ariane M. Tabatabai, "Other side of the Iranian coin: Iran's counterterrorism apparatus." *Journal of Strategic Studies* 41/1-2 (2018): s.187.

3) Ulus dışı aktörlerden kaynaklanan dış tehditlerde, hibrit rejimlerin istihbarat örgütlerinde yaşanan değişim, hibrit niteliktedir: Tehdide göre değişim göstermektedir.

Sunulan hipotezlerin temel mantığı benzer şekilde farklı rejim türlerindeki kurumların özellikleri ve istihbaratın denetimi ile yakından ilgilidir. İstihbarat örgütlerinin hesap verilebilirliği ilkesi kapsamında, demokratik ülkelerdeki istihbarat örgütlerinin ülke savunması için yeni teknikler benimsemesi hususunda birden fazla aktörden kurumsal ve siyasal bir baskıya uğraması beklenmektedir. Bu durumun bir sonucu olarak yaşanan değişimin daha kapsamlı ve dönüştürücü nitelikte olması beklenmektedir. Tam tersi olarak, otoriter rejimlerde istihbarat örgütlerinin hesap verilebilirliğine daha az önem atfedilmesi ve ilgili tehditlerin rejim güvenliğine yönelik sıkıntı içermemesi sebebiyle yeni tekniklerin benimsenmesi hususunda bir baskı beklenmemektedir. Bu sebeple ilgili dönüşümün rutin bir şekilde gerçekleşmesi beklenmektedir. Son olarak hibrit rejimlerin hem demokratik hem otoriter unsurlar içeren istihbarat yönetişimi kapsamında hibrit bir dönüşüm beklenmektedir.

1.2.1.3. İç Tehditler

Terörizm, ulusal güvenliğe yönelik en önemli tehditlerden biridir. Örneğin, 1960'lı yıllardan itibaren İngiltere uzunca bir süre IRA (Irish Republican Army) saldırılarına[90] Türkiye ise 1980'li yıllardan itibaren PKK (Partiya Karkeren Kurdistan) saldırılarına maruz kalmıştır.[91] Benzer şekilde, 1990'lı yıllarda ABD'de

90 Gaetano Joe Ilardi, "IRA operational intelligence: the heartbeat of the war." *Small Wars & Insurgencies* 21/2 (2010): s.331-358.; Michael Kirk-Smith ve James Dingley. "Countering terrorism in Northern Ireland: The role of intelligence." *Small Wars & Insurgencies* 20/3-4 (2009): s.551-573.; Peter Chalk, "Domestic counter-terrorist intelligence structures in the United Kingdom, France, Canada and Australia." *Studies in Conflict & Terrorism* 45/7 (2022): s.626-658.

91 Mustafa Coşar Ünal, "The Kurdistan Workers' Party (PKK) and popular support:

yaşanan terör saldırıları da Amerikan ulusal güvenliğinin sağlanması konusunda önem arz etmiştir.

Farklı ideolojileri, kaynakları ve metotları olan terör örgütlerinin tamamı hedef ülkenin istihbarat örgütlerinde çeşitli değişikliklere yol açmaktadır. Örneğin, 1995 yılında Oklahoma şehrinde gerçekleşen bombalı saldırı sonrası FBI beyaz üstünlükçü terörizmi gündeme almış ve toplamda iki bin sekiz yüz kişiyi sorgulamıştır.[92] Aynı şekilde, saldırı sonrasında FBI'ın iç terörizme bakan biriminin bütçesi yaklaşık olarak yüzde on dört artırılmış ve birime ilave personel istihdam edilmiştir.[93] Diğer bir deyişle, bir iç tehdit olarak terörizm, FBI'ın odağını, operasyonlarını ve kaynaklarının yönetimini değiştirmiştir.

Çeçen ayaklanmaları sürecinde Rus karşı istihbarat faaliyetlerini de iç tehditlerin istihbarat örgütlerinin değişimine olan etkisi kapsamında incelemek mümkündür. 1990'lı yıllardaki Rus-Çeçen Savaşları, Rus istihbarat örgütlerinin dönüşümünde önemli bir rol oynamıştır. Bu doğrultuda, Çeçen tehdidini bertaraf etmek için Rus istihbarat örgütleri Çinli, Kazak, Gürcü ve Azeri istihbarat örgütleri ile iş birliğini artırmıştır.[94] Ayrıca Çeçen ayaklanmaları Rus istihbarat örgütlerinin konuya olan yaklaşımı

---

counterterrorism towards an insurgency nature." *Small Wars & Insurgencies* 23/3 (2012): s.432-455.; Mustafa Coşar Ünal, "Strategist or pragmatist: A challenging look at Ocalan's retrospective classification and definition of PKK's strategic periods between 1973 and 2012." *Terrorism and Political Violence* 26/3 (2014): s.419-448.; Mehmet Orhan, "Transborder violence: the PKK in Turkey, Syria and Iraq." *Dynamics of Asymmetric Conflict* 7/1 (2014): s.30-48.

92 John Solomon, "What Feds Knew Before Okla. Bombing." *CBS News*. 13 Şubat 2003, https://www.cbsnews.com/news/what-feds-knewbefore-okla-bombing/ Erişim Tarihi: 01/02/2023.; Andrew Glass, "Clinton reacts to Oklahoma City bombing, April 19, 1995." *Politico*. 19 Nisan 2019, https://www.politico.com/story/2019/04/19/clintonreacts-to-oklahoma-city-bombing-april-19-1995-1278141 Erişim Tarihi: 01/02/2023.

93 The US Department of Justice. *Budget Trend Data: From 1975 through the President's 2003 request to the Congress*. 2002, https://www.justice.gov/archive/jmd/1975_2002/2002/pdf/BudgetTrand.pdf Erişim Tarihi: 01/02/2023.

94 Lefebvre ve McDermott, *a.g.m*., s.258.

kapsamında kurumlar arası pozisyonların da değişmesine yol açmıştır. Çeçen liderlere yönelik hedefli suikast programı yürüten (targeted-killing, decapitation) Rus askerî istihbaratı ulusal güvenlik ekosisteminde önemini artırmıştır.[95] Son olarak, Çeçen sorunu Rus İstihbarat Topluluğu içerisinde ortak operasyonların düzenlenmesine, kurumlar arası iş birliklerinin geliştirilmesine ve özel terörle mücadele birimlerinin kurulmasına yol açmıştır.[96] Bir başka deyişle, bir iç tehdit Rus istihbarat topluluğunun yeninden düzenlenmesine sebebiyet vermiştir.

PKK'nın faaliyetleri sebebiyle Türk İstihbarat Topluluğu da benzer bir değişime uğramıştır. Özellikle 1990'lı yıllarda PKK ile daha etkin mücadele etmek için Türk ve İsrail istihbarat teşkilatları arasındaki iş birliği ciddi ölçüde artmıştır.[97] Artan iş birliğinin yanı sıra Türk istihbarat örgütlerinin soruna olan yaklaşımlarında da değişiklikler gerçekleşmiştir. Özellikle 1990'lı yıllarda artan saldırılar ile birlikte sivil istihbarat kuruluşları terör örgütünün

95 Matthew A. Morehouse, "The claws of the bear: Russia's targeted killing program." *The Journal of Slavic Military Studies* 28/2 (2015): s.269.; Mairbek Vatchagaev, "Murder of Chechen in Turkey Just Latest in Series of Apparent Russian Killings Abroad." *Eurasia Daily Monitor*, 13/78. 21 Nisan 2016, https://jamestown.org/program/murder-of-chechen-in-turkeyjust-latest-in-series-of-apparent-russian-killings-abroad-2/ Erişim Tarihi: 01/02/2023.; Quentin Hodgson, "Is the Russian bear learning? an operational and tactical analysis of the second Chechen war, 1999–2002." *Journal of Strategic Studies* 26/2 (2003): s. 67-71.

96 Mariya Y. Omelicheva, "Russia's counterterrorism policy: Variations on an Imperial theme." *Perspectives on Terrorism* 3/1 (2009): s.4.; Mark Kramer, "Guerrilla warfare, counterinsurgency and terrorism in the North Caucasus: the military dimension of the Russian–Chechen conflict." *Europe-Asia Studies* 57/2 (2005): s.228-229.; Andrei Soldatov ve Irina Borogan. "Russia's very secret services." *World Policy Journal* 28/1 (2011): s.87.

97 Michael M. Gunter, "Susurluk: The connection between Turkey's intelligence community and organized crime." *International Journal of Intelligence and Counter Intelligence* 11/2 (1998): s.135.; Neill Lochery, "Israel and Turkey: Deepening ties and strategic implications, 1995–98." *Israel affairs* 5/1 (1998): s.48.; Meliha Altunışık, "The Turkish-Israeli rapprochement in the post-Cold War era." *Middle Eastern Studies* 36/2 (2000): s.187.; Jülide Karakoç, "The Impact of the Kurdish Identity on Turkey's Foreign Policy from the 1980s to 2008." *Middle Eastern Studies* 46/6 (2010): s.923.

finansal kaynakları olan uyuşturucu ticareti ve Avrupa'daki faaliyetlerine odaklanmaya başlamış, askerî istihbarat kuruluşları ise büyük oranda sahadaki muharip personele operasyonel istihbarat sağlama hususunda faaliyetlerini artırmıştır.[98] Ayrıca artan PKK faaliyetlerine mukabele edebilmek maksadıyla Türk İstihbarat Topluluğu içerisinde resmî[99] ve göreceli olarak hukuk dışında faaliyet gösteren birimler de kurulmuştur.[100] Tüm bu süreç 1990'lı yıllarda büyük oranda bir iç tehdit olan PKK'nın Türk istihbarat topluluğunun dönüşümüne etki ettiğini göstermektedir.

Amerikan, Rus ve Türk istihbarat topluluklarının iç tehditler karşısındaki değişimi iki muhtemel sonuç doğurmaktadır. İlk olarak, majör iç tehditlerin istihbarat örgütlerinde değişikliğe yol açtığı görülmektedir. İkinci olarak ise yaşanan bu dönüşümün farklı rejim türlerinde farklı süreçler hâlinde ilerlediği görülmektedir. Bu iki gözleme dayanarak üç adet hipotez sunulmaktadır.

1) İç tehditlerde, demokratik ülkelerin istihbarat örgütlerinde yaşanan değişim, rutin niteliktedir: Sadece istihbarat metotlarında değişime yol açar.
2) İç tehditlerde, otoriter rejimlerin istihbarat örgütlerinde yaşanan değişim, dönüştürücü niteliktedir: İstihbarat metotlarında ve kurumsal değişime yol açar.
3) İç tehditlerde, hibrit rejimlerin istihbarat örgütlerinde yaşanan değişim hibrit niteliktedir: Tehdide göre değişim göstermektedir.

98 Mitchel P. Roth ve Murat Sever. "The Kurdish Workers Party (PKK) as criminal syndicate: Funding terrorism through organized crime, a case study." *Studies in Conflict & Terrorism* 30/10 (2007): s.908.; Adelphi Papers. *The Turkish military's impact on policy*. 41/337 (2001): s. 68-69.

99 T.C. İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü *Terörle mücadele dairesi başkanlığı*. 2019. https://www.egm.gov.tr/tem/tarihce Erişim Tarihi: 01/02/2023.

100 Gunter, *a.g.m.*, s.122.; Hale Akay, "Türk Silahlı Kuvvetleri: Kurumsal ve Askeri Boyut." *Almanak Türkiye* 2008 (2006): s.121.; Gareth Jenkins, "Power and unaccountability in the Turkish security forces." *Conflict, Security & Development* 1/1 (2001): s.88.; Ecevit Kılıç, "JİTEM'in Öyküsü." *Almanak Türkiye 2006-2008: Güvenlik Sektörü ve Demokratik Gözetim*. der. Ali Bayramoğlu ve Ahmet İnsel. 2009, s.220-229.

Sunulan hipotezlerin temel mantığı enformatik şoklar ve dış tehditler ile benzer şekilde farklı rejim türlerindeki kurumların özellikleri ve istihbaratın denetimi ile yakından ilgilidir. Demokratik ülkelerde daha çok önem verilen güvenlik-özgürlük ikilemi, göreceli olarak etkili istihbarat denetim mekanizmalarının ve daha güçlü kurumların varlığının iç tehditlerin aciliyet seviyesinde algılanmasının önüne geçmesi ve iç tehditlerin bertaraf edilmesinde daha sivil bir yaklaşım uygulanması beklenmektedir. Tam tersi olarak otoriter rejimlerde demokratik ülkelerde bahsedilen unsurlar büyük oranda eksiktir. Ayrıca otoriter rejimlerdeki siyasal karar alıcıların demokratik ülkelerdeki mevkidaşları oranında meşruiyete sahip olmaması ve majör bir iç tehdidin ülkedeki diğer klikleri harekete geçirme potansiyeli olduğundan dolayı iç tehditlerin bertaraf edilmesi hususunda otoriter rejimlerin daha hızlı ve daha askerî bir yaklaşım sergilemesi beklenmektedir. Son olarak hem demokratik ülkelerin hem de otoriter rejimlerin özelliklerini barındıran hibrit rejimlerin konu ve zaman temelinde hibrit bir yaklaşım sergilemesi beklenmektedir.

1.2.2. Kavramlar ve Değişkenler

Kitabın bu kısmında istihbarat örgütlerinin neden ve nasıl değiştiğini açıklamak için ilgili kavramlar ve değişkenler açıklanmaktadır. Bu doğrultuda, istihbarat örgütlerinin yaşadığı dönüşümünde kullanılan kavramlar olan: a) değişim seviyesi ve b) değişim türü, açıklanmaktadır.

Değişim Seviyesi	Tehdit Algısında Değişim	Metot ve Yaklaşımda Değişim	Yapısal ve Kurumsal Değişim
Değişim Türü	Rutin		Dönüştürücü

Tablo 1: İstihbarat Örgütlerindeki Değişim

1.2.2.1. Değişim Seviyesi

İstihbarat örgütlerinin değişimi üç farklı seviyede gerçekleşmektedir. İlk seviye tehdit algısındaki değişim, ikinci seviye metot ve yaklaşımlarda değişim ve son seviye ise yapısal ve kurumsal değişimdir.

Tehdit algısında değişim: En basit hâliyle tehdit algısındaki değişim, istihbarat personelinin ve siyasal karar alıcıların yeni ve majör bir tehdidin oluştuğunun farkına varması ve yeni tehdidin bertaraf edilmesi için istihbarat kaynaklarının ve metotlarının değiştirilmesi ihtiyacını hissetmesidir. Örneğin, 1997 ile 1999 yılları arasında yayımlanan Amerikan İstihbarat Topluluğunun Yıllık Faaliyetleri başlıklı dokümanlarda ABD ulusal güvenliğine yönelik majör tehditler; Çin, Rusya, Küba ve Kuzey Kore olarak belirtilmiştir.[101] Aynı raporun, 2001 ve 2002 tarihli olanlarında ise majör tehdit olarak radikal İslami terörizm belirtilmiştir.[102] Bir başka deyişle, Amerikan istihbarat personeli ve siyasal karar alıcıları yeni ve majör bir tehdidin farkına varmış ve istihbarat kaynaklarını ve metotlarını bu yeni tehdidi bertaraf etmek için uyarlama kararı almıştır.

---

101 Director of Central Intelligence (DCI). *Annual report on 1997 intelligence community activities*. 1997. https://www.cia.gov/library/reports/archived-reports-1/fy97intell-rpt.html Erişim Tarihi: 01/02/2023.; Director of Central Intelligence (DCI). *Annual report on 1998 intelligence community activities*. 1998. https://www.cia.gov/library/reports/archived-reports-1/ann_rpt_1998/index.html Erişim Tarihi: 01/02/2023.; Director of Central Intelligence (DCI). *Annual report on 1999 intelligence community activities*. 1999. https://fas.org/irp/cia/product/report-99.html Erişim Tarihi: 01/02/2023.

102 Director of Central Intelligence (DCI). *Annual report on 2001 intelligence community activities*. 2001. http://www.nti.org/media/pdfs/21-us.pdf?_=1317160978 Erişim Tarihi: 01/02/2023.; Director of Central Intelligence (DCI). *Annual report on 2002 intelligence community activities*. 2002. https://www.hsdl.org/?view&did=2809 Erişim Tarihi: 01/02/2023.; Lars D. Nicander, "Understanding intelligence community innovation in the post-9/11 world." *International journal of intelligence and counterintelligence* 24/3 (2011): s.544.

Metot ve yaklaşımda değişim: Metot ve yaklaşımda değişim, yeni ve majör bir tehdit veya enformatik şok karşısında istihbarat odağının, istihbarat örgütlerinin yaklaşımının ve iş birliği davranışlarının yeniden düzenlenmesini ifade etmektedir. İstihbarat odağının değişimi yeni bir tehdit karşısında istihbarat kaynaklarının yeniden tahsis edilmesidir. Örneğin, 2000 yılında Amerikan savaş gemisi USS Cole'a yapılan saldırının ardından, Crouch-Gehmann Komisyonu'nun önerileri doğrultusunda, Amerikan askerî istihbarat örgütleri kaynakların bir kısmını terör ile mücadeleye tahsis etmiştir.[103] İstihbarat yaklaşımının değişimi ise yeni bir tehdit karşısında tercih edilen istihbarat yönteminin değişmesini ifade etmektedir. Örneğin, El Kaide ve Irak Şam İslam Devleti (IŞİD)'nin sosyal medya platformlarını etkin kullanımı ve siber yönetişim konusunda başarılı olmaları Amerikan terörle mücadele istihbaratı yaklaşımında değişikliğe yol açmıştır. Bu durumun sonucunda ise Amerikan istihbarat örgütleri 2013 Boston Bombalı Saldırısı'nın ardından El Kaide'nin online yayın yaptığı siteleri hacklemiş ve kapatmıştır.[104] Benzer şekilde, Amerikan Ordusu Siber Komuta Merkezi 2016 yılında IŞİD'e yönelik siber operasyonlar düzenlemiştir.[105] İş birliği davranışındaki değişim ise istihbarat örgütlerinin yeni ve majör bir tehdit karşısında diğer ülkelerin istihbarat örgütleri ve devlet dışı aktörler ile iş birliğini artırmasını ifade etmektedir. Örneğin, IŞİD ile daha etkin bir mücadele için Rus istihbarat örgütleri Irak, İran, Suriye, Çin

103 US Congress. Hearing No:107-609. 2001. https://www.congress.gov/congressional-report/107th-congress/house-report/609/1?q=%7B%22search%22%3A%5B%22s+209%22%5D%7D&r=50&overview=closed Erişim Tarihi: 01/02/2023.; John Callaway, "Learning the hard way: Force Protection 1983–2000." *Naval War College Review* 62/1 (2009): s.112-115.

104 Ellen Nakashima, "U.S. Disrupts Al Qaeda's Online Magazine." *The Washington Post*. 11 Temmuz 2013 https://www.washingtonpost.com/world/national-security/officials-describe-how-us-disrupts-al-qaedas-online-magazine/2013/06/11/6a9196c6-ca07-11e2-9245-773c0123c027_story.html Erişim Tarihi: 01/02/2023.

105 David. E. Sanger, "U.S. Cyberattacks Target ISIS in a New Line of Combat." *The New York Times*. 24 Nisan 2016. https://www.nytimes.com/2016/04/25/us/politics/us-directs-cyberweapons-at-isis-for-first-time.html Erişim Tarihi: 01/02/2023.

ve Pakistan istihbarat örgütleri ile iş birliğini artırmıştır.[106] Benzer şekilde, 1990'lı yılların başında PKK'nın artan saldırılarının engellenmesi amacıyla Türk istihbarat örgütleri de yerel devlet dışı aktörler ile istihbarat iş birliğinde bulunmuştur.[107]

Yapısal ve kurumsal değişim: Yeni ve majör bir tehdit ile ilgili olarak istihbarat topluluğu içerisinde yeni bir istihbarat örgütünün kurulması, lağvedilmesi veya iş birliği platformlarının kurulması yapısal ve kurumsal değişimi ifade etmektedir. 11 Eylül saldırılarının ardından 11 Eylül Komisyonu'nun önerileri doğrultusunda Ulusal İstihbarat Direktörlüğü Ofisi (Office of Director of National Intelligence) adı altında yeni bir teşkilatın kurulması, Terör Tehdidi Entegrasyon Merkezi (Terrorist Threat Integration Center) gibi bir istihbarat iş birliği platformunun kurulması veya Soğuk Savaş'ın bitmesinin ardından Sovyet istihbarat örgütü KGB (Komitet Gosudarstvennoy Bezopasnosti)'nin lağvedilmesi[108] yapısal ve kurumsal değişimlere örnek teşkil etmektedir.

1.2.2.2. Değişim Türü

İstihbarat örgütlerinin dönüşümü kapsamında iki farklı değişim türü bulunmaktadır. Bunlar rutin değişim (regular change) ve dönüştürücü (transformative change) değişimdir.

---

106 Fazzur Rahman Siddiqui, "Evolution of Syrian Crisis and Analyzing the Role of Russia: A Game Changer." *ICWA Issue Brief, Indian Council of World Affairs* (2016): s.19; The Eurasian Times. *Iran, China, Pakistan and Russian Intelligence Chiefs Meet to Discuss ISIS Presence in Afghanistan*. 10 Temmuz 2018. https://eurasiantimes.com/iran-china-pakistan-russian-intelligence-chiefs-meet-discuss-isis/ Erişim Tarihi: 01/02/2023.

107 Karen Kaya, "Turkish commanders discuss counterterrorism strategies and lessons learned from 25 years of fighting the PKK." *Small Wars & Insurgencies* 23/3 (2012): s.532.

108 Joseph L. Albini ve Julie Anderson. "Whatever Happened to the KGB?." *International Journal of Intelligence and Counter Intelligence* 11/1 (1998): s.26.; Julie Anderson, "The HUMINT Offensive from Putin's Chekist State." *International journal of Intelligence and Counterintelligence* 20/2 (2007): s.259.; Aaron Bateman, "The KGB and Its Enduring Legacy." *The Journal of Slavic Military Studies* 29/1 (2016): s.23.; Joss I. Meakins, "Squabbling Siloviki: Factionalism within Russia's security services." *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence* 31/2 (2018): s.237.

Rutin değişim: Rutin değişim yeni ve majör bir tehdit karşısında istihbarat personelinin ve/veya siyasal karar alıcıların tehdit algısında bir değişimin yaşanması ve ilgili değişimle birlikte istihbarat metot ve yaklaşımlarında da değişikliğin olduğu bir süreci ifade etmektedir. Örneğin, ABD'de 1995 yılında gerçekleşen Oklahoma Bombalaması'nın ardından Amerikan istihbarat örgütleri rutin bir değişim yaşamıştır. 11 Eylül Komisyonu'nun raporuna göre saldırılardan sonra istihbarat odağı değişmiş ve FBI yurt içi terörizmi majör bir tehdit olarak kabul etmeye başlamıştır.[109] Ayrıca yurt içi terörizm ile mücadelede istihbarat yaklaşımı kolluk kuvvetleri ile önleme yaklaşımından aktif bir karşı istihbarat uygulaması yaklaşımına evrilmiştir.[110] İstihbarat odağında yaşanan bu değişim istihbarat kaynaklarının da yeniden tahsis edilmesine yol açmıştır. Bu doğrultuda, ABD içerisinde faaliyet gösteren hücrelere yönelik istihbarat faaliyetlerinin artırılması için FBI bu alanda çalışan personelini ve ilgili bütçesini artırmıştır.[111] Örnekte de belirtildiği üzere yeni ve majör bir tehdit, tehdit algısında bir değişime, tehdit algısındaki değişim ise istihbarat metot ve yaklaşımında bir değişime yol açmaktadır.

Şekil 1: Rutin Değişim

109 John Solomon, "What Feds Knew Before Okla. Bombing." *CBS News*. 13 Şubat 2003. https://www.cbsnews.com/news/what-feds-knew-before-okla-bombing/ Erişim Tarihi: 02/02/2023.

110 9/11Commission.gov. *The National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States*. 2004. https://www.9-11commission.gov/ Erişim Tarihi: 02/02/2023.

111 Eleanor Hill, *Joint Inquiry Staff Statement Hearing on the Intelligence Community's Response to Past Terrorist Attacks Against the United States from February 1993 to September 2001*. 8 Ekim 2002. https://fas.org/irp/congress/2002_hr/100802hill.html Erişim Tarihi: 02/02/2023.; Andrew Glass, "Clinton reacts to Oklahoma City bombing, April 19, 1995." *Politico*. 19 Nisan 2019. https://www.politico.com/story/2019/04/19/clinton-reacts-to-oklahoma-city-bombing-april-19-1995-1278141 Erişim Tarihi: 02/02/2023.

Dönüştürücü değişim: Yeni ve majör bir tehdit veya enformatik şok karşısında tehdit algısında, istihbarat metot ve yaklaşımında ve istihbarat topluluğunun yapısında bir kurumsal değişikliğin olduğu sürece ise dönüştürücü değişim denilmektedir. Rutin değişim ve dönüştürücü değişim arasındaki temel fark ikincisinde istihbarat topluluğunun yapısında bir dönüşümün gerçekleşmesidir. Örneğin, 15 Temmuz Darbe Girişimi'nin ardından Türk siyasal karar alıcılarının tehdit algısında bir değişim gerçekleşmiş ve FETÖ (Fetullahçı Terör Örgütü) siyasi karar alıcılar tarafından Türkiye Cumhuriyeti'nin ulusal güvenliği açısından majör bir tehdit olarak algılanmaya başlamıştır. Bu sebeple Türk istihbarat örgütleri FETÖ ile mücadele hususuna daha fazla personel ve mali kaynak ayırmaya başlamıştır.[112] İlerleyen süreçte ise Emniyet İstihbarat Dairesi İstihbarat Başkanlığı'na dönüştürülmüştür.[113] Diğer bir deyişle, kurumsal ve yapısal bir değişim de gerçekleşmiştir. Örnekte de belirtildiği üzere enformatik bir şok, tehdit algısında bir değişime, tehdit algısındaki değişim ise istihbarat metot ve yaklaşımında bir değişime ve en son olarak ise istihbarat topluğu içerisinde yapısal bir değişime yol açmıştır.

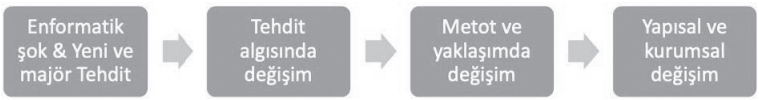

Şekil 2: Dönüştürücü Değişim

112 Milliyet. *'Kripto yapılanma'ya vurulan en büyük darbe*. 30 Ocak 2019. http://www.milliyet.com.tr/kripto-yapilanma-ya-vurulan-en-gundem-2819814/ Erişim Tarihi: 02/02/2023.; Sezim Özadalı, ve Gamze Çınlar. "Yüzyılın kumpas davası Ergenekon başladı!" *Aydınlık*. 21 Haziran 2017.https://www.aydinlik.com.tr/turkiye/2017-haziran/yuzyilin-kumpas-davasi-ergenekon-basladi Erişim Tarihi: 02/02/2023.; Türkiye Gazetesi. *Emniyet'ten ihraç edilen polis sayısı belli oldu (İade edilen polislerin listesi)*. 12 Aralık 2017. https://www.turkiyegazetesi.com.tr/gundem/526759.aspx Erişim Tarihi: 02/02/2023.

113 İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Mudurlugu (t.y). *İstihbarat başkanlığı tarihçe*. https://www.egm.gov.tr/istihbarat/istihbarat-tarihce Erişim Tarihi: 02/02/2023.

1.2.2.3. Değişkenler

Kitabın bu kısmında teorinin değişkenlerinden bahsedilmektedir. Bağımsız değişkenler enformatik şoklar, dış tehditler ve iç tehditlerdir. Bağımlı değişken ise istihbarat örgütlerinin dönüşümüdür. Son olarak ara değişken ise rejim türüdür. Başka bir deyişle, istihbarat örgütlerinin dönüşümünün nedenleri olarak enformatik şoklar, dış ve iç tehditler belirlenmiştir. İlgili dönüşümün nasıl olduğunu ise rejim türünün etkilediği savunulmaktadır.

Enformatik şoklar en basit hâliyle ulusal trajedilerdir. Kitapta kullanılan enformatik şok kavramı the International Encyclopedia of Political Science[114] ve Catashtropic Politics: How Extraordinary Events Redefine Perceptions of Government[115] isimli araştırmalardan oluşturulmuştur ve şu şekildedir: "Savaş, darbe veya kitlesel bir terör saldırısı gibi vatandaşları harekete geçiren, kenetleyen, siyasi ve ideolojik kampların sınırlarının muğlaklaştığı ve sonuç bakımından ya siyasi karar alıcılara tam destek verildiği ya da politikalarının tekrar gözden geçirildiği olaylardır."

Dış tehdit tanımı için literatürde çeşitli açıklamalar mevcut olmakla birlikte kitapta kullanılan dış tehdit kavramı Cooper[116], Arbatlı ve Arbatlı[117], the International Encyclopedia of Political Science[118], Gibler[119] ve Strakes[120]'den uyarlanmıştır ve şu şekilde-

114 Bertrand Badie, Dirk Berg-Schlosser ve Leonardo Morlino, der. *International encyclopedia of political science*. Vol. 1. Sage, 2011, s. 415.

115 Lonna Rae Atkeson ve Cherie D. Maestas. *Catastrophic politics: How extraordinary events redefine perceptions of government*. Cambridge University Press, 2012.

116 Scott Cooper, "State-Centric Balance-Of-Threat Theory: Explaining the Misunderstood Gulf Cooperation Council." *Security Studies* 13/2 (2003): s.306-349.

117 Cemal Eren Arbatlı ve Ekim Arbatlı. "External threats and political survival: Can dispute involvement deter coup attempts?." *Conflict Management and Peace Science* 33/2 (2016): s.115-152.

118 Bertrand vd., *a.g.e.*

119 Douglas M. Gibler, "Outside-in: The effects of external threat on state centralization." *Journal of Conflict Resolution* 54/4 (2010): s.519-542.

120 Jason E. Strakes, "Political opposition, external threats, and elite responses: analyzing domestic security policy in post-Rose Revolution Georgia." *Defense & Security Analysis* 29/4 (2013): s.308-322.

dir: "Bir ülkenin dışındaki bir aktör tarafından ilgili ülkenin ve vatandaşlarının güvenliğini azaltmaya yönelik uyarı ve tehlikeler bütünüdür."

İç tehdit kavramı ise literatürde ve bu kitapta yurt içi terörizm ile eş anlamlı kullanılmaktadır.[121] Bu kitapta kullanılan iç tehdit kavramı FBI[122], Bjelopera[123], Ghatak ve Prins[124], ile Cupp ve Spight[125]'in çalışmalarındaki tanımlardan faydalanılarak oluşturulmuş ve şu şekildedir: "Bir ülkenin sınırları içerisinde oluşan ve çoğunlukla terörizm ile alakalı olan kriminal ve ideolojik faaliyetler bütünüdür."

İstihbarat örgütlerinin dönüşümü noktasında teoride belirtilen enformatik şoklar ile iç ve dış tehditlerin yanı sıra teknolojik gelişmelerin de rol oynadığı savunulabilmektedir. Literatürde teknolojik gelişmelerin istihbarat örgütleri üzerindeki etkilerine yönelik çalışmalar[126] mevcuttur. Ancak ilgili çalışmaların bulguları

121 Scott Wolford, "Threats at home, threats abroad: Bargaining and war in the shadow of coups and revolutions." *International Interactions* 40/4 (2014): s.506-532.; Sambuddha Ghatak, "Challenging the state: effect of minority discrimination, economic globalization, and political openness on domestic terrorism." *International interactions* 42/1 (2016): s.56-80.; Carl Henrik Knutsen, "Security threats, enemy-contingent policies, and economic development in dictatorships." *International Interactions* 37/4 (2011): s.414-440.; Anne Hammerstad, "Domestic threats, regional solutions? The challenge of security integration in Southern Africa." *Review of International Studies* 31/1 (2005): s.69-87.

122 Federal Bureau of Investigation. *Terrorism Definitions*. 2023. https://www.fbi.gov/investigate/terrorism Erişim Tarihi: 02/02/2023

123 Bjelopera, Jerome P. *American jihadist terrorism: Combating a complex threat*. DIANE Publishing, 2013, s.2.

124 Sambuddha Ghatak ve Brandon C. Prins. "The homegrown threat: state strength, grievance, and domestic terrorism." *International Interactions* 43/2 (2017): s.217-247.

125 Shawn Cupp ve M. Spight. "A homeland security model for assessing US domestic threats." *Professional Issues in Criminal Justice: A Professional Journal* 2 (2007): s.41-52.

126 Ahmet Ateş, "Current Challenges and Trends in intelligence." *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, *9*/1, (2020): s.177-204.; Lucy Resnyansky, "The role of technology in intelligence practice: linking the developer and the user perspectives." *Prometheus* 28/4 (2010): s.361-374.; Nanette J. Bulger, "The evolving role of intelligence: migrating from traditional competitive intelligence to integrated intelligence." *The Internatio-*

teknolojik gelişimin istihbarat örgütlerinin değişiminin bir sebebi olmadığı ve asıl etkisinin istihbarat metot ve yaklaşımlarının geliştirilmesine katkıda bulunması olduğunu belirtmektedir. Örneğin, Türkiye 2007 yılında ilk defa kendi insansız hava aracını üretmiştir.[127] Bu teknolojik gelişme Türk istihbarat topluluğunun yapısında bir değişime yol açmamış ancak dış ve iç tehdit olan Suriye ve PKK'ya yönelik istihbarat yaklaşımını etkilemiştir.[128]

Teorinin bağımlı değişkeni istihbarat örgütlerinin dönüşümüdür. Kavramın kullanımının netleştirilmesi açısından bu kitapta geçen istihbaratın dönüşümü şu şekildedir: "Yeni ve majör bir tehdit veya enformatik şok karşısında istihbarat örgütlerinin tehdit algısının değişimi, metot ve yaklaşımlarının değişimi ve/veya istihbarat topluluğunda yaşanan yapısal ve kurumsal bir değişime istihbaratın dönüşümü denilmektedir."

Rejim türü ise ara değişken (intervening variable)'dir. Bir kavram olarak rejim türü son otuz yıldır üzerine yoğun olarak çeşitli araştırmaların[129] gerçekleştiği bir olgudur. Bu sebeple, rejim

---

nal Journal of Intelligence, Security, and Public Affairs 18/1 (2016): s.57-84.; Richard J. Kilroy Jr, "Terror and technology: domestic intelligence collection and the gossamer of enhanced security." *Journal of Policing, Intelligence and Counter Terrorism* 12/2 (2017): s.119-141.; Michael Warner, "Reflections on technology and intelligence systems." *Intelligence and National Security* 27/1 (2012): s.133-153.

127 Sertaç Aksan, "Türkiye'nin gökyüzündeki başarı imzası: Yerli İHA ve SİHA'lar." *TRT Haber*. 3 Mart 2020. https://www.trthaber.com/haber/gundem/turkiyenin-gokyuzundeki-basari-imzasi-yerli-iha-ve-sihalar-464449.html Erişim Tarihi: 02/02/2023.

128 Hakan Mehmet Şahin, "'İHA'lar PKK'nın hareket alanını sıfıra indirdi'." *Anadolu Ajansı*. 26 Haziran 2019. https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/ihalar-pkknin-hareket-alanini-sifira-indirdi/1515997 Erişim Tarihi: 02/02/2023.

129 Mark J. Gasiorowski, "The political regimes project." *Studies in Comparative International Development* 25 (1990): s.109-125.; Michael C. Desch, "Democracy and victory: Why regime type hardly matters." *International Security* 27/2 (2002): s.5-47.; Mikael Wigell, "Mapping 'hybrid regimes': Regime types and concepts in comparative politics." *Democratisation* 15/2 (2008): s.230-250.; Jessica L. Weeks, "Autocratic audience costs: Regime type and signaling resolve." *International organization* 62/1 (2008): s.35-64.; Alexandre Debs ve Hein E. Goemans. "Regime type, the fate of leaders, and war." *American Political Science Review* 104/3 (2010): s.430-445.

türünü açıklamak yerine kitapta kullanılan rejim türlerinin sınıflandırılmasını anlatmak daha uygun olmaktadır. Kitaptaki rejim türü sınıflandırılmasında giriş bölümünde belirtildiği üzere iki adet indeksten faydalanılmıştır. Center for Systemic Peace the Polity Project indeksinde -10 ve -6 değerleri arası otoriter rejim, 6 ile 10 değerleri arası demokrasi olarak sınıflandırılmaktadır.[130] Economist Intelligence Unit's Democracy Index'te ise 0 ile 4 arası otoriter rejim, 4 ile 6 arası hibrit rejim ve 6 ile 10 arası demokrasi olarak sınıflandırılmaktadır.[131] Bu bağlamda, istihbarat örgütlerinin farklı rejim türlerindeki değişimini açıklamak için vaka analizi olarak demokrasi, hibrit rejim ve otoriter rejim olarak üç ülke seçilmiştir.

1.2.2.4. Artan Tehditler ve Enformatik Şoklar (ATEŞ) Teorisi

Artan tehditler ve enformatik şoklar (ATEŞ) teorisi farklı rejimlerdeki istihbarat örgütlerinin neden ve nasıl dönüştüğünü açıklamaktadır. Teoriye göre: 1) Enformatik şokların ardından tüm rejim türlerindeki istihbarat örgütleri dönüştürücü değişim yaşamaktadır. Ancak yaşanan bu dönüşüm demokrasilerde yavaş ilerlerken otoriter rejimlerde hızlı, hibrit rejimlerde ise hibrit bir süreçte gerçekleşmektedir. 2) Geleneksel dış tehditler tüm rejim türlerindeki istihbarat örgütlerinde rutin değişime yol açmaktadır. Ancak ulus dışı aktörlerden kaynaklanan dış tehditler demokrasilerde dönüştürücü değişime, otoriter rejimlerde rutin değişime ve hibrit rejimlerde hibrit değişime yol açmaktadır. 3) İç tehditler ise demokrasilerde rutin değişime, otoriter rejimlerde dönüştürücü değişime ve hibrit rejimlerde ise hibrit değişime sebep olmaktadır.

130 Center for Systemic Peace. *The Polity Project: About Polity*. (t.y). https://www.systemicpeace.org/polityproject.html Erişim Tarihi: 02/02/2023.

131 Economist Intelligence Unit. *How EIU measures democracy*. 2023. https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2022/#mktoForm_anchor Erişim Tarihi: 02/02/2023.

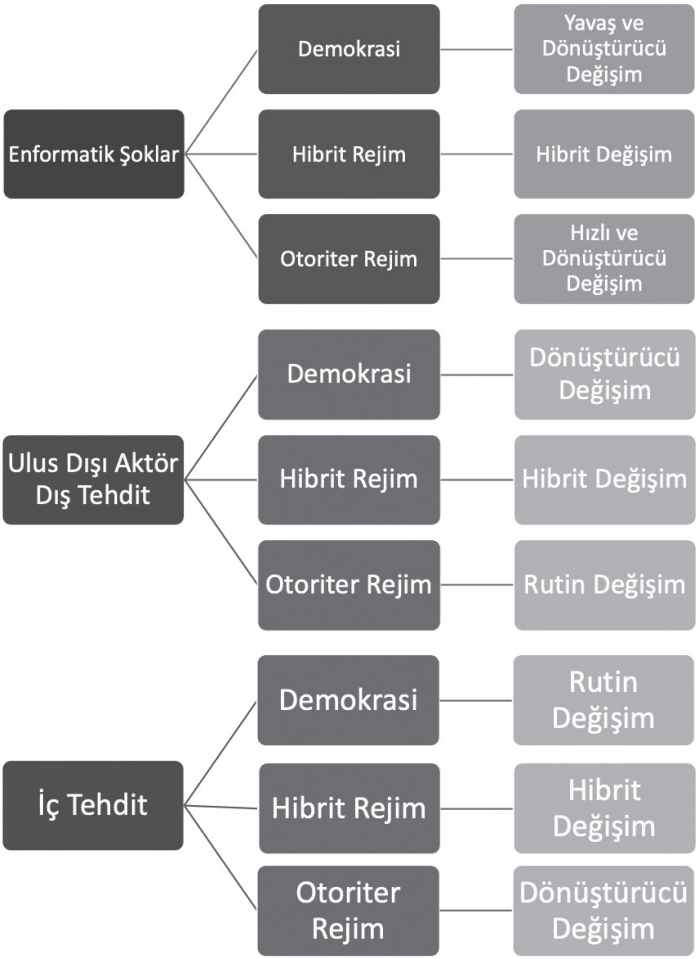

Şekil 3: Artan Tehditler ve Enformatik Şoklar (ATEŞ) Teorisi

1.3. Amerikan, Türk ve Rus İstihbarat Toplulukları

Kitabın bu kısmında, teorinin ve ilerleyen bölümlerdeki vaka analizlerinin daha iyi anlaşılması açısından Amerikan, Türk ve Rus istihbarat örgütleri hakkında kısaca bilgi verilmektedir.

1.3.1. Amerikan İstihbarat Topluluğu

Amerikan İstihbarat Topluluğu Ulusal İstihbarat Direktörlüğü (Director of National Intelligence) liderliğinde on yedi farklı istihbarat örgütünden oluşmaktadır. Ulusal İstihbarat Direktörlüğü'nü ayrı bir istihbarat örgütü olarak gören görüşe göre ise sayı toplamda on sekiz olmaktadır. Bu örgütler, Savunma İstihbarat Teşkilatı (Defense Intelligence Agency - DIA), Ulusal Keşif Ofisi (National Reconnaissance Office - NRO), Amerikan Hava Kuvvetleri İstihbarat, Gözlem ve Keşif Filosu (US Air Force Intelligence, Surveillance and Reconnaissance Wing - ISR), Amerikan Donanması İstihbarat Ofisi (US Navy, Office of Naval Intelligence), Amerikan Deniz Piyadeleri İstihbarat Dairesi (US Marine Corps, Intelligence Department - USMC DIRINT), Amerikan Ordusu Askerî İstihbarat Birliği (US Army, Military Intelligence Corps - MI), Amerikan Uzay Kuvvetleri Delta 18 Birimi (US Space Force Space Delta 18 - DEL18), Merkezî Haberalma Teşkilatı (Central Intelligence Agency - CIA), Uyuşturucu ile Mücadele İdaresi İstihbarat Ofisi (Drug Enforcement Administration - DEA Office of Intelligence), Federal Soruşturma Bürosu (Federal Bureau of Investigation - FBI), Enerji Bakanlığı İstihbarat ve Karşı İstihbarat Ofisi (Department of Energy, Office of Intelligence and Counterintelligence), Hazine Bakanlığı Terörizm ve Finansal İstihbarat Ofisi (Department of Treasury Office of Terrorism and Financial Intelligence - TFI), İç Güvenlik Bakanlığı İstihbarat ve Analiz Ofisi (Department of Homeland Security Office of Intelligence and Analysis - DHS Intelligence), İç Güvenlik Bakanlığı Sahil Güvenlik İstihbarat Direktörlüğü[132] - US Coast Guard Intelligence Directorate - USCG) ve Dışişleri Bakanlığı İstihbarat ve Araştırma Bürosu (Department of State Bureau of Intelligence and Research -

132 Amerikan Sahil Güvenliği İstihbarat Direktörlüğü genellikle askeri bir istihbarat örgütü olarak algılanmaktadır. Ancak, Sahil Güvenlik 2003 yılında sivil bir kuruluş olan İç Güvenlik Bakanlığı'na bağlanmıştır.

INR)'dur.[133] Bahsedilen on sekiz istihbarat örgütünün dokuzu askerî istihbarat teşkilatı olup Amerikan Savunma Bakanlığı'na bağlı iken DNI hariç kalan sekizi sivil istihbarat teşkilatlarıdır. Ayrıca CIA ve DNI bağımsız istihbarat teşkilatları iken diğer yedi sivil istihbarat örgütü ilgili bakanlıklara bağlı olarak faaliyet göstermektedir.

CIA resmî olarak 1947 yılında Ulusal Güvenlik Yasası ile kurulmuştur ancak örgütün temelleri Başkanlık Kararnamesi ile 1941 yılında kurulan İstihbarat Koordinasyon Ofisi (Office of Coordinator of Information - OCI) ile birlikte atılmıştır. [134] İkinci Dünya Savaşı esnasında ekonomik ve stratejik istihbarat faaliyetlerinin koordine edilmesi amacıyla kurulan OCI[135], 1942 yılında Stratejik Hizmetler Ofisi (Office of Strategic Services - OSS) olarak isimlendirilmiş ve örgütün yetkileri büyük oranda artırılmıştır.[136] Bu sebeple, OSS İkinci Dünya Savaşı esnasında dünyanın çeşitli yerlerinde ofisler açarak istihbarat ağını ve kurumsallığını genişletmiştir.[137] Ancak İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesinin ardından 1945 yılında OSS lağvedilmiş ve Savaş Bakanlığı'nın altında Stratejik Hizmetler Birimi (Strategic Services Unit - SSU) olarak yeniden düzenlenmiştir.[138] 1946 yılında

133 William W. Ellis "US Intelligence at the Crossroads." *Mediterranean Quarterly* 21/2 (2010): s.3.; Office of the Director of National Intelligence *Members of the IC*. t.y. https://www.dni.gov/index.php/what-we-do/members-of-the-ic Erişim Tarihi: 03/02/2023.

134 Central Intelligence Agency. *History of the CIA*. 2007. https://www.cia.gov/about-cia/history-of-the-cia Erişim Tarihi: 03/02/2023.

135 US National Archives. *War Department. Military Intelligence Division. 8/26/1918-4/19/1947 Organization Authority Record*. T.y. https://catalog.archives.gov/id/10511458 Erişim Tarihi: 03/02/2023.

136 Central Intelligence Agency, *a.g.e.*

137 US National Archives. *About the Records*. 20 Aralık 2018. https://www.archives.gov/research/military/ww2/oss Erişim Tarihi: 03/02/2023.; Panagiotis Dimitrakis, "US intelligence and Chinese spies in the civil war." *Journal of Intelligence History* 13/1 (2014): s.63.

138 Central Intelligence Agency. *Moving Up to the Big Leagues, 1946*. 8 Temmuz 2010. https://www.cia.gov/news-information/featured-story-archive/2010-featured-story-archive/moving-up-to-the-big-leagues.html Erişim Tarihi: 03/02/2023.

SSU'nun tüm kaynakları, Merkezî Haberalma Grubu (Central Intelligence Group)'na devredilmiş[139] ve 1947 yılında CIA resmen kurulmuştur. Özellikle Soğuk Savaş döneminde gerçekleştirdiği örtülü operasyonlar[140] ile öne çıkan CIA, günümüzde analiz, dijital inovasyon, operasyonlar, bilim ve teknoloji ile destek birimlerinden oluşmaktadır ve Amerikan siyasal karar alıcılarına istihbarat desteği sağlayan en önemli istihbarat örgütlerinden birisidir.[141]

DIA'in kökenleri 1958 yılındaki Savunma Düzenleme Yasası (Defense Reorganization Act of 1958) ve 1960 yılında kurulan Ortak Çalışma Grubu (Joint Study Group)'na dayanmaktadır.[142] Ortak Çalışma Grubu'nun Savunma Bakanlığı'nın altında askerî dış istihbarat faaliyetlerinin planlanması, koordinasyonu ve uygulanması amacıyla bir teşkilatın kurulması tavsiyesiyle birlikte 1961 yılında DIA kurulmuştur.[143] Soğuk Savaş sürecinde en temel görevi Amerikalı siyasal karar alıcıların ve sahadaki askerî personelin dış askerî istihbarat ihtiyacını karşılamak olan DIA özellikle 1962 yılındaki Küba Krizi ve 1983 yılındaki Fury Operasyonu'nda kritik roller üstlenmiştir.[144] Soğuk Savaş'ın bitmesinin ardından temel tehdit algısı değişmesine rağmen DIA'in görevinde radikal bir değişiklik olmamıştır. 1990 yılında gerçekleşen

139 Michael Warner, "Prolonged Suspense: The Fortier Board and the Transformation of the Office of Strategic Services." *Journal of Intelligence History* 2/1 (2002): s.75.

140 CIA 1949 yılında Arnavutluk, 1952 yılında Çin, 1953 yılında İran ve 1954 yılında Guatemala'da örtülü operasyonlar gerçekleştirmiştir. Piero Gleijeses, "The CIA's paramilitary operations during the cold war: an assessment." *Cold War History* 16/3 (2016): s.293-295.; Stephen Long, "CIA-MI6 psychological warfare and the subversion of communist Albania in the early Cold War." *Intelligence and National Security* 35/6 (2020): s.780.

141 Central Intelligence Agency. *Intelligence & Analysis*. 2006. https://www.cia.gov/offices-of-cia/intelligence-analysis/index.html Erişim Tarihi: 03/02/2023.; Richelson, Jeffrey T. *The US intelligence community*. Routledge, 2018, s.33-35.

142 Defense Intelligence Agency. *Organization*. 2016, s.1. http://www.dia.mil/About/Organization/ Erişim Tarihi: 03/02/2023

143 Defense Intelligence Agency, *a.g.e.*, s.1-5.; Richelson, *a.g.e.*, s.73.

144 Defense Intelligence Agency, *a.g.e.*, s.6-8

Çöl Fırtınası Operasyonu, 2001 yılında gerçekleşen ABD'nin Afganistan'ı İşgali ve 2003 yılında gerçekleşen Irak İşgali'nde sahadaki askerî personele istihbarat desteği sağlayan en temel kurum DIA olmuştur.[145] Günümüzde DIA operasyonlar, analiz, bilim ve teknoloji ile görev hizmetleri isimli dört birimiyle Amerika'nın en temel askerî istihbarat örgütüdür.[146]

NGA'in kökenleri 1996 yılında Amerikan Savunma Bakanlığı altında kurulan ve CIA ile Savunma Bakanlığı'nın ortak bir girişimi olan Ulusal Görüntüleme ve Haritalandırma Ajansı (National Imagery and Mapping Agency)'na dayanmaktadır.[147] NIMA'nın faaliyetleri hakkındaki veriler büyük oranda açık kaynaklarda bulunmamaktadır. Ancak 2000 yılında Çeçenistan'da ve 2003 yılında Irak'ta Amerikalı karar alıcılara ve saha personeline istihbarat desteği sağladığı belirtilmektedir.[148] 2003 yılında ise NIMA, NGA olarak adlandırılmış ve yeniden organize edilmiştir.[149] Yaşanan dönüşüm büyük oranda 11 Eylül saldırılarının bir sonucudur. Terörle mücadele kapsamında NGA önemli bir rol üstlenmektedir. Örneğin, 2011 yılında El Kaide lideri Bin Ladin'in bulunduğu evin belirlenmesi NGA'in faaliyetleri ile mümkün olmuştur.[150] 12333 numaralı Başkanlık Kararnamesi ile bir dış istihbarat teşkilatı olarak sınıflandırılan NGA, günümüzde operasyonlar, destek, işletme ve kapasite isimli dört birimiyle Amerikan siyasal karar alıcılarına görüntü istihbarat desteği sunmaktadır.[151]

---

145 Defense Intelligence Agency. *History*. T.y. https://www.dia.mil/About/History/ Erişim Tarihi: 03/02/2023.

146 Defense Intelligence Agency, 2016, *a.g.e.*

147 National Geospatial Agency. *History*. T.y. https://www.nga.mil/About/History/Pages/default.aspx Erişim Tarihi: 03/02/2023.; Gary E. Weir, "The evolution of geospatial intelligence and the national geospatial-intelligence agency." *Intelligencer Journal,* 21/3 (2015): 53-59.

148 Weir, *a.g.m.*, s.56.

149 National Geospatial Agency, *a.g.e.*

150 Weir, *a.g.m.*, s.56.

151 National Geospatial Agency, *a.g.e.*

NRO'nun kökenleri İkinci Dünya Savaşı esnasında görüntü istihbaratı sağlamak için Amerikan Hava Kuvvetleri'nin gerçekleştirdiği operasyonlara dayanmaktadır.[152] 1961 yılında Savunma Bakanlığı'nın altında resmen kurulan teşkilatın varlığı 1992 yılına kadar halka açıklanmamıştır.[153] 1950'li yıllardan itibaren Amerika'nın artan uydu kapasitesi 1960'lı ve 1970'li yıllarda NRO'nun önemini artırmış ve NRO özellikle Sovyet ve Çin askerî kapasiteleri hakkında gerçekleştirilen istihbarat faaliyetlerinde kritik bir rol oynamıştır.[154] Stratejik Silahların Sınırlandırılması Antlaşması (Strategic Arms Limitation Agreements) ile birlikte 1970'li yıllardan itibaren Sovyet stratejik silahsızlandırılmasının kontrol ve onaylanması hususunda NRO Amerikalı siyasi karar alıcılara istihbarat desteği sağlamıştır.[155] Soğuk Savaş'ın bitmesinin ardından NRO faaliyetleri büyük oranda terörle mücadele konusunda toplanmıştır.[156] Açık kaynaklarda, günümüzde NRO'nun altı farklı birimi ve üç bin personeli olduğu belirtilmektedir.[157]

NSA'in kökenleri 1917 yılında Avrupa'daki Amerikan kuvvetlerine iletişim alanında istihbarat yardımı gerçekleştirilmesi için kurulan Şifre Bürosu (Cipher Bureau)'na dayanmaktadır.[158] İkinci Dünya Savaşı sürecinde de faaliyetlerine devam eden Büro, Soğuk Savaş'ın başlaması ve Sovyet tehdidinin artması ile

152 Bruce Berkowitz, *The National Reconnaissance Office at 50 years: A brief history*. National Reconnaissance Office, 2011, s.1-3.

153 National Reconnaissance Office. *About NRO*. 2016. http://www.nro.gov/about/index.html Erişim Tarihi: 03/02/2023.

154 Dennis Fitzgerald, "Risk Management and National Reconnaissance From the Cold War Up to the Global War on Terrorism." *National Reconnaissance: Journal of the Discipline and Practice, 2005-U1,* 9/18 (2005): s.11.; Dwayne A. Day, "Ferrets Above: American Signals Intelligence Satellites During the 1960s." *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence* 17/3 (2004): 452.

155 Aaron Bateman, "Technological Wonder and Strategic Vulnerability: Satellite Reconnaissance and American National Security during the Cold War." *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence* 33/2 (2020): s.342.

156 Berkowitz, *a.g.m.*, s.22-31.; Fitzgerald, *a.g.e.*, s.13

157 National Reconnaissance Office, *a.g.e.*

158 George F. Howe, "The early history of NSA." *Cryptologic Spectrum* 4/2 (1974): s.11.

birlikte lağvedilmiş ve 1949 yılında Silahlı Kuvvetler Güvenlik Ajansı (Armed Forces Security Agency - AFSA) kurulmuştur.[159] 1952 yılında ise gizli mahreçli bir Başkanlık Kararnamesi ile NSA kurulmuş ve AFSA lağvedilerek tüm varlıkları NSA'ye transfer edilmiştir.[160] NSA Soğuk Savaş sürecinde kriptoloji ve iletişim istihbaratı alanlarında Amerikan istihbarat topluluğunun öncü kuruluşu olmuştur. 1950 ile 1960 yılları arasında Sovyet askerî kapasitesi hakkında siyasal karar alıcılara günlük istihbarat sağlamış ve SALT görüşmeleri öncesinde Sovyet ve Doğu Almanya iletişimini dinleyerek ABD diplomatik ekibine avantaj sağlamıştır.[161] Soğuk Savaş'ın bitmesinin ardından bütçesi ciddi oranda düşürülen NSA, 2003 yılından itibaren terörle mücadele kapsamında tekrar aktif hâle gelmiş ve bütçesi, personel sayısı ve ilgili ekipmanları dramatik bir şekilde artırılmıştır.[162] NSA günümüzde siber istihbarat ve kriptoloji konularında ABD'nin öncü istihbarat teşkilatıdır.[163]

2002 yılında İç Güvenlik Yasası (Homeland Security Act of 2002) ile kurulan, Amerikan toprakları içerisinde terörle mücadele görevi verilen[164] ve aslen yirmi iki federal kurumun entegre edilmesiyle oluşturulan[165] İç Güvenlik Bakanlığı'na bağlı

159 Howe, *a.g.m.*, s.14.; Matthew M. Aid, "The National Security Agency and the Cold War." *Intelligence & National Security* 16/1 (2001): s.32.

160 Sarah Parsons, "Sources and methods for cryptologic history: NSA.gov-a tour through its history and resources." *Cryptologia* 44/4 (2020): s.371.; Howe, *a.g.m.*, s.16.; Aid, *a.g.m.*, s.36.

161 Aid, *a.g.m.*, s.39-51.

162 Aid, 2006, *a.g.m.*, s.981-991.

163 National Security Agency. *Mission & Values*. T.y. https://www.nsa.gov/about/mission-values/ Erişim Tarihi: 03/02/2023.

164 The 107th Congress. *Public Law 107-295*. 25 Kasım 2002. https://www.dhs.gov/sites/default/files/publications/hr_5005_enr.pdf Erişim Tarihi: 03/02/2023.

165 Department of Homeland Security. *Who Joined DHS*. 15 Eylül 2015. https://en.wikipedia.org/wiki/Homeland_Security_Act Erişim Tarihi: 03/02/2023.; William C. Spracher, "Homeland Security and Intelligence: Can Oil Mix with Water in an Open Society?." *Low Intensity Conflict & Law Enforcement* 11/1 (2002): s.43-44.; Matt Hidek, "Military doctrine and intelligence fusion in the American homeland." *Critical Studies on Terrorism* 4/2 (2011): s.244.

istihbarat örgütleri olan İstihbarat ve Analiz Ofisi ile Sahil Güvenlik İstihbarat Direktörlüğü farklı tarihçeye ve görev tanımlarına sahiptir. 2007 yılında kurulan İstihbarat ve Analiz Ofisi Amerikan topraklarına yönelik her türlü terör tehdidini bertaraf etmek ve ilgili konuda yerel ve federal kurumlar arasında iş birliğini sağlamak kapsamında istihbarat faaliyetleri yürütmek ile görevlendirilmiştir.[166] Sahil Güvenlik İstihbarat Direktörlüğü'nün kökenleri ise 1790 yılında Hazine Bakanlığı'nın altında kurulan ve bir çeşit gümrük ve vergi uygulama kurumu olan Revenue Cutter Service (RCS)'e dayanmaktadır.[167] 1915 yılında lağvedilen RCS yerine Sahil Güvenlik Birimi resmen kurulmuş ancak Dünya Savaşları esnasında istihbarat faaliyetleri gerçekleştirmek adına ilgili birim Amerikan Donanmasının emrine tahsis edilmiştir.[168] Ancak İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesinin ardından Sahil Güvenlik İstihbarat Direktörlüğü tekrar Hazine Bakanlığı'na bağlanmıştır.[169] 2002 yılında kurulan İç Güvenlik Bakanlığı'na bağlanan Sahil Güvenlik İstihbarat Direktörlüğü günümüzde Amerikan kıyı güvenliğinin sağlanması kapsamında istihbarat, karşı istihbarat kriptoloji ve koordinasyon faaliyetleri yürütmektedir.[170]

DEA ve İstihbarat Ofisi uyuşturucu ile mücadele kapsamında istihbarat faaliyetlerinin yürütülmesi amacıyla 1973 yılındaki 2 Numaralı Başkanlık Yeniden Yapılandırma Planı ile

166 Harold M. Greenberg, "Is the Department of Homeland Security an Intelligence Agency?." *Intelligence and National Security* 24/2 (2009): s.217.; Michael W. Studeman, "Strengthening the shield: US Homeland security intelligence." *International Journal of Intelligence and Counterintelligence* 20/2 (2007): s.195-201.

167 United States Coast Guard. *Timeline 1700s-1800s*. t.y. https://www.history.uscg.mil/Complete-Time-Line/Time-Line-1700-1800/ Erişim Tarihi: 03/02/2023.

168 United States Coast Guard. *Timeline: 1900s-2000s*. t.y. https://www.history.uscg.mil/Complete-Time-Line/Time-Line-1900-2000/ Erişim Tarihi: 03/02/2023.

169 *a.g.e.*

170 Mark A. Randol, "Department of homeland security intelligence enterprise: Operational overview and oversight challenges for congress." *Congressional Research Service*. 2010, s.43-47.

kurulmuştur.[171] DEA İstihbarat Ofisi özellikle 1970'li ve 1980'li yıllarda Kolombiya ve Meksika başta olmak üzere Güney Amerika'da kritik faaliyetlerde bulunmuştur.[172] Başarılı faaliyetlerin bir sonucu olarak 1992 yılında İstihbarat Ofisi büro seviyesinden daire seviyesine yükseltmiştir.[173] 11 Eylül saldırılarından sonra ise operasyonlarını genişletmiş ve büyük oranda Afganistan başta olmak üzere El Kaide'nin uyuşturucu kaynaklı finansmanının engellenmesine yoğunlaşmıştır.[174] 2006 yılında DNI ve Başsavcılığa bağlı Ulusal Güvenlik İstihbarat Ofisi'nin ortak bir memorandumu ile resmî olarak Amerikan istihbarat topluluğunun bir parçası hâline gelen DEA İstihbarat Ofisi, günümüzde uyuşturucu ile mücadelede yurt içinde ve yurt dışında faaliyet gösteren en önemli istihbarat örgütüdür.[175]

FBI'ın kökenleri 1908 yılında dönemin Başsavcısı Bonaparte'nin kişisel çabaları ve Başkan Roosevelt'in himayesinde kurulan Araştırma Bürosu (Bureau of Investigation – BOI)'na dayanmaktadır.[176] 1932 yılına kadar büyük oranda kaçakçılık ve suç ile mücadele konularında faaliyet gösteren BOI, 1933 yılında FBI olarak isimlendirilmiş ve Adalet Bakanlığı'na bağlanmıştır.[177]

171 Drug Enforcement Administration. *DEA History*. T.y. https://www.dea.gov/history Erişim Tarihi: 04/02/2023.; Damien Van Puyvelde, "Fusing drug enforcement: a study of the El Paso Intelligence Center." *Intelligence and National Security* 31/6 (2016): s.891.

172 Michael C. Kenney, "Intelligence games: Comparing the intelligence capabilities of law enforcement agencies and drug trafficking enterprises." *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence* 16/2 (2003): s.215.

173 Drug Enforcement Administration. *History*. 2018, s.17. https://www.dea.gov/sites/default/files/2018-07/Early%20Years%20p%2012-29%20%281%29.pdf Erişim Tarihi: 04/02/2023.

174 *a.g.e*., s.202-103.

175 *a.g.e*., s.134.

176 Robert S. Mueller, John J. Miller ve Michael P. Kortan. *The FBI: A Centennial History, 1908-2008*. Government Printing Office, 2008, s.4.

177 Federation of American Scientists. *Federal Bureau of Investigation*. 18 Temmuz 2003. https://fas.org/irp/agency/doj/fbi/fbi_hist.htm Erişim Tarihi: 04/02/2023.; Federal Bureau of Investigation. *A Byte Out of History: How the FBI Got Its Name*. 24 Mart 2006. https://archives.fbi.gov/archives/news/stories/2006/march/fbiname_022406 Erişim Tarihi: 04/02/2023.

Kurulduğu tarihten itibaren Amerikan ulusal güvenliği açısından kritik bir kurum olan FBI'ın temel görevi tarihsel süreç içerisinde tehditlere göre değişmiştir. 1930'lu yıllarda Nazi gruplarının soruşturulması[178] ve 1940'lı yıllarda Güney Amerika'da örtülü istihbarat faaliyetlerinin yürütülmesi[179] temel görevleri iken Soğuk Savaş ile birlikte Amerikan topraklarında faaliyet gösteren Sovyet istihbarat unsurları ve uzantılarına yönelik faaliyetler temel görevi olmuştur. Bu kapsamda Harry Gold[180] ve John Anthony Walker Jr.[181] da dâhil olmak üzere Sovyetler Birliği lehine çalışan birçok Amerikan vatandaşının tutuklanmasında önemli bir rol oynamıştır.[182] Soğuk Savaş'ın bitmesi ve 1990'lı yıllarda Amerika'da yaşanan terör saldırıları ile birlikte odağını Amerikan topraklarında terörle mücadeleye veren[183] FBI, 11 Eylül saldırıları sonrasında ise iç istihbarat ve kolluk kuvveti görevlerine ilaveten uluslararası terörizmin önlenmesi hususunda Amerikan siyasal karar alıcılarına hizmet vermektedir.

INR, lağvedilen OSS'in Araştırma Bürosu yerine 1947 yılında kurulmuştur.[184] Temel görevi Dışişleri Bakanlığı ve ihtiyaç

178 Joan Irene Miller, *Spies in America: German espionage in the United States, 1935-1945*. Yükseklisans Tezi, Portland State University. 1984, s.42.; Alan Taylor, "American Nazis in the 1930s—The German American Bund." *The Atlantic*. 5 Haziran 2017. https://www.theatlantic.com/photo/2017/06/american-nazis-in-the-1930sthe-german-american-bund/529185/ Erişim Tarihi: 04/02/2023.

179 1947 yılında CIA'in kurulması ile birlikte dış istihbarat faaliyetleri yürütme görevi ve devam eden operasyonlar CIA'e devredilmiştir.

180 Harry Gold Amerikan nükleer teknoloji sırlarını Sovyetler Birliği'ne vermiştir.

181 John Anthnoy Walker Jr. Amerikan tehdit parametreleri, denizaltı teknolojisi, taktik eğitim programları gibi birçok askeri sırrı Sovyetler Birliği'ne vermiştir.

182 Allen M. Hornblum, *The Invisible Harry Gold: The Man Who Gave the Soviets the Atom Bomb*. Yale University Press, 2010.; Bill Mears ve Joshua Berlinger. "Convicted Cold War spy John Walker dies in federal prison." *CNN*. 29 Ağustos 2014. https://www.cnn.com/2014/08/29/justice/cold-war-spy-dies/index.html Erişim Tarihi: 04/02/2023.

183 Athan G. Theoharis, Susan Rosenfeld ve Richard G. Powers. *The FBI: A comprehensive reference guide*. Greenwood Publishing Group, 1999, s.94.

184 Department of State. *Bureau of Intelligence and Research*. 2016. https://www.state.gov/s/inr/ Erişim Tarihi: 04/02/2023.; Catherine Beck, *Bureau of Intelligence and Research and Washington Politics*. Yükseklisans Tezi, University of Georgia. 2005.

duyulduğunda diğer istihbarat örgütlerinin dış istihbarat ihtiyacını karşılamak olan INR ayrıca dış politika konularında kamuoyu analizleri ve sivil toplum kuruluşları ile toplantıları organize etmekle yükümlüdür.[185] Dünya genelinde CIA ve FBI kadar bilinmemesine rağmen INR'ın özellikle çok kuvvetli bir istihbarat analiz geleneği bulunmaktadır. Örneğin, Vietnam Savaşı'nın Amerika için bir siyasi tuzak olduğu ve Irak'ta kimyasal silahların bulunmadığı yönündeki analizleri/öngörüleri CIA ve FBI'ın aksine doğru çıkmıştır.[186] Günümüzde INR, dış istihbaratın elde edilmesi ve koordinasyonu kapsamında önemli istihbarat örgütlerinden birisidir.

OIA'in kökenleri 1977 yılında dönemin Hazine Bakanı Michael Blumenthal'in kurduğu İstihbarat Destek Ofisi (Office of Intelligence Support - OIS)'ne dayanmaktadır.[187] 11 Eylül saldırılarından sonra 31 U.S. 312 Terörizm ve Finansal İstihbarat başlıklı kanun ile 2004 yılında ONS lağvedilmiş ve yerine OIA kurulmuştur.[188] OIA'nın iki temel görevi bulunmaktadır. Bunlar, terörün finansmanı ile mücadele[189] ve bu kapsamda gerekli istihbarat faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi ile aynı hususta istihbarat örgütleri arasında koordinasyonun sağlanmasıdır.[190]

---

185 Department of State, *a.g.e.*; Beck, *a.g.e.*, s.5.

186 Thomas L. Hughes, "INR'S Vietnam Study in Context: A Retrospective Preface Thirty-five Years Later." *The National Security Archive*. T.y. https://nsarchive2.gwu.edu//NSAEBB/NSAEBB121/hughes.htm Erişim Tarihi: 04/02/2023.

187 Office of Intelligence and Analysis *Strategic Direction: Fiscal Years 2012-2015*. 13 Ağustos 2012, s.2. https://www.treasury.gov/about/organizational-structure/offices/Documents/Strategic%20Direction%2008-13-12.pdf Erişim Tarihi: 04/02/2023.

188 Cornell Law School Legal Information Institute *31 U.S. Code § 312.Terrorism and financial intelligence*. T.y. https://www.law.cornell.edu/uscode/text/31/312 Erişim Tarihi: 04/02/2023.

189 Department of Treasury. *About*. 23 Mayıs 2018. https://www.treasury.gov/about/organizational-structure/offices/Pages/Office-of-Terrorism-and-Financial-Intelligence.aspx Erişim Tarihi: 04/02/2023.

190 Office of the Director of National Intelligence. *2006 Annual report of the United States intelligence community. 2006*. https://www.dni.gov/files/documents/Intelligence%20Reports/2006AnnualReporttoCongress.pdf Erişim Tarihi: 04/02/2023.

MI'ın kökenleri 1885 yılında kurulan Askerî İstihbarat Birimi (Military Intelligence Division)'ne dayanmaktadır.[191] Birim 1942 yılında Askerî İstihbarat Servisi (Military Intelligence Service) olarak yeniden yapılandırılmıştır.[192] Günümüzdeki MI ise 1986 Goldwater-Nichols Savunma Yeniden Yapılanma Yasası'nın bir yansıması olarak 1987 yılında kurulmuştur.[193] O tarihten itibaren MI, Amerikan ordusunun operasyonel istihbarat görevlerini karşılamaktadır.[194]

ONI 1882 yılında 292 Numaralı Genel Emir ile kurulmuştur ve 1916 yılında Birinci Dünya Savaşı sebebiyle personel yapısı ve görev alanı Kongre onayı ile genişletilmiştir.[195] Benzer şekilde, ONI'nin görev ve faaliyet alanı İkinci Dünya Savaşı sürecinde de genişletilmiştir.[196] Günümüzde ONI, operasyonel istihbarat, teknik analiz, düzensiz savaş ve bilgi hizmetleri isimli dört farklı birimiyle Amerikan silahlı kuvvetlerinin denizcilik kapsamındaki istihbarat ihtiyaçlarını karşılamaktadır.[197]

ISR'ın kökenleri 1943 yılında Afrika ve Akdeniz kıyılarında devriye görevi icra etmek için kurulan Anti-Denizaltı Grubu (Anti-Submarine Group - ASG)'na dayanmaktadır.[198] İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ASG'nin faaliyetlerine son verilmesine rağmen kurum 1950 yılında Kore'de ve 1952 yılında Libya'da ihtiyaca binaen tekrar faaliyet göstermiştir.[199] 2003 yılında 480.

191 Federation of American Scientists. *Military Intelligence Division*. T.y. https://fas.org/irp/ops/ci/docs/ci1/ch3f.htm Erişim Tarihi: 04/02/2023.; US National Archives, *a.g.m.*

192 US Army. *Military Intelligence Corps activates*. 3 Temmuz 2012. https://www.army.mil/article/83049/military_intelligence_corps_activates Erişim Tarihi: 04/02/2023.

193 Annette L. Torrisi, *The Military Intelligence Officer Corps: Evolving into the 21st Century*. Army War College, Carlisle Barracks PA, 2007.

194 Director of National Intelligence. *Worldwide Threat Assessment of the US Intelligence Community for the Senate Committee on Armed Services*. 18 Nisan 2013.

195 Office of Naval Intelligence. *Our Mission*. 2016. http://www.oni.navy.mil/Our_Mission/ Erişim Tarihi: 04/02/2023.

196 *a.g.e.*

197 *a.g.e.*

198 US Air Force. *480th ISR Wing*. 8 Eylül 2019. https://www.16af.af.mil/About-Us/Fact-Sheets/Display/Article/1963035/480th-isr-wing/ Erişim Tarihi: 04/02/2023.

199 *a.g.e.*

İstihbarat Filosu adıyla resmen kurulan birim 2009 yılında ISR ismini almıştır.[200] Günümüzde ISR, altı filosu ile birlikte küresel ölçekte gözetleme ve sinyal istihbaratı faaliyetleri gerçekleştirmekte ve ABD Savunma Bakanlığı ve Hava Kuvvetleri'nin istihbarat ihtiyaçlarını karşılamaktadır.[201]

USMC DIRINT taktik ve operasyonel seviyede insan ve teknik istihbarat ihtiyacının karşılanması amacıyla 1987 yılında kurulmuştur.[202] Özellikle Afganistan ve Irak'ın işgal süreçlerinde DIRINT istihbarat operasyonların büyük kısmını yürüten istihbarat örgütü olmuştur.[203] DIRINT günümüzde Amerikan Deniz Piyadeleri başta olmak üzere tüm istihbarat örgütlerinin operasyonel istihbarat ihtiyaçlarını karşılamaktadır.[204]

Amerikan istihbarat topluluğunun en yeni üyesi olan ve 2019 yılının sonunda Ulusal Güvenlik Yetkilendirme Yasası (National Security Authorization Act) ile Amerikan Hava Kuvvetlerine bağlı olarak kurulan[205] Amerikan Uzay Kuvvetlerinin istihbarat birimi olan Delta 18 Birimi, 2022 yılında aktif olarak faaliyetlerine başlamıştır.[206] Delta 18'in temel görevi ise ISR ile iş birliği

200 Jayden M. Haley, *An evolution in intelligence doctrine: the intelligence, surveillance, and reconnaissance mission type order*. Air University Maxwell AFB AL Air Force Research Institute. 2012, s.33.

201 US Air Force, *a.g.e.*

202 US Marine Corps. *MCWP 2-1 Intelligence Operations*. 2001. http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.226.6729&rep=rep1&type=pdf Erişim Tarihi: 04/02/2023.

203 Terri Tanielian ve Lisa Jaycox. *Invisible wounds of war: Psychological and cognitive injuries, their consequences, and services to assist recovery*. Vol. 1. Rand Corporation, 2008, s.20.; Seth G. Jones, *Counterinsurgency in Afghanistan*. Vol. 595. RAND Corporation, 2008, s.51.; James A. Baker III, Lee H. Hamilton ve Iraq Study Group. *The Iraq study group report*. Vintage, 2006, s.6.

204 Headquarters Marine Corps. *Intelligence Department*. T.y. https://www.hqmc.marines.mil/intelligence Erişim Tarihi: 04/02/2023.

205 US Space Force. *USSF History*. T.y. https://www.spaceforce.mil/About-Us/About-Space-Force/History/ Erişim Tarihi: 04/02/2023.

206 US Space Force. *Space Delta 18 Activation, NSIC Establishment ceremony*. 22 Haziran 2022. https://www.spoc.spaceforce.mil/News/Article-Display/Article/3069885/space-delta-18-activation-nsic-establishment-ceremony Erişim Tarihi: 04/02/2023.

yaparak uzay ve havacılık alanında istihbarat faaliyetlerinin gerçekleştirilmesidir.[207]

1.3.2. Türk İstihbarat Topluluğu

Türk istihbarat topluluğu on farklı istihbarat örgütünden oluşmaktadır. Bunlar, Millî İstihbarat Teşkilatı (MİT), Genelkurmay İstihbarat Başkanlığı, Hava Kuvvetleri Komutanlığı İstihbarat Başkanlığı, Kara Kuvvetleri Komutanlığı İstihbarat Başkanlığı, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı İstihbarat Başkanlığı, Dışişleri Bakanlığı Güvenlik ve İstihbarat Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı İstihbarat Başkanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü İstihbarat Başkanlığı, Sahil Güvenlik İstihbarat Başkanlığı ve Mali Suçları Araştırma Kurulu Başkanlığı (MASAK)'tır. MİT haricindeki istihbarat örgütleri bakanlıklara bağlı çalışan kuruluşlardır.

MİT'in kökenleri 1927 yılında kurulan Millî Emniyet Hizmetleri Riyâseti (MEH/MAH)'ne dayanmaktadır. 1964 yılında 644 Sayılı Millî İstihbarat Teşkilatı Kanunu ile Başbakanlığa bağlı olarak resmen kurulan MİT, 2937 sayılı ve 1983 tarihli Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Millî İstihbarat Teşkilatı Kanunu ile direkt Başbakan'a bağlanmıştır.[208] İlgili kanunda ilk olarak 2014 yılında bir güncelleme yapılmış ve ardından 2017 yılında 694 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile gerçekleştirilen değişiklik ile birlikte MİT Cumhurbaşkanlığı'na bağlanmıştır.[209]

---

207 Alexandra Lohr, "Space Force moves to consolidate its intelligence community." *Federal News Network*. 24 Ekim 2022. https://federalnewsnetwork.com/space-operations/2022/10/space-force-moves-to-consolidate-its-intelligence-community/#:~:text=and%20satellite%20imagery.-,SpOC%20is%20the%20Space%20Force's%20component%20of%20U.S.%20Space%20Command,Stephen%20Whiting Erişim Tarihi: 04/02/2023.

208 Erdal İlter, *Milli İstihbarat Teşkilatı Tarihçesi*. Milli İstihbarat Teşkilatı Müsteşarlığı, 2002. T.C. Resmi Gazete, *2937 Sayılı Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu*. 3 Kasım 1983

209 T.C. Resmi Gazete, *Olağanüstü Hal Kapsamında Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname Karar Sayısı: KHK/694*. 25 Ağustos 2017.

Kurulduğu günden itibaren Türk siyasal karar alıcıların iç istihbarat, dış istihbarat, istihbarata karşı koyma ile taktik ve stratejik seviyede istihbarat ihtiyacını karşılamakla yükümlü[210] bir kurum olan MİT, bu açıdan Türkiye'deki en yetkili istihbarat örgütüdür. Bu yetkinin anlaşılması açısından şöyle bir örnek vermek mümkündür. Türk istihbarat sistemindeki MİT, yetki bakımından Amerikan sistemindeki CIA ve FBI'ın yetkilerinin toplamına eşit seviyede yetkiye sahiptir.

Millî Savunma Bakanlığı'na bağlı olarak Genelkurmay İstihbarat Başkanlığı altında Hava Kuvvetleri, Kara Kuvvetleri ve Deniz Kuvvetleri istihbarat başkanlıkları görev alanları kapsamında Türkiye'nin askerî istihbarat ihtiyacını karşılamaktadır. Üç kuvvetin kuruluş yılları farklı olmakla birlikte kuvvet komutanlıklarının istihbarat birimleri 1970 yılında yürürlüğe 1324 Sayılı Genelkurmay Başkanının Görev ve Yetkilerine Ait Kanun[211] ile resmen tanınmıştır.[212] Literatürde Türk askerî istihbarat örgütlerinin faaliyetleri ile ilgili çalışmalar yok denilebilecek kadar az bir seviyede olmasına rağmen askerî istihbarat örgütlerinin genel görev yetki ve sorumlulukları açık kaynaklarda bulunmaktadır. İlgili veriye göre Hava Kuvvetleri Komutanlığı İstihbarat Başkanlığı diğer ülkelerin askerî hava gücünün takip edilmesi, askerî operasyonların desteklenmesi ve sinyal istihbaratı ihtiyacının giderilmesi konularında faaliyet göstermektedir.[213] Benzer şekilde, Kara Kuvvetleri Komutanlığı İstihbarat Başkanlığı Türk siyasal karar alıcılarının ve Türk Silahlı Kuvvetlerinin taktik ve

210 Milli İstihbarat Teşkilatı. *2937 Sayılı Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu'nda 6532 Sayılı Kanun'la Yapılan Düzenleme*. T.y. https://www.mit.gov.tr/2937.html Erişim Tarihi: 06/02/2023.

211 İlgili kanun 2 Haziran 2018 tarihli 703 Sayılı KHK ile 9 Haziran 2018 tarihinde yürürlükten kaldırılmıştır.

212 T.C. Resmi Gazete. *1324 Sayılı Genelkurmay Başkanının Görev ve Yetkilerine Ait Kanun*. 7 Ağustos 1970.

213 Hava Kuvvetleri Komutanlığı. *Subay İhtisaslari*. 7 Ekim 2019. https://www.hvkk.tsk.tr/Custom/Hvkk/71 Erişim Tarihi: 06/02/2023.

stratejik seviyede askerî istihbarat ihtiyaçlarının karşılanması için müttefik ve diğer devletlerin askerî kapasiteleri hakkında istihbarat faaliyetlerinin yürütülmesi, sınır güvenliğinin sağlanmasına yönelik insan ve teknik istihbaratı faaliyetlerinin yürütülmesi ve Jandarma Genel Komutanlığı İstihbarat Başkanlığı ile müşterek olarak terörle mücadele kapsamında istihbarat faaliyetlerinin yürütülmesinden sorumlu istihbarat örgütüdür.[214] Son olarak, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı İstihbarat Başkanlığı ise görev alanı kapsamında diğer ülkelerin deniz gücü ve denizaltı faaliyetlerinin belirlenmesi ve askerî operasyonların desteklenmesi hususunda istihbarat faaliyetlerinden sorumludur.[215]

İçişleri Bakanlığı'na bağlı olarak Jandarma Genel Komutanlığı İstihbarat Başkanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü İstihbarat Başkanlığı ve Sahil Güvenlik İstihbarat Başkanlığı görev alanları kapsamında siyasal karar alıcıların istihbarat ihtiyacını karşılamaktadır. Emniyet Genel Müdürlüğü İstihbarat Başkanlığı'nın kökenleri, 3201 Sayılı Kanun ile 1937 yılında kurulan Önemli İşler Müdürlüğü'ne dayanmaktadır.[216] İlgili birim 1975 yılında Emniyet İstihbarat Başkanlığı 1983 yılında ise İstihbarat Daire Başkanlığı ismini almış ve ülke genelinde teşkilatlanmasını 1983 yılında tamamlamıştır.[217] Son olarak 56 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile 2020 yılında İstihbarat Başkanlığı olarak yeniden yapılandırılmıştır.[218] Emniyet İstihbarat hem kamu düzeninin sağlanması hem de terörle mücadele kapsamında istihbarat ve istihbarata karşı koyma faaliyetlerinde bulunan bir iç istihbarat

214 Kara Kuvvetleri Komutanlığı, *İstihbarat*. T.y. https://www.kkk.tsk.tr/istihbarat.aspx Erişim Tarihi: 06/02/2023.

215 Deniz Kuvvetleri Komutanlığı. T.y. *Görevlerimiz.* https://www.dzkk.tsk.tr/Komutanlik/Gorevlerimiz Erişim Tarihi: 06/02/2023.

216 Ali Dikici, "Demokrat Parti döneminde iç güvenlik ve Türk polis teşkilatı." *Gazi Akademik Bakış* 3/5 (2009): s.69.

217 Emniyet Genel Müdürlüğü, *İstihbarat Başkanlığı Tarihçe*. T.y. https://www.egm.gov.tr/istihbarat/istihbarat-tarihce Erişim Tarihi: 06/02/2023.

218 *a.g.e.*

örgütüdür. Aynı görev ve sorumluluklar 2803 Sayılı Kanun ile Jandarma Genel Komutanlığı İstihbarat Başkanlığı'na da verilmiştir.[219] Burada temel farkı ise görev alanının coğrafi konumu oluşturmaktadır.[220] Son olarak Sahil Güvenlik İstihbarat Başkanlığı ise 2692 Sayılı Sahil Güvenlik Komutanlığı Kanunu kapsamında Türk kıyılarının, deniz sınırlarının korunması ve kaçakçılığın önlenmesi konularında Türk siyasal karar alıcılarına istihbarat desteği sağlamak ile yükümlüdür.[221]

Dışişleri Bakanlığı Güvenlik ve İstihbarat Genel Müdürlüğü, Türkiye karşıtı propaganda ile mücadele etmek amacıyla 1980 yılında kurulmuştur.[222] Ancak ilerleyen yıllarda görev kapsamı genişlemiş ve Türk dış politikası kapsamında istihbarat değerlendirmeleri sunmak ve MİT'in yurt dışı operasyonlarına yardımcı olmak da görev tanımına dâhil edilmiştir.[223] Operasyonel yetkisi bulunmayan kurum, Amerikan sistemindeki INR ile benzerlik göstermektedir.

MASAK'ın resmî olarak Türk istihbarat topluluğunun bir parçası olup olmadığı yönünde görüş ayrılıkları mevcuttur. Buna rağmen kurumun özellikle finansal istihbarat alanında Türk ulusal güvenliğine büyük oranda katkı sağladığı aşikardır. 4208 Sayılı Kanun ile 1996 yılında kurulan MASAK'ın görev yetki ve sorumlulukları 2006 tarihli ve 5549 Sayılı Suç Gelirlerinin Aklanmasının Önlenmesi Hakkında Kanun ile genişletilmiştir.[224]

219 T.C. Resmi Gazete. *Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanunu*. 12 Mart 1983.

220 Jandarma Genel Komutanlığı. *İstihbarat Başkanlığı*. T.y. https://www.jandarma.gov.tr/istihbarat-baskanligi Erişim Tarihi: 06/02/2023.

221 Hasan Ateş.*Kamu güvenliğinde istihbarat sisteminin değerlendirilmesi*. Yükseklisans Tezi. Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012, s.38.

222 Ateş, *a.g.e.*, s.39.

223 Ahmet Ateş, *Stratejik istihbarat ve Türk dış politikasına etkisi.* Yükseklisans Tezi. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013, s.39-40.; Hasan Alsancak. *İstihbarat Kavramının Yeni Görünümü ve Türkiye'deki Uygulamaları*. Yükseklisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001, s.87-88.

224 Hazine ve Maliye Bakanlığı Mali Suçları Araştırma Kurulu. *Görev ve Yetkiler*. T.y. https://masak.hmb.gov.tr/gorev-ve-yetkiler Erişim Tarihi: 06/02/2023.

Bu doğrultuda, kara para aklama, terörün finansmanı ve diğer istihbarat örgütlerinin finansal istihbarat hususundaki istihbarat ihtiyaçlarının karşılanmasından sorumlu istihbarat örgütüdür.[225]

1.3.3. Rus İstihbarat Topluluğu

Rus istihbarat topluluğu sekiz istihbarat örgütünden oluşmaktadır. Bunlar, Dış İstihbarat Servisi (Sluzhba Vneshei Razvedki - SVR), Genelkurmay İstihbarat Başkanlığı (Glavnoye Razvedyvatelnoye Upravleniye - GRU), Askerî Topoğrafya Müdürlüğü, Federal Güvenlik Servisi (Federal'naya sluzhba bezopasnosti Rossiyskoy Federatsii - FSB), Federal Teknik ve İhracat Kontrol Servisi, Federal Koruma Servisi (Federalnaya Sluzhba Okhrany - FSO), Cumhurbaşkanlığı Özel Operasyon Müdürlüğü (Glavnoye Upravlenie Specialnih Program - GUSP) ve Uyuşturucu ile Mücadele Genel Müdürlüğü'dür. Her ne kadar Rus istihbarat topluluğu sekiz farklı örgütten oluşsa da operasyonel kapasite, kurumsal güç ve Rus ulusal güvenliğine etki bakımından sadece üç teşkilat öne çıkmaktadır. Bunlar ise SVR, GRU[226] ve FSB'dir.[227]

Rusya'nın sivil dış istihbarat servisi olan SVR'nin kökenleri 1920 yılında kurulan CHEKA Dış İstihbarat Departmanı'na dayanmaktadır.[228] Resmî olarak ise 20 Aralık 1991 tarihinde bir kararname ile kurulmuştur.[229] Aynı kararname ile KGB (Komitet gosudarstvennoy bezopasnosti)'nin dış istihbarat birimi olan Birinci Direktörlüğün tüm varlıkları, dokümanları, kaynakları ve

225 *a.g.e.*

226 GRU'nun ismi 2010 yılında GU olarak değiştirilmiştir.

227 Oliver Carrol, "'Legendary GRU military intelligence agency should have historical name restored, says Putin." *Independent*. 2 Kasım 2018. https://www.independent.co.uk/news/world/europe/russia-gru-military-intelligence-agency-putin-gu-name-syria-ukraine-a8615371.html Erişim Tarihi: 06/02/2023.

228 Sluzhba Vneshei Razvedki. *Service Names*. T.y. http://svr.gov.ru/history/history.htm Erişim Tarihi: 06/02/2023.

229 Michael J. Waller, *Secret empire: The KGB in Russia today*. Westview Press, 1994, s.131.; Michael J. Waller, "Russia's Security Services: A Checklist for Reform." *Perspective.* 8/1 (1997): s.5.

operasyonları SVR'ye devredilmiştir.[230] Kuruluşundan itibaren SVR'nin en temel görevi yurt dışında insan istihbaratı ve teknik istihbarat marifetiyle açık ve örtülü istihbarat ve istihbarata karşı koyma operasyonları düzenlemek olmuştur.[231] Günümüzde SVR analiz ve istihbarat, istihbarata karşı koyma, operasyon ve teknik, ekonomik istihbarat ve teknik istihbarat isimli beş farklı birimi ile Rus karar alıcılarının dış istihbarat ihtiyacını karşılamaktadır.[232]

Rus Savunma Bakanlığı altında görev yapan GRU ise Rusya'nın askerî dış istihbarat birimidir.[233] 1942 yılında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile kurulan GRU, Soğuk Savaş'ın bitmesinden göreceli olarak en az etkilenen istihbarat örgütü olmuştur.[234] GRU Soğuk Savaş sürecindeki askerî istihbarat faaliyetlerinin yanı sıra Çeçen Savaşları[235] ve Ukrayna ile 2014 yılında yaşanan çatışmalarda da önemli rol oynamıştır.[236] Diğer ülkelerin muadil istihbarat örgütlerinden farklı olarak GRU'nun faaliyet alanı

230 Waller, *Secret empire: The KGB in Russia today*. Westview Press, s.131. Temel varlıkların ve kaynakların yanı sıra Batılı ülkeler başta olmak üzere yurtdışındaki uyuyan hücrelerin olduğu "illegal programı" da SVR'nin kontrolüne geçmiştir. Kevin P. Riehle, "Russia's intelligence illegals program: an enduring asset." *Intelligence and National Security* 35/3 (2020): s.387.

231 Ben Smith, "Russian intelligence services and special forces." *Briefing Paper, Number CBP* 8430 (2018): s.5.; The Moscow Project. (October 12, 2018). *Russia's Three Intelligence Agencies, Explained*. 12 Ekim 2018. https://themoscowproject.org/explainers/russias-three-intelligence-agencies-explained/ Erişim Tarihi: 06/02/2023.; Mark Galeotti, "Hybrid, ambiguous, and non-linear? How new is Russia's 'new way of war'?." *Small wars & insurgencies* 27/2 (2016): s.285.

232 Agentura.ru *Service of external intelligence' history*. 2011. http://www.agentura.ru/english/dossier/svr/story/ Erişim Tarihi: 06/02/2023.

233 Smith, *a.g.e.*, s.7.

234 Ria Novosti. *Main Intelligence Directorate of the General Staff of the Armed Forces of Russia*. 19 Mart 2009. https://ria.ru/20090319/165389424.html Erişim Tarihi: 06/02/2023.

235 Kramer, *a.g.m.*, s.228-229.; Omelicheva, *a.g.m.*, s.4.

236 Charles K. Bartles ve Roger N. McDermott. "Russia's military operation in Crimea: Road-testing rapid reaction capabilities." *Problems of Post-Communism* 61/6 (2014): s.57-58.; Keith B. Payne ve John S. Foster. "Russian strategy Expansion, crisis and conflict." *Comparative Strategy* 36/1 (2017): s.26.; Tor Bukkvoll, "Russian special operations forces in Crimea and Donbas." *The US Army War College Quarterly: Parameters* 46/2 (2016): s.13.

askerî istihbarat ile kesin bir şekilde sınırlandırılmamıştır ve özellikle özel operasyon kabiliyeti olan Spetsnaz birlikleri ve siber birimleri ile daha geniş bir kapsamda faaliyet göstermesi teşvik edilmiştir.[237] Açık kaynaklarda yer alan verilere göre on iki alt birimi olan GRU, askerî istihbarat, siber istihbarat ve istihbarata karşı koyma kapsamında Rus karar alıcılarının istihbarat ihtiyaçlarını karşılamaktadır.[238]

FSB'nin kökenleri 1992 yılında kurulan ve KGB'nin İkinci, Üçüncü, Dördüncü, Altıncı, Yedinci ve Anayasayı Koruma Direktörlüklerinin aktarıldığı Güvenlik Bakanlığı'na dayanmaktadır.[239] Ancak 21 Aralık 1993 tarihli ve 2233 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Güvenlik Bakanlığı lağvedilmiş ve yerine Federal Karşı İstihbarat Servisi (Federal'naya sluzhba kontrazvedki Rossiskoy Federatsii - FSK) kurulmuştur.[240] 12 Nisan 1995 tarihinde ise FSK'nın ismi FSB olarak değiştirilmiştir.[241] İlk kararnamede yurt içi istihbarat teşkilatı olarak kurulan FSB'ye 1997 yılında 515 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile yurt dışı operasyon yetkisi de verilmiştir.[242] GRU gibi Çeçen Savaşlarında rol alan FSB, özellikle son on beş yılda siber istihbarat kapasitesini artırması ile öne çıkmaktadır.

---

237 The Moscow Project, *a.g.e.*; Federation of American Scientists, *Military Intelligence Division*. T.y. https://fas.org/irp/ops/ci/docs/ci1/ch3f.htm Erişim Tarihi: 06/02/2023.

238 Federation of American Scientists, *a.g.e.*

239 Amy Knight, *Spies Without Cloaks: the KGB's successors*. Princeton University Press, 1996, s.34.

240 Agentura.ru. *Federal'naya sluzhba bezopasnosti Rossiyskoy Federatsii – FSB*. T.y. https://agentura.ru/profile/federalnaja-sluzhba-bezopasnosti-rossii-fsb/ Erişim Tarihi: 06/02/2023.

241 Globalsecurity.org. *Federal Security Service (FSB) Federal'naya Sluzhba Bezopasnosti*. T.y. https://www.globalsecurity.org/intell/world/russia/fsb.htm Erişim Tarihi: 06/02/2023.

242 Federal'naya Sluzhba Bezopasnosti. *History*. T.y. http://www.fsb.ru/fsb/history.htm Erişim Tarihi: 06/02/2023.

Üç temel istihbarat örgütünün dışında kalan kurumlar hakkında geniş bir literatür bulunmamaktadır. Bu sebeple çok kısa olarak bahsedilecektir. FSO'nun kökenleri 1992 yılında kurulan Rusya Federasyonu'nu Koruma Genel Müdürlüğü (Glavnoye Upravleine Okhrani – GUO)'ne dayanmaktadır.[243] KGB'nin Dokuzuncu Direktörlüğü'nün varlıklarını devralan GUO ise 1996 yılında FSO ismini almıştır.[244] Temel görevi Cumhurbaşkanı ve üst düzey Rus siyasetçileri korumak olan FSO[245] bu açıdan Amerikan Gizli Servisi (US Secret Service)'ne benzemektedir. Federal Teknik ve İhracat Kontrol Servisi ise 1085 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile 2004 yılında kurulmuştur.[246] Örgütün temel görevi Rus telekomünikasyon ve iletişim servislerinin güvenliğinin sağlaması ve bu kapsamda her türlü istihbarat ve istihbarata karşı koyma faaliyetinin yürütülmesidir.[247] 2016 yılında lağvedilen Federal Uyuşturucu ile Mücadele Servisi (FSKN) yerine kurulan Uyuşturucu ile Mücadele Genel Müdürlüğü ise Amerikan sistemindeki DEA gibi uyuşturucu ile mücadele kapsamında istihbarat faaliyetleri yürütmekle sorumludur.[248] Son olarak ise Askerî Topoğrafya Müdürlüğü, Rus silahlı kuvvetlerine coğrafi ve operasyonel istihbarat desteği sağlamakla yükümlü[249] iken 1977 yılında kurulan ve 1992 yılında yeninden yapılandırılan GUSP ise Rus nükleer silahları ve sığınaklarının korunması hususunda istihbarat faaliyetlerinde bulunmaktadır.[250]

---

243 Knight, *a.g.e.*, 36.

244 Michael J. Waller, "The KGB & Its' Successors'." *Perspective* 4/4 (1994): s.4.

245 Knight, *a.g.e.*, s.36.

246 FSTEC. *Structure*. 2018. https://fstec.ru/en/358-structure Erişim Tarihi: 06/02/2023.

247 *a.g.e.*

248 Globalsecurity.org. *General Directorate for Drug Control*. T.y. https://www.globalsecurity.org/intell/world/russia/fskn.htm Erişim Tarihi: 06/02/2023.

249 The Military Topographical Directorate of the General Staff of the Armed Forces. *Military Topographic Directorate of the General Staff of the Armed Forces of the Russian Federation*. T.y. http://eng.mil.ru/en/index/topographic.htm Erişim Tarihi: 06/02/2023.

250 Gusp.gov.ru. *Struktura guspa*. T.y. http://gusp.gov.ru/o-guspe/struktura-guspa/ Erişim Tarihi: 06/02/2023.

İKİNCİ BÖLÜM
ENFORMATİK ŞOKLAR

Kitabın bu bölümü ülkelerin enformatik şokların ardından istihbarat örgütlerini nasıl yeniden dizayn ettiğini ve yapılandırdığını anlatmaktadır. Bu süreçteki mantık aslında gayet basit ve anlaşılırdır. Ülkeler gelecekteki enformatik şokların engellenmesi ve yaşanmaması için istihbarat örgütlerinin kapasitelerini maksimize etmeyi ve var olan problemleri en aza indirmeyi hedeflemektedir. Bu kapsamda, süreç ilk olarak bir enformatik şokun ardından yaşanan tehdit algısındaki değişim ile başlamaktadır. Ardından istihbarat metot ve yaklaşımlarında ve istihbarat topluluğunun kurumsal yapısında değişimler gerçekleşmektedir.

Bu kapsamda, bu bölümde Amerikan, Türk ve Rus istihbarat sistemlerinin enformatik şoklarının ardından yaşadığı dönüşüm incelenmektedir. İlk olarak 11 Eylül saldırılarının ardından Amerikan istihbaratının dönüşümü, ikinci olarak 15 Temmuz 2016 darbe girişiminin ardından Türk istihbaratının dönüşümü, üçüncü olarak ise 1991 Ağustos Devrimi ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Rus istihbaratının dönüşümü incelenmektedir. Son olarak ise üç ülkenin istihbarat örgütlerinin dönüşümü karşılaştırmalı olarak analiz edilmektedir.

Detaylı vaka analizlerine geçmeden önce enformatik şokların ulusal trajediler olduğu kadar aynı zamanda önemli istihbarat başarısızlıkları da olduğunun altını çizmek gerekmektedir.

Literatürdeki birçok çalışma ulusal trajedilerin istihbarat örgütlerinin dönüşümü noktasında önemli bir itici güç olduğunu ortaya koymaktadır.[1] Örneğin 1941 yılında gerçekleşen Pearl Harbor saldırısı ulusal bir trajedi olmasının yanı sıra aynı zamanda bir istihbarat başarısızlığıdır. CIA'in resmî sitesine göre dönemin Amerikan Başkanı bu saldırıların önlenebileceğini ifade etmektedir.[2] Bu durumun bir sonucu olarak saldırılara ilişkin 1946 yılında bir komisyon kurulmuş ve sürecin sonunda 1947 Ulusal Güvenlik Yasası çıkartılarak Amerikan istihbarat topluluğunun yaşadığı en kökten değişimlerinden birisi gerçekleştirilmiştir.[3]

2.1. 11 Eylül Saldırıları ve Amerikan İstihbarat Topluluğu

11 Eylül 2001 tarihinde on beşi Suudi Arabistanlı, ikisi Birleşik Arap Emirlikli, biri Mısırlı ve biri Lübnanlı olan on dokuz El Kaide üyesi dört ticari uçağı kullanarak ABD'ye terör saldırısı düzenlemiştir.[4] Teröristlerce kontrolü ele geçirilen dört uçaktan ikisi ile New York şehrinde bulunan Dünya Ticaret Merkezi'ne saldırı düzenlenmiş, bir uçak Pentagon'a çarpmış diğer uçak ise Pittsburgh şehrinin kırsalında çakılmıştır.[5] Gerçekleştirilen saldırı sonucu ise doksan farklı ülkeden toplamda 3212 kişi yaşamını yitirmiştir.[6] Saldırıdan birkaç gün sonra George W. Bush liderliğindeki dönemin Amerikan Hükûmeti saldırının failinin Usame Bin Ladin'in yönettiği El Kaide olduğunu açıklamış ve Afganistan

1 Borch, *a.g.m.*; Villa ve Walford, *a.g.m.*; Dahl, *a.g.m.*; Aid, *a.g.m.*

2 Central Intelligence Agency. *Intelligence Throughout History: The Impact of Pearl Harbor*. 2010. https://www.cia.gov/news-information/featured-story-archive/2010-featured-story-archive/pearl-harbor.html Erişim Tarihi: 06/02/2023.

3 Central Intelligence Agency, *a.g.e.*

4 Central Intelligence Agency. *11 September 2001 Hijackers*. 2002. https://www.cia.gov/news-information/speeches-testimony/2002/DCI_18_June_testimony_new.pdf Erişim Tarihi: 07/02/2023.

5 Borch, *a.g.m.*, s.847.

6 CNN. *September 11 Terror Attacks Fast Facts*. 3 Eylül 2018. https://www.cnn.com/2013/07/27/us/september-11-anniversary-fast-facts/index.html Erişim Tarihi: 07/02/2023.; Bruce Hoffman, "Rethinking terrorism and counterterrorism since 9/11." *Studies in Conflict and Terrorism* 25/5 (2002): s.304.

Hükûmeti'nden ilgili kişileri Amerika'ya teslim etmesini talep etmiştir.[7] Talebin reddedilmesinin ardından ise Ekim 2001 tarihinde Afganistan'a yönelik askerî operasyon başlatmıştır.

11 Eylül saldırılarının engellenememesi sebebiyle Amerikan istihbarat topluluğu ciddi şekilde eleştirilmiştir. Örneğin, Senato İstihbarat Komitesi'nin 2002 yılındaki raporu, 11 Eylül Komisyonu'nun 2004 yılındaki raporu ve Silberman-Robb Komisyonu'nun 2015 yılındaki raporu 11 Eylül saldırılarının bir istihbarat başarısızlığı olduğunu ortaya koymuştur.[8] İlgili raporlar ile eş zamanlı olarak Amerikan istihbarat topluluğunda üç aşamalı bir dönüşüm yaşanmıştır. İlk olarak, Amerikan siyasal karar alıcıları, istihbarat örgütlerinin El Kaide'yi majör bir tehdit olarak algılama konusunda başarısız olduğunu ortaya koymuştur. Tehdit algısındaki bu değişimden sonra Amerikan istihbarat örgütlerinin istihbarat metot ve yaklaşımlarında değişim gerçekleşmiştir. Son olarak ise ilerleyen süreçteki istihbarat başarısızlıklarının ve terör saldırılarının önlenmesi için kurumsal ve yapısal değişiklikler gerçekleşmiştir.

2.1.1. Tehdit Algısında Değişim

11 Eylül saldırılarının sonucu olarak Amerikan tehdit algısında ve istihbarat felsefesinde en az iki değişiklik gerçekleşmiştir. Bunlar, El Kaide'nin Amerikan ulusal güvenliğine yönelik majör bir tehdit olarak algılanmaya başlanması ve Amerikan istihbarat topluluğundaki kurumsal eksikliklerin ve sorunların farkına varılmasıdır.

7 Borch, *a.g.m.*, 847-848.

8 Zegart, *a.g.m.*, 2006, s.33.; The US 107th Congress. *Public Law 107-295*. 25 Kasım 2002. https://www.dhs.gov/sites/default/files/publications/hr_5005_enr.pdf Erişim Tarihi: 07/02/2023.; Govinfo.gov. *Unclassified Version of the Report of the Commission on the Intelligence Capabilities of the United States Regarding Weapons of Mass Destruction*. 31 Mart 2005. https://www.govinfo.gov/app/details/GPO-WMD Erişim Tarihi: 07/02/2023.

11 Eylül saldırıları El Kaide ve iş birlikçi grupların ABD'ye olan ilk saldırısı değildir. 11 Eylül öncesinde El Kaide Amerikan topraklarını, diplomatik temsilciliklerini ve personelini en az altı kere hedef almıştır. 1992 yılında Aden, Yemen'deki hotel bombalamaları El Kaide'nin Amerikan güçlerine yönelik ilk saldırısıdır.[9] 1993 yılında ise El Kaide hem ABD'de hem de Somali'de iki saldırı düzenlemiştir. 26 Şubat 1993 tarihinde El Kaide ile ilişkili olan Mohammed Salameh, Mahmoud Abu Halima ve Ramzi Yousef Dünya Ticaret Merkezi'nin garajında beş yüz tonluk bir patlatıcı ile saldırıda bulunmuş ve altı kişinin ölümüne yol açmıştır.[10] 3-4 Ekim 1993 tarihinde ise El Kaide militanları Mogadişu Somali'de 18 Amerikan askerini öldürmüştür.[11] Benzer şekilde, El Kaide tarafından 1995 yılında Suudi Arabistan Ulusal İletişim Merkezi'ne yapılan saldırıda beş Amerikan askeri ölmüştür.[12] 1998 yılında ABD'nin Kenya ve Tanzanya Büyükelçiliklerine yapılan bombalı saldırılarda ise on iki Amerikan vatandaşı ölmüştür.[13] Son olarak 2000 yılında ise El Kaide Aden, Yemen'de demirli olan Amerikan muhribi USS Cole'a bir bombalı saldırıda bulunmuş ve on yedi Amerikan askerini öldürmüştür.[14]

1998 yılına kadar olan saldırılar Senato İstihbarat Komitesi'nde görüşülmüştür. Örneğin, 28 Ocak 1998 tarihindeki toplantıda üst düzey CIA, DIA ve FBI yöneticileri El Kaide'nin büyüyen

9 9/11 Commission.gov., *a.g.e.*; Jonathan Schanzer, "Al-Qaeda's Armies: Middle East affiliate Groups and the Next Generation of Terror." *Washington Institute for Near East Policy*. Washington, DC, 2005, s.69.; John Rollins, *Al Qaeda and affiliates: historical perspective, global presence, and implications for US policy*. Diane Publishing, 2010.

10 Andrew Wander, "A history of terror: Al-Qaeda 1998-2008." *The Guardian*. 13 Temmuz 2008. https://www.theguardian.com/world/2008/jul/13/history.alqaida Erişim Tarihi: 07/02/2023.

11 Gaetano Joe Ilardi, "Al Qaeda's Operational Intelligence—A Key Prerequisite to Action." *Studies in Conflict & Terrorism* 31/12 (2008): s.1074.; Rollins, *a.g.e.*, s.7.

12 US Department of State. *Significant Terrorist Incidents, 1961-2003: A Brief Chronology*. 2004. https://2001-2009.state.gov/r/pa/ho/pubs/fs/5902.htm Erişim Tarihi: 07/02/2023.

13 Ilardi, *a.g.m.*; Wander, *a.g.e.*

14 Ilardi, *a.g.m.*; Wander, *a.g.e.*

bir tehdit olduğunu belirtmişlerdir.[15] Ancak ilerleyen toplantılarda El Kaide tehdidinin majör bir tehdit olmadığını ve asıl tehdit unsurlarının Çin, Rusya ve sabık devletler olduğunu da açıklamalarına eklemişlerdir.[16] Benzer bir yaklaşım ABD'nin resmî istihbarat dokümanlarında da bulunmaktadır. 1997 ve 1999 yılları arasındaki Amerikan İstihbarat Topluluğunun Yıllık Faaliyetleri belgelerinde yüksek derecede önemli tehditler/hedefler olarak Rusya, Çin, İran, Kuzey Kore ve Küba sınıflandırılmıştır.[17] Başka bir deyişle, Amerikan istihbarat topluluğu 11 Eylül öncesinde El Kaide'yi majör bir tehdit olarak belirleme konusunda başarısız olmuştur.

11 Eylül Komisyonu Raporu'na göre Amerikan istihbarat örgütlerinin El Kaide'ye yönelik tehdit algıları değişiklik göstermektedir. İlgili rapora göre saldırı öncesinde CIA ve FBI başta olmak üzere çoğu üst düzey istihbarat yöneticisi El Kaide'nin önemli bir tehdit oluşturmasına rağmen kapasite bakımından Amerikan topraklarında bir eylem gerçekleştiremeyeceği yönünde görüş belirtmiştir.[18]

Benzer şekilde, istihbarat kaynaklarının El Kaide yerine daha geleneksel tehditlere tesis edilmesi de saldırı öncesi genel görüşü

15 Federation of American Scientists. *Disclosure of Classified Information to Congress, hearings before Senate Select Committee on Intelligence, February 4 & 11, 1998*. 1998. https://irp.fas.org/congress/1998_hr/index.html Erişim Tarihi: 07/02/2023.

16 Federation of American Scientists. *Disclosure of Classified Information to Congress, hearings before Senate Select Committee on Intelligence, February 4 & 11, 1998.*

17 Director of Central Intelligence (DCI). *Annual report on 1997 intelligence community activities*. 1997, s.2. https://www.cia.gov/library/reports/archived-reports-1/fy97intellrpt.html Erişim Tarihi: 01/02/2023.;
Director of Central Intelligence (DCI). *Annual report on 1998 intelligence community activities*. 1998, s3-4. https://www.cia.gov/library/reports/archived-reports-1/ann_rpt_1998/index.html Erişim Tarihi: 01/02/2023.;
Director of Central Intelligence (DCI). *Annual report on 1999 intelligence community activities*. 1999, s.7-9. https://fas.org/irp/cia/product/report-99.html Erişim Tarihi: 01/02/2023.

18 9/11 Commission.gov., *a.g.e.*, s.262-263.; Melvin A. Goodman, "9/11: The failure of strategic intelligence." *Intelligence and National Security* 18/4 (2003): s.62.

oluşturmuştur. Bu sebeple, dönemin tehdit algısı El Kaide'ye yönelik istihbarat faaliyetlerini olumsuz yönde etkilemiş ve yetersiz kalmasına sebep olmuştur. Amerikan istihbarat topluluğunun belgelerini inceleyen Komisyon, örgütün 1988 yılında kurulmuş olmasına rağmen El Kaide'ye dair ilk çalışmanın 1999 yılında gerçekleştirildiğini tespit etmiştir.[19]

11 Eylül saldırılarından sonra ise El Kaide, Amerikan ulusal güvenliğine yönelik en önemli tehdit olarak belirlenmiştir. Diğer bir deyişle, tehdit algısında bir değişim gerçekleşmiştir. Bu değişim resmî istihbarat belgelerinde de görülmektedir. Önceki yılların aksine 2000 Yılı Amerikan İstihbarat Topluluğunun Yıllık Faaliyet belgesinde yeni ve daha karmaşık bir tehdit yapısının oluştuğu açıkça belirtilmiştir.[20] 2002 tarihli dokümanda ise radikal İslami terörizm ve El Kaide ulusal güvenliğe yönelik en büyük tehdit olarak belirtilmiştir.[21]

Tehdit algısı ve istihbarat felsefesindeki bir diğer değişim ise Amerikan istihbarat topluluğunun yapısal sorunlarının 11 Eylül saldırısına giden süreçte rol oynadığı görüşüdür. Bu yapısal sorunlar, istihbarat paylaşımının eksikliği, koordinasyon eksikliği, nitelikli personel eksikliği ile CIA ve FBI'ın aşırı iş yükü olarak belirtilmiştir.[22] İstihbarat paylaşımının eksikliği, kurumlararası paylaşım kültürünün olmaması saldırının engellenmesinde zafiyet yaratmıştır. Örneğin, saldırıyı düzenleyen teröristler ile ilgili bilgi Malezya istihbaratı tarafından CIA'e verilmiş olmasına rağmen CIA bunu FBI ve Dışişleri Bakanlığı ile paylaşmamıştır.[23]

19 9/11 Commission.gov., *a.g.e.*, s.341.

20 Director of Central Intelligence (DCI). *Annual report on 2001 intelligence community activities*. 2001, s.2. http://www.nti.org/media/pdfs/21-us.pdf?_=1317160978 Erişim Tarihi: 07/02/2023.

21 Director of Central Intelligence (DCI). *Annual report on 2002 intelligence community activities*. 2002, s.40-41. https://www.hsdl.org/?view&did=2809 Erişim Tarihi: 07/02/2023.

22 9/11 Commission.gov., *a.g.e.*, s.417.

23 Goodman, *a.g.m.*, s.62-63.

Koordinasyon eksikliği ise büyük oranda Merkezî İstihbarat Direktörlüğü (Director of Central Intelligence)'nün yetkisizliğinden/yetersizliğinden kaynaklanmıştır.[24] 11 Eylül saldırıları öncesinde teröre karşı mücadelede koordinasyonun sağlanması ve bu kapsamda ilgili bürokratik mekanizmanın işletilmesinden tam anlamıyla sorumlu bir istihbarat örgütü bulunmamaktadır.[25] Bu sebeple, her ne kadar DCI o dönem istihbarat topluluğunun lideri konumunda olsa da ortak politikalar uygulayabilecek, ilgili kaynak aktarımlarını yapabilecek ve diğer istihbarat örgütlerini denetleyecek yetkisi bulunmamaktaydı.[26] Bu durumun bir sonucu olarak, 11 Eylül saldırıları öncesinde tehdidin belirlenmesi ve mukabele edilmesi hususunda eksiklik yaşanmıştır.

CIA ve FBI'ın aşırı iş yükü 11 Eylül saldırılarında yaşanan istihbarat başarısızlığının bir diğer faktörü olmuştur. İki kurum da birden fazla görev sahasına sahiptir. CIA hem istihbarat analizi ve ulusal değerlendirmeler hem de yurt dışında gerçekleştirilen açık ve örtülü istihbarat faaliyetlerinden sorumlu iken FBI ise hem geleneksel suç ile mücadele görevine hem de terörle mücadele görevine sahiptir.[27] Bu yoğunluk ise iki kurumun El Kaide'ye yönelik faaliyetlerine odaklanmasını engellemiştir.[28] Örneğin, FBI 11 Eylül saldırısı öncesinde saldırıyı gerçekleştiren kişiler ile ilgili saha personelinden gelen istihbaratı, geleneksel kolluk kuvveti görevine daha çok yoğunlaştığı için değerlendirmekte geç kalmıştır.[29] Benzer şekilde, nitelikli personel eksikliği de yaşanan

24 9/11 Commission.gov., *a.g.e.*, s.507-508.

25 Alexander Nicolli, "US intelligence reform: Improvement in counter-terrorism?" *Strategic Comments* 13/9 (2007): s.2.

26 Bansemer, *a.g.e.*, s.75.

27 Goodman, *a.g.m.*, s.64.

28 Goodman, *a.g.m.*, s.64.

29 The US 107th Congress. *Joint Inquiry into Intelligence Community Activities Before and After the Terrorist Attacks of September 11, 2001: Report of The U.S. Senate Select Committee on Intelligence and U.S. House Permanent Select Committee on Intelligence*. H. Rept. No. 107-792. Aralık 2002. https://www.intelligence.senate.gov/sites/default/files/documents/CRPT-107srpt351-5.pdf Erişim Tarihi: 07/02/2023.

istihbarat başarısızlığında önemli bir rol oynamıştır. 11 Eylül saldırıları öncesinde FBI başta olmak üzere Amerikan istihbarat örgütlerinde El Kaide ile mücadele kapsamında dil, coğrafya ve teolojik bilgi kapasitesine sahip personel sayısı yok denecek kadar azdır.[30] Bu durumun bir sonucu olarak terör örgütü ile ilgili gerçekleştirilen istihbarat faaliyetleri çoğunlukla yüzeysel kalmıştır.

11 Eylül Komisyonu'nun raporu ve dönemin resmî istihbarat dokümanlarının incelenmesinin de gösterdiği üzere Amerikan siyasal karar alıcıları ve istihbarat personeli 11 Eylül saldırılarının aslında bir istihbarat başarısızlığı olduğu, istihbarat örgütlerinin El Kaide'yi majör bir tehdit olarak belirlemede yetersiz kaldığı ve bu durumun yapısal sorunlar sebebiyle oluştuğu konusunda bir farkındalık geliştirmiştir. Bu durumun bir sonucu olarak, El Kaide tehdidinin bertaraf edilmesi, ilerleyen yıllardaki saldırıların engellenmesi ve yapısal sorunların çözülmesi için istihbarat metot ve yaklaşımlarını da değiştirmişlerdir.

2.1.2. Metot ve Yaklaşımda Değişim

11 Eylül saldırılarının ardından Amerikan istihbarat örgütlerinin istihbarat odağı ve kaynaklarının dağıtımı, istihbarat yaklaşımı ve iş birliği davranışında değişiklikler olmuştur. Geleneksel tehditlerden ulus dışı aktörlerden kaynaklanan tehditlere odaklanan Amerikan istihbarat topluluğu, kaynaklarının büyük kısmını bu kapsamda yeniden düzenlemiştir.[31]

Saldırıların hemen ardından El Kaide ile mücadele kapsamında CIA; İslâm coğrafyası, şeriat hukuku, İslami finans sistemleri ve mezhep konularını analiz etmek için kaynak ve personel ayırmıştır.[32] Ayrıca CIA'in bütçesi büyük oranda artırılmış ve bu

30 Nigel Inkster, "9/11: A Decade of Intelligence." *Survival* 53/6 (2011): s.10.; Goodman, *a.g.m.,* s.66.

31 Richard J. Harknett ve James A. Stever. "The struggle to reform intelligence after 9/11." *Public Administration Review* 71/5 (2011): s.701.

32 Office of the Director of National Intelligence, *a.g.e.*, 2006, s.16.

bütçe artışının büyük bir kısmı ise İslâm ve terörizm ile ilgili faaliyet gösterecek birimlerin kurulmasına harcanmıştır.[33] DIA ise 11 Eylül saldırılarının hemen ardından tarihindeki en büyük seferberlik uygulamalarından birisini ilan etmiş ve yurt içi ve yurt dışında beş yüz istihbarat uzmanını görevlendirmiştir.[34] Ayrıca DIA'in Müşterek İstihbarat Görev Gücü (Joint Intelligence Task Force) odağını Afganistan İşgali ve Taliban ile mücadele konusunda istihbarat desteği sağlamaya yöneltmiştir.[35] İlerleyen süreçteki operasyonel başarıların büyük bir kısmı ise DIA analistlerinin ele geçirdiği dokümanlar sayesinde gerçekleşmiştir.[36] Benzer şekilde NRO, El Kaide ve Taliban'a yönelik sinyal istihbaratı elde etme konusuna odaklanmış[37] INR ise küresel cihat örgütleri ve terör örgütlerinin izlenmesini portfolyosuna eklemiştir.[38]

Saldırıların hemen ardından seferberlik ilan edilen bir diğer kuruluş olan Sahil Güvenlik İstihbarat Direktörlüğü ilave personel ve ekipman ile El Kaide'nin olası saldırılarının engellenmesi ve Amerikan kıyılarının ve limanlarının güvenliğinin sağlanması için yaklaşık bir yıl boyunca ilave devriyeler, aramalar ve baskınlar gerçekleştirmiştir.[39] OIA ise odağını kara para aklamadan radikal İslami terörün finansmanına çevirmiştir. Operation Green Quest isimli operasyonu başlatan OIA, personelinin büyük bir kısmını El Kaide'nin finansman ağının tanımlanması, hedeflenmesi ve bertaraf edilmesi konularında görevlendirmiştir.[40]

---

33 Doç. Dr. Stephen Marrin ile 10 Mayıs 2019 tarihli kişisel mülakat. 1996 ile 2000 yılları arasında CIA'de analist olarak görev yapan Doç. Dr. Stephen Marrin, James Madison University, Department of Integrated Science and Tecnology'de öğretim üyesidir.

34 Director of Central Intelligence (DCI), *a.g.e.*, 2002, s.12.

35 Director of Central Intelligence (DCI), *a.g.e.*, 2002, s.12.

36 Director of Central Intelligence (DCI), *a.g.e.*, 2002, s.13.

37 Office of the Director of National Intelligence, *a.g.e.*, 2006, s.17.

38 Director of Central Intelligence (DCI), *a.g.e.*, 2002, s.9.

39 Office of the Director of National Intelligence, *a.g.e.*, 2006, s.14.

40 Director of Central Intelligence (DCI), *a.g.e.*, 2002, s.9.

NSA ve FBI saldırıların ardından istihbarat odaklarını ve kaynaklarının büyük bir kısmını El Kaide ve Taliban ile mücadeleye ayırmıştır. Özellikle NSA geleneksel tehditler olan Çin ve Rusya'ya yönelik operasyonların büyük bir kısmını geçici olarak "feda ederek" kaynaklarını tamamen El Kaide'ye yönelik faaliyetlere yöneltmiştir.[41] Dönemin ABD Başsavcısı ve FBI Direktörünün de belirttiği üzere "FBI'ın görev tanımı değişmiş en temel önceliği terörle mücadele hâline gelmiştir."[42] İlaveten, FBI'ın liderliğinde FBI, CIA ve DIA personelinin eğitimlerinin ve operasyon becerilerinin uyumlulaştırılması için teşkilatlar arası bir platform kurulmuştur.[43]

Metot ve yaklaşımlar kapsamında değerlendirilmese bile 11 Eylül saldırıları Amerikan istihbarat örgütlerinin işe alım süreç ve kriterlerini de değiştirmiştir. Örneğin, NSA ve CIA saldırılardan sonra kapsamlı bir işe alım gerçekleştirmiştir. NSA, 2001 ve 2006 yılları arasında, sekiz yüz yirmisi saldırıların hemen ardından olmak üzere sekiz bin yeni personeli bünyesine katmıştır.[44] Benzer şekilde, CIA'de yoğun bir personel genişlemesi yaşamıştır. 2016 tarihli Office of Director of National Intelligence raporuna göre 2016 yılındaki CIA personelinin yüzde kırkı saldırıların ardından işe alınmıştır.[45]

2.1.3. Yapısal ve Kurumsal Değişim

11 Eylül saldırılarını takip eden beş sene içerisinde Amerikan istihbarat topluluğu çeşitli yapısal ve kurumsal değişimlere uğramıştır. Bunlardan görece daha büyük ölçekli olanlar Amerikan

41 Aid, *a.g.m.*, 2006, s.988.
42 Office of Homeland Security, *Homeland Security Act of 2002*, 2002, s.18, https://www.dhs.gov/homeland-security-act-2002 Erişim Tarihi: 17/02/2023
43 Office of the Director of National Intelligence, *a.g.e.*, 2006, s.12-17.
44 Director of Central Intelligence (DCI), *a.g.e.*, 2002, s.12.; Aid, *a.g.m.*, 2006, s.980.
45 Director of National Intelligence. *Worldwide Threat Assessment of the US Intelligence Community for the Senate Committee on Armed Services*. 9 Şubat 2016.

istihbarat topluluğu içerisinde yeni örgütlerin ve iş birliği platformlarının kurulmasıdır. Bunlar ise Kasım 2002 tarihinde Department of Homeland Security'nin kurulması; Şubat 2005 tarihinde Office of Director of National Intelligence'ın kurulması ve son olarak Ağustos 2004 tarihinde National Counterterrorism Center (Ulusal Terörle Mücadele Merkezi)'ın kurulmasıdır.

Göreceli olarak daha küçük ölçekli değişimler ise FBI içerisinde Directorate of National Security Branch (Ulusal Güvenlik Birimi Direktörlüğü) kurulması, NSA içerisinde Homeland Security Support Office (İç Güvenlik Destek Ofisi) ve füzyon merkezlerinin kurulması ile INR'ın TIPOFF programının genişletilmesidir. Gerçekleştirilen tüm yapısal ve kurumsal değişimler 11 Eylül saldırılarına yol açan istihbari ve kurumsal zafiyetlerin giderilmesine yönelik gerçekleşmiştir.

Majör yapısal ve kurumsal değişimlerin ilki Department of Homeland Security'nin kurulmasıdır. DHS Kasım 2002 tarihinde, Homeland Security Act of 2002 isimli yasa ile birlikte Amerikan topraklarının, limanlarının, sınırlarının ve kritik altyapılarının korunması ve terörle mücadelede koordinasyonun sağlanması amacıyla kurulmuştur.[46] Bakanlık düzeyinde kurulan DHS yirmi iki farklı federal birimin tek bir çatı altında toplanması ile oluşturulmuştur.[47]

Temel görevi Amerikan topraklarının güvenliğini sağlamak olan DHS[48] 11 Eylül Komisyonu Raporu'nda belirtilen "sadece

46 Department of Homeland Security. *Creation of the Department of Homeland Security*. 2019. https://www.dhs.gov/creation-department-homeland-security Erişim Tarihi: 17/02/2023; US Congress. Hearing No:107-609. 2001. https://www.congress.gov/congressional-report/107th-congress/house-report/609/1?q=%7B%22search%22%3A%5B%22s+209%22%5D%7D&r=50&overview=closed Erişim Tarihi: 17/02/2023.

47 Spracher, *a.g.m.*, s.43-44.; Hidek, *a.g.m.*, s.244.

48 Bryan Mabee, "Re-imagining the Borders of US Security after 9/11: Securitisation, Risk, and the Creation of the Department of Homeland Security." *Globalizations* 4/3 (2007): s.387.

Amerikan topraklarının güvenliğini sağlamaya yönelik bir kurumun bulunmaması"[49] şeklinde belirtilen zafiyetin giderilmesine yönelik kurulmuştur. DHS'nin kurulması FBI'ın iç güvenlik ve terörle mücadele yaklaşımını da etkilemiştir. DHS bünyesindeki istihbarat örgütü olan OIA, kuruluşunun hemen ardından iç güvenlik kapsamında istihbaratın toplanması, analiz edilmesi ve ilgili birimlere ulaştırılması ile özel sektör, yerel ve federal yetkili kurumların koordinasyonunu üstlenmiştir.[50]

İkinci majör yapısal ve kurumsal değişiklik ise Şubat 2005 tarihinde Office of Director of National Intelligence'ın kurulmasıdır. ODNI öncesinde siyasal karar alıcılar Amerikan istihbarat topluluğundaki müşterek görev, liderlik ve koordinasyon problemlerinin aşılması için Başkanlık Kararnamelerini kullanmıştır.[51] Liderlik ve koordinasyon problemlerinin aşılması için 13355 Sayılı Başkanlık Kararnamesi ile DCI'a finansal özerklik ve koordinasyon yetkisi verilmiştir.[52] Benzer şekilde, 13356 Sayılı Başkanlık Kararnamesi ile DCI'a kurumlar arası istihbarat paylaşımı standartları oluşturma ve denetim yetkisi verilmiş ancak bu kararnameler ile istenilen sonuç elde edilmemiştir.[53] Bu sebeple, ODNI daha etkili bir liderlik ve iş birliği sağlaması açısından kurulmuştur. Selefi DCI'ın aksine DNI tüm Amerikan istihbarat topluluğu üyeleri üzerinde kesin bir otoriteye hâkim olarak kurulmuştur.[54] Bu bağlamda, DNI, istihbarat örgütleri arasında personel transfer etme, güvenlik prosedürlerini ve standartlarını

49 9/11 Commission.gov., *a.g.e.*, s.395.

50 Eric Rosenbach ve Aki J. Peritz. "Domestic intelligence." *Belfer Center for Science and International Affairs, Harvard Kennedy School.* 2009. https://www.belfercenter.org/publication/domestic-intelligence Erişim Tarihi: 17/02/2023

51 Office of the Director of National Intelligence. *History.* 2019. https://www.dni.gov/index.php/nctc-who-we-are/history Erişim Tarihi: 27/02/2023.

52 Bansemer, *a.g.e.*, s.77; Loch K. Johnson, "A conversation with James R. Clapper, Jr., the director of national intelligence in the United States." *Intelligence and National Security* 30/1 (2015): s.1.

53 Bansemer, *a.g.e.*, s.78; Johnson, *a.g.m*., 2015, s.1.

54 Office of the Director of National Intelligence, *a.g.e.*, 2019

belirleme, örgütler arası teknoloji paylaşımı, örgütler arası sorunların giderilmesi için politika oluşturma ve uygulama, istihbarat paylaşım politikaları ve sorumluluklarını belirleme ve yabancı ülkeler ve uluslararası örgütlerle iş birliği gerçekleştirme yetkilerine sahip olmuştur.[55]

Üçüncü majör kurumsal ve yapısal değişim ise National Counter Terrorism Center'ın kurulmasıdır. NCTC öncesinde Terör Tehdit Entegrasyon Merkezi (Terror Threat Integration Center - TTIC) 1 Mayıs 2003 tarihinde dönemin Başkanı George W. Bush tarafından terörle mücadele kapsamında farklı istihbarat örgütlerinin değerlendirmelerinin ortak bir paydada buluşturulması amacıyla kurulmuştur.[56] 11 Eylül Komisyonu Raporu'nun önerileri doğrultusunda TTIC 13354 Sayılı Başkanlık Kararnamesi ile NCTC ismini almış ve DNI çatısında faaliyet göstermeye başlamıştır.[57] Benzer şekilde, terörle mücadelenin geliştirilmesi için başta CIA, FBI ve DIA olmak üzere Amerikan istihbarat topluluğundan çeşitli örgütlerde çalışan personel NCTC bünyesine transfer edilmiştir.[58]

Göreceli olarak daha küçük ölçekli değişimlerin ilki FBI bünyesinde National Security Branch'ın kurulmasıdır. NSB 12 Eylül 2005 tarihinde, Kitle İmha Silahları Araştırma Komisyonu'nun önerilerine paralel olarak Başkanlık Emri ile kurulmuştur.[59] FBI'ın ilgili belgelerine göre NSB, FBI'ın terörle mücadele, istihbarat ve karşı istihbarat alanlarındaki görev, kapasite ve kaynaklarının tek bir çatı altında toplanarak terörle mücadelede entegre

55 Bansemer, *a.g.e.*, s.85; Clark, *a.g.m.*, s.552-557.

56 Central Intelligence Agency. *Terrorist Threat Integration Center Begins Operations*. 2003. https://www.cia.gov/news-information/press-releases-statements/press-release-archive-2003/pr05012003.html Erişim Tarihi: 27/02/2023.

57 Paul R. Pillar, "Good literature and bad history: The 9/11 commission's tale of strategic intelligence." *Intelligence and National Security* 21/6 (2006): s.1040.; Hoadley ve Lucas, *a.g.e.*, s.1.

58 Bruijn, *a.g.m.*, s.269.

59 Federal Bureau of Investigation. *National Security Branch v 2.0*. 2006, s.4.

ve proaktif bir yaklaşımın sergilenmesi için kurulmuştur.[60] Diğer bir deyişle ise 11 Eylül saldırıları sonrası FBI'ın istihbarat yaklaşımındaki değişim -kolluk kuvvetinden proaktif terörle mücadeleye- kurumsallaşmıştır. İkinci minör kurumsal ve yapısal değişim ise NSA bünyesinde Ulusal Güvenlik Destek Ofisi (Homeland Security Support Office)'nin kurulmasıdır. İlgili birim, NSA'in iç güvenlik faaliyetlerine katılımını ve diğer istihbarat örgütleri ile koordinasyonunu sağlamak ile görevlendirilmiştir.[61]

Göreceli olarak daha küçük ölçekli değişimlerin üçüncüsü ise INR bünyesindeki TIPOFF programının genişletilmesidir. İlk olarak 1987 yılında başlatılan TIPOFF[62], uluslararası terörizm ve ulus aşırı organize suçlar konusunda biyografik bilgileri de içeren bir veri tabanıdır.[63] 11 Eylül saldırılarının ardından program, CIA, FBI, NSA bilgilerini de içerecek şekilde genişletilmiştir.[64] Kasım 2003 tarihinde ise TIPOFF programı Dışişleri Bakanlığı'ndan alınarak NCTC'ye transfer edilmiştir.[65] Son minör değişiklik ise terörle mücadele kapsamında personel sayısı üç ile on arasında değişen istihbarat füzyon merkezlerinin kurulmasıdır.[66] 11 Eylül Komisyonu Raporu'nun önerilerine paralel olarak yerel, eyalet ve federal seviyedeki kurumların iş birliğinin artırılması ve terörle mücadelenin daha etkili bir hâle getirilmesi için birçok füzyon merkezi kurulmuştur.[67] 2001 ile 2003 yılları arasında

60 *a.g.e.*

61 Director of Central Intelligence (DCI), *a.g.e.*, 2002, s.15.

62 Office of the Inspector General. *Review of the Terrorist Screening Center (Redacted for Public Release) Audit Report 05-27*. Haziran 2005. https://oig.justice.gov/reports/FBI/a0527/chapter2.htm Erişim Tarihi: 27/02/2023.

63 Director of Central Intelligence (DCI), *a.g.e.*, 2002, s.26.

64 United States Government Accountability Office. *Combating Terrorism: Department of State Programs to Combat Terrorism Abroad*. 2002, s.21.

65 Department of State. *Review of the Department of State's Terrorist Watch List Nomination Process Report Number OIG-SIA-08-01*. Kasım 2007, s.5.

66 Brian Peteritas, "Fusion Centers Struggle to Find Their Place in the Post-9/11 World." *Governing.com.* Haziran 2013. https://www.governing.com/archive/gov-fusion-centers-post-911-world.html Erişim Tarihi: 27/02/2023.

67 Peteritas, *a.g.e.*

sadece dokuz adet olan istihbarat füzyon merkezleri sayısı, 2004 yılında 11 Eylül Komisyonu Raporu'nun yayımlanmasının ardından yetmiş sekize ulaşmıştır.[68]

2.2. 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi ve Türk İstihbarat Topluluğu

15 Temmuz 2016 akşamı Türk Silahlı Kuvvetleri'nde görev yapan bir grup asker[69] darbe girişiminde bulunmuştur. 1960 ve 1980 yıllarındaki darbelerin aksine başarısız olan girişim saat yirmi iki sularında bir grup askerin Boğaziçi Köprüsü'nü kapatması ile başlamış, ilerleyen saatlerde Ankara üzerinde alçak uçuşların icra edilmesi ve Gölbaşı'ndaki Polis Özel Harekat Merkezi'nin bombalanması ve oradaki polislerin şehit edilmesi ile İstanbul Havalimanı'nın kontrolünün darbeci güçler tarafından kısa süreli de olsa ele geçirilmesi ile devam etmiştir. Gece ise darbeci güçler, MİT merkez karargâhına askerî helikopterler ile saldırı düzenlemiş, TRT'nin kontrolünü ele geçirmiş ve darbe bildirisi yayınlatmışlardır. Saat bir civarında dönemin Genelkurmay Başkanı ve Hava Kuvvetleri Komutanı da dâhil olmak üzere üst düzey komutanlar derdest edilmiştir. İlerleyen saatlerde ise Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) askerî uçaklar tarafından

68 Jason Barnosky, "Fusion Centers: What's working and what isn't." *The Brookings Institute*. 17 Mart 2015. https://www.brookings.edu/blog/fixgov/2015/03/17/fusion-centers-whats-working-and-what-isnt/ Erişim Tarihi: 27/02/2023.

69 Genelkurmay Başkanlığı'nın 27 Temmuz 2016 tarihli açıklamasına göre 8651 TSK personeli darbe girişimine katılmıştır. Ayrıca, 35 savaş uçağı ve 37 askeri helikopter darbeciler tarafından kullanılmıştır. BBC. *TSK: Darbe girişimine 8,651 asker katıldı, 35 uçak, 37 helikopter kullanıldı*. 27 Temmuz 2016. https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-36904517 Erişim Tarihi: 27/02/2023. Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'nın 2 Kasım 20167 tarihli açıklamasına göre Kemal Batmaz ve Adil Öksüz darbe için son onayı almak üzere 11 Temmuz 2016 tarihinde Fetullah Gülen'in yanına gitmiştir ve bu üç kişi darbe girişiminin baş sorumlularıdır. BBC. *Savcılık: Kemal Batmaz, Öksüz'le birlikte darbe girişimini yönetti*. 2 Kasım 2016. https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-37848719 Erişim Tarihi: 27/02/2023. Kemal Batmaz ve Adil Öksüz 15 Temmuz 2016 tarihinde darbenin ana üssü olan Akıncı Hava Üssü'nde oldukları video kaydı ile tescillenmiştir.

bombalanmıştır. Ertesi sabah ise vatandaşların ve Türk Silahlı Kuvvetlerinin büyük bir kısmının direnişi ve müdahalesi sonucunda darbe girişimi akamete uğratılmıştır.[70] Darbe girişiminin birkaç saat sonrasında Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve çeşitli bakanlar darbe girişiminin o dönemin adıyla Fetullah Gülen Hareketi mensuplarınca planlanıp düzenlendiğini açıklamışlardır.[71]

İstihbari açıdan bakıldığında 15 Temmuz hadisesi önceki darbelerden en az iki noktada farklılık göstermektedir. İlk olarak, önceki darbeler herhangi bir sivil unsur içermemektedir. 1971 darbe girişimi ve 1980 darbesi emir komuta zincirinden gerçekleştirilmiştir.[72] 1960 darbesi emir komuta zincirinde gerçekleşmemiştir ancak darbeye katılanların tümü askerdir.[73] 15 Temmuz darbe girişiminde ise polis amirleri[74] ve akademisyenlerin de[75] bulunduğu

70 Gonca Şenay, Can Hasasu, ve Sibel Denizmen. "Timeline of the July 15 coup attempt: Turkey's longest night." *Al Jazeera*. 3 Ağustos 2016. http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/timeline-july-15-coup-attempt-turkeys-longest-night Erişim Tarihi: 27/02/2023.; Jonathan Stevenson, "Turkey: The Attempted Coup and Its Troubling Aftermath." *Strategic Comments* 22/5 (2016): s.vi.; Francesco F. Milan, "Turkey: What hides behind a failed coup attempt." *The RUSI Journal* 161/4 (2016): s.30.

71 Azeri, *a.g.m.*, s.465.; Koray Çalışkan, "Explaining the end of military tutelary regime and the July 15 coup attempt in Turkey." *Journal of Cultural Economy* 10/1 (2017): s.99.

72 Roger P. Nye, "Civil-military confrontation in Turkey: the 1973 presidential election." *International journal of Middle East studies* 8/2 (1977): s.218.; Gerassimos Karabelias, "The evolution of civil-military relations in post-war Turkey, 1980–95." *Middle Eastern Studies* 35/4 (1999): s.132.

73 Abdulvahap Akıncı, "Türkiye'nin darbe geleneği: 1960 ve 1971 müdahaleleri." *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi* 9/1 (2014): s.55-60.

74 Örneğin, Eski İstanbul Güvenlik Şube Müdürü Mithat Aynacı 15 Temmuz 2016 tarihinde darbe güçleri ile hareket eden bir tankın içerisinde yakalanmış ve tutuklanmıştır. CNN Türk. *Tanktan çıkan eski emniyet müdürü Mithat Aynacı'nın cezası belli oldu*. 24 Kasım 2019. https://www.cnnturk.com/turkiye/tanktan-cikan-eski-emniyet-muduru-mithat-aynacinin-cezasi-belli-oldu#:~:text=FET%C3%96'n%C3%BCn%20darbe%20giri%C5%9Fimi%20s%C4%B1ras%C4%B1nda,14%20y%C4%B1l%20hapis%20cezas%C4%B1na%20%C3%A7arpt%C4%B1r%C4%B1ld%C4%B1. Erişim Tarihi: 27/02/2023.

75 Adil Öksüz darbe girişimi öncesinde Sakarya Üniversitesi İlahiyat Bölümü'nde Doçent olarak görev yapmıştır.

çeşitli sivil unsurlar rol almıştır. Ayrıca tarihte ilk defa Türk Silahlı Kuvvetlerinin bir kısmı darbe girişimi sürecinde sivil unsurlardan emir almıştır. Bu durum, Türk istihbarat topluluğundaki örgütlere sivil bir unsur tarafından sızıldığını göstermektedir.

İkinci olarak ise ilk defa darbeci askerler, darbe sürecinde sivil istihbarat örgütlerinden direniş görmüş ve darbe sonrasında ise istihbaratın dönüşümü için bir talep olmuştur. Bu durumun temel sebebi ise Türk sivil istihbarat örgütlerinin 1990'lı yıllara kadar büyük oranda askerî istihbaratın denetiminde ve kontrolünde olmasıdır. Örneğin, 1992 yılında MİT'e ilk sivil müsteşar atanana kadar MİT müsteşarları genellikle emekli veya muvazzaf üst subaylar olmuştur.[76]

Bir enformatik şok olan 15 Temmuz darbe girişimi Türk istihbarat topluluğunun dönüşümüne yol açmıştır. Bu dönüşüm ise üç aşamada gerçekleşmiştir. İlk olarak, Türk siyasal karar alıcıları ve istihbarat örgütleri Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ)'nün bilinenden daha büyük bir ulusal güvenlik tehdidi olduğunun ve devlete sızdığının farkına varmıştır. Tehdit algısındaki bu değişimden sonra Türk istihbarat örgütlerinin istihbarat metot ve yaklaşımlarında değişim gerçekleşmiştir. Son olarak ise Türk istihbaratının ve devlet yapısının FETÖ'den temizlenmesi ve FETÖ ile daha etkin mücadele etmek için kurumsal ve yapısal değişiklikler gerçekleşmiştir.

2.2.1. Tehdit Algısında Değişim

Tehdit algısında en az iki majör değişim gerçekleşmiştir. Bunlar FETÖ'nün bilinenden daha büyük bir ulusal güvenlik tehdidi olduğunun farkına varılması ve FETÖ'nün devlet kurumlarına sızdığının farkına varılmasıdır.

76 MİT'in öncül kurumu olan Millî Emniyet Hizmetleri Riyâseti'nde de benzer bir durum söz konusudur. Sivil kökenli Millî Emniyet Hizmeti Reisleri olan; Ahmet Salih Korur, Hüseyin Avni Göktürk ve Ahmet Celalettin Karasapan ya vekâleten atanmış ya da görev süreleri çok kısa sürmüştür.

Amerika örneğinde olduğunun aksine Türk istihbarat örgütlerinin yıllık tehdit değerlendirme raporları kamuya açık bir şekilde paylaşılmamaktadır. Bunun yerine, Türk istihbarat topluluğunun tüm birimleri ilgili değerlendirmelerini Millî Güvenlik Kurulu (MGK)'na sunmaktadır. MGK ise yılda altı kere toplanarak istihbarat örgütlerinden gelen raporları değerlendirmekte, sentezlemekte ve politika yapım sürecine dâhil etmektedir. Bu bağlamda, Türk istihbarat örgütlerinin ve siyasal karar alıcılarının tehdit algısındaki değişimi MGK raporlarından görmek mümkün olmaktadır. Kamuya açık olarak resmî internet sitesinde 2003 ile 2019 yılları arasındaki MGK açıklamaları incelendiğinde tehdit algısındaki değişim belirgin bir şekilde görülmektedir. 2003 ile 2016 yılları arasındaki tüm açıklamalarda bölücü terör örgütü PKK, Türk ulusal güvenliğine yönelik en büyük tehdit olarak belirtilmiştir. 2011 yılından itibaren Suriye İç Savaşı diğer ana tehdit unsuru olarak tasvir edilmiştir. Diğer bir ifadeyle, 1990'lı yılların sonundaki birkaç açıklama dışında, İslami oluşumların faaliyetleri ve devlete sızma girişimleri, 15 Temmuz öncesindeki yirmi yılda hiçbir zaman majör bir tehdit olarak algılanmamıştır.

20 Temmuz 2016 tarihinde toplanan MGK ise yaptığı açıklamada Fetullahçı Terör Örgütü'nün silahlı bir terör örgütü olduğunu, darbe girişiminde bulunduğunu ve devlet kurumlarına sızdığını ve Türk ulusal güvenliğine yönelik en büyük tehdit olduğunu açıkça belirtmiştir.[77] MGK açıklamalarının yanı sıra Genelkurmay Başkanlığı, MİT ve Emniyet Müdürlüğü de FETÖ ile ilgili oluşturdukları dokümanlarda terör örgütünün ulusal güvenliğe yönelik büyük bir tehdit olduğunu belirtmiştir. Örneğin, Genelkurmay Başkanlığı'nın hazırladığı FETÖ raporunda örgüt temel tehdit unsuru olarak belirtilmiş ve örgütün askerî kurumlara nasıl

77 Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği. *20 Temmuz 2016 Tarihli Toplantı*. 20 Temmuz 2016. https://www.mgk.gov.tr/index.php/20-temmuz-2016-tarihli-toplanti Erişim Tarihi: 28/02/2023.

sızdığı gibi konular ele alınmıştır.[78] Benzer şekilde, MİT, TBMM 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi Meclis Araştırma Komisyonu'na detaylı bir FETÖ raporu sunmuştur. Son olarak, Emniyet Genel Müdürlüğü ve ilgili kuruluşları FETÖ tehdidinin boyutları ve bürokrasiye sızma süreçleri hakkında detaylı yayınlar gerçekleştirmiştir.[79]

MGK açıklamaları ve güvenlik bürokrasinin dokümanlarında da görüleceği üzere Türk siyasal karar alıcıları ve istihbarat örgütlerinin tehdit algısında büyük bir değişim gerçekleşmiştir. Başka bir ifadeyle, ana tehdit unsuru PKK ile Suriye İç Savaşı kaynaklı tehditler değil FETÖ ve faaliyetleri olmuştur. Bu durumun bir sonucu olarak hem FETÖ ile daha etkin mücadele edebilmek hem de FETÖ üyelerinin bürokrasiden ve devlet kurumlarından temizlenmesi için Türk istihbarat örgütleri istihbarat metot ve yaklaşımlarını da değiştirmişlerdir.

2.2.2. Metot ve Yaklaşımda Değişim

15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi'nin ardından Türk istihbarat topluluğunu metot ve yaklaşımlarının yanı sıra işe alım süreçleri de değişiklik göstermiştir. Bu durum, FETÖ'nün bürokrasinin önemli bir bölümüne sızmasının bir sonucudur. Temel tehdit unsuru olarak FETÖ'nün belirlenmesinin ardından MİT, personel ve lojistik kaynaklarının büyük bir kısmını FETÖ ile yurt içinde ve dışında mücadeleye ayırmıştır. FETÖ soruşturmaları için kurulan özel ekip kurum içerisinden ilave kaynaklar ile desteklenmiştir.[80]

78 Milliyet. *Son dakika: TSK'dan çok çarpıcı FETÖ raporu*. 24 Ağustos 2018. https://www.milliyet.com.tr/gundem/son-dakika-tskdan-cok-carpici-feto-raporu-2729868 Erişim Tarihi: 28/02/2023.

79 Örneğin bkz. Polis Akademisi. *A new generation of terrorism: An Analysis of FETO*. 2017. Polis Akademisi Yayınları.

80 Milliyet. *'Kripto yapılanma'ya vurulan en büyük darbe*. 30 Ocak 2019. http://www.milliyet.com.tr/kripto-yapilanma-ya-vurulan-en-gundem-2819814/ Erişim Tarihi: 28/02/2023.; Sputnik Türkiye. *1 milyon kriptolu mesaj için özel ekip kuruldu*. 9 Eylül 2017. https://tr.sputniknews.com/turkiye/201709081030049766-kriptolu-mesaj-ozel-ekip-bylock/ Erişim Tarihi: 28/02/2023.

MİT'in görev kapsamı da FETÖ'nün yurt içi ve yurt dışı soruşturmaları kapsamında ciddi oranda genişlemiştir. Bu bağlamda, yurt içi soruşturmalar kapsamında en az üç değişiklik olmuştur. İlk olarak 25 Ağustos 2017 tarihli 694 Sayılı KHK ile birlikte MİT'e Türk Silahlı Kuvvetleri içerisinde istihbarat faaliyeti yürütme yetkisi tanınmıştır.[81] Bu düzenleme öncesinde Türk Silahlı Kuvvetler karargâhında sadece askerî istihbarat birimleri faaliyet yürütebilmekteydi. İkinci olarak MİT'e bürokrasi içerisinde FETÖ ile ilgili her türlü soruşturmayı yapma yetkisi verilmiştir. Her ne kadar MİT darbe girişimi öncesinde de aynı yetkiye sahip olsa da ilgili soruşturmaların uygulama kısmı çoğunlukla MİT değil Emniyet İstihbaratı tarafından yürütülmekteydi. Üçüncü olarak ise 24 Ekim 2018 tarihli Cumhurbaşkanı Kararı ile Güvenlik Soruşturması ve Arşiv Araştırması Yönetmeliği'nde değişiklik yapılmış ve MİT'e üst düzey kamu personelinin güvenlik soruşturması ve arşiv araştırması yapması yetkisi verilmiştir.[82]

MİT'in darbe girişimi sonrası yurt dışı soruşturmaları yürütmesi kapsamında da değişiklikler gerçekleşmiştir. Bunlar ise dış istihbarata ve örtülü operasyonlara daha çok personel ve kaynak ayrılmasının sonucunda gerçeklemiştir. Darbe girişimi öncesinde dış istihbarat faaliyetleri konusunda yeterliliği çeşitli araştırmacılar tarafından sorgulanan/eleştirilen MİT, darbe girişimi sonrasında hem dış istihbarat/örtülü operasyon etkinliğini hem de uluslararası iş birliğini artırmıştır. Bu kapsamda, Doç. Dr. Ali Nihat Özcan darbenin Türk istihbarat sistemindeki en büyük etkisinin yurt dışında örtülü operasyonların artması olarak

81 T.C. Resmi Gazete. *Olağanüstü Hal Kapsamında Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname Karar Sayısı: KHK/694*. 25 Ağustos 2017. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/08/20170825-13.pdf Erişim Tarihi: 01/03/2023.

82 T.C. Resmi Gazete.*Güvenlik Soruşturması ve Arşiv Araştırması Yönetmeliği'nde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik Karar Sayısı: 228*. 24 Ekim 2018. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/10/20181025-9.pdf Erişim Tarihi: 01/03/2023.

belirtmiştir.[83] MİT, aynı zamanda yurt dışı faaliyetlerinde daha proaktif bir yaklaşım izlemeye başlamıştır. Bu bağlamda, kaçak FETÖ üyelerini yurt dışında yakalamış ve ülkeye getirmiştir. Örneğin, üst düzey FETÖ yöneticileri İsmet Özçelik Malezya'da; Memduh Çıkmaz ise Sudan'da MİT operasyonu ile yakalanıp yurda getirilmiştir.[84] Benzer şekilde, sadece 2018 yılında toplamda ondan fazla üst düzey örgüt yöneticisi Kosova, Azerbaycan ve Gabon'da MİT operasyonu ile yakalanmış ve yurda getirilmiştir.[85] Bu durum, aynı zamanda MİT'in istihbarat odağının yurt dışı operasyonlarına kaydığının ve ilgili birimlere daha çok kaynak ayırdığını göstermektedir.

Darbe girişiminin ardından MİT'in istihbarat metot ve yaklaşımındaki son değişiklik ise siber ve sinyal istihbarata verilen önemin artması olmuştur. 2012 yılında Genelkurmay Elektronik Sistemler Komutanlığı'nın MİT'e devri ile birlikte teknik istihbarat kapasitesi büyük oranda artan MİT, darbe girişiminin ardından istihbarat odağını ve ilgili kaynaklarını FETÖ üyelerinin kullandıkları haberleşme sistemlerinin deşifre edilmesine yönlendirmiştir. Bu kapsamda, FETÖ'nün temel haberleşme uygulaması olan Bylock programına siber istihbarat faaliyetleri marifetiyle sızılmış ve MİT'in TBMM 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi Meclis Araştırma Komisyonu'na gönderdiği rapora göre Mart 2017 tarihi itibarıyla toplam 215.092 Bylock kullanıcısının

83 Doç. Dr. Nihat Ali Özcan ile 21 Şubat 2020 tarihli kişisel mülakat. TSK'dan albay rütbesiyle emekli olan Doç. Dr. Nihat Ali Özcan TOBB Üniversitesi öğretim üyesidir ve Milli Savunma Üniversitesi'nde istihbarat dersleri vermektedir.

84 Akşam. *FETÖ ve PKK'yı MİT korkusu sardı*. 14 Eylül 2018. https://www.aksam.com.tr/guncel/feto-ve-pkkda-mit-korkusu-sardi/haber-773437 Erişim Tarihi: 01/03/2023.

85 Yeniçağ. *MİT'ten büyük yurtdışı operasyonu*!. 15 Eylül 2018. https://www.yenicaggazetesi.com.tr/mitten-buyuk-yurt-disi-operasyonu-205326h.htm Erişim Tarihi: 01/03/2023.; Yenişafak. *MİT hainlere dünyayı dar ediyor*. 12 Eylül 2018. https://www.yenisafak.com/gundem/mit-hainlere-dunyayi-dar-ediyor-3395236 Erişim Tarihi: 01/03/2023.

184.298'inin ve toplam 17.169.632 mesajın 15.520.552'si MİT tarafından deşifre edilmiştir.[86]

15 Temmuz Darbe Girişimi'nin ardından istihbarat metot ve yaklaşımında değişim olan bir diğer istihbarat örgütü ise Emniyet Genel Müdürlüğü İstihbarat Başkanlığı'dır. Detaylara girmeden önce burada bir paradoks olduğunu belirtmek gerekmektedir. Bir yandan, Emniyet Genel Müdürlüğü FETÖ'nün en çok sızdığı güvenlik kurumu olmuştur. Darbe girişimi sonrasında çoğu istihbarat ve terörle mücadele birimlerinden olmak üzere toplamda otuz beş bine yakın Emniyet mensubu ihraç edilmiştir.[87] Öte yandan ise Emniyet personelinin bir kısmı darbe girişiminin bastırılmasında önemli bir rol üstlenmiştir. Bu bağlamda, Emniyet Genel Müdürlüğü İstihbarat Başkanlığı'nın metot ve yaklaşımlarındaki değişim de bu ikilemden etkilenerek dönüşmüştür. Kurum, istihbarat odağı ve kaynaklarının çok büyük bir kısmını hem kendi personelinin FETÖ bağlantısının soruşturulması hem de adli makamlarca FETÖ soruşturmaları kapsamında yürütülen faaliyetlere yönlendirmiştir.

Bahsedilen kaynak transferlerinin sonuçlarını ise hem iç soruşturmalarda hem de adli soruşturmalardaki ihraç/tutuklu sayıları göstermektedir. İstihbarat birimi Emniyet personelinin büyük bir kısmını soruşturmuş ve yukarıda da bahsedildiği üzere toplamda otuz beş bine yakın görevlinin FETÖ ile bağını ortaya koymuştur. Benzer şekilde, adli soruşturmalarda sağlanan istihbarat desteği ile dönemin İçişleri Bakanı Süleyman Soylu'nun da belirttiği üzere toplamda altı yüz on iki bin kişiye işlem yapılmış,

86 İlgili rapor (Rapor No: 10.000.06.000.105.2/50-97549206) gizli olarak hazırlanmış ancak daha sonra çeşitli Türk medya kuruluşlarına sızdırılmıştır. Kitabın hazırlanmasında yararlanılan ve açık kaynaklarda bulunan versiyon için bkz. https://www.sabah.com.tr/galeri/turkiye/iste-mitin-15-temmuz-raporu Erişim Tarihi: 01/03/2023.

87 Emniyet Genel Müdürlüğü. *01.04.2022 Tarihli Basın Açıklaması*. 1 Nisan 2022. https://www.egm.gov.tr/01042022-tarihli-basin-aciklamasi Erişim Tarihi: 02/03/2023.

üç yüz otuz iki bin kişi gözaltına alınmış ve on dokuz bin kişi tutuklanmıştır.[88] İlgili rakamlardan da anlaşılacağı üzere Emniyet istihbarat birimi istihbarat odağını ve kaynaklarının büyük bir kısmını FETÖ ile mücadeleye yöneltmiştir. Doç Dr. Ali Burak Darıcılı ise darbe girişimi sonrasında Emniyet İstihbarat Başkanlığı'nda yaşanan dönüşümü şöyle açıklamaktadır. "Terörle mücadele konusunda MİT'in ilgili birimlerinde daha etkin olan Emniyet İstihbarat Başkanlığı, darbe girişimi sonrasında aktarılan personel ve kaynaklarla büyük bir dönüşüme uğramıştır ve günümüzde FETÖ'ye yönelik yürütülen operasyonların büyük bir kısmını MİT ile koordineli bir şekilde yürüten kurumdur."[89]

İstihbarat odağı ve kaynağının yeniden şekillendirilmesinin yanı sıra Emniyet İstihbarat Başkanlığı'nın siber kapasiteye verdiği önem, MİT başta olmak üzere diğer istihbarat örgütleri ile olan iş birliği ve her ne kadar metot ve yaklaşımda bir değişim olmasa da işe alım politikaları değişmiştir. Bylock mesajlarının deşifre edilmesi konusunda Emniyet'in siber istihbarat birimlerinin başarı göstermesi hem ilgili birimin öne çıkmasını sağlamış hem de MİT ile olan iş birliğinin artmasını sağlamıştır. FETÖ'nün Emniyet Genel Müdürlüğü'ne sızması ise işe alım/personel politikasında değişime gidilmesine yol açmıştır. Darbe girişimi öncesindeki yıllarda Emniyet Genel Müdürlüğü personel alımlarında o dönemki adıyla Fetullah Gülen Hareketi'nin kadrolaştığı toplumun çeşitli kesimleri tarafından özellikle Ergenekon ve Balyoz Davaları sürecinde, iddia edilmiştir.[90] Yaşanan darbe girişimi ilgili

88 Filiz Kınık Öz "İçişleri Bakanı Soylu: Cezaevlerinde halen 19 bin 252 FETÖ tutuklusu ve hükümlüsü var." Anadolu Ajansı. 5 Temmuz 2022. https://www.aa.com.tr/tr/gundem/icisleri-bakani-soylu-cezaevlerinde-halen-19-bin-252-feto-tutuklusu-ve-hukumlusu-var/2630701 Erişim Tarihi: 02/03/2023.

89 Doç. Dr. Ali Burak Darıcılı ile 19 Şubat 2020 tarihli kişisel mülakat. 2001 ile 2014 yılları arasında istihbarat uzmanı olarak görev yapan Doç. Dr. Ali Burak Darıcılı Bursa Teknik Üniversitesi öğretim üyesidir.

90 Sezim Özadalı ve Gamze Çınlar. "Yüzyılın kumpas davası Ergenekon başladı!" Aydınlık. 21 Haziran 2017. https://www.aydinlik.com.tr/haber/yuzyilin-kumpas-davasi-ergenekon-basladi-54460 Erişim Tarihi: 02/03/2023.

iddiaların doğruluğunu ispat etmiştir. Bu durumun sonucunda ise işe alımlarda ilgili kadrolaşmanın yaşanmaması için ilave tedbirler alınmaya başlanmıştır.

Darbe girişiminin ardından istihbarat metot ve yaklaşımında değişiklik olan diğer birimlerin başında ise askerî istihbarat birimleri gelmektedir. Resmî görev tanımları kapsamında savaş dönemine yönelik askerî istihbarat faaliyetleri yürüten[91] askerî istihbarat örgütleri, istihbarat odağını ve kaynaklarını iki hususa yönlendirmiştir. Bunlar, personelinin FETÖ bağlantısını araştırma konusunda yurt içinde yürütülen faaliyetler ve darbe girişimi sonrasında firar eden/yurt dışında geri dönmeyen personele yönelik faaliyetlerdir. Yurt içinde yürütülen faaliyetler kapsamında darbe girişimi sonrası toplamda yirmi dört bin üç yüz seksen sekiz kişi TSK'dan ihraç edilmiştir.[92] Yurt dışında firar durumdaki personel ise doktrin, savaş planları, ulusal güvenlik sırları gibi sahip oldukları askerî bilgiler sebebiyle askerî istihbarat örgütlerinin hedefi hâline gelmiştir.

Türk istihbarat topluluğunun operasyonel yetkisi göreceli olarak çok daha az olan iki üyesi MASAK ile Dışişleri Bakanlığı Güvenlik ve İstihbarat Genel Müdürlüğü de darbe girişimi sonrası metot ve yaklaşımlarında değişime gitmiştir. Özünde bir finansal istihbarat kurumu olan MASAK, darbe girişimi sonrasında istihbarat odağını ve kaynaklarının büyük bir kısmını FETÖ'nün mali varlıklarının hedeflenmesi ve etkisiz hâle getirilmesine

91 Tarihsel süreçte askeri istihbarat örgütlerinin istisnai faaliyetlerde bulunduğu da bilinmektedir. Örneğin, 2000'li yılların başında İslami gruplara yönelik istihbarat faaliyetlerinin büyük bir kısmı askeri istihbarat birimlerince gerçekleştirilmiştir. Ferhat Ünlü, "28 Şubat'tan bir casusluk öyküsü." *Sabah*. 28 Şubat 2016. https://www.sabah.com.tr/pazar/yazarlar/ferhat-unlu/2016/02/28/28-subattan-bir-casusluk-oykusu Erişim Tarihi: 02/03/2023.

92 NTV. *TSK'da FETÖ ile mücadele: 15 Temmuz sonrası 24 bin 388 kişi ihraç edildi*. 13 Temmuz 2022. https://www.ntv.com.tr/turkiye/tskda-feto-ile-mucadele-15-temmuz-sonrasi-24-bin-388-kisi-ihrac-edildi,XgaHn3Oxhkm3maTqkuji-Q_ Erişim Tarihi: 02/03/2023.

ayırmıştır. Yaşanan değişimi 2015 ve 2017 yıllarında MASAK'ın yayınladığı yıllık faaliyet raporlarında görmek mümkündür. 2015 yılında toplamda sadece altı yüz kırk iki finansal işlemi takibe alan MASAK[93], 2016 yılında altı bin altı yüz kırk[94], 2017 yılında ise toplamda yirmi yedi bin iki yüz dokuz işlemi takibe almıştır.[95] Bu işlemlerin yirmi altı bin altı yüz kırk yedisi ise direkt FETÖ soruşturmaları ile ilgilidir.[96]

Dışişleri Bakanlığı Güvenlik ve İstihbarat Genel Müdürlüğü'nün ise FETÖ konusunda çalışma metodu ve yaklaşımı değişmiştir. Genel olarak diplomatik misyonlar dâhilinde açık kaynaklardan diğer ülkeler hakkında bilgi toplama görevini gerçekleştiren kurum, darbe girişimi sonrasında operasyonel bir örgüte dönüşmüş ve en temel görevi yurt dışındaki FETÖ üyeleri hakkında operasyonel istihbarat toplamak ve MİT'in ilgili operasyonlarına destek vermek hâline gelmiştir. Örneğin, Türkiye Cumhuriyeti Bern Büyükelçiliği'nde çalışan iki diplomat FETÖ üyesi iş adamlarını kaçırmaya teşebbüste bulundukları iddiasıyla suçlanmıştır.[97] Operasyonel kısımların yanı sıra FETÖ ile mücadele hususunda lobicilik faaliyetleri yürütmek[98] ve FETÖ üyesi diplomatların adli süreçlerinin yürütülmesi de kurumun görev

93 Mali Suçları Araştırma Kurulu Başkanlığı. *Faaliyet Raporu 2015*, https://ms.hmb.gov.tr/uploads/sites/12/2021/01/2015_Faaliyet_Raporu.pdf Erişim Tarihi: 04/03/2023.

94 Mali Suçları Araştırma Kurulu Başkanlığı. *Faaliyet Raporu 2016*, s.20. https://ms.hmb.gov.tr/uploads/sites/12/2021/01/2016_faaliyet_raporu-1.pdf Erişim Tarihi: 04/03/2023.

95 Mali Suçları Araştırma Kurulu Başkanlığı. *Faaliyet Raporu 2017*, s.26. https://ms.hmb.gov.tr/uploads/sites/12/2021/01/2017_Faaliyet_raporu-1.pdf Erişim Tarihi: 04/03/2023. 2017

96 Mali Suçları Araştırma Kurulu Başkanlığı. *Faaliyet Raporu 2017*, s.27. https://ms.hmb.gov.tr/uploads/sites/12/2021/01/2017_Faaliyet_raporu-1.pdf Erişim Tarihi: 04/03/2023. 2017

97 Cumhuriyet. *İsviçre'de Türk diplomatlara soruşturma*. 15 Mart 2018. https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/isvicrede-turk-diplomatlara-sorusturma-943150 Erişim Tarihi: 04/03/2023.

98 Dışişleri Bakanlığı. *FETÖ*. https://www.mfa.gov.tr/feto.tr.mfa Erişim Tarihi: 04/03/2023.

tanımının genişleten diğer unsurlar olmuştur. Darbe girişiminin ardından yaklaşık yüz diplomat ülkeye geri çağırılmıştır[99] ancak bir kısmı bulundukları ülkeye iltica talebinde bulunmuş veya geri dönmemiştir.[100] Bu sebeple, Güvenlik ve İstihbarat Genel Müdürlüğü personelinin bir kısmı ise kaçak durumda olan eski diplomatların takibi ve diğer ülkelerle adli süreçlerin işletilmesi hususlarına odaklanmıştır.

2.2.3. Kurumsal ve Yapısal Değişim

15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi'nin ardından Türk istihbarat topluluğunda iki majör kurumsal ve yapısal değişim gerçekleşmiştir. Bunlar, askerî okulların kapatılması ve MİT'in Cumhurbaşkanlığı'na bağlanmasıdır. Bunların dışında İçişleri Bakanlığı bünyesinde de kurumsal değişimler yaşanmıştır.

Darbe girişiminden iki hafta sonra 669 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile tüm askerî okullar kapatılmış ve Millî Savunma Bakanlığı altında Millî Savunma Üniversitesi (MSÜ) kurulmuştur.[101] Aynı şekilde, askerî okullarda kayıtlı tüm öğrenciler atılmıştır.[102] Askerî okulların düzenlenmesi Türk istihbarat sistemi açısından en azından iki noktada önem arz etmektedir. İlk olarak, MSÜ öncesinde askerî okullarda eğitim gören öğrenciler

99 Yeniçağ. *FETÖ Soruşturması Dişişleri Bakanlığı'na sıçradı*. 22 Aralık 2018. https://www.yenicaggazetesi.com.tr/feto-sorusturmasi-disisleri-bakanligina-sicradi-217979h.htm Erişim Tarihi: 04/03/2023.

100 Örneğin, Washington Büyükelçiliği'nde görev yapan üç diplomat ABD'ye iltica talebinde bulunmuş ve geri dönmemiştir. CNN Türk. *Washington Büyükelçiliği'nde FETÖcü diplomat operasyonu*. 12 Aralık 2018. https://www.cnnturk.com/dunya/washington-buyukelciliginde-fetocu-diplomatoperasyonu Erişim Tarihi: 04/03/2023.

101 T.C. Resmi Gazete. *Olağanüstü Hal Kapsamında Bazı Tedbirlerin Alınması ve Milli Savunma Üniversitesi Kurulması ile Bazı Kanunlar Hakkında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname Karar Sayısı KHK/696*. 31 Temmuz 2016. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/12/20171224-22.htm Erişim Tarihi: 04/03/2023.

102 Yeniçağ. *Askeri okulların kapatılması kararnamesi yayınlandı*. 31 Temmuz 2016. https://www.yenicaggazetesi.com.tr/askeri-okullarin-kapatilmasi-kararnamesi-yayinlandi-143082h.htm Erişim Tarihi: 06/03/2023.

istihbarat alanındaki eğitimlerini büyük oranda askerî personelden almıştır. MSÜ'nün kurulması ile birlikte yönetim, eğitim sistemi ve istihbarat da dâhil olmak üzere askerî eğitim büyük oranda sivillere devredilmiştir. Bu açıdan bakıldığında askerî istihbarat örgütlerinin kısmen sivilleştiğini belirtmek mümkündür. İkinci olarak ise darbe sonrasında istihdam edilen sivil akademik personelin eğitim müfredatını şekillendirmesiyle birlikte askerî istihbarat doktrininin de sivil etkiye açıldığını belirtmek mümkündür. Örneğin, dönemin Millî Savunma Bakanlığı sözcüsü Ertan Ömeroğlu askerî okulların kapatılması öncesinde kayıtlı öğrencilerin yüzde doksan beşinin FETÖ ile irtibatlı olduğunu ve MSÜ ile birlikte yeni dönemde siviller tarafından yetiştirilecek subayların demokratik değerlere daha saygılı olacağını belirtmiştir.[103] Başka bir ifadeyle, darbe girişimi sonrasında Türk askerî istihbaratının omurgasını oluşturan askerî okullar kurumsal ve yapısal bir değişime uğramıştır.

Bir diğer önemli değişiklik ise 26 Ağustos 2017 tarihinde 694 Sayılı KHK ile MİT'in Cumhurbaşkanı'na bağlanmasıdır. Darbe öncesinde Başbakan'a bağlı olarak çalışan kurumun Türk güvenlik ekosistemindeki değişikliğinin temelde iki sebebi vardır. Bunlardan ilki, 16 Nisan 2017 tarihinde gerçekleştirilen referandum ile birlikte ülkede Başkanlık Sistemi'ne geçişin onaylanmasıdır. Ancak Başkanlık sistemi 9 Temmuz 2018 tarihinde uygulanmaya başlanmıştır. MİT'in ilgili değişimi ise 2017 tarihinde gerçekleşmiştir. Bu durum ile ilgili ikinci nedenin MİT'in darbe sonrası süreci başarılı olarak yönetmesi ve bir nevi terfi ettirilmesi ile açıklamak mümkündür. MİT ile ilgili diğer kurumsal ve yapısal değişiklik ise aynı kararname ile birlikte Millî İstihbarat Koordinasyon Kurulu (MİKK)'nun kurulmasıdır. Ülke genelinde istihbarat politikalarını ve faaliyetlerinin koordinasyonunu sağlamak

103 BBC Türkçe. *Öğrenciler ve yetkililer askeri okulların kapatılmasına ne diyor?*. 5 Ağustos 2016. https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-36985726 Erişim Tarihi: 06/03/2023.

için kurulan MİKK'e ise Cumhurbaşkanının başkanlık yapması öngörülmüştür.[104] Bu durum kurumsal yapıda ve Türk güvenlik sisteminde MİT'in pozisyonu konularında önemli bir değişikliğe yol açmıştır. 694 Sayılı KHK ile kurulan MİKK öncesinde aynı isimle MİT bünyesinde görev yapan bir kurul bulunmaktadır.[105] Ancak yapılan değişim ile birlikte kurum içi düzeyde görev yapan bir kurul, ülke genelindeki bir kurula dönüştürülmüş ve MİT'in güvenlik bürokrasisindeki etkisi artmıştır. Aynı şekilde ilgili değişim ile birlikte tüm kamu kuruluşları, istek gerçekleştirildiği takdirde, her türlü bilgiyi MİT'e vermekle yükümlü kılınmıştır. Son olarak ise darbe girişimi sonrasında etkili faaliyet gösteren MİT'in bütçesinde dramatik bir artış gerçekleştirilmiştir. Örneğin, 2015 yılında bir milyar Türk lirası olan MİT bütçesi, 2016 yılında bir buçuk milyar, 2017 yılında iki milyar, 2018 yılında ise üç milyar Türk lirası olmuştur.[106]

İçişleri Bakanlığı bünyesinde de kurumsal ve yapısal değişiklikler olmuştur. 17 Ocak 2020 tarihinde 56 Sayılı Cumhurbaşkanı Kararnamesi ile Emniyet İstihbarat Daire Başkanlığı, İstihbarat Başkanlığı olarak yeniden yapılandırılmıştır.[107] Doç. Dr. Ali Burak Darıcılı'ya göre yaşanan dönüşüm Emniyet İstihbarat Daire Başkanlığı'nın FETÖ ile mücadele konusundaki başarısı sebebiyle gerçekleşmiştir.[108]

---

104 T.C. Resmi Gazete. *Olağanüstü Hal Kapsamında Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname Karar Sayısı: KHK/694*. 26 Ağustos 2017. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/08/20170825-13.pdf Erişim Tarihi: 08/03/2023.

105 Murat Çelik, "MİT, MİKK, yeni dönem.." *Vatan*. http://www.gazetevatan.com/murat-celik-1100126-yazar-yazisi-mit-mikk-yeni-donem-/ Erişim Tarihi: 08/03/2023.

106 Cumhuriyet. *MİT'in bütçesine para dayanmıyor: Raporlar sınırlı*. 25 Ağustos 2018. http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/1063838/MiT_in_butcesine_para_dayanmiyor__Raporlar_sinirli.html Erişim Tarihi: 08/03/2023.; Milli İstihbarat Teşkilatı. *Faaliyet Raporu 2018*. Şubat 2019. http://www.mit.gov.tr/MitFaaliyetRaporu/files/assets/basic-html/index.html#2 Erişim Tarihi: 08/03/2023.

107 İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Mudurlugu (t.y). *İstihbarat başkanlığı tarihçe*. https://www.egm.gov.tr/istihbarat/istihbarat-tarihce Erişim Tarihi: 02/02/2023

108 Doç. Dr. Ali Burak Darıcılı ile 19 Şubat 2020 tarihli kişisel mülakat.

2.3. Ağustos Darbesi, Soğuk Savaş'ın Bitmesi ve Sovyet (Rus) İstihbarat Topluluğu[109]

25 Aralık 1991 tarihinde Sovyetler Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin dağılması ile birlikte Soğuk Savaş sürecinin bittiği kabul edilmektedir. SSCB'nin dağılması ekonomik krizler,[110] Batı dünyası ile yaşanan silahlanma yarışı,[111] ve ideoloji[112] gibi birçok faktörün neden olduğu bir süreçtir. Ancak süreç içerisinde yaşanan bir olay bu dağılma sürecini hızlandıran bir katalizör görevi görmüştür. Bu olay ise Ağustos Darbesi olarak bilinen ve 1991 yılında gerçekleşen darbe girişimidir.

SSCB Genel Sekreteri olarak seçilmesinin ardından Mihail Gorbaçov glasnost ve perestroyka isimli iki reform planını uygulamaya koymuştur. Bu iki program Sovyet ordusu ve KGB'nin şahin kanadı tarafından yoğun bir biçimde eleştirilmiştir.[113] Süre gelen eleştiriler, 19 Ağustos 1991 tarihinde üst düzey Sovyet Ordusu ve KGB personeli ile kabine üyelerinin bir kısmının iş birliği ile ülke genelinde olağanüstü hâl ilan edilmesine ve hükûmeti devirme girişimine dönüşmüştür.[114] Moskova'da dört gün süren çatışmaların ardından darbe girişimi başarısızlığa uğratılmış ve

109 Bu bölümün önceki bir versiyonu 2020 tarihinde Karadeniz Araştırmaları Dergisi'nin 66. Sayısında makale olarak yayımlanmıştır. İlgili makale için bkz. Ateş, Ahmet. "The Transformation of Russian Intelligence Community after the Cold War." *Karadeniz Araştırmaları Dergisi* 17/66 (2020): 321-332.

110 Michael Ellman. "Was the Collapse of the USSR Entirely Unforeseen?." *Perspectives on Political Science* 31/3 (2002): s.134.

111 David Marples, "Review Article", *Canadian Slavonic Papers* 53/2-4, (2011): s.462.

112 R. Judson Mitchell ve Randall S. Arrington. "Gorbachev, ideology, and the fate of Soviet communism." *Communist and Post-Communist Studies* 33/4 (2000): s.457-461.

113 Ulf Walther, "Russia's Failed Transformation: The Power of the KGB/FSB from Gorbachev to Putin." *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence* 27/4 (2014): s.676.; Yang Zhong, "The transformation of the Soviet military and the August coup." *Armed Forces & Society* 19/1 (1992): s.47.

114 Victoria E. Bonnell, Terry L. Cooper ve Gregory Freidin. *Russia at the Barricades: Eyewitness Accounts of the August 1991 Coup: Eyewitness Accounts of the August 1991 Coup*. Routledge. 2015, s.33-35.; Walther, *a.g.m.*, s.676.

darbeciler tutuklanmıştır. Darbe girişimi hedefine ulaşamamış olsa da Gorbaçov'un istifa etmesi ve Sovyetler Birliği'nin dağılması sürecini hızlandırması açısından önemli etkileri olmuştur.

Özelde Ağustos Darbesi genelde ise Sovyetler Birliği'nin dağılması bir enformatik şok olarak Sovyet (Rus) istihbaratının dönüşümüne yol açmıştır. Bu dönüşüm ise üç aşamada gerçekleşmiştir. İlk olarak, Rus siyasi karar alıcılar KGB'nin Soğuk Savaş'ın bitişini öngöremediğinin ve KGB'nin bir istihbarat örgütü olmaktan çok rejim güvenliğine odaklandığının ve bu durumun Rus ulusal güvenliğe önemli birer tehdit oluşturduğunun farkına varmışlardır. Tehdit algısındaki bu değişimden sonra istihbarat örgütlerini ideolojiden arındırmak ve analiz kapasitelerini geliştirmek amacıyla Rus istihbarat örgütlerinin istihbarat metot ve yaklaşımlarında değişim gerçekleşmiştir. Son olarak ise ilgili değişimleri kurumsallaştırmak için KGB dağıtılmıştır.

2.3.1. Tehdit Algısında Değişim

Tehdit algısında birbiriyle ilintili en az iki majör değişim gerçekleşmiştir. Bunlar ise KGB'nin Soğuk Savaş'ın bitişini ve SSCB'nin çöküşünü öngöremediği ve KGB'nin bir istihbarat örgütü olmaktan çok rejim güvenliğine odaklanan bir kurum hâline geldiğinin farkına varılmasıdır.

Yurt içi ve yurt dışı istihbarat faaliyetlerinde en yetkili kurum olan ve önemli boyutta bir insan kaynağına sahip olan KGB gerçekleştirmesi gereken stratejik istihbarat faaliyetlerinde eksik kalmış ve Soğuk Savaş'ın bitişi hususunda siyasi karar alıcıları bilgilendirememiştir. Bu sebeple, çöküşün ardından Sovyet ve daha sonra Rus siyasal karar alıcılar ve elitlerinin büyük bir kısmı bu konuda KGB'yi suçlamış ve yetersizliğini işaret etmiştir. İlerleyen süreçte KGB arşivlerinden açık kaynak hâline gelen dokümanların incelenmesi ile birlikte araştırmacılar Sovyetler Birliği'nin

çöküşü hususunda istihbarat eksikliğinin önemli bir rol oynadığını belirtmiştir.[115]

KGB'nin bu konudaki başarısızlığının farkına varılması iki farklı tepkiye yol açmıştır. İlk grup, Ağustos Darbesi'ne katılan KGB'nin bizzat çöküşün yaşanmasında bir katalizör olduğunu belirtmektedir. Oleynikov Komisyonu'nun raporlarına işaret eden grup KGB'nin darbe girişiminde aktif bir rol aldığını ve darbe girişiminin ardından yaşanan siyasal kaos ile birlikte Moldova, Azerbaycan ve Kırgızistan'ın bağımsızlıklarını ilan ettiğini, dolayısıyla çöküş sürecinin KGB'nin rol aldığı darbe girişimi ile birlikte hızlandığını savunmaktadır.[116] İkinci grup ise KGB'nin analiz birimlerinin ve faaliyetlerinin yetersizliği ile kurum içerisindeki analizi inkâr etme kültürüne odaklanmaktadır. KGB'nin on binlerce mensubu olmasına rağmen İstihbarat Analiz Direktörlüğü'nün sadece iki yüz personeli olduğuna ve ilgili personelin istihbarat analizinin yanı sıra operasyonel istihbarat birimlerinin raporlarını düzenlemekten sorumlu tutulduğuna vurgu yapan grup istihbarat başarısızlığının istihbarat analizine yeteri kadar önem verilmemesi olduğunu savunmaktadır.[117] 1985 tarihli KGB Faaliyet Raporu bu durumu ve kurumdaki analizi inkâr kültürünü doğrulamaktadır. İlgili belgeye göre yıl içerisindeki sekiz bin raporun sadece yüz seksen altısı analiz içermektedir.[118]

Tehdit algısındaki ikinci majör değişim ise KGB'nin bir istihbarat örgütü olmaktan çok rejim güvenliğine odaklanan bir kurum hâline gelmesi ile ilgilidir. Kuruluşunun ardından geçen yıllar içerisinde KGB Sovyetler Birliği Komünist Partisi ve rejiminin her şekilde ve ne olursa olsun korunması konusunda bir enstrüman

115 Robert W. Pringle, "The heritage and future of the Russian intelligence community." *International Journal of Intelligence and Counter Intelligence* 11/2 (1998): s.176.
116 Walther, *a.g.m.*, s.677.
117 Pringle, *a.g.m.*, s.178.
118 Pringle, *a.g.m.*, s.179.

hâline gelmiştir.[119] Başka bir deyişle, KGB'nin Komünist Parti tarafından sıkı bir şekilde kontrol edilmesinin yanı sıra esas görevi ülkenin değil rejimin korunması hâline gelen bir kurum olmuştur.[120] Bu bağlamda, yurt içinde rejim ve Komünist Parti muhalifleri hakkında istihbarat faaliyetleri yürüten KGB[121], yurt dışında ise rejim muhaliflerinin elimine edilmesine odaklanmıştır.[122] KGB'nin ülke güvenliği yerine rejim güvenliğini öncelemesi son operasyonlarında da açık bir şekilde görülmektedir. Ağustos Darbesi Araştırma Komitesi'nin raporuna[123] göre KGB'nin Birinci Direktörlüğü'nün son faaliyetlerinin büyük bir kısmını Komünist Parti elitlerinin finansal varlıklarının Batı'ya kaçırılması ve ilgili paranın Rusya Federasyonu otoritelerinden saklanması ile ilgili işlemler oluşturmaktadır.[124] Bu durum ile ilgili Dr. İskren Ivanov, Soğuk Savaş'ın bitmesinin eski istihbarat doktrinlerinin yeniden gözden geçirilmesine yol açtığını ve yaşanan değişimin temelde Gorbaçov'un yanındaki eski KGB elitlerinin ve yöntemlerinin tamamen izole edilmeye çalışılması olduğunu ve bu durumun yeni Rus elitleri tarafından desteklendiğini belirtmektedir.[125] Benzer şekilde Dr. Przemysław Gasztold KGB'nin Ağustos Darbesi'nde rol almasının Boris Yeltsin'in istihbarat bakış açısını radikal bir biçimde değiştirdiğini, büyük ve ideolojik olarak motive olmuş bir istihbarat teşkilatı yerine küçük ve göreceli olarak daha profesyonel istihbarat teşkilatları kurmanın daha iyi bir seçenek olduğunu savunduğunu belirtmiştir.[126]

119 Julie Anderson, "The Chekist takeover of the Russian state." *International Journal of Intelligence and counterintelligence* 19/2 (2006): s.238.; Bateman, *a.g.m.*, 2016, s.24.

120 Pringle, *a.g.m.*, s.176.; Walther, *a.g.m.*, s.674.

121 Knight, a.g.e., 1996, s.6; Meakins, *a.g.m.*, s.235.

122 Bateman, *a.g.m.*, 2016, s.40.

123 Sovyetler Birliği Komünist Partisi yasadışı finansal aktiviteleri hakkındaki duruşma kayıtlarını da içeren rapor 1992 yılında yayınlanmıştır.

124 Albini ve Anderson, *a.g.m.*, s.30.

125 Dr. İskren Ivanov ile 18 Mayıs 2019 tarihli kişisel mülakat. Rus ulusal güvenliği ve hibrit savaş üzerine uzmanlaşan Dr. İskren Ivanov, Sofya Üniversitesi "St. Kliment Ohridski" öğretim üyesidir.

126 Dr. Przemysław Gasztold ile 18 Mayıs 2019 tarihli kişisel mülakat. İstihbarat ve Rus

Sovyetler Birliği'nin ilgili dokümanları ve uzmanlar ile gerçekleştirilen görüşmelerde de görüleceği üzere Sovyet (Rus) siyasal karar alıcıları ve istihbarat örgütlerinin tehdit algısında büyük bir değişim gerçekleşmiştir. Bu durumun bir sonucu olarak, Rus istihbarat örgütleri istihbarat metot ve yaklaşımlarını da değiştirmişlerdir.

2.3.2. Metot ve Yaklaşımda Değişim

Tehdit algısındaki değişim ile birlikte Rus istihbarat örgütlerinin metot ve yaklaşımında da değişimler meydana gelmiştir. İlgili değişimlerin oluşmasındaki temel motivasyon yanlış olanı düzeltmek olmuştur. Bu bağlamda, metot ve yaklaşımda yaşanan değişim temelde Rus istihbarat örgütlerini ideolojiden arındırmak ve istihbarat analiz kapasitelerinin artırılmasına yönelik olmuştur. İki amacın da gerçekleşmesi için Rus istihbarat örgütleri, istihbarat odaklarını ve kaynaklarının büyük bir kısmını göreceli olarak daha yeni tehditler olan terörle mücadele ve finansal suçlar gibi hususlara kaydırmıştır. Başka bir ifadeyle, yurt içinde ve yurt dışında rejim muhalifleri hakkında gerçekleştirilen istihbarat faaliyetleri terörle mücadele ve finansal suçların engellenmesine konularında gerçekleştirilmeye başlanmıştır.[127] Ancak Amerikan ve Türk istihbarat örgütlerinin aksine Rus istihbarat topluluğunda metot ve yaklaşım ile kurumsal ve yapısal değişimler eş zamanlı olarak gerçekleşmiştir. Diğer bir deyişle, yaşanan istihbarat başarısızlığı ve tehdit algısındaki değişimin ardından Rus siyasal karar alıcıları metot ve yaklaşımın devasa büyüklükte ve ideolojik olarak motive olmuş KGB ile gerçekleştirilebileceğini düşünmemiş ve KGB'yi dağıtarak metot ve yaklaşımdaki değişimler uyarınca yeni istihbarat örgütleri kurmuştur.

---

ulusal güvenliği üzerine uzmanlaşan Dr. Przemysław Gasztold, Varşova Üniversitesi Terörizm Çalışmaları Bölümü öğretim üyesidir.

127 Albini ve Anderson, *a.g.m.*, s.45-46.

2.3.3. Kurumsal ve Yapısal Değişim

Soğuk Savaş'ın bitmesinin ardından Rus istihbarat topluluğunun yapısında birçok yapısal ve kurumsal değişim meydana gelmiştir. Yaşanan değişimlerin ortak amacı Sovyet istihbarat örgütlerinin Rus istihbarat örgütleri ile değiştirilmesi ve güncellenmesidir. Bu bağlamda ilgili kurumsal ve yapısal değişimi KGB'nin yeni istihbarat örgütleri ile değiştirilmesi şeklinde sınıflandırmak mümkündür.

Yaşanan değişim temel olarak iki aşamada gerçekleşmiştir. İlk aşama Ekim ve Aralık 1991 tarihleri arasında gerçekleşmiş ve sadece iki ay sürmüştür. İkinci aşama ise çok daha uzun süreye yayılmış ve göreceli olarak asıl yapısal değişimlerin gerçekleştirildiği kısım olmuştur. Başka bir ifadeyle, ilk aşamada KGB parçalara ayrılmış, ikinci aşamada ise dağıtılmış ve yerine yeni istihbarat örgütleri kurulmuştur.

İlk aşama, Ağustos 1991'deki darbe girişiminin hemen ardından başlamıştır. Bu aşamada KGB ve kaynakları üç parçaya ayrılmıştır.[128] Ekim 1991 tarihinde Mihail Gorbaçov KGB'nin dağıtılması ve tüm kaynaklarının Cumhuriyetlerarası Güvenlik Servisi (Interrepublican Security Service), Merkezî İstihbarat Servisi (Central Intelligence Service) ve Sınır Koruma Komitesi (Border Protection Committee) arasında paylaşılması hususunda bir kararname yayınlamıştır.[129] İlgili kararname gereğince KGB personeli bahsedilen üç istihbarat örgütünün emri altına girmiştir.[130] KGB'nin dağıtılmasının Sovyet yasama organı tarafından onaylanması ile birlikte Boris Yeltsin 19 Aralık 1991 tarihinde yeni bir kararname yayınlamış ve istihbarat sisteminin yeniden düzenlenmesini emretmiştir. Bu kararname ile birlikte ikinci aşama başlamıştır.

128 Albini ve Anderson, *a.g.m.*, s.26.; Anderson, a.g.m., s.259.; Bateman, *a.g.m.*, 2016, s.23.; Meakins, *a.g.m.*, s.237.

129 Knight, a.g.e., 1996, s.31.

130 Knight, a.g.e., 1996, s.31.

Rus istihbarat topluluğunda yaşanan kurumsal ve yapısal değişim büyük oranda ikinci aşamada gerçekleşmiştir. Bu aşamada KGB tamamen lağvedilmiş ve personeli, kaynakları ve sorumlulukları SVR, Güvenlik Bakanlığı, FAPSI, GUO ve Federal Sınır Koruma Servisi arasında paylaştırılmıştır.

20 Aralık 1991 tarihli bir kararname ile SVR kurulmuş ve KGB'nin dış istihbarat birimi olan Birinci Direktörlüğün tüm varlıkları, dokümanları, kaynakları ve operasyonları SVR'ye devredilmiştir.[131] Başka bir ifadeyle, SVR'nin çekirdeğini KGB'nin dış istihbarat birimi oluşturmaktadır. Ancak, tehdit algısı ile istihbarat metot ve yaklaşımlarındaki değişim iki kurumun birbirinden farklı görev alanlarında faaliyet göstermesine yol açmıştır. KGB'nin Birinci Direktörlüğü'nün aksine SVR rejim güvenliğinden sorumlu tutulmamış ve terörle mücadele gibi Rus ulusal güvenliğine yönelik yeni tehditler ile ilgili istihbarat faaliyetleri yürütmüştür.[132] Diğer taraftan, operasyonel olarak SVR'nin selefinden daha dezavantajlı olduğu durumlar da mevcuttur. KGB'nin Birinci Direktörlüğü Sovyetler Birliği sürecinde ideolojik veya çeşitli sebeplerden Sovyetlere yakın olan ülkelerde önemli bir ağa ve önemli bir bütçeye sahip olmasına rağmen SSCB'nin yıkılması ve ardından yaşanan ekonomik kriz sebebiyle SVR bu iki operasyonel avantajdan da mahrum kalmıştır.[133]

Nisan 1992 tarihinde Güvenlik Bakanlığı kurulmuş ve KGB'nin İkinci, Üçüncü, Dördüncü, Altıncı, Yedinci ve Anayasayı Koruma Direktörlüklerinin tüm varlıkları, dokümanları, kaynakları ve operasyonları Güvenlik Bakanlığı'na devredilmiştir.[134] KGB içerisindeki en büyük parçayı alan ve o dönem yeni kurulan Rus istihbarat örgütlerinin nicelik olarak en büyüğü olan

131 Waller, *Secret empire: The KGB in Russia today*. Westview Press, s.131.
132 J. Michael Waller, "The KGB & Its' Successors'." *Perspective* 4/4 (1994a): s.6.
133 Albini ve Anderson, *a.g.m.*, s.44.
134 Knight, *a.g.e.*, 1996, s.34.

Güvenlik Bakanlığı iç ve dış istihbarattan sorumlu olacak şekilde dizayn edilmiştir. Ancak Soğuk Savaş'ın bitmesinin ardından yaşanan tehdit algısı, metot ve yaklaşımlardaki değişim ile birlikte ideolojik faaliyetleri elimine edilmiş ve en önemli görevi finansal karşı istihbarat olmuştur.

28 Aralık 1991 tarihinde Sovyet Hükûmet İletişim Komitesi olarak düzenlenen FAPSI, 19 Şubat 1993 tarihli bir Başkanlık Kararnamesi ile resmen kurulmuş ve istihbarat topluluğuna katılmıştır.[135] Sinyal istihbaratı, teknik istihbarat, kriptografi ve iletişim güvenliğinden sorumlu olarak kurulan FAPSI, KGB'nin sinyal istihbaratından sorumlu olan birimi, Sekizinci Direktörlüğü ve teknik istihbarattan sorumlu olan On Altıncı Direktörlüğü'nün varlıkları, dokümanları, kaynakları ve operasyonlarını devralmıştır.[136] Yurt içi ve yurt dışında iletişim güvenliği ve operasyonel faaliyetlere destek niteliğinde sinyal ve teknik istihbarat faaliyetleri yürütmesi için kurulan FAPSI, selefi olan birimlerin gerçekleştirdiği rejim, muhaliflerin takip edilmesi konusunda teknik destek sağlamanın aksine Rus ekonomisi, yatırımları ve elitlerinin finansal güvenliği konularında faaliyet göstermiştir.[137]

GUO ise resmî olarak 1992 yılının başında kurulmuştur. Ağustos Darbesi'nin ardından Dokuzuncu Direktörlük KGB'den ayrılmış ve Sovyetler Birliği dağılana kadar SSCB Koruma Servisi ismi ile hizmet vermiştir. SSCB'nin dağılmasının ardından hükûmet yetkilileri ve kritik altyapıların korunması için kurulan GUO'nun yetki alanı ilerleyen tarihlerde dramatik bir biçimde artırılmıştır.[138] Kuruluş sürecindeki Dokuzuncu Direktörlüğün yanı sıra ilerleyen süreçte Yedinci Direktörlükten Rusya Federasyonu

135 Julie Anderson, "The HUMINT Offensive from Putin's Chekist State." *International Journal of Intelligence and Counterintelligence* 20/2 (2007): s.261.

136 Knight, a.g.e., 1996, s.34.; Waller, *a.g.m.*, 1994a, s.5.

137 John Pike, "FAPSI Operations." *Federation of American Scientists*. 26 Kasım 1997. https://irp.fas.org/world/russia/fapsi/ops.htm Erişim Tarihi: 11/03/2023.

138 Knight, *a.g.e.*, 1996, s.36.

Başkanlık Alayı,[139] ve KGB Özel Operasyonlar Birimi GUO'ya devredilmiştir.[140] Bu genişleme ile birlikte GUO bünyesinde karşı istihbarat ve operasyonel kapasiteye sahip birimler mevcut hâle gelmiştir. İstihbarat sorumlulukları ile metot ve yaklaşımları kapsamında incelendiğinde ise GUO[141] selefi kurumlardan daha fazla personele sahip olmasına rağmen sorumluluk alanının daraldığı görülmektedir. KGB Dokuzuncu Direktörlüğü Politbüro üyeleri, üst düzey Sovyet yetkilileri, hükûmet iletişiminin korunması başta olmak üzere çok daha geniş bir sorumluk alanına sahip olmuştur.

Soğuk Savaş'ın bitmesinin ardından Rus istihbarat topluluğunda yaşanan dönüşümün son parçası Federal Sınır Koruma Servisi'nin kurulmasıdır. KGB'nin Hudut Birlikleri Direktörlüğü (Border Troops Directorate)'nün personeli ve kaynakları Aralık 1991 tarihinde ilk olarak Rusya Savunma Bakanlığı'na bağlanmıştır.[142] 1993 yılında ise Federal Sınır Koruma Servisi müstakil bir istihbarat örgütü olarak kurulmuş ve KGB'nin Hudut Birlikleri Savunma Bakanlığı'ndan alınıp yeni kurulan örgüte devredilmiştir.[143] İstihbarat yaklaşımı açısından bakıldığında, Rusya Federasyonu sınırları, kıyı ve kıta sahanlığının güvenliğinden sorumlu olan kurum, selefi olan KGB Hudut Birlikleri'ne oranla personel ve bütçe hususlarında ciddi bir düşüş yaşamıştır.[144]

---

139 SSCB döneminde KGB Kremlin Muhafızları olan kurum SSCB'nin dağılmasının ardından Rusya Federasyonu Başkanlık Alayı olarak düzenlenmiştir.

140 Waller, *a.g.e.*, 1994, s.126.; Waller, *a.g.m.*, 1994a, s.4.

141 GUO 1996 yılında yeniden düzenlenmiştir ve FSO ismini almıştır.

142 Waller, *a.g.e.*, 1994, s.128.

143 Federal'naya Sluzhba Bezopasnosti. *From the history of the establishment and execution of the state border of Russia and the formation of the service for its protection*. 2019. http://ps.fsb.ru/history/general/text.htm%21id%3D10320625%40fsbArticle.html Erişim Tarihi: 11/03/2023.

144 Waller, *a.g.e.*, 1994, s.128.

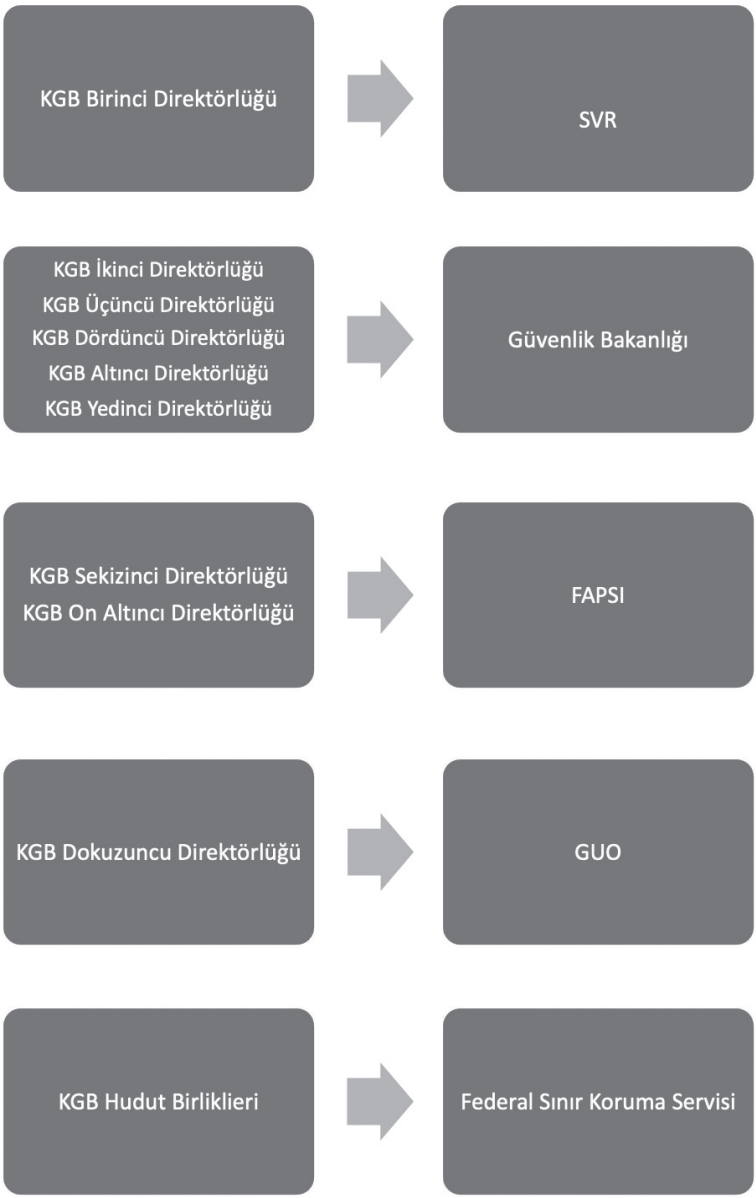

Şekil 4. Soğuk Savaş Sonrası Rus İstihbaratının Dönüşümü

2.4. Enformatik Şoklar ve İstihbaratın Dönüşümü

Önceki bölümlerde detaylı bir şekilde açıklanan Amerikan, Türk ve Rus istihbarat topluluklarının dönüşümü ile birlikte enformatik şokların istihbarat topluluklarının dönüşümüne etkisi ortadadır. ATEŞ Teorisi'nin hipotezleri enformatik şokların ardından demokrasilerde yavaş ve dönüştürücü değişim, otoriter rejimlerde hızlı ve dönüştürücü değişim, hibrit rejimlerde ise hibrit değişim olacağını öngörmektedir.

Üç ülke de dönüştürücü değişime uğramıştır. Ancak ilgili dönüşümün süreci üç ülke için farklı olmuştur. Dönüşüm süreçleri arasındaki fark ise rejim türünden kaynaklanmaktadır. Demokrasilerde istihbaratın denetimi hususunda göreceli olarak daha etkin siyasal aktörler ve denetim için diğer rejim türlerine oranla daha çok talep bulunmaktadır. Otoriter rejimlerde ise istihbarat örgütleri genellikle rejimin bir aparatı olduğu veya öyle algılandığı için denetim süreçleri konusunda diğer siyasal aktörlerin katılımı sınırlı kalmaktadır. Bu sebeple, istihbaratın denetim süreci demokrasilerde daha çok aktörün dâhil olduğu uzun bir süreç iken otoriter rejimlerde, meşru denetim mekanizmalarının eksikliği sebebiyle, bu süreç çok daha hızlı ilerlemektedir.

Değişim süreçleri arasındaki farkı anlamak için farklı rejimlerde görev yapan istihbarat örgütlerinin modus operandisi arasındaki farklardan kısaca bahsetmek gerekmektedir. İstihbaratın denetimi konusundaki farkların ortaya çıkmasının en temel sebebi istihbarat örgütlerinin demokrasilerde ve otoriter rejimlerin siyasal süreçlerdeki rolü oluşturmaktadır. Otoriter rejimlerde istihbarat örgütlerinin en temel rolü rejim güvenliğinin sağlanması ve muhaliflere yönelik faaliyetlerin yürütülmesidir. Bu kapsamda, istihbarat örgütlerinin birbiri ile örtüşen birkaç işlevi bulunmaktadır. Otoriter rejimlerdeki istihbarat örgütleri rejimin devamlılığının sağlanması için toplumdan çok yönetici elite ve partiye

hizmet etmekte ve büyük oranda yine bu aktörler tarafından kontrol edilmektedir.[145] Bu durumun bir sonucu olarak meşru istihbarat denetim süreçlerinden geçmemekte ve istisnailik oluşturulmaktadır.[146]

Demokrasilerde ise istihbarat örgütlerinin görevi seçilmiş siyasal karar alıcılara gerekli istihbarat desteğini sağlayarak topluma hizmet etmektir.[147] Bu kapsamda rejim muhaliflerine yönelik faaliyetler yerine siyasal karar alıcılar tarafından belirlenen risklere ve ulusal güvenliğe tehdit içeren unsurlara yönelik faaliyetler gerçekleştirilmektedir.[148] Bu sebeple, istihbaratın denetimi -yönetimin üç erkinin de dâhil olduğu etkinlik, yasallık ve uygunluk gibi koşulların olduğu bir süreci içermektedir.[149] Hibrit rejimlerdeki istihbaratın denetimi ise hem demokratik hem de otoriter özellikler barındırmaktadır.

Farklı rejimlerdeki istihbarat denetimleri, dönüşüm sürecini de etkilemektedir. Yaşanan dönüşüm demokrasilerde kurumsallaşması sebebiyle daha çok zaman alırken bu süreç otoriter rejimlerde çok daha hızlı bir şekilde gerçekleşmektedir. Bu sebeple, 11 Eylül saldırıları sonrası Amerikan istihbarat topluluğunda yaşanan dönüşüm çok daha uzun bir süreçte tamamlanırken Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından yaşanan Rus istihbarat topluluğunun dönüşümü ise çok daha hızlı bir süreçte gerçekleşmiştir. 15 Temmuz darbe girişimi sonrası Türk istihbarat topluluğunda

145 Michael M. Andregg ve Peter Gill. "Comparing the democratization of intelligence." *Intelligence and National Security* 29/4 (2014): s.489.; Thomas C. Bruneau ve Kenneth R. Dombroski. "Reforming intelligence: the challenge of control in new democracies." *Who guards the guardians and how*. University of Texas Press, 2021, s.2.; Alexander H. Joffe, "Dismantling intelligence agencies." *Crime, law and social change* 32 (1999): s.327.

146 Andregg ve Gill, *a.g.m.*, s.489.

147 Bruneau ve Dombroski, *a.g.e.*, s.2

148 Andregg ve Gill, *a.g.m.*, s.489.

149 Paul. G. Buchanan, "Democratic oversight of intelligence agencies: A primer." *The Interpreter*. https://www.lowyinstitute.org/the-interpreter/democratic-oversight-intelligence-agencies-primer 5 Mayıs 2014. Erişim Tarihi: 12/03/2023.

yaşanan dönüşüm ise hem Amerikan hem de Rus örnekleri ile benzerlikler taşımıştır.

Enformatik şoklar aynı zamanda birer istihbarat başarısızlığı olduğu için yaşanan dönüşüm sürecinde istihbaratın denetimi daha da önem kazanmaktadır. 11 Eylül saldırıları sonrasında dönemin Başkanı George W. Bush ve Kongre'nin yetkilendirmesi ile birlikte 27 Kasım 2002 tarihinde 11 Eylül Komisyonu[150] kurulmuştur.[151] Beş Demokrat Parti ile beş Cumhuriyetçi Parti senatöründen oluşan Komisyon'da aynı zamanda istihbarat görevlisi, akademisyen ve bürokratlardan oluşan yetmiş beş destek personeli görev almıştır.[152] Komisyon 11 Eylül saldırılarına giden süreci ve Amerikan istihbarat örgütlerini titizlikle araştırmıştır. Bu süreçte Komisyon'da görev alan araştırmacılar CIA, FBI ve NSA başta olmak üzere tüm istihbarat örgütlerinin, toplamda beş yüz bin sayfayı bulan, dokümanlarını incelemiş ve altı yüz istihbarat personeli ile görüşmeler gerçekleştirmiştir.[153]

Soruşturmanın bitmesinin ardından Komisyon tarafından 11 Eylül saldırılarına giden süreçteki istihbarat başarısızlığına tüm açılardan yaklaşan beş yüz altmış yedi sayfalık bir rapor hazırlanmıştır. İlgili raporda saldırı sonrası tehdit algısındaki değişim ile metot ve yaklaşımlar ile kurumsal ve yapısal süreçlerde olması gereken değişimler üzerinde durulmuş ve öneriler sunulmuştur. İlgili öneriler daha sonra hayata geçirilmiştir. Bir başka ifadeyle, bir enformatik şok ardından çoklu aktörün yer aldığı bir dönüştürücü

150 Komisyonun tam adı için bkz. the National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States

151 9/11Commission.gov. *The National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States*. 2004. https://www.9-11commission.gov/ Erişim Tarihi: 12/03/2023.

152 9/11Commission.gov. *Commission Staff.* https://govinfo.library.unt.edu/911/about/bios_staff.htm 2004a. Erişim Tarihi: 12/03/2023.

153 Peter Gill, "Evaluating intelligence oversight committees: The UK intelligence and security committee and the 'war on terror'." *Intelligence and National Security* 22/1 (2007): s.17.

değişim süreci yaşanmıştır. Bu süreç ise diğer rejim türlerine göre çok daha yavaş gerçekleşmiş ve toplamda dört yılı bulmuştur.

Rus istihbarat topluluğu ise Amerika'daki benzerlerinden çok farklı bir dönüşüm süreci geçirmiştir. Ağustos Darbesi'nin ardından Ponomarev Komisyonu olarak bilinen 1991 Ağustos Darbesi Sovyet Yüksek Araştırma Komisyonu kurulmuştur. Komisyon sürecindeki duruşmalarda tehdit algısındaki değişime değinilmiştir ve KGB'nin dağıtılması uygun bulunmuştur. Ancak KGB'nin dağıtılması Komisyon'un süreçlerinden bağımsız olarak gerçekleşmiştir. Başka bir ifadeyle, sembolik olarak kurulan bir komisyon dahi istihbarat örgütlerinin dönüşümünde etkiye sahip olmamıştır. Komisyon'un yanı sıra diğer siyasal aktörler de sürece dâhil edilmemiştir KGB'nin dağıtılması ve yeni istihbarat örgütlerinin kurulması başkanlık kararnameleri ile gerçekleştirilmiştir. Örneğin, Ponomarev Komisyonu'nun Sovyet istihbarat örgütlerinin Ağustos Darbesi'ndeki ve SSCB'nin yıkılmasındaki rolünü araştırma süreci devam ederken 1991 yılında KGB dağıtılmış ve SVR ve FAPSI kurulmuş, 1992 yılının ilk aylarında ise Güvenlik Bakanlığı ve GUO kurulmuştur. Komisyon ise çalışmalarının 1992 yılının sonunda bitirmiştir. Başka bir ifadeyle, Komisyon yaşanan dönüşümde sembolik dahi olsa bir rol almamış ve yaşanan dönüşüm sadece birkaç ay süren hızlı ve dönüştürücü bir değişim şeklinde gerçekleşmiştir.

15 Temmuz 2016 darbe girişiminin ardından Türk istihbarat topluluğunda yaşanan dönüşüm Amerikan ve Rus örneklerinden de özellikleri yansıtmaktadır. 4 Ekim 2016 tarihinde TBMM'de 15 Temmuz Darbe Girişimi Meclis Araştırma Komisyonu kurulmuştur.[154] Kuruluşunu takip eden aylarda yirmi iki toplantı gerçekleştiren Komisyon, Mayıs 2017 tarihinde FETÖ'nün darbe

154 Türkiye Büyük Millet Meclisi. *TBMM 15 Temmuz Darbe Girişimi Meclis Araştırması Komisyonu Raporu*. 2017.

girişimindeki rolünün açıklandığı bir rapor yayınlamıştır. İlgili raporda, darbe girişimi sonrasında tehdit algısında yaşanan değişime değinilmiş ve MİT'in Cumhurbaşkanına bağlanması öneri olarak sunulmuştur. Her ne kadar yasama süreci istihbaratın denetiminde bir komisyon vasıtası ile rol alsa da ilgili değişimler demokrasilerdeki gibi yasama süreçleri ile değil otoriter rejimlerdeki gibi cumhurbaşkanı kararnameleri ile gerçekleştirilmiştir. Bir başka ifadeyle, otoriter rejimlere kıyasla daha fazla siyasi aktörün rol aldığı ve demokrasilerdeki gibi göreceli olarak yavaş ilerleyen süreç daha demokratik ilerlemiştir. Ancak yaşanan dönüşüm ise otoriter rejimlerdeki gibi başkanlık kararnameleri ile gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda hem demokratik hem de otoriter rejimlerin özelliklerini yansıtan hibrit bir dönüşüm gerçekleşmiştir.

ATEŞ Teorisinin kapsamında olmamakla birlikte yaşanan dönüşümün etkinliğinin de rejim türleri arasındaki farklılıktan etkilendiğini ayrıca belirtmek gerekmektedir. Gerçekleştirilen araştırmanın neticesinde Amerika örneğindeki dönüşümün en etkili Rusya örneğindeki dönüşümün ise en etkisiz olduğunu belirtmek mümkündür. DNI'ın kurulmasının ardından 11 Eylül sürecine götüren birçok koordinasyon probleminin aşıldığını söylemek mümkündür. Rusya örneğinde ise Soğuk Savaş'ın ardından kurulan istihbarat örgütleri çeşitli zamanlarda daha etkin hâle getirmek maksadıyla çeşitli yapılandırmalara uğramıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
DIŞ TEHDİTLER

Kitabın bu bölümünde ülkelerin artan dış tehditler karşısında istihbarat örgütlerindeki dönüşümü incelenmektedir. Dış tehditler geleneksel tehditler ve ulus dışı aktörler olarak iki farklı kategoride ele alınmaktadır. Bölümde ilk olarak geleneksel -ulus devlet kaynaklı- tehditlerin istihbarat örgütlerinin dönüşümüne olan etkisi incelenmektedir. Spesifik olmak gerekirse 2013 ve 2018 yılları arasındaki Rus yayılmacılığının Amerikan istihbarat topluluğunun dönüşümüne olan etkisi, Suriye iç savaşının Türk istihbarat topluluğunun dönüşümüne etkisi ve 2014 ile 2019 yılları arasında Ukrayna'da yaşanan karışıklığın Rus istihbarat topluluğunun dönüşümüne olan etkisi analiz edilmektedir. ATEŞ teorisinin hipotezlerine göre rejim türünden bağımsız olarak üç ülkede de rutin değişim beklenmektedir. Başka bir ifadeyle, tehdit algısı ile istihbarat metot ve yaklaşımlarında değişim beklenirken kurumsal ve yapısal bir değişim beklenmemektedir.

İkinci olarak ise ulus dışı aktörler tarafından kaynaklanan tehditlerin istihbarat örgütlerinin dönüşümüne olan etkisi incelenmektedir. Bu kapsamda, IŞİD (Irak Şam İslam Devleti)'nin ortaya çıkışı ve faaliyetlerinin Amerikan, Türk ve Rus istihbarat topluluklarının dönüşümüne olan etkisi incelenmektedir. ATEŞ teorisine göre IŞİD faaliyetlerinin Amerikan istihbarat topluluğunda dönüştürücü değişime, Rus istihbarat topluluğunda rutin değişime, Türk istihbarat topluluğunda ise hibrit değişime yol açması beklenmektedir.

Ayrıca vaka analizlerine geçmeden önce IŞİD ile ilgili kavramsal ve kuramsal belirsizliği gidermek gerekmektedir. Bazı çalışmalar,[1] 2017 yılına kadar bir toprak parçasına sahip olduğu ve kısmen de olsa orada yönetim sergilediği için IŞİD'in ulus dışı aktör olarak değil devlet olarak kavramsallaştırılmasını savunmaktadır. Ancak her ne kadar IŞİD bir süre zarfı içerisinde belirli bir toprak parçası üzerinde hâkimiyet kurmuş olsa da devletlerin özellikleri olan sınırlar üzerinde mutlak egemenlik, diğer ülkeler tarafından tanınma, işleyen kurumlar ve bürokrasiye sahip olma gibi şartları sağlamamıştır.[2] Bu kapsamda, IŞİD belirli bir toprak parçası üzerinde kısmen egemenlik iddia eden bir ulus dışı aktördür ve devlet niteliklerine haiz değildir. Arjantin, Paraguay ve Brezilya ortak sınırında faaliyet gösteren organize suç örgütleri veya Sahel'deki Tuareg gruplarının kurumsal olarak biraz daha gelişmiş versiyonu olmaktan öteye gidememiştir.[3]

3.1. Geleneksel Tehditler

3.1.1. 2011-2018 Rus Yayılmacılığı ve Amerikan İstihbarat Topluluğu

Soğuk Savaş sürecinde Amerikan güvenlik ve dış politikasının temelini SSCB ve komünist ideoloji ile mücadele oluşturmuştur.[4]

1 Michael P. Scharf, "How the war against ISIS changed international law." *Case W. Res. J. Int'l L.* 48 (2016): s.15-19.; Timothy Clancy, "Theory of an Emerging-State Actor: The Islamic State of Iraq and Syria (ISIS) Case." *Systems* 6/2 (2018): s.16.; Jaume Castan Pinos ve Steven M. Radil. "The territorial contours of terrorism: A conceptual model of territory for non-state violence." *Terrorism and political violence* 32/5 (2020): s.1035-1038.

2 Claire McLoughlin, "State Legitimacy." *DLP Concept Brief 202*. Developmental Leadership Program. Aralık 2014. https://www.dlprog.org/publications/research-papers/state-legitimacy Erişim Tarihi: 14/03/2023.; Bruce Gilley, "The meaning and measure of state legitimacy: Results for 72 countries." *European journal of political research* 45/3 (2006): 499-525.

3 Annette Idler ve James Forest. "Behavioral patterns among (violent) non-state actors: A study of complementary governance." *Stability: international journal of security and development* 4/1 (2015): s.1-7.

4 John Mueller, "Assessing International Threats During and After the Cold War." *CATO Institute*. 6 Mayıs 2020. https://www.cato.org/publications/study/assessing-international-threats-during-after-cold-war Erişim Tarihi: 14/03/2023.

Başka bir ifadeyle, Amerikan siyasal karar alıcıları ve istihbarat personeli için en önemli tehdit SSCB ve istihbarat faaliyetleri olarak görülmüştür. Soğuk Savaş'ın bitmesinin ardından tehdit algısında büyük bir değişim olmamış ve Amerikan istihbarat topluluğunun 1997, 1998 ve 1999 senelerine ait yıllık faaliyet raporlarında en büyük tehdit olarak Rusya belirtilmiştir.[5] 11 Eylül saldırılarının ardından tehdit parametreleri değişmiş ve 2001 yılındaki yıllık rapordan itibaren küresel terörizm en temel tehdit hâlini almıştır. Örneğin, 2005 tarihli Amerikan Ulusal İstihbarat Stratejisi ve 2006 Yılı Yıllık Faaliyet Raporu'nda Rusya'dan hiç bahsedilmemiştir. Benzer şekilde, Senato Silahlı Kuvvetler Komisyonu'na sunulmak üzere DNI tarafından hazırlanan 2006 tarihli Yıllık Tehdit Değerlendirme Belgesi'nde Rusya majör bir tehdit olarak sınıflandırılmamıştır.[6] 2007 Yılı Amerikan İstihbarat Topluluğu Değerlendirme Belgesi ve 2007 tarihli Yıllık Tehdit Değerlendirme Belgesi'nde ise Rusya'dan; Çin'in Amerika'ya yönelik faaliyetleri kapsamında yardımcı aktör olarak bahsedilmiştir.[7] Benzer şekilde, 2009 yılında yayınlanan Ulusal İstihbarat Stratejisi ve Ulusal Karşı İstihbarat Stratejisi belgelerinde de Rusya spesifik olarak majör bir tehdit unsuru olarak belirtilmemiştir.

İlgili istihbarat belgelerinde yeteri kadar bahsedilmese dahi 2000'li yılların başından itibaren Rusya birçok yapısal problemini

5 Director of Central Intelligence (DCI). *Annual report on 1997 intelligence community activities*. 1997. https://www.cia.gov/library/reports/archived-reports-1/fy97intellrpt.html Erişim Tarihi: 01/02/2023.; Director of Central Intelligence (DCI). *Annual report on 1998 intelligence community activities*. 1998. https://www.cia.gov/library/reports/archived-reports-1/ann_rpt_1998/index.html Erişim Tarihi: 01/02/2023.; Director of Central Intelligence (DCI). *Annual report on 1999 intelligence community activities*. 1999. https://fas.org/irp/cia/product/report-99.html Erişim Tarihi: 01/02/2023.

6 Office of the Director of National Intelligence. *Worldwide Threat Assessment of the US Intelligence Community for the Senate Committee on Armed Services*. 16 Kasım 2006, s.10-12. https://www.intelligence.senate.gov/publications/committee-activities-2003-2004-november-16-2006 Erişim Tarihi: 14/03/2023.

7 Office of Director of National Intelligence. *2007 Annual report of the United States intelligence community. 2007*. https://www.dni.gov/files/documents/Newsroom/Testimonies/20070111_testimony.pdf Erişim Tarihi: 14/03/2023.

çözmüş ve özellikle 2010 yılından itibaren yayılmacı bir politika izlemeye başlamıştır. Bu durumun bir sonucu olarak 2010 yılından itibaren Amerikan siyasal karar alıcıları ve istihbarat profesyonellerinin tehdit algısında bir değişim yaşanmıştır.

3.1.1.1. Tehdit Algısında Değişim

Amerikan siyasal karar alıcıları ve istihbarat personelinin Rusya'ya yönelik tehdit algısı özellikle 2013 yılından sonra dramatik bir değişim göstermiştir. Tehdit algısındaki en temel değişim Amerikan istihbaratının odağını tekrar geleneksel bir tehdit olan Rusya'ya yöneltmesi gerekliliğinin farkına varılmasıdır. Bu temel değişim ile ilgili olarak özelde Rusya'nın, başta Ukrayna ve Suriye'de olmak üzere yayılmacı politikalarına askerî ve siber düzlemde mukabele edilmesi gerekliliği önem kazanmıştır.

Tehdit algısındaki değişim Amerikan istihbarat belgelerinde de görülmektedir. Önceki yıllardaki belgelerin aksine 2013 tarihli Yıllık Tehdit Değerlendirme Belgesi'nde Rusya'nın askerî ve siber alanlarda agresif politikalar izlemeye başlaması özellikle majör bir tehdit unsuru olarak belirtilmiştir.[8] Özellikle, Rusya'nın Suriye'deki askerî varlığının ve Rus siber unsurlar tarafından Amerikan kritik altyapısına yönelik artan siber saldırıların Amerikan karşı istihbaratı açısından önemli bir tehdit oluşturduğu belirtilmiştir.[9] 2014 tarihli Yıllık Tehdit Değerlendirme Belgesi ile Amerikan Ulusal İstihbarat Stratejisi Belgesi'nde ise Rusya, Amerikan ulusal güvenliğine yönelik en büyük tehdit olarak belirtilmiştir.[10]

---

8 Office Director of National Intelligence. *Worldwide Threat Assessment of the US Intelligence Community for the Senate Committee on Armed Services*. 18 Nisan 2013, s.1-12. https://www.dni.gov/files/NCTC/documents/news_documents/2013_03_12_SSCI_Worldwide_Threat_Assessment.pdf Erişim Tarihi: 14/03/2023.

9 *a.g.e.*, s.8-24.

10 Office of Director of National Intelligence. *Worldwide Threat Assessment of the US Intelligence Community for the Senate Committee on Armed Services*. 11 Şubat 2014, s.4.

2015 ve 2016 tarihli resmî dokümanlar ise Rusya'nın yayılmacı politikalarını detaylı bir biçimde açıklamış ve Rusya menşeili siber saldırılar ilk kez ABD'ye karşı enformasyon savaşı olarak tanımlanmıştır.[11] 2018 tarihli dokümanda ise Rusya Amerikan ulusal güvenliğine yönelik konvansiyonel ve siber en büyük tehdit olarak nitelendirilmiştir.[12]

2010 ile 2018 yılları arasındaki resmî Amerikan belgelerinden de görüleceği üzere Amerikan siyasal karar alıcıları ve istihbarat personelinin tehdit algısında bir değişim yaşanmıştır. Bu değişim üst düzey Amerikan istihbarat yetkililerinin açıklamalarında da görülmektedir. Örneğin, dönemin Avrupa'da konuşlu donanma güçlerinden sorumlu olan Amiral James Foggo, 2019 yılında gerçekleştirilen bir mülakatta Doğu Avrupa'daki Rus yayılmacılığının ulusal güvenliğe önemli bir tehdit oluşturduğunu ve Rus yayılmacılığı ile mukabele etmenin kritik olduğunu belirtmiştir.[13] Benzer şekilde, üst düzey Amerikan istihbarat yetkililerinin açıklamalarında da tehdit algısındaki değişim gözlemlenmektedir. Örneğin dönem içerisinde görev yapan Ulusal İstihbarat Direktörleri James Clapper (2010-2017) ve Dan Coats (2017-2019), dönemin Ulusal İstihbarat Direktörlüğü Ofisi Sözcüsü Timothy Barrett ile dönemin NSA Başkan Yardımcısı Richard Ledgett verdikleri mülakatlarda siber platformlarda artan Rusya menşeili

https://www.dni.gov/files/documents/Intelligence%20Reports/2014%20WWTA%20%20SFR_SSCI_29_Jan.pdf Erişim Tarihi: 14/03/2023.

11 Office of Director of National Intelligence. *Worldwide Threat Assessment of the US Intelligence Community for the Senate Committee on Armed Services*. 26 Şubat 2015. https://www.dni.gov/files/documents/Unclassified_2015_ATA_SFR_-_SASC_FINAL.pdf Erişim Tarihi: 14/03/2023.; Office Director of National Intelligence. *Worldwide Threat Assessment of the US Intelligence Community for the Senate Committee on Armed Services*. 9 Şubat 2016. https://www.dni.gov/files/documents/SASC_Unclassified_2016_ATA_SFR_FINAL.pdf Erişim Tarihi: 14/04/2023

12 Office of Director of National Intelligence. *Worldwide Threat Assessment of the US Intelligence Community for the Senate Committee on Armed Services*. 13 Şubat 2018. https://www.dni.gov/files/documents/Newsroom/Testimonies/2018-ATA---Unclassified-SSCI.pdf Erişim Tarihi: 14/03/2023.

13 Marco Marsili, "Arctic Security: A Global Challenge." *Jadavpur Journal of International Relations*, *26*/2, (2022): s.149–150.

saldırılara değinmiş ve mukabele edilmesinin bir zorunluluk hâline geldiğini belirtmişlerdir.[14]

3.1.1.2. Metot ve Yaklaşımda Değişim

Tehdit algısındaki değişimin ardından Amerikan istihbarat örgütlerinin metot ve yaklaşımında da değişim gerçekleşmiştir. Başka bir ifadeyle, tehdit karşısında istihbarat odağı ve kaynakları yeniden düzenlenmiş, ilgili operasyonlar genişletilmiş ve iş birliği davranışında değişiklik gerçekleşmiştir.

Özellikle 2016 yılında gerçekleşen Amerikan Başkanlık Seçimlerine yönelik tehdit algılamalarında Trump Hükûmeti ve istihbarat örgütlerinin bakış açılarında farklılıklar bulunduğunu belirtmek gerekmektedir. CIA, FBI ve NSA tarafından müşterek olarak hazırlanan raporda Rus askerî istihbarat örgütü olan GRU'nun siber faaliyetler ve troller ile 2016 Amerikan Seçimlerine yönelik bir etkileme faaliyeti yürüttüğü belirtilmiştir.[15] Benzer şekilde, DHS yetkilileri Rusya ile ilintili kişilerin yirmi farklı eyalette seçim sürecinde kullanılan bilgisayarlara sızma girişiminde bulunduğunu belirtmiştir.[16]

---

14 Greg Miller, "As Russia reasserts itself, U.S. intelligence agencies focus a new on the Kremlin." *The Washington Post*. 14 Eylül 2016. https://www.washingtonpost.com/world/national-security/as-russia-reasserts-itself-us-intelligence-agencies-focus-anew-on-the-kremlin/2016/09/14/cc212c62-78f0-11e6-ac8e-cf8e0dd91dc7_story.html Erişim Tarihi: 19/03/2023.; Jeff Seldin, "Top US Official: Russia 'Ever More Aggressive' in Cyberspace." *VOANews*. 13 Eylül 2017. https://www.voanews.com/a/us-russia-cyberspace/4027257.html Erişim Tarihi: 19/03/2023.; Mason Shuya, "Russian cyber aggression and the new Cold War." *Journal of Strategic Security* 11/1 (2018): s.4.; Martin Matishak, "Intelligence heads warn of more aggressive election meddling in 2020." *Politico.* 29 Ocak 2019. https://www.politico.com/story/2019/01/29/dan-coats-2020-election-foreign-interference-1126077 Erişim Tarihi: 19/03/2023.

15 Office of Director of National Intelligence. *Assessing Russian Activities and Intentions in Recent US Elections*. 6 Ocak 2017. https://www.dni.gov/files/documents/ICA_2017_01.pdf Erişim Tarihi: 19/03/2023.

16 Jonathan Masters, "Russia, Trump, and the 2016 U.S. Election." *Council of Foreign Relations*. 26 Şubat 2018. https://www.cfr.org/backgrounder/russia-trump-and-2016-us-election Erişim Tarihi: 19/03/2023.

Trump Hükûmeti ise seçimlere yönelik Rus etkisini sürekli olarak yalanlamıştır. Örneğin, Trump'ın Ulusal Güvenlik Danışmanı Robert O'Brien, dört yılın ardından, 2020'de dahi ilgili iddiaları kamuya açık bir biçimde yalanlamıştır.[17] Ancak Hükûmet yetkililerinin açıklamalarının aksine Amerikan istihbarat örgütleri askerî ve siber alanda artan Rus yayılmacılığına karşı odaklarını çevirmiş ve istihbarat kaynaklarını yeniden düzenlemişlerdir.

Amerikan istihbarat yetkilileri, artan Rus yayılmacılığı konusunda hazırlıksız yakalandıklarını kabul etmiş ve 2015 yılından itibaren arayı kapatmak için istihbarat odağının büyük bir kısmını Rusya'nın faaliyetlerine yöneltmişlerdir.[18] İstihbarat odağında ve istihbarat kaynaklarının yönetilmesinde gerçekleşen bu değişim Amerikan istihbarat yetkilileri tarafından "Amerikan savaş alanlarından ve terörizmden Rusya'ya dönüş" olarak belirtilmiştir.[19]

Dönemin Ulusal İstihbarat Direktörlüğü Ofisi Sözcüsü Timothy Barrett 2016 yılında gerçekleşen bir mülakatta "Amerikan istihbarat topluluğunun odağı bütünüyle Rus istihbarat faaliyetlerine odaklanmıştır. Soğuk Savaş'ın bitişinin ardından beri bu derecede bir dönüşüm olmamıştır."[20] şeklinde bir açıklama yapmıştır. Dönemin Ulusal İstihbarat Direktör Yardımcısı Brian P. Hale ise bir başka mülakatta Rusya'nın askerî alandaki yayılmacılığına dikkat çekmiş ve Suriye başta olmak üzere Rusya'nın askerî varlığının olduğu tüm coğrafyalarda Amerikan istihbarat örgütlerinin Rusya'nın varlıklarını ve faaliyetlerini yakından takip

17 Laura King, "Trump administration officials seek once again to downplay Russian election interference." *Los Angeles Times*. 23 Şubat 2020. https://www.latimes.com/politics/story/2020-02-23/trump-administration-russian-election-interference Erişim Tarihi: 19/03/2023.; Anya Van Wagtendonk, "White House national security adviser denies Russian meddling on Trump's behalf." *VOX*. 23 Şubat 2020. https://www.vox.com/policy-and-politics/2020/2/23/21149682/white-house-national-security-adviser-robert-obrien-russian-interference Erişim Tarihi: 19/03/2023.

18 Miller, *a.g.e.*, 2016.

19 Miller, *a.g.e.*, 2016.

20 Miller, *a.g.e.*, 2016.

ettiğini ve Amerikan siyasal karar alıcılarını bu konuda bilgilendirdiğini belirtmiştir.[21]

İstihbarat odağında yaşanan değişimi gösteren başka göstergeler de bulunmaktadır. Örneğin, 2016 yılının sonlarında dönemin ABD Başkanı Barack Obama, Rus istihbarat örgütlerinin daha agresif bir şekilde hedef alınmasına yönelik bir Başkanlık Kararnamesi yayınlamıştır.[22] Benzer şekilde, 2018 yılında dönemin ABD Başkanı Donald Trump, Ulusal Güvenlik Başkanlık Bildirisi yayınlayarak Rusya'ya karşı ofansif siber faaliyetlerin düzenlenmesini emretmiştir.[23]

Resmî dokümanlar ve yetkililerin açıklamalarından da görüldüğü üzere Amerikan istihbarat örgütleri 2015 yılından sonra Rus yayılmacılığına odaklanmıştır. İstihbarat odağındaki değişim ile birlikte istihbarat kaynaklarının önemli bir kısmı da Rus yayılmacılığını engelleme hususunda kullanılmaya başlanmıştır. Aktif olarak görev yapan Amerikan istihbarat personeli ile gerçekleştirdiği mülakatlar sonucunda Miller[24] 2015 yılından itibaren CIA, FBI ve NSA başta olmak üzere Amerikan istihbarat örgütlerinde:

a) Rus tehdidine yönelik bir mobilizasyon gerçekleştiğini,

b) kurum bütçelerinin yaklaşık yüzde onunun Rusya menşeili tehditlere ayrıldığını,

c) Rusya'da görev yapan CIA personel sayısının artırıldığını,

21 Guy Taylor, "Congress investigates U.S. intelligence failures on Russian aggression in Syria." *The Washington Times.* 8 Ekim 2015.https://www.washingtontimes.com/news/2015/oct/8/congress-investigates-us-intelligence-failures-rus/ Erişim Tarihi: 19/03/2023.

22 Shuya, *a.g.m.*, s.7.

23 Seth G. Jones "Going on the Offensive: A U.S. Strategy to Combat Russian Information Warfare." *Center for Strategic & International Studies*. 1 Ekim 2018. https://www.csis.org/analysis/going-offensive-us-strategy-combat-russian-information-warfare Erişim Tarihi: 19/03/2023.; Dakota S. Rudesill, "Trump's Secret Order on Pulling the Cyber Trigger." *Lawfare Blog*. 29 Ağustos 2018. https://www.lawfareblog.com/trumps-secret-order-pulling-cyber-trigger Erişim Tarihi: 19/03/2023.

24 Miller, *a.g.e.*, 2016.

d) FBI'ın ilgili biriminin Amerikan toprağındaki Rus faaliyetlerine odaklandığını,

e) NSA'in Rusya ile ilintili siber unsurlara yönelik siber casusluk kapasitesinin artırıldığını belirtmiştir. İlave olarak ilgili mobilizasyon üst düzey Amerikan istihbarat yetkililerinin açıklamalarında da yer almaya başlamıştır. Örneğin, dönemin Ulusal İstihbarat Direktörlüğü Ofisi Sözcüsü Timothy Barrett yaptığı bir açıklamada Amerikan istihbarat kurumlarının artan Rus yayılmacılığına yönelik ilgili kaynak aktarımını gerçekleştirdiğini belirtmiş, dönemin FBI Direktörü Christopher Wray ise dezenformasyon çalışmaları başta olmak üzere Rusya kaynaklı tüm tehditlere yönelik etkinliği artırmak için kamu kurumları ile özel şirket temsilcilerinin iş birliğinin dramatik bir biçimde arttığını belirtmiştir.[25]

İlgili gelişmelerin nispeten güncel tarihli olması sebebiyle açık kaynaklardan elde edilecek bilginin kısıtlı olmasına rağmen Amerikan istihbarat örgütlerinin artan Rus yayılmacılığına karşı olarak gerçekleştirdiği operasyonlar ve artan iş birliği pratikleri hakkında bilgi verecek örnekler mevcuttur. Artan operasyonlar ile ilgili olarak Obama ve Trump Yönetimlerinin Rus istihbarat örgütlerine yaptırım uygulaması süreci örnek verilebilir. 2016 yılında Obama, 2018 yılında ise Trump Yönetimi, GRU Direktörü Igor Korobov da dâhil olmak üzere üst düzey FSB ve GRU personeline yaptırım uygulamıştır.[26] İlgili yaptırıma ait rapor detaylı olarak incelendiğinde Amerikan istihbarat örgütlerinin Rusya içerisinde gerçekleştirdiği operasyonları artırdığı ve Rus istihbaratının tepe noktasındaki kişiler hakkında güncel istihbarat elde ettiği görülmektedir. İlave olarak CIA'in 2017 yılında bir operasyon ile ABD 2016 Başkanlık Seçimleri konusunda

25 Matishak, *a.g.m.*, 2019.
26 The Moscow Project, *a.g.e.*, s.9.

Amerikan istihbaratının temel bilgi kaynağı olan, üst düzey bir Rus istihbarat yetkilisini Rusya'dan kaçırdığı da açık kaynaklara yansımıştır.[27] Benzer şekilde, NSA'in Rus istihbarat örgütlerinin bilgisayar ağlarına sızma girişimine yönelik bir program başlattığı da bilinmektedir.[28]

Amerikan istihbarat örgütlerinin iş birliği konusundaki artışı ise üst düzey Amerikan istihbarat yetkililerinin açıklamalarında görülmektedir. Örneğin, dönemin Dışişleri Bakanı Mike Pompeo 2019 yılında gerçekleşen NATO Dışişleri Bakanları Konferansı'nda artan Rus yayılmacılığını dengelemek için NATO müttefiklerinde istihbarat iş birliğinin artırılması gerektiğini belirtmiştir.[29] İlaveten, 2019 yılında DIA Direktörü ve üst düzey CIA yetkilileri ile gerçekleştirilen toplantı sonrası Ukrayna Savunma Bakanlığı Rus yayılmacılığını önlemek amacıyla Amerika ve Ukrayna arasında bir dizi istihbarat iş birliği anlaşmasının imzalandığı duyurmuştur.[30] Ayrıca Amerikan istihbarat örgütleri teknoloji alanında faaliyet gösteren şirketler ile de iş birliğini geliştirmiştir. Dönemin Ulusal İstihbarat Direktörü Dan Coates özel sektör ile yapılan iş birliğinin özellikle Rus tehdidini ve siber unsurlarını bertaraf etmek amacıyla arttığını belirtmiştir.[31]

Son olarak, her ne kadar açık kaynaklarda yoğun bir şekilde belirtilmemiş olsa da artan Rus yayılmacılığı Amerikan istihbarat

27 Julian Barnes, Adam Goldman ve David E. Sanger. "). CIA informant extracted from Russia had sent secrets to US for decades." *The New York Times*. 17 Ekim 2019. https://www.nytimes.com/2019/09/09/us/politics/cia-informant-russia.html Erişim Tarihi: 02/05/2023.

28 Miller, *a.g.e.*, 2016.

29 Secretary of State. *Remarks at the Meeting of the North Atlantic Council in Foreign Ministers' Session 1*. 4 Nisan 2019. https://2017-2021.state.gov/remarks-at-the-meeting-of-the-north-atlantic-council-in-foreign-ministers-session-1/index.html Erişim Tarihi: 02/05/2023.

30 John, Grady. "Intel Sharing Between U.S. and Ukraine 'Revolutionary' Says DIA Director" *USNI News*. 18 Mart 2022. https://news.usni.org/2022/03/18/intel-sharing-between-u-s-and-ukraine-revolutionary-says-dia-director Erişim Tarihi: 02/05/2023.

31 Miller, *a.g.e.*, 2016.

örgütlerinin işe alım politikalarını da etkilemiştir. CIA başta olmak üzere özellikle 2015 yılından sonra Rusça bilen personel alımına özen gösterilmiştir.[32]

Artan Rus yayılmacılığı sonrası Amerikan istihbaratının dönüşümü incelendiğinde, eldeki veriler ışığında tehdit algısında ve istihbarat metot ve yaklaşımlarında değişim olduğu gözlemlenmektedir. Başka bir deyişle, kurumsal yapıda bir değişiklik olmamış ve rutin değişim yaşanmıştır.

3.1.2. Suriye İç Savaşı ve Türk İstihbarat Topluluğu[33]

Suriye ve Türkiye tarihsel süreçte inişli çıkışlı bir ilişkiye sahip olmuştur. İkili ilişkiler konusunda kronik hâle gelen sorunlara 1930'lu yıllarda Hatay şehrinin statüsü, 1980'li yıllarda akarsu yönetimi konusunda yaşanan anlaşmazlıklar ve 1990'lı yıllarda dönemin Suriye Devlet Başkanı Hafız Esad'ın PKK'ya sağladığı lojistik destek örnek gösterilebilir. 2000'li yılların başında iki ülkede de yaşanan siyasal değişim ise ilişkilerin daha olumlu yönde seyretmesine yol açmıştır. 2010 yılı itibariyle iki ülke arasında çeşitli ticaret, turizm ve yatırım antlaşmaları imzalanmıştır.[34] Ancak yakalanan bu olumlu ivme 2011 yılında Suriye'de başlayan ayaklanmalar ile birlikte sönümlenmiş ve ikili ilişkiler tekrar kötüleşmiştir. 2011 yılında Türkiye Esad Rejimi ve muhalifler arasında arabulucu rolü üstlenmiş ancak görüşmeler başarıya ulaşmamıştır. 2011 yılının sonlarına doğru ise Türkiye'nin Suriye İç Savaşı'na yönelik tutumu dramatik bir biçimde değişmiş ve iç savaş hem

32 Miller, *a.g.e.*, 2016.

33 Bu bölümün önceki bir versiyonu 2021 yılında Syrian Civil War and Its Impact on the Turkish Intelligence Community başlığıyla *The Role of Intelligence and State Policies in International Security* isimli kitapta bölüm olarak yayınlanmıştır. İlgili kitap bölümü için bkz. Ateş, Ahmet. "Syrian Civil War and Its Impact on the Turkish Intelligence Community." *The Role of Intelligence and State Policies in International Security*, der. Mehmet Emin Erendor, Cambridge Scholars Publishing, New Castle Upon Tyne, 105-122.

34 Michael B. Bishku, "Turkish-Syrian relations: A checkered history." *Middle East Policy* 19/3 (2012): s.48-49.

sınır güvenliği hem de ulusal güvenliğe yönelik önemli bir tehdit olarak algılanmaya başlanmıştır.

3.1.2.1. Tehdit Algısında Değişim

Türk siyasal karar alıcılar ve istihbarat personelinin Suriye'ye yönelik tehdit algısında yaşanan değişim iki temel unsurda toplanmıştır. Bunlar, Esad Rejimi'nin Türk ulusal güvenliğine önemli bir tehdit oluşturduğunun farkına varılması ve sınır güvenliğinin sıkılaştırılması gerektiğine yönelik ihtiyaçtır. Başka bir ifadeyle, Türk siyasal karar alıcılar ve istihbarat personeli Suriye İç Savaşı'nın hem ulusal güvenliğe hem de istihbarat örgütlerine yeni zorluklar oluşturduğunun farkına varmıştır. Tehdit algısında yaşanan bu değişim ise hem ulusal güvenlik dokümanlarında hem de üst düzey Türk yetkililerin açıklamalarında yer almıştır.

MGK açıklamaları incelendiğinde 1990'lı yıllarda majör bir tehdit olarak tasvir edilen Suriye'nin 2000'li yıllar ile birlikte ilgili raporlarda önemini yitirdiğini gözlemlemek mümkündür. MGK'nın resmî internet sitesindeki verilere göre 2003 ile 2010 yılları arasında Suriye bir kez bile tehdit olarak tasvir edilmemiştir.[35] 2011 yılından itibaren ise Suriye ilgili açıklamalarda yoğun bir şekilde yer almıştır. İlk olarak 27 Haziran 2011 tarihli açıklamada bahsedilen[36] Suriye'ye, yönelik ton gitgide daha olumsuz bir şekle bürünmüştür. 28 Aralık 2011[37], 27 Şubat 2012[38],

35 Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği. *2003 – 2010 Yılları Arası Basın Açıklamaları*. https://www.mgk.gov.tr/index.php/2003-2010-yillari-arasi-basin-aciklamalari Erişim Tarihi: 16/05/2023

36 Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği. *27 Haziran 2011 Tarihli Toplantı*. https://www.mgk.gov.tr/index.php/27-haziran-2011-tarihli-toplanti Erişim Tarihi: 16/05/2023

37 Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği. *22 Aralık 2011 Tarihli Toplantı*. https://www.mgk.gov.tr/index.php/28-aralik-2011-tarihli-toplanti Erişim Tarihi: 16/05/2023.

38 Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği. *27 Şubat 2012 Tarihli Toplantı*. https://www.mgk.gov.tr/index.php/27-subat-2012-tarihli-toplanti Erişim Tarihi: 16/05/2023.

30 Nisan 2012[39] ve 28 Haziran 2012[40] tarihli açıklamalarda Suriye'de demokratik geçişe vurgu yapılmış; 28 Ağustos 2012[41], 19 Ekim 2012[42] ve 26 Aralık 2012[43] tarihli açıklamalarda ise Suriye İç Savaşı'nın Türk ulusal güvenliğine yönelik majör bir tehdit olduğu açıkça belirtilmiştir. Açıklamalardan da anlaşılacağı üzere 2012 yılı itibariyle Türk siyasal karar alıcıların ve istihbarat personelinin tehdit algısında keskin bir dönüşüm yaşanmıştır. 2013 ile 2019 yılları arasındaki açıklamalarda da Suriye İç Savaşı'nın Türk ulusal güvenliğine yönelik majör bir tehdit olarak betimlenmesi devam etmiştir.

Resmî açıklamalardan da görüleceği üzere tehdit algısında önemli bir değişim yaşanmıştır ve bu değişim çatışma-merkezli ve sınır güvenliği-merkezli iki temada toplanmıştır. Türk siyasal karar alıcıları çatışma-merkezli tehditleri bertaraf etmek için Suriye'deki muhalefete destek verme yolunu düşünmeye başlamıştır. Sınır-güvenliği merkezli tehditler için ise özellikle 2013 yılında sınır bölgesinde gerçekleşen PKK ve ilintili örgütlerin saldırılarından sonra sınır güvenliğine daha çok eğilmenin önemini anlamıştır.

3.1.2.2. Metot ve Yaklaşımda Değişim

Tehdit algısındaki değişimin ardından Türk istihbarat örgütlerinin metot ve yaklaşımında da değişim gerçekleşmiştir. Başka

39 Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği. *30 Nisan 2012 Tarihli Toplantı*. https://www.mgk.gov.tr/index.php/30-nisan-2012-tarihli-toplanti Erişim Tarihi: 16/05/2023.

40 Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği. *28 Haziran 2012 Tarihli Toplantı*. https://www.mgk.gov.tr/index.php/28-haziran-2012-tarihli-toplanti Erişim Tarihi: 16/05/2023.

41 Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği. *28 Ağustos 2012 Tarihli Toplantı*. https://www.mgk.gov.tr/index.php/28-agustos-2012-tarihli-toplanti Erişim Tarihi: 16/05/2023.

42 Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği. *19 Ekim 2012 Tarihli Toplantı*. https://www.mgk.gov.tr/index.php/19-ekim-2012-tarihli-toplanti Erişim Tarihi: 16/05/2023.

43 Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği. *26 Aralık 2012 Tarihli Toplantı*. https://www.mgk.gov.tr/index.php/26-aralik-2012-tarihli-toplanti Erişim Tarihi: 16/05/2023.

bir ifadeyle, tehdit karşısında istihbarat odağı ve kaynakları yeniden düzenlenmiş, ilgili operasyonlar genişletilmiş ve iş birliği davranışında değişiklik gerçekleşmiştir.

Suriye İç Savaşı kaynaklı tehditlerin bertaraf edilmesi konusunda MİT başta olmak üzere Türk istihbarat örgütleri odaklarını Suriye'deki muhalif grupların desteklenmesine yöneltmiştir. İstihbarat odağında yaşanan bu değişim bir anda oluşmamış zaman içerisinde gelişmiştir. Bu konuda yaşanan değişimin başlangıcı 2011 yılının sonlarına dayanmaktadır.[44] Muhalif güçlere tam destek vermeden önce dönemin MİT Başkanı Hakan Fidan Suriye'ye giderek Esad Rejimi yetkilileriyle bir dizi görüşme gerçekleştirmiştir.[45] Görüşmelerden istenilen sonucun elde edilememesinin ardından Türk istihbarat örgütleri Suriye'deki muhalif gruplara tam destek vermeye başlamıştır. Bu kapsamda, 2011 ile 2013 yılları arasında Türk istihbaratının desteği ve gözetimi altında Suriye'deki muhalif gruplar Türkiye'de toplantılar düzenlemiş ve Suriye Ulusal Konseyi adı altında birleşmiştir.[46] Sonraki süreçte ise Türk istihbarat örgütlerinin denetiminde Suriye Ulusal Konseyi'nin askerî kanadı olan Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) kurulmuştur.[47] İlaveten, MASAK Esad Rejimi yetkililerine yönelik yaptırımlar uygulamaya başlamış ve istihbarat odağını Suriye'nin Kürt nüfusunun yoğun olduğu bölgelerine kaydırmıştır.[48]

---

44 Nurşin Ateşoğlu Güney, "A New Challenge for Turkey: Civil War in Syria." *Insight Turkey* 15/4 (2003): s.54-55.

45 Henri. J. Barkey, "Turkey's Syria Predicament." *Adelphi Papers*, 54/447-448 (2014): s.104.

46 Shashank Joshi ve Aaron Stein. "Not Quite 'Zero Problems' Ankara's Troubles in Syria." *The RUSI Journal* 158/1 (2013): s.30.; Michael M. Gunter, "Iraq, Syria, ISIS and the Kurds: geostrategic concerns for the US and Turkey." *Middle East Policy* 22/1 (2015): s.107.

47 Min Wei, "Turkish foreign policy towards the Syrian crisis: Dynamics of transformation." *Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies* 13/3 (2019): s.469.

48 Christopher Phillips, "Eyes Bigger than Stomachs: Turkey, Saudi Arabia and Qatar in Syria." *Middle East Policy* 24/1 (2017): s.38-39.; We,, *a.g.m.*, s.469.

2013 yılı itibarıyla Türk istihbarat örgütlerinin istihbarat odağında bir başka değişim daha yaşanmıştır. 2013 ile 2015 yılları arasında gerçekleşen ve iki yüzden fazla ölüme yol açan IŞİD saldırılarının ardından sınır güvenliğinin sıkılaştırılmasına yönelik bir dönüşüm gerçekleşmiştir.

Suriye İç Savaşı istihbarat odağının değişmesinin yanı sıra istihbarat kaynaklarının yeniden dağıtımına da yol açmıştır. Türk istihbarat örgütleri, Suriye Ulusal Konseyi ve Özgür Suriye Ordusu başta olmak üzere muhalif gruplara önemli derecede insan kaynağı ve finansal destek sağlamıştır. Özellikle askerî istihbarat örgütleri ve MİT, Suriyeli muhalif grupların eğitiminde ve lojistik desteğinde önemli rol oynamıştır.[49] Bu kapsamda Türk istihbarat örgütlerinin Müslüman Kardeşler ile olan ilişkilerini de genişleterek kullandığını belirten kaynaklar mevcuttur.[50]

IŞİD tarafından Hatay'da gerçekleştirilen terör saldırılarının ardından ise Türk askerî ve sivil istihbarat örgütleri sınır güvenliğine daha çok kaynak ayırmaya başlamıştır.[51] 2014 ve 2015 yıllarında PKK'nın bir kolu olan YPG (Yekineyen Parastina Gel)'nin sınır bölgesinde düzenlendiği saldırılar ile birlikte sınır güvenliğine ayrılan kaynaklar daha da artırılmıştır. Türk istihbarat ve güvenlik güçleri bölgedeki personel sayısını büyük oranda artırmakla birlikte sivil ve askerî istihbarat örgütlerinin arasındaki iş birliği sıklaştırılmıştır.[52] İlaveten, teknik ve sinyal istihbarat alanında faaliyet gösteren Türk askerî istihbarat birimleri sınır bölgesinde drone ve insansız gözlem araçlarını artırmıştır.[53]

49 Joshi ve Stein, *a.g.m.*, s30.
50 Philips, *a.g.m.*, s.38-39.
51 Laçin Öztığ, "Syria and Turkey: Border Security Priorities." *Middle East Policy* 26/1 (2019): s.122.
52 Murat Yeşiltaş, *Neighboring a Civil War: Turkey's Border Security with Syria*. SETAV, 2015, s.18.
53 Öztığ, *a.g.m.*, s.122.

Her ne kadar ilgili konunun göreceli olarak yeni olması ve istihbaratın doğası gereği faaliyetlerin büyük oranda gizli yürütülmesi sebebiyle veriye ulaşmakta zorluklar olsa da açık kaynaklara yansıyan örnekler Türk istihbarat örgütlerinin 2014 ile 2019 yılları arasında Suriye'deki operasyonlarını da artırdığını ve genişlettiğini göstermektedir. Kosova istihbaratı ile ortak düzenlenen bir operasyonla Türk istihbarat örgütleri 2014 yılında Suriye'deki Kosova vatandaşlarına yönelik bir kurtarma operasyonu gerçekleştirmiştir.[54] 2016 yılında Erdoğan ve Putin arasında Türk istihbarat personelinin Suriye'den çekilmesine yönelik anlaşma ise bölgedeki istihbarat ağının ne kadar genişlediğini ve operasyonların yoğunluğunu gösteren başka bir örnek oluşturmaktadır.[55] Benzer şekilde, 2017 yılında Suriye Demokratik Güçleri Sözcüsü Talal Silo, MİT tarafından Suriye'de yakalanarak Türkiye'ye getirilmiş ve sorgulanmıştır.[56]

2018 yılı ise Türk istihbarat örgütlerinin Suriye'deki operasyonlarını en çok artırdığı sene olmuştur. Suriye'de düşen Rus pilot Roman Filipov'a gerçekleştirilen saldırıdan sorumlu kişilerin Türk istihbaratı tarafından tespit edilmesinin[57] yanı sıra İdlib'te gerçekleştirilen bir operasyon sonrasında Suriye'deki terörist grupların kişisel bilgileri ve sahadaki mühimmata dair bilgi de Türk istihbarat örgütleri tarafından ele geçirilmiştir.[58] İlaveten, 2018

54 Sabah. *Türk istihbaratı devreye girdi, kurtarıldı*. 16 Ekim 2014. https://www.sabah.com.tr/dunya/2014/10/16/turk-istihbarati-devreye-girdi-kurtarildi Erişim Tarihi: 16/05/2023.

55 Wei, *a.g.m.*, s.472.

56 Yahoo News. *US-backed Syria forces spokesman 'held by Turkish intelligence'*. 17 Kasım 2017. https://finance.yahoo.com/news/us-backed-syria-forces-spokesman-held-turkish-intelligence-192117815.html Erişim Tarihi: 16/05/2023.

57 Kafkassam. *Rus ve Türk istihbarat güçlerinden Suriye'de ortak operasyon.* 31 Ağustos 2018. https://kafkassam.com/rus-ve-turk-istihbarat-guclerinden-suriyede-ortak-operasyon.html Erişim Tarihi: 16/05/2023.

58 Asyanın Sesi. *Türk İstihbarati, Suriye'deki Her Bir Savaşçının Fotoğraflı Dosyasını İstedi.* 8 Ekim 2018. https://asyaninsesi.com/turk-istihbarati-suriyedeki-her-bir-savascinin-fotografli-dosyasini-istedi/ Erişim Tarihi: 16/05/2023.

yılı içerisinde YPG unsurlarına yönelik birçok harekât gerçekleştirilmiş ve çok sayıda terörist ele geçirilmiştir.[59] İnsan istihbaratı odaklı operasyonların yanı sıra Türk istihbarat örgütleri Suriye'deki sinyal istihbaratı faaliyetlerini de büyük oranda artırmıştır.[60]

İstihbarat yaklaşımındaki bir diğer değişim ise istihbarat iş birliğinin genişletilmesi yönünde gerçekleşmiştir. Türk istihbarat örgütleri büyük oranda Amerikan, Rus ve kısmen de Suriye istihbaratı ile iş birliği içerisinde bulunmuştur. CIA başta olmak üzere Türk ve Amerikan istihbarat örgütleri Suriye'de ortak istihbarat toplama ve istihbarat paylaşımı konusunda 2012 yılında anlaşmaya varmışlardır.[61] İki tarafın üst düzey istihbarat yetkililerinin gerçekleştirdiği toplantının ardından CIA görevlilerinin Suriye sınırına yakın bir bölgede görev yapması Türk makamlarca resmen onaylanmıştır.[62] 2016 yılından itibaren ise Türk istihbarat örgütleri büyük oranda Rus istihbarat örgütleri ile iş birliğini artırmıştır. Türkiye ve Rusya arasında Suriye'de artan iş birliği başta Rus siyasetçi Franz Klintsevich başta olmak üzere Rus yetkililerce de doğrulanmıştır. İlgili açıklamalarda iki ülkenin istihbarat örgütleri arasında özellikle sinyal ve teknik istihbarat konusunda artan iş birliği vurgulanmıştır.[63] Karşılıklı tehdit algılamalarına rağmen Türk ve Suriye istihbarat örgütleri kısmen de olsa iş birliğine devam etmiştir. İki ülke arasındaki istihbarat

59 İnternet Haber. *MİT'ten özel operasyon! O isim Suriye'den getirildi*. 16 Temmuz 2018. https://www.internethaber.com/mitten-ozel-operasyon-o-isim-suriyeden-getirildi-1888953h.htm Erişim Tarihi: 16/05/2023.

60 Defence Blog. *Turkey uses new signals intelligence unmanned aerial vehicles in Syria.* 25 Mart 2018. https://defence-blog.com/news/turkey-uses-new-signals-intelligence-unmanned-aerial-vehicles-syria.html Erişim Tarihi: 16/05/2023.

61 RT. *Turkey and US plan 'intelligence shield' and Syria 'after Assad'*. 12 Ocak 2012. https://www.rt.com/news/us-turkey-shield-kurds-483/ Erişim Tarihi: 16/05/2023.

62 Paul Antonopoulos, "Turkey's interests in the Syrian war: from neo-Ottomanism to counterinsurgency." *Global Affairs* 3/4-5 (2017): s.409.

63 Sputnik News. *Russia-Turkey Intelligence Sharing in Syria Signifies Major Changes in Relations*. 26 Ekim 2016. https://sputniknews.com/middleeast/201610261046745351-russia-turkey-syria-intelligence/ Erişim Tarihi: 16/05/2023.

iş birliği 2019 yılında hem Erdoğan hem de Esad tarafından kamuoyu ile paylaşılmıştır.[64]

Son olarak, Suriye İç Savaşı, Türk istihbaratının iş birliği kalıplarının değişmesinde iki farklı unsurla daha rol almıştır. Suriye'deki yerel unsurlar ve özel şirketler ile de istihbarat iş birliği artmıştır. Bu durumun en önemli sebebi ise 17 Nisan 2014 tarihinde gerçekleşen yasa değişimi ile birlikte MİT'in yurt dışında operasyon yapabilmesi ve iş birliğine gidebilmesi önündeki yasal engellerin kaldırılmasıdır.[65] Diğer taraftan, MİT'in bir özel şirket olan SADAT ile Suriye kapsamında iş birliğine gittiğine yönelik spekülasyonlarda bulunmaktadır.[66]

Suriye İç Savaşı ile birlikte Türk istihbaratının dönüşümü incelendiğinde eldeki veriler ışığında tehdit algısında ve istihbarat metot ve yaklaşımlarında değişim olduğu gözlemlenmektedir. Başka bir deyişle, kurumsal yapıda bir değişiklik olmamış ve rutin değişim yaşanmıştır.

3.1.3. 2014 ile 2019 Yılları Arasında Ukrayna'da Yaşanan Karışıklık ve Rus İstihbarat Topluluğu

1991 yılında Ukrayna'nın bağımsızlığını kazanmasının ardından Ukrayna-Rusya ilişkileri inişli çıkışlı bir şekilde seyretmiştir. Büyük oranda ayaklanma ve devrim hareketlerinin sonucu olarak Ukrayna birçok değişime uğramıştır. Örneğin, 2004 yılında gerçekleşen ve Viktor Yanukoviç ve Viktor Yuşçenko arasında geçen

64 Reuters. *Turkey's AK Party says nothing wrong with intelligence meetings with Syria despite tensions*. 22 Mayıs 2019. https://www.reuters.com/article/us-syria-security-turkey/turkeys-ak-party-says-nothing-wrong-with-intelligence-meetings-with-syria-despite-tensions-idUSKCN1SS2M5 Erişim Tarihi: 16/05/2023.; The Syrian Observer. *Assad: We Met with Hakan Fidan in Tehran and We Are Ready to Meet Erdogan*. 20 Mayıs 2019. https://syrianobserver.com/EN/news/50523/assad-we-met-with-hakan-fidan-in-tehran-and-we-are-ready-to-meet-erdogan.html Erişim Tarihi: 16/05/2023.

65 Doç. Dr. Nihat Ali Özcan ile 21 Şubat 2020 tarihli kişisel mülakat.

66 Doç. Dr. Ali Burak Darıcılı ile 19 Şubat 2020 tarihli kişisel mülakat.

genel seçimlerin ardından ülkede ortaya çıkan ayaklanmalar Turuncu Devrim ile sonuçlanmıştır. Yaklaşık on yıl sonra 2013 yılında ise Viktor Yanukoviç'in bir başka kararı daha sonra silahlı çatışmaya dönen bir ayaklanma sürecini başlatmıştır. Yanukoviç, Rusya ile ilişkileri geliştirmek adına Avrupa Birliği (AB) ile yapılan ticaret anlaşmasını ertelediğini açıklamıştır.[67] Açıklamanın ardından ülke genelinde yaşanan ayaklanmalar silahlı çatışmalara yol açmış ve Yanukoviç rejiminin sonunu getirmiştir.[68] Rus istihbarat perspektifinden Ukrayna'nın Batı dünyası ile yakınlaşması Rus ulusal güvenliğine önemli bir tehdit oluşturduğu için 2004 yılında olduğu gibi 2014 yılında da Rus istihbarat örgütleri Ukrayna'da yaşanan karışıklıkta önemli bir rol üstlenmiştir.

3.1.3.1. Tehdit Algısında Değişim

Rus siyasal karar alıcıları ve istihbarat yetkililerinin tehdit algılamalarında Ukrayna'da yaşanan karışıklıklar ile ilgili en az iki değişim yaşanmıştır. Bunlar Ukrayna'nın Batı yanlısı politikalar izlemesinin Rusya'nın ulusal güvenliği ve yayılmacılığını engellemesi sebebiyle önlenmesi gerekliliği ve Kırım ve Donbas başta olmak üzere Ukrayna sınırları içerisinde yaşayan Rusça konuşan nüfusun korunması gerekliliğidir. Başka bir deyişle, Ukrayna'da yaşanan karışıklık sonucu Rus tarafının tehdit algısında bir değişim gerçekleşmiştir ve yaşanan bu değişim Rus ulusal güvenlik dokümanları ve üst düzey yetkililerin açıklamalarında gözlemlenebilmektedir.

ABD ve Türkiye'nin aksine açık kaynaklarda Rusya'nın ulusal güvenlik dokümanları ile ilgili çok fazla bilgi bulunmamaktadır.

67 Peter Havlik, *Economic consequences of the Ukraine conflict*. No. 14. Policy Notes and Reports, 2014, s.2.; Bartles ve McDermott, *a.g.m.*, s.54.; Hiski Haukkala, "From cooperative to contested Europe? The conflict in Ukraine as a culmination of a long-term crisis in EU–Russia relations." *Journal of contemporary European studies* 23/1 (2015): s.33.

68 Anıl Çağlar Erkan, *Çin Rusya İlişkilerinde Yeni Dengeler*. Ankara: Nobel Yayınevi, 2021, s.122-123.

Ancak iki önemli doküman yaşanan değişimi göstermesi açısından önem arz etmektedir. Bunlar, 1300 Sayılı Başkanlık Kararnamesi ile 1999 yılının Aralık ayında onaylanan ve 2000 yılının Ocak ayında yürürlüğe giren "2000 Yılı Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Konsepti" başlıklı doküman ile 537 Sayılı Başkanlık Kararnamesi ile 2009 yılında onaylanan ve daha sonra 2015 yılının Aralık ayında 638 Sayılı Başkanlık Kararnamesi ile güncellenen "2020 Yılı Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Stratejisi" başlıklı belgedir.

Ukrayna ile ilişkiler her zaman önemli bir konu olmasına rağmen 1999 tarihli ilk belgede Ukrayna, Rus ulusal güvenliğine yönelik majör bir tehdit olarak tanımlanmıştır. 2015 tarihli ikinci belgede ise Ukrayna'da yaşanan karışıklık önemli bir ulusal güvenlik tehdidi olarak sınıflandırılmıştır. 2000 tarihli ilk belge ve 2009 tarihli ikinci belgenin ilk versiyonunda temel tehditler olarak NATO'nun kıta Avrupası'nda genişlemesi ve enerji güvenliği en önemli tehditler olarak belirtilirken[69] güncellenmiş olan 2015 tarihli belgede ise Ukrayna'da yaşanan karışıklık Batı yanlısı bir darbe girişimi ve kumar olarak tasvir edilmiş ve Rus ulusal güvenliğine yönelik en önemli tehdit olarak sınıflandırılmıştır.[70]

Resmî ulusal güvenlik dokümanlarının yanı sıra ülkedeki en üst düzey siyasal karar alıcı olan Vladimir Putin'in konu ile ilgili açıklamaları da tehdit algısında yaşanan değişimi göstermektedir.

---

69 Rossiiskaya Gazeta. *National Security Concept of the Russian Federation.* 18 Ocak 2000. İngilizce tercüme edilmiş hali. https://fas.org/nuke/guide/russia/doctrine/gazeta012400.htm Erişim Tarihi: 17/05/2023.; ETH Zurich. Russia: National Security Strategy to 2020. 12 Mayıs 2009. İngilizce tercüme edilmiş hali. https://www.files.ethz.ch/isn/154915/Russia's%20National%20Security%20Strategy%20to%202020%20-%20Rustrans.pdf Erişim Tarihi: 17/05/2023.; Keir Giles, "Russia's national security strategy to 2020." *NATO Defense College* (2009).

70 Instituto Espanol de Estudios Estrategicos. *Russian National Security Strategy, December 2015 – Full-text Translation.* (2015). http://www.ieee.es/Galerias/fichero/OtrasPublicaciones/Internacional/2016/Russian-National-Security-Strategy-31Dec2015.pdf Erişim Tarihi: 17/05/2023.

Özellikle yakın ikili ilişkiler geliştirdiği dönemin Ukrayna Cumhurbaşkanı Viktor Yanukoviç'in görevden ayrılması Putin'in Ukrayna'ya bakış açısını derinden etkilemiştir.[71] NATO ve AB yerine Rusya ile iyi ilişkiler geliştiren Yanukoviç'in görevden ayrılması, yeni siyasal karar alıcıların Batı yanlısı politikalar izleyeceği ve Ukrayna'da yeni renkli devrimlere yol açacağı düşüncesi sebebiyle, Putin tarafından Rus ulusal güvenliğine yönelik bir varoluş tehdidi olarak algılanmıştır.[72] 2016 yılında gerçekleştirilen bir mülakatta Putin Ukrayna'da yaşanan karışıklık konusunda "Yanukoviç rejimi karşıtı Ukraynalıların terörist olduğunu ve Batılı liderlerin de ilgili grupları aynı şekilde görmesi gerektiğini" belirtmiştir.[73]

Putin'in açıklamalarında Kırım ve Donbas başta olmak üzere Ukrayna sınırları içerisinde yaşayan Rusça konuşan nüfusun korunması konusunda yaşanan değişim de gözlemlenebilmektedir. 2014 yılında gerçekleştirdiği ulusal sesleniş konuşmasında Putin, Kırım'da gerçekleşen referandumun sonuçlarını kutlamış ve Kırım'ın Rusya'ya katılma kararının mutlulukla karşıladığını belirtmiştir. "Kırım Tatarlarının tarihsel süreçte Rusya'nın doğal bir parçası olduğunu, ana yurda döndüklerini ve hak ettikleri siyasal hakların alınması konusunda her türlü adımı atacaklarını" belirtmiştir.[74]

---

71 Elias Götz, "It's geopolitics, stupid: explaining Russia's Ukraine policy." *Global Affairs* 1/1 (2015): s.4.

72 Adrian A. Basora, ve Aleksandr Fisher. "Putin's 'Greater Novorossiya'—The Dismemberment of Ukraine." *Foreign Policy Research Institute,* (2014): 1-8.; Roy Allison, "Russian 'deniable'intervention in Ukraine: how and why Russia broke the rules." *International Affairs* 90/6 (2014): s.1257.; Timothy Thomas, "Russia's military strategy and Ukraine: Indirect, asymmetric—and Putin-led." *The Journal of Slavic Military Studies* 28/3 (2015): s.446.

73 The Middle East Media Research Institute. *An Overview of The Rising Tensions in Russian-Ukrainian Relations*. 12 Ağustos 2016. https://www.memri.org/reports/overview-rising-tensions-russian-ukrainian-relations Erişim Tarihi: 17/05/2023.

74 Rusya Federasyonu Başkanlığı. *Address by President of the Russian Federation*. 18 Mart 2014. http://en.kremlin.ru/events/president/news/20603 Erişim Tarihi: 17/05/2023.

3.1.3.2 Metot ve Yaklaşımda Değişim

Ukrayna'da yaşanan karışıklık Rus istihbarat örgütlerinin, Ukrayna'nın Batı yanlısı politikalar izlenmesinin önlenmesi ve Ukrayna içerisindeki Rusça konuşan nüfusun korunması gerekliliklerı sebebiyle, istihbarat odağının Ukrayna'ya kaymasına yol açmıştır. Örneğin, Yanukoviç'in 2014 yılında görevden ayrılmasının hemen ardından Putin ve Rus istihbarat örgütlerinin başkanları konuyu görüşmek üzere acil bir toplantı düzenlemiştir.[75] 2015 yılında ilgili toplantıda Rus istihbarat örgütlerinin odağını Ukrayna'ya çevirmesi ve Kırım konusunun toplantıda konuşulduğu bizzat Putin tarafından açıklanmıştır.[76] Yaşanan bu değişim ile birlikte sivil ve askerî Rus istihbarat örgütlerinin Kırım'da ayrılıkçı güçler ile birlikte görev yaptığı 2019 yılında ortaya konulmuştur.[77]

Rus istihbarat örgütleri özellikle Rusça konuşan nüfusun yoğun olduğu bölgeler başta olmak üzere Ukrayna'daki istihbarat ağını büyük oranda genişletmiştir. Bu durumun bir sebebi olarak Rus beşerî ve finansal istihbarat kaynaklarının büyük bir kısmının bu bölgede kullanılması gösterilebilir. Örneğin, GRU, Spetsnaz birliklerinden yedi tugay ve bir alayı Kırım'daki ayrılıkçı gruplara istihbarat ve lojistik destek sağlamak için görevlendirmiştir.[78] Kırım'da gerçekleşen referandumun ardından ise Rus istihbarat örgütleri Ukrayna Hükûmeti'ni meşru olmayan faşistler olarak tanımlayan sistematik bir dezenformasyon kampanyası düzenlemiştir.[79] İlave olarak, Rus askerî istihbarat örgütleri Rus savaşçıların Ukrayna'ya geçişinin sağlanması ile ayrılıkçı güçlerin silahlandırılması ve operatif hâle getirilmesi konularında önemli bir rol

75 Galeotti, *a.g.m.*, s.284.
76 Galeotti, *a.g.m.*, s.284.
77 Andrew S. Bowen, "Coercive diplomacy and the Donbas: explaining Russian strategy in eastern Ukraine." *Journal of strategic studies* 42/3-4 (2019): s.331.
78 Bartles ve McDermott, *a.g.m.*, s.57-58.
79 Ondrej Ditrych, "Bracing for cold peace. US-Russia relations after Ukraine." *The International Spectator* 49/4 (2014): s.83.

oynamıştır.[80] İlgili istihbarat ve lojistik yardımı ilerleyen süreçte Kırım ile sınırlı kalmamış ve Ukrayna'nın diğer bölgelerinde de gerçekleştirilmiştir.[81] GRU'nun yanı sıra FSB ve SVR de beşerî ve finansal kaynaklarını bölgeye aktarmış ve Donbas'taki ayrılıkçı güçlere lojistik ve askerî destek sağlamışlardır.[82]

Açık kaynaklarda sınırlı bilgi olmasına rağmen 2014 ile 2018 yılları arasında Ukrayna'da gerçekleşen Rus istihbarat operasyonlarının artışını gösteren örnekler mevcuttur. 2015 yılında FSB Ukrayna Hükûmeti'nin karışıklığa dair planlarını öğrenmek maksadıyla Ukrayna güvenlik örgütlerine yönelik bir sızma operasyonu gerçekleştirmiştir.[83] İlaveten, FSB Ukrayna'daki ayrılıkçı güçlerin eğitimi ve silahlandırması hususunda Kırım ve Donbas başta olmak üzere yoğun operasyonlar gerçekleştirmiştir.[84]

Ukrayna'da gerçekleştirilen istihbarat operasyonlarında başat aktör ise GRU ve GRU'ya ait Spetsnaz birimleri olmuştur. Yerel unsurların istihdam edilmesi ve Rus ordusunun ihtiyacı olan askerî istihbaratın sağlanması amacıyla, Spetsnaz birimleri çok sayıda örtülü operasyon gerçekleştirmiştir.[85] Çatışmanın ilerleyen safhalarında ele geçirilen GRU personeli Roman Filatov'un da özellikle belirttiği ve Ukrayna güvenlik güçleri tarafından 2019 yılında dokümante edildiği üzere Spetsnaz birlikleri başta Kırım'daki kamu binalarının ele geçirilmesinde ayrılıkçı güçlerin askerî yönetimini gerçekleştirmek olmak üzere ele geçirilen şehirlerin büyük kısmında önemli bir rol oynamıştır.[86]

---

80 Ilya Yashin ve Olga Shorina, *Putin.War: Based on Materials from Boris Nemtsov.* Moscow, Russia: Free Russia Foundation, 2015), s.25-26.; Paul Robinson, "Russia's role in the war in Donbass, and the threat to European security." *European Politics and Society* 17/4 (2016): s.511-513.

81 Payne ve Foster, *a.g.m.*, s.26.

82 Galeotti, a.g.m., s.286-290.

83 Maria Snegovaya, "Putin's information warfare in Ukraine." *Soviet Origins of Russia's Hybrid Warfare', Russia Report* 1 (2015): s.12.

84 Bukkvol, *a.g.m.*, s.20

85 Bukkvol, *a.g.m.*, s.13.

86 Bowen, *a.g.m.*, 326.

Amerika ve Türkiye örneklerinde olduğu üzere eldeki veriler ışığında Ukrayna'da yaşanan karışıklığın Rus istihbarat örgütlerinde kurumsal bir değişikliğe yol açmadığı görülmüştür. Bu bakımdan gerçekleşen değişim diğer örneklerde olduğu gibi rutin değişim şeklinde olmuştur. Ancak Ukrayna'da yaşanan karışıklık Rus güvenlik ekosistemindeki güç dengelerini değiştirmiştir. GRU'nun Ukrayna'daki başarısı SVR'nin Rus ulusal güvenlik ekosistemindeki etkisini büyük ölçüde azaltmıştır.[87] Benzer şekilde, Yanukoviç'in görevden alınması sürecindeki istihbarat zafiyeti Putin'in FSB'ye olan güvenini zedelemiştir.[88]

Üç ülkenin de geleneksel tehditler karşısında yaşadığı dönüşüm rutin değişimdir. Bu durumun en temel sebebi ise istihbarat örgütlerinin hâlihazırda geleneksel tehditleri bertaraf etmek için kurulan yapılar olmasıdır. Başka bir deyişle, rejim türünden bağımsız olarak, ülkeler geleneksel majör bir tehdit ile karşılaştığında istihbarat topluluklarında yapısal değişime gitmemekte ve sadece istihbarat örgütlerinin faaliyetlerini yeni tehdide göre uyarlamaktadır.

3.2. Ulus-Dışı Aktör Kaynaklı Dış Tehditler

Geleneksel dış tehditler rejim türünden bağımsız olarak istihbarat örgütlerinde rutin değişime yol açmıştır. ATEŞ Teorisi ise ulus-dışı aktörlerin istihbarat örgütlerinin dönüşümüne etkilerinin değişiklik gösterdiğini savunmaktadır. Daha net ifade etmek gerekirse ulus-dışı aktör kaynaklı dış tehditlerin demokrasilerde yavaş ve dönüştürücü bir değişime yol açtığı savunulmaktadır. Bu durumun en temel sebebi ise ilgili tehditlerin bertaraf edilmesi konusunda daha çok kamuoyu baskısı oluşacağı ve sürecin

87 Doç. Dr. Ali Burak Darıcılı ile 19 Şubat 2020 tarihli kişisel mülakat.

88 Dr. Aaron Bateman ile 29 Nisan 2020 tarihli kişisel mülakat. Eski bir Amerikan Hava Kuvvetleri İstihbarat Subayı olan Dr. Bateman, George Washington Üniversitesi Tarih ve Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesidir.

politika yapım kısmının birden fazla aktör içereceği düşüncesidir. Tam tersi olarak, daha az kamuoyu baskısı, siyasal karar alıcıların göreceli yasama bağımsızlığı ve ulus-dışı aktör kaynaklı sebeplerin genellikle rejim güvenliğini tehlikeye atacak bir unsur olmamaları sebebiyle otoriter rejimlerde ise hızlı ve rutin bir değişim olacağı savunulmaktadır. Son olarak, hibrit rejimlerde ise hem demokrasilerin hem de otoriter rejimlerin özelliklerini barındıran hibrit bir değişim olacağı savunulmaktadır.

3.2.1. IŞİD ve Amerikan İstihbarat Topluluğu

2013 yılında Irak'ta faaliyet gösteren cihatçı teröristler ilk olarak Irak İslam Devleti'ni kurmuş ve El Kaide'ye bağlılığını açıklamış ancak Felluce başta olmak üzere etkinlik alanlarını genişlettikten sonra IŞİD ismini aldıklarını açıklamışlardır.[89] Irak ve Suriye'de yaşanan siyasi istikrarsızlık ve çatışma ortamının da etkisi ile 2014 yılında IŞİD, Musul ve Rakka da dâhil olmak üzere on bir milyon insanın yaşadığı toplamda yüz bin kilometre karelik bir alanı ele geçirmiş ve burada İslâm Devleti'ni kurduğunu deklare etmiştir.[90] IŞİD ile mücadele için gerçekleştirilen yerel ve uluslararası koalisyonun faaliyetleri sonucunda 2015 yılının ilk aylarından itibaren IŞİD hâkimiyet kurduğu alanların büyük bir kısmını kaybetmiştir. Her ne kadar hâkimiyet alanı daralsa da IŞİD ülkeler ve istihbarat örgütleri için önemli bir tehdit olmaya devam etmiştir. Bu durumun temel sebeplerini ise IŞİD'in küresel ölçekte teröre destek vermesinin yanı sıra siber alanı ve sosyal medya platformlarına saldırı düzenleme, propaganda ve militan devşirme konusunda aktif ve başarılı bir şekilde kullanımı oluşturmaktadır.

89 Willem Theo Oosterveld ve Willem Bloem. *The Rise and Fall of ISIS: From Evitability to Inevitability*. The Hague Center for Strategic Studies. (2007), s.7-8.

90 Seth G. Jones, James Dobbins, Daniel Byman, Christopher S. Chivvis, Ben Connable, Jeffrey Martini, Eric Robinson ve Nathan Chandler. *Rolling Back the Islamic State*. RAND Corporation. (2017), s.xi.

3.2.1.1. Tehdit Algısında Değişim

Amerikan istihbarat örgütlerinin tehdit algılamalarındaki en temel değişim IŞİD'in Amerikan ulusal güvenliğine yönelik önemli bir tehdit oluşturduğunun farkına varılmasıdır. Bu değişim ile ilgili olarak Amerikan topraklarının ve kritik tesislerinin IŞİD'e karşı korunması ile IŞİD'e siber alan ve sosyal medyada mukavemet etme ihtiyacı da önem arz etmiştir. Tehdit algısında yaşanan bu değişim Ulusal İstihbarat Direktörlüğü Ofisi (ODNI) tarafından yayınlanan yıllık istihbarat ve tehdit analizi raporlarında ve üst düzey istihbarat yetkililerinin açıklamalarında gözlemlenebilmektedir.

El Kaide başta olmak üzere radikal İslami terörizm Amerikan ulusal güvenlik dokümanlarında önemli bir yer kaplamasına rağmen IŞİD kurulduğu esnada Amerikan ulusal güvenliğine yönelik majör bir tehdit olarak kabul edilmemiştir. 2013 tarihli Amerikan İstihbarat Topluluğu Küresel Tehdit Değerlendirmesi Raporu'nda IŞİD'in öncülü olan Irak El Kaidesi orta derecede bir tehdit olarak betimlenmiştir.[91] Benzer şekilde aynı raporun 2014 versiyonunda Irak El Kaidesi'nin faaliyetlerinden kısaca bahsedilmiştir.[92] Ancak 2015 yılındaki raporda önemli bir değişim yaşanmış ve IŞİD ilk kez Amerikan ulusal güvenliğine yönelik majör bir tehdit olarak sınıflandırılmış ve raporun bir bölümü tamamen IŞİD ile mücadeleye ayrılmıştır.[93] Benzer şekilde, 2016

91 Office of Director of National Intelligence. *Worldwide Threat Assessment of the US Intelligence Community for the Senate Committee on Armed Services*. 18 Nisan 2013. s.4. https://www.dni.gov/files/NCTC/documents/news_documents/2013_03_12_SSCI_Worldwide_Threat_Assessment.pdf Erişim Tarihi: 04/02/2023.

92 Office of Director of National Intelligence. *Worldwide Threat Assessment of the US Intelligence Community for the Senate Committee on Armed Services*. 11 Şubat 2014. s.15. https://www.dni.gov/files/documents/Intelligence%20Reports/2014%20WWTA%20%20SFR_SSCI_29_Jan.pdf Erişim Tarihi: 14/03/2023.

93 Office of Director of National Intelligence. *Worldwide Threat Assessment of the US Intelligence Community for the Senate Committee on Armed Services*. 26 Şubat 2015. https://www.dni.gov/files/documents/Unclassified_2015_ATA_SFR_-_SASC_FINAL.pdf Erişim Tarihi: 14/03/2023.

yılındaki raporda ise IŞİD; Rusya, İran ve Çin ile birlikte Amerikan ulusal güvenliğini tehdit eden en önemli aktörler arasında sınıflandırılmıştır.[94]

Üst düzey Amerikan siyasal karar alıcılarının ve ulusal güvenlik yetkililerinin açıklamaları da IŞİD konusunda yaşanan tehdit algısındaki değişimi göstermektedir. Örneğin, 2014 yılında Obama Hükûmeti yaptığı yazılı bir açıklamada Amerikan ulusal güvenliği konusundaki "en önemli önceliğin Amerikan topraklarını IŞİD saldırılarından korumak" olduğunu belirtmiştir.[95] Benzer şekilde 2015 yılında yapılan açıklamada ise IŞİD'in Amerikan çıkarlarına yönelik en önemli ve güncel tehdit olduğu belirtilmiştir.[96] İlave olarak dönemin Amerikan Senatosu Silahlı Kuvvetler Komitesi Üyesi Senatör Jim Inhofe 2014 yılında yaptığı bir açıklamada "El Kaide'nin bile IŞİD'ten korktuğunu ve ülke olarak tarihsel süreçteki en tehlikeli pozisyonda olduklarını" belirtmiştir.[97]

IŞİD'in kontrol ettiği topraklarının büyük bir kısmını kaybettiği 2016 yılında dahi dönemin CIA Direktörü John Brennan, IŞİD'in Amerikan ulusal güvenliğine yönelik majör bir tehdit olma durumunun devam ettiğini belirtmiştir.[98] 2016 yılında gerçekleşen seçimleri kazanan Trump yönetimi ise yaptığı ilk açıklamalarda yeni yönetimin en önemli önceliklerinden birisinin

94 Office Director of National Intelligence. *Worldwide Threat Assessment of the US Intelligence Community for the Senate Committee on Armed Services*. 9 Şubat 2016. s.15. https://www.dni.gov/files/documents/SASC_Unclassified_2016_ATA_SFR_FINAL.pdf Erişim Tarihi: 14/04/2023

95 Dina Esfandiary ve Ariane M. Tabatabai. "A comparative study of US and Iranian counter-ISIS strategies." *Studies in Conflict & Terrorism* 40/6 (2017): s.457.

96 Colin Campbell. "White House: We're Not At 'War' With ISIS." *Business Insider*. 29 Ağustos 2014. https://www.businessinsider.com/white-house-not-at-war-with-isis-2014-8 Erişim Tarihi: 18/05/2023.; Kathleen Bouzis, "Countering the Islamic State: US counterterrorism measures." *Studies in Conflict & Terrorism* 38/10 (2015): s.890.

97 Phil Cross. "Senator Inhofe warns of potential terrorist attacks on U.S. soil." *Fox 25 Oklahoma City*. 20 Ağustos 2014. https://okcfox.com/archive/senator-inhofe-warns-of-potential-terrorist-attacks-on-us-soil Erişim Tarihi: 18/05/2023.; Bouzis, *a.g.m.*, s.890.

98 Esfandiary ve Tabatabai, *a.g.m.*, s.455.

IŞİD'i bertaraf etmek olduğunu belirtmiştir.[99] Benzer şekilde, Trump Hükûmeti'nin Dışişleri Bakanı Mike Pompeo 2019 yılında Dünya Ekonomik Forumu'nda gerçekleştirdiği konuşmasında IŞİD'in ürettiği tehditlere dikkat çekmiştir.[100] Dönemin Ulusal İstihbarat Direktörü Dan Coats ise 2019 yılı itibarıyla IŞİD tehdidinin hâlâ sürdüğünü ve önemli olduğunu belirtmiştir.[101]

3.2.1.2. Metot ve Yaklaşımda Değişim

IŞİD'in ortaya çıkması Amerikan istihbarat örgütlerinin istihbarat odağı ve kaynak yönetimi konusunda değişikliğe yol açmıştır. Ancak asıl majör değişim istihbarat yaklaşımında ve iş birliği davranışlarında değişime yol açmıştır.

IŞİD'in ortaya çıkması ve bölgedeki faaliyetlerini artırmasını müteakiben Amerikan istihbarat örgütleri 2014 yılından itibaren bölge devletleri ile istihbarat iş birliğini artırmıştır. Türk, Ürdünlü ve Iraklı istihbarat örgütleri ile IŞİD'in o dönem içerisinde hâkim olduğu bölgeye dair istihbarat paylaşımı artırılmış ve ortak istihbarat operasyonları gerçekleştirilmiştir.[102] Ayrıca IŞİD'e karşı kurulan uluslararası koalisyon çatısı altında, Amerikan askerî istihbarat örgütleri diğer NATO üyesi ülkelerin istihbarat örgütleri

99 Milan Subotic ve Ivan Dimitrijevic. "The US Intelligence Community and the Fight Against ISIS: Donald Trump Administration's National Security Policy." *Thematic conference proceedings of international significance. Vol. 2/International Scientific Conference" Archibald Reiss Days", Belgrade, 2-3 October 2018* Belgrade: Academy of Criminalistic and Police Studies. (2018): s.287.

100 Zachary Cohen ve Kevin Liptak. US intelligence chiefs reveal gulf with Trump on North Korea, Iran and ISIS. *CNN*. 30 Ocak 2019. https://www.cnn.com/2019/01/29/politics/us-intelligence-chiefs-contradict-trump/index.html Erişim Tarihi: 18/05/2023.

101 Rebecca Morin ve Nahal Toosi. "U.S. intelligence chief breaks with Trump on North Korea, Iran, ISIS." *Politico*. 29 Ocak 2019. https://www.politico.com/story/2019/01/29/dan-coats-north-korea-nuclear-weapons-1133969 Erişim Tarihi: 18/05/2023.

102 Philip Giraldi, How ISIS Evades the CIA. *The American Conservative*. 23 Temmuz 2014. https://www.theamericanconservative.com/articles/how-isis-evades-the-cia/ Erişim Tarihi: 18/05/2023.

ile istihbarat paylaşımı ve yerel unsurların eğitim ve silahlandırılması hususunda iş birliği gerçekleştirmiştir.[103]

Bölge ülkeleri ile artan iş birliğinin yanı sıra Amerikan istihbarat örgütleri yerel ve devlet-dışı aktörler ile istihbarat iş birliğine başlamıştır. Bu kapsamda, 2014 yılı içerisinde taktik personel ve istihbarat analistleri başta olmak üzere toplamda bin altı yüz Amerikan istihbarat personeli yerel ve devlet-dışı aktörler ile iş birliğini artırmak ve istihbarat ve lojistik desteği sağlamak amacıyla bölgede görev almaya başlamıştır.[104] Benzer şekilde, Amerikan istihbarat örgütleri IŞİD hakkında istihbarat elde edebilmek amacıyla bölgede faaliyet gösteren diğer İslami gruplar ile temasa geçmiştir.[105] Bu bağlamda, Amerikan istihbarat örgütlerinin istihbarat iş birliği yaklaşımında temelde iki değişimden söz etmek mümkündür. Bunlar ise önceki Amerikan operasyonlarının aksine yerel devlet-dışı aktörler ile daha sıkı iş birliğinin kurulması ve bölge ülkeleri ile gerçekleştirilen istihbarat faaliyetlerinde büyük oranda geride kalarak koordinatör olarak görev yapılmasıdır.

Amerikan istihbarat örgütlerinin istihbarat yaklaşımında ise temelde dört değişiklik gerçekleşmiştir. Bunlar, yerel unsurların görevlendirilmesinde yaşanan artış, sivil ve askerî istihbarat örgütlerinin iş birliğinin artışı, IŞİD'e siber alan ve sosyal medyada mukavemet edilmesi ve Amerikan vatandaşlarının IŞİD'e katılmasının engellenmesidir.

İlk olarak, Amerikan istihbarat örgütleri El Kaide ile gerçekleştirilen mücadeledekinin aksine IŞİD ile mücadelede yerel unsurlardan çok daha fazla yararlanma yolunu seçmiştir. IŞİD'in ortaya çıkışının hemen ardından yerel unsurları örgütlemiş ve Sahwa isimli yerel bir milis gücü oluşturmuştur.[106] İlerleyen

103 Bouzis, *a.g.m.*, s.886.

104 Andrew W. Terrill "Understanding the Strengths and Vulnerabilities of ISIS." *The US Army War College Quarterly: Parameters* 44/3 (2014): s.13.

105 Giraldi, *a.g.m.*

106 Terril, *a.g.m.*, s.15.

yıllarda ise bölgedeki PKK unsurlarını silahlandırmış ve eğitmiştir. İkinci olarak IŞİD belirli bir zaman zarfında hâkimiyet kurduğu coğrafyada devletimsi bir yapı (pseudo-state) kurduğu için daha önceki terörle mücadele pratiklerinden farklı olarak IŞİD'in bertaraf edilmesinde hem sivil hem de askerî bir yaklaşım gerektirmiştir. Bu durumun bir sonucu olarak, sivil ve askerî Amerikan istihbarat örgütlerinin kurumsal iş birliği yaptığı karma bir istihbarat yaklaşımı benimsenmiştir.[107] Özellikle CIA ve DIA arasında artan yoğun iş birliği ve yeni istihbarat yaklaşımı dönemin Dışişleri Bakanı Mike Pompeo tarafından da kamuoyuna açıklanmıştır.[108]

Üçüncü olarak, IŞİD'in yarattığı tehdidi siber alan ve sosyal medyada bertaraf etmek için Amerikan istihbarat örgütleri operasyonel faaliyetlerinin bir kısmını bu alanlara taşımıştır. Dijital platformlardaki IŞİD propagandasını azaltmak ve üye örgüt temininin önüne geçmek amacıyla Amerikan istihbarat örgütleri açık ve örtülü olmak üzere Arapça ve Urduca yayın yapan sosyal medya hesapları oluşturmuştur.[109] Sosyal medya platformlarındaki operasyonlara ilaveten Amerikan Silahlı Kuvvetleri Siber Komutanlığı vasıtasıyla IŞİD unsurlarına siber saldırılar düzenlemiştir.[110] Dönemin Amerikan Savunma Bakan Yardımcısı Robert O. Work'ün de açıkladığı üzere Amerika, tarihinde ilk defa bir devlet-dışı aktöre Siber Komutanlığı vasıtasıyla saldırı gerçekleştirmiştir.[111] 2016 yılında dönemin Amerikan Başkanı Barack Obama'nın ve dönemin NSA Direktörü Michael Rogers'ın da belirttiği üzere ilgili operasyon kapsamında Amerikan teknik

107 Terril, *a.g.m.*, s.22.

108 Wilson Center. *CIA's Mike Pompeo on ISIS and al Qaeda*. 31 Temmuz 2017. https://www.wilsoncenter.org/article/cias-mike-pompeo-isis-and-al-qaeda Erişim Tarihi: 18/05/2023.

109 Paul S. Lieber ve Peter J. Reiley. "Countering ISIS's social media influence." *Special Operations Journal* 2/1 (2016): s.48.

110 Sanger, *a.g.m.*

111 Sanger, *a.g.m.*

istihbarat personeli IŞİD militanlarının çevrim içi hareket kalıplarını öğrenmiş ve IŞİD'in üst düzey yetkililerinin çevrim içi mesajlarını taklit ederek örgütün emir komuta zincirini ve iletişim ağını sekteye uğratmıştır.[112]

Son olarak ise Amerikan vatandaşlarının IŞİD'e katılımının engellenmesi konusunda istihbarat yaklaşımında bir değişim gerçekleşmiştir. Bu bağlamda, sadece iç istihbarat ile sorumlu olanlar değil tüm Amerikan istihbarat örgütleri kaynaklarının büyük bir kısmını Amerikan vatandaşlarının takibi konusunda kullanmaya başlamıştır. Bu kapsamda kurumsal iş birliği de artmış ve CIA, NSA ve DIA yurt dışında, DHS ile FBI ise yurt içinde Amerikan vatandaşlarına yönelik faaliyetlerini artırmıştır. Örneğin, NSA'in internet hareketlerini takip etmesi ve FBI'a bilgi vermesi sonucu 2015 yılında Brooklyn'de üç kişi IŞİD'e yardım ve yataklıktan tutuklanmıştır.[113] Benzer şekilde, IŞİD'e katılmak için yola çıkan iki kişi Tucson Havalimanı, Arizona'da FBI tarafından yakalanmıştır.[114] Tutuklanan iki kişi FBI'ın oluşturduğu çevrim içi ortamda IŞİD'e eleman sağlayan bir persona ile iletişime geçtikten sonra takibe alınmış ve yakalanmışlardır. Başka bir ifadeyle, göreceli olarak yeni bir yaklaşım olarak NSA tarafından çok sıkı bir şekilde siber alanın takip edilmesi ve FBI'ın çevrim içi ortamda gerçekleştirdiği operasyon IŞİD'e katılımın engellenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bu süreçte Amerikan istihbarat örgütleri arasında artan kurumsal iş birliği ile birlikte çevrim içi

112 NPR. *NSA Director Rogers on DNC Hacking, Cyberwarfare And ISIS*. 2 Ağustos 2016. https://www.npr.org/2016/08/02/488336952/nsa-director-rogers-on-dnc-hacking-cyberwarfare-and-isis Erişim Tarihi: 18/05/2023.; Sanger, *a.g.m.*

113 The Daily Beast. *FBI: Men Planned U.S. Attack for ISIS*. 25 Şubat 2015. https://www.thedailybeast.com/cheats/2015/02/25/3-arrested-in-us-for-trying-to-join-isis Erişim Tarihi: 18/05/2023.

114 Matthew Walker, FBI arrests two at Tucson airport for trying to join ISIS. *ABC News Arizona*. 29 Temmuz 2019. https://www.abc15.com/news/region-central-southern-az/tucson/fbi-arrests-two-at-tucson-airport-for-trying-to-join-isis Erişim Tarihi: 18/05/2023.

ortamlarda IŞİD'e katılmak potansiyeli olan kişiler belirlenmekte saldırı düzenlenmesi için cesaretlendirilmekte ve ardından tutuklanmaktadır.[115] Benzer bir başka örnek olarak Mustafa Mousab Aloewer'in tutuklanması gösterilebilir. Amerikan istihbarat örgütleri tarafından iletişime geçilen Aloewer benzer şekilde IŞİD'e yardım ve yataklıktan dolayı 2019 yılında tutuklanmış ve on yedi yıl hapse mahkûm olmuştur.[116]

3.2.1.3. Kurumsal ve Yapısal Değişim

IŞİD ile ilgili Amerikan istihbarat topluluğunda iki önemli kurumsal ve yapısal değişim gerçekleşmiştir. Bunlar, istihbarat füzyon merkezlerinin ve ulusal görev güçlerinin kurulmasıdır.

IŞİD ile hem yurt içinde hem de yurt dışında daha etkin mücadeleyi sağlayabilmek ve kurumlararası istihbarat iş birliğinin artırılması amacıyla istihbarat füzyon merkezleri kurulmuştur.[117] Yeni kurulan bu yapılarda Amerikan istihbarat örgütlerinin büyük bir kısmı irtibat personeli bulundurmakla yükümlü kılınmış ve IŞİD ile mücadelede bu merkezler kanalıyla eş güdüm sağlanmıştır. IŞİD'in devletimsi yapısı ve siber platformları etkin kullanması sebebiyle kompleks bir tehdit oluşturması füzyon merkezlerinin kurulmasını mecbur kılmıştır. Bu kapsamda, sivil ve askerî istihbarat örgütleri IŞİD'in yarattığı tehdidi bertaraf etmek için ortak bir yaklaşım geliştirmiştir. CIA, DIA ve NRO Irak ve Suriye'de gerçekleşen IŞİD faaliyetleri ile ilgili istihbarat sağlarken FBI ve DHS yurt içindeki IŞİD faaliyetlerini, Hazine

115 Bu tarz faaliyetlere literatürde "sting operasyonu" denilmektedir. Detaylı bilgi için bkz. Graeme R. Newman ve Kelly Socia. *Sting operations*. US Department of Justice, Office of Community Oriented Policing Services, 2007.; Bruce Hay, "Sting operations, undercover agents, and entrapment." *Mo. L. Rev.* 70 (2005): 1-46.

116 US Department of Justice. Man Sentenced to More than 17 Years in Prison for Attempting to Provide Material Support to ISIS. 9 Kasım 2022. https://www.justice.gov/opa/pr/man-sentenced-more-17-years-prison-attempting-provide-material-support-isis Erişim Tarihi: 18/05/2023.

117 Sanger, *a.g.m.*

Bakanlığı Terörizm ve Finansal İstihbarat Ofisi ise IŞİD'in mali kaynakları konusunda istihbarat sağlamıştır.[118]

IŞİD ile daha etkin mücadele için Amerikan istihbarat topluluğu içerisinde ulusal görev güçleri kurulmuştur. Ulusal görev güçleri daha çok IŞİD'in siber alanda oluşturduğu tehdidin bertaraf edilmesi kapsamında görev almıştır. Dönemin Amerikan savunma Bakanı Ashton Carter tarafından kurumsal biçim olarak Amerikan Özel Kuvvetleri bünyesindeki siber birimlerin model alındığı yapılar olarak ifade edilen ulusal görev güçleri, Amerikan istihbaratının ilk defa ulus-dışı bir aktöre yönelik siber faaliyetler gerçekleştirmesinde önemli bir rol oynamıştır.[119]

3.2.2. IŞİD ve Türk İstihbarat Topluluğu

3.2.2.1. Tehdit Algısında Değişim

Türk siyasal karar alıcıları ve istihbarat örgütlerinin tehdit algısında birbiri ile ilintili iki önemli değişim gerçekleşmiştir. Bunlar, IŞİD'in Türk ulusal güvenliğine ve Türk topraklarına yönelik önemli bir tehdit oluşturmasının farkına varılmasıdır. Başka bir ifadeyle, IŞİD'in ortaya çıkması Türk istihbarat örgütlerine yeni zorluklar çıkartmıştır. Tehdit algısında yaşanan bu değişim ulusal güvenlik dokümanlarında ve üst düzey güvenlik yetkililerin açıklamalarında gözlenmektedir.

Irak ve Suriye'de yaşanan istikrarsızlıkların MGK açıklamalarında önemli tehdit unsurları olarak belirtilmesine rağmen IŞİD'in Türk ulusal güvenliğine yönelik önemli bir tehdit şeklinde spesifik olarak belirtilmesi 2014 yılında Türkiye Cumhuriyeti Musul Başkonsolosluğu'nun IŞİD tarafından ele geçirilmesi sonrasında gerçeklemiştir. İlk olarak 13 Ağustos 2014 tarihli

118 Sanger, *a.g.m.*
119 Sanger, *a.g.m.*

açıklamada IŞİD ile ilgili konulara yer verilmiş[120] ancak direkt olarak IŞİD bir tehdit unsuru olarak belirtilmemiştir. 30 Ekim 2014 tarihli MGK açıklamasında ise ilk defa IŞİD Türk ulusal güvenliğine yönelik önemli bir tehdit olarak sunulmuştur.[121] Bu durum Türk siyasal karar alıcıları ve istihbarat yetkililerinin tehdit algısında yaşanan değişimi göstermektedir. 2014 ile 2018 yılları arasındaki açıklamalar da benzer şekildedir.[122] MGK açıklamalarına ilave olarak Genelkurmay Başkanlığı 2014 yılında IŞİD'in oluşturduğu tehdide yönelik çeşitli açıklamalarda bulunmuş ve 2016 yılında ise bu durum ile ilgili bir rapor yayınlamıştır.[123]

Yaşanan tehdit değişiminde iki olay önemli bir rol oynamıştır. Bunlar, Türkiye Cumhuriyeti Musul Başkonsolosluğu'nun IŞİD tarafından ele geçirilmesi ve IŞİD'in Türkiye'de gerçekleştirdiği terör saldırılarıdır. Musul Başkonsolosluğu 11 Haziran 2014 tarihinde IŞİD tarafından baskına uğramış ve görevli diplomatik personel ile ailesi rehin alınmıştır. MİT tarafından yürütülen yaklaşık üç aylık bir pazarlık sürecinin ardından rehineler serbest bırakılmıştır.[124] Yaşanan kriz sürecinde Türkiye, IŞİD'e yönelik hiçbir askerî operasyona katılmamış ancak krizin çözülmesinin ardından ilk defa IŞİD'i kanlı bir terör örgütü olarak nitelendirmiştir.[125]

120 Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği. *13 Ağustos 2014 Tarihli Toplantı*. 13 Ağustos 2014. https://www.mgk.gov.tr/index.php/13-agustos-2014-tarihli-toplanti Erişim Tarihi: 23/05/2023.

121 Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği. *30 Ekim 2014 Tarihli Toplantı*. 30 Ekim 2014. https://www.mgk.gov.tr/index.php/30-ekim-2014-tarihli-toplanti Erişim Tarihi: 23/05/2023.

122 İlgili açıklamalara ulaşmak için bkz. Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği. 2011 – 2020 Arası Basın Açıklamaları. https://www.mgk.gov.tr/index.php/2011-2018-yillari-arasi-basin-aciklamalari Erişim Tarihi: 23/05/2023.

123 Takvim. *Genelkurmay'dan sert IŞİD açıklaması*. 14 Haziran 2014. https://www.takvim.com.tr/guncel/2014/06/14/genelkurmaydan-sert-isid-aciklamasi Erişim Tarihi: 23/05/2023.; CNN Türk. *Genelkurmay Başkanlığı IŞİD'le mücadele raporu hazırladı*. 5 Mayıs 2016. https://www.cnnturk.com/turkiye/genelkurmay-baskanligi-isidle-mucadele-raporu-hazirladi Erişim Tarihi: 23/05/2023.

124 Mekki Uludağ, "Turkish Hostages Freed by ISIS after 102 Days–Why and How?." *Counter Terrorist Trends and Analyses* 6/9 (2014): s.14-15.

125 Uludağ, *a.g.m.*, s.16.

Benzer şekilde, krizin ardından IŞİD militanları Emniyet Genel Müdürlüğü'nün "Terör Arananlar" listesinde kırmızı, mavi, yeşil, turuncu ve gri kategorilerde yer almaya başlamıştır.[126]

IŞİD'in Türkiye'de gerçekleştirdiği saldırılar da tehdit algısında yaşanan değişimde rol oynamıştır. Haziran 2015 tarihinde IŞİD'in Türkçe olarak yayınladığı dokümanlarda İstanbul başta olmak üzere Türkiye'yi fethetme amaçları olduğu açıkça belirtilmiştir.[127] Bu açıklama Türk toprağının ve Türk vatandaşlarının IŞİD tehdidi altında olduğu inancını pekiştirmiştir. Ayrıca 1 Ocak 2017 tarihinde İstanbul'da gerçekleşen Reina Saldırısı ise IŞİD'e yönelik tehdit algısının daha da sertleşmesine yol açmıştır.[128]

3.2.2.2. Metot ve Yaklaşımda Değişim

IŞİD'in ortaya çıkması, Türk istihbarat örgütlerinin istihbarat odağı ve kaynak yönetimi konusunda değişikliğe yol açmıştır. Ancak asıl majör değişim istihbarat yaklaşımında ve iş birliği davranışlarında değişime yol açmıştır.

IŞİD'in ortaya çıkması ve Türkiye'ye yönelik faaliyetlerini artırmasının ardından Türk istihbarat örgütleri diğer istihbarat örgütleri ve yerel devlet dışı aktörler ile olan iş birliğini artırmıştır. 2014 yılı itibarıyla başta Irak, Amerikan ve Alman istihbarat örgütleri ile olmak üzere Türk istihbarat örgütleri IŞİD'in hâkimiyet kurduğu bölgede istihbarat paylaşımını artırmış ve ortak operasyonlar düzenlemişlerdir. 2015 yılında Türk ve Alman istihbarat örgütleri arasında IŞİD'in bertaraf edilmesi hususunda istihbarat iş birliği anlaşması imzalanmıştır.[129] İlerleyen yıllarda

126 Uzay Bulut, *Should Turkey Officially Designate ISIS a Terrorist Organization?*. Begin-Sadat Center for Strategic Studies., (2017): s.3.

127 Aida Arosoaie, "Turkey." *Counter Terrorist Trends and Analyses*, 8/1 (2016): s.103.

128 Nodirbek Soliev, "The Terrorist Threat in Turkey: A Dangerous New Phase." *Counter Terrorist Trends and Analyses* 9/4 (2017): s.24.

129 İnternet Haber. *MİT ve Alman İstihbaratı arasında IŞİD mutabakatı!* 1 Şubat 2015. https://www.internethaber.com/mit-ve-alman-istihbarati-arasinda-isid-mutabakati-761371h.htm Erişim Tarihi: 23/05/2023.

ise Türk, Amerikan ve Irak istihbaratı hem IŞİD'in hâkim olduğu bölgelerde hem de daha geniş bir coğrafyada IŞİD'in yönetici kadrosuna yönelik ortak operasyonlar düzenlemişlerdir. Örneğin, bu iş birliğinin bir sonucu olarak IŞİD yöneticisi İsmail el-Ithawi 2018 yılında Sakarya'da yakalanmıştır.[130] Ancak iş birliği yapılan partner örgütler konusunda yıllar içerisinde bir değişim yaşanmıştır. 2016 yılına kadar MİT'in en kapsamlı iş birliği CIA ile gerçekleşmişken 2016 yılında iki ülke arasında yaşanan siyasal kriz ve 2017 yılında gerçekleşen saldırılar sebebiyle Türk istihbarat örgütleri IŞİD'e yönelik kendi kapasitesini daha da genişletme yoluna gitmiştir.[131]

İstihbarat iş birliği davranışlarında yaşanan bir diğer değişiklik, Türk istihbarat örgütlerinin yerel devlet dışı aktörler ile iş birliğini genişletmesi olmuştur. IŞİD'in artan tehdidini bertaraf etmek için Türk istihbarat örgütleri bölgedeki Sünni aşiretler ve Irak ve Suriye'de faaliyet gösteren yerel milis güçleri ile ilişkilerini geliştirmiştir.[132]

IŞİD'in yarattığı tehdit Türk istihbarat örgütlerinin istihbarat yaklaşımında da üç temel değişime yol açmıştır. Bunlar, sivil ve askerî istihbarat örgütlerinde iş birliğinin artışı, IŞİD'in ülke sınırları içerisindeki unsurlarına yönelik faaliyetlerin arıtılması ve işe alım süreçlerinde yaşanan değişimdir.

IŞİD belirli bir zaman zarfında hâkimiyet kurduğu coğrafyada devletimsi bir yapı (pseudo-state) kurduğu için daha önceki terörle mücadele pratiklerinden farklı olarak IŞİD'in bertaraf edilmesi de hem sivil hem de askerî bir yaklaşım gerektirmiştir.

130 Melisa Çebi, IŞİD Kadrosunun Çöküşü ve Türk İstihbaratının Rolü. *Stratejik Ortak*. 22 Mayıs 2018. https://www.stratejikortak.com/2018/05/isid-kadrosunun-cokusu-ve-turk-istihbaratinin-rolu.html Erişim Tarihi: 23/05/2023.

131 Doç. Dr. Ali Burak Darıcılı ile 19 Şubat 2020 tarihli kişisel mülakat.

132 Burak Bekdil, "Turkey's Double Game with ISIS." *Middle East Quarterly* (2015).; Aaron Stein, *reconciling US-turkish Interests in Northern Syria*. Council on Foreign Relations, 2017, s.3-4.

Bu durumun bir sonucu olarak Türk sivil ve askerî istihbarat örgütlerinin ortak operasyonlar gerçekleştirdiği karma bir konsept benimsenmiştir. Örneğin, 2014 yılı itibarıyla insan istihbaratı ihtiyacını sahadaki MİT personeli sağlarken Hava Kuvvetleri'ne bağlı teknik istihbarat birimleri Diyarbakır ve Batman şehirlerindeki üslerde konuşlanmış, dron ve keşif uçakları ile sinyal istihbarat ihtiyacının giderilmesinde görev almıştır.[133] Bahsedilen karma konsept ilerleyen yıllarda IŞİD'in hâkimiyet kurduğu coğrafyada da uygulanmıştır. IŞİD'in eski yöneticilerinden olan Ebu Mansur gerçekleştirdiği bir röportajda IŞİD coğrafyasında görev yapan ve MİT personeli ile askerî istihbarat personellerinden müteşekkil istihbarat takımlarının bulunduğundan bahsetmiştir.[134] Benimsenen yeni karma konsept kapsamında "MİT personeli Özgür Suriye Ordusu'nun sevk ve idaresine katılmak için sahadaki TSK operasyonlarına aktif olarak katılmıştır ve bu tamamıyla yeni bir yaklaşım oluşturmaktadır."[135]

IŞİD'in Türkiye sınırları içerisinde gerçekleştirdiği terör saldırılarının öncesinde Türk istihbarat örgütlerinin odağı büyük oranda IŞİD'in hâkimiyet sağladığı coğrafya olmuştur. Saldırıların ardından ise başta Emniyet İstihbarat olmak üzere yurt içindeki IŞİD unsurlarına yönelik operasyonlar artmıştır. Örneğin, 2015 yılında Suruç'ta gerçekleşen ve otuz dört Türk vatandaşının ölümüne yol açan saldırının ardından Türk istihbarat örgütleri yurt içindeki IŞİD hücrelerine yönelik geniş bir operasyon

133 İhlas Haber Ajansı. *Türkiye istihbarat veriyor, IŞİD vuruluyor*. 7 Ekim 2014. https://www.iha.com.tr/haber-turkiye-istihbarat-veriyor-isid-vuruluyor-397991/ Erişim Tarihi: 23/05/2023.

134 Nafeez Ahmed, "Erdogan worked "hand in glove" with ISIS in Syria, claims former emir." *Insurge Intelligence*. 30 Temmuz 2019. https://medium.com/insurge-intelligence/erdogan-worked-hand-in-glove-with-isis-in-syria-claims-former-emir-e83c0e6b9c3d Erişim Tarihi: 23/05/2023.

135 Doç. Dr. Rüştü Salim Savaş Biçer ile 3 Mayıs 2020 tarihli kişisel mülakat. Türk Silahlı Kuvvetleri'nden Albay rütbesi ile emekli olan Doç. Dr. Biçer, Nişantaşı Üniversitesi öğretim üyesidir.

başlatmıştır.[136] Benzer şekilde, Emniyet İstihbarat ve MİT'in 2015 yılında düzenlediği ortak bir operasyon ile IŞİD'in çeşitli ülkelerin İstanbul'daki konsolosluklarına yönelik saldırı planının hayata geçirilmesi önlenmiştir.[137] İlerleyen yıllarda da ilgili operasyonlar devam etmiş ve 2019 yılında Emniyet İstihbarat birimlerinin çalışmaları sonucunda düzenlenen bir operasyon ile üst düzey IŞİD yetkilileri Adana'da yakalanmıştır.[138] Artan operasyonlara ek olarak IŞİD'e katılımın engellenmesi için havalimanlarında denetim artırılmış ve istihbarat personelinin de görev aldığı Risk Değerlendirme Takımları görev almaya başlamıştır.[139]

Son olarak, IŞİD'in Türk ulusal güvenliğine yönelik oluşturduğu tehlike istihbarat örgütlerinin işe alım politikalarını da etkilemiştir. Tehdidin büyümesi ile birlikte Arapça bilen istihbarat personeli ihtiyacı da artmıştır. Bu durumun bir sonucu olarak MİT kamuya açık olarak Arapça bilen personel istihdam edeceğini belirtmiştir.[140]

3.2.2.3. Kurumsal ve Yapısal Değişim

IŞİD tehdidinin bertaraf edilmesi kapsamında Türk istihbarat topluluğunda iki farklı kurumsal ve yapısal değişim gerçekleşmiştir. Bunlar, müşterek istihbarat birimlerinin kurulması ve siber görev güçlerinin kurulmasıdır.

IŞİD'in ortaya çıkması ve Türkiye'de gerçekleştirdiği saldırıların ardından Emniyet Genel Müdürlüğü bünyesinde müşterek

136 Fevzi Doruk Ergun ve Can Kasapoğlu. *Turkey Joins the Anti-ISIS Coalition: Safe-Zone Plan Revisited*. EDAM Discussion Paper Series 4 (2015): s.4.

137 Yüksel Temel, Intelligence uncovers ISIS plot to attack consulates. *Daily Sabah*. 25 Ocak 2015. https://www.dailysabah.com/turkey/2015/01/25/intelligence-uncovers-isis-plot-to-attack-consulates Erişim Tarihi: 23/05/2023.

138 BBC News. *Turkey detains top Islamic State commander in raid*. 1 Eylül 2020. https://www.bbc.com/news/world-europe-53984232 Erişim Tarihi: 23/05/2023.

139 A. Salih Bıçakçı, "Sway on a tightrope: The development of a mutualistic relationship between Turkey and DAESH." *Uluslararası İlişkiler Dergisi* 16/62 (2019): s.111.

140 Anadolu Ajansı. *MİT yabancı dil uzmanı alacak*. 29 Temmuz 2013. https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/mit-yabanci-dil-uzmani-alacak/229148 Erişim Tarihi: 23/05/2023.

istihbarat birimleri kurulmuştur. İlgili birimde çalışmak üzere başta istihbarat ve terörle mücadele birimleri olmak üzere Emniyet Genel Müdürlüğü bünyesindeki tüm birimlerden personel bir araya getirilmiştir.[141] İlaveten, Emniyet'in yabancılar ile ilgilenen birimleri operasyonel yetkilere haiz ek personel ve mevzuat değişikliği ile güçlendirilmiştir.[142] Bahsedilen değişimlerin yanı sıra IŞİD'e yabancı savaşçı katılımını engellemek ve gerekli görüldüğünde ilgili istihbari faaliyetleri gerçekleştirmek amacıyla Göç İdaresi Başkanlığı altında bir polis birimi kurulmuştur.[143]

IŞİD ile etkin mücadele etmek amacıyla Emniyet Genel Müdürlüğü bünyesinde kurulan müşterek istihbarat birimlerine ilave olarak Türk istihbarat topluluğu içerisinde de daha geniş kapsamlı müşterek platformlar kurulmuştur. Ortak İstihbarat Görev Gücü şeklinde tanımlanabilecek bu platformlarda MİT, Emniyet İstihbarat, MASAK ve askerî istihbarat örgütleri başta olmak üzere tüm ilgili istihbarat personeli görevlendirilmiştir.[144] Görev Gücü aynı zamanda teknik istihbarat personeli ile de desteklenmiştir.[145]

IŞİD'in yarattığı tehdidi bertaraf etmek maksadıyla Türk istihbarat topluluğunda gerçekleşen kurumsal ve yapısal değişimlerden bir diğeri ise siber görev güçlerinin kurulmasıdır. Türk istihbarat örgütleri siber birimlerin kurulması, revize edilmesi ve daha aktif rol alması çabalarına IŞİD'in ortaya çıkmasından

141 Emekli Emniyet Başmüfettişi ve Emniyet Müdürü Şahin Demirsoy ile 22 Temmuz 2019 tarihli kişisel mülakat.

142 Emekli Emniyet Başmüfettişi ve Emniyet Müdürü Şahin Demirsoy ile 22 Temmuz 2019 tarihli kişisel mülakat.

143 Emekli Emniyet Başmüfettişi ve Emniyet Müdürü Şahin Demirsoy ile 22 Temmuz 2019 tarihli kişisel mülakat.

144 Türk Gizli Kaynak ile 2019 yazında gerçekleştirilen kişisel mülakat. Mülakatı veren kişi Radikal İslami terörizm ile mücadele konusunda uzmandır ve Türk istihbarat örgütlerinden birisinde üst düzey yönetici olarak çalışmaktadır. Kişisel bilgilerinin güvenliği açısından ve Delaware Üniversitesi Etik Kurul Kararı kapsamında kendisi ile mülakat gerçekleştirilmiştir ancak isminin açık olarak çalışmada belirtilmesine imkan veren rıza formu imzalatılmamıştır. Bu sebeple, çalışmada Gizli Kaynak olarak belirtilmiştir.

145 Türk Gizli Kaynak ile 2019 yazında gerçekleştirilen kişisel mülakat.

hemen önce 2013 yılında başlamıştır. İlaveten, 25 Mart 2013 tarihinde 2013/4890 sayılı karar ile yürürlüğe giren Ulusal Siber Güvenlik Stratejisi ve 2013-2014 Eylem Planı çerçevesinde Siber Olaylara Müdahale Merkezi kurulmuştur.[146] Benzer şekilde, Türk Silahlı Kuvvetleri bünyesinde Siber Savunma Komutanlığı 2013 yılında kurulmuş ve 2011 yılında kurulan Emniyet Genel Müdürlüğü Bilişim Suçlarıyla Mücadele Daire Başkanlığı da 2013 yılında Siber Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı ismini almıştır.[147] Son olarak, 26 Nisan 2014 tarihli ve 6532 Sayılı Kanun ile birlikte MİT'e siber güvenlik konusunda sorumluluk verilmiştir.[148] Siber kapasitenin ve güvenliğin artırılmasına yönelik bu adımlar ile birlikte Türk güvenlik güçleri müstakil olarak kapasitelerini geliştirmiştir. Ancak IŞİD'in siber alanlar ve sosyal medya platformlarını hem terörün finansmanı hem de eleman temini konusunda aktif olarak kullanması, Türk istihbarat örgütlerini daha bütüncül bir siber mücadele yaklaşımı izlemeye yöneltmiştir. Bu durumun bir sonucu olarak, MİT Elektronik ve Teknik İstihbarat Başkanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü Siber Suçlarla Mücadele Dairesi Başkanlığı ve Türk Silahlı Kuvvetleri Siber Savunma Komutanlığı personelinin ortak görev yaptığı siber görev güçleri kurulmuştur.[149]

3.2.3. IŞİD ve Rus İstihbarat Topluluğu

IŞİD'in ortaya çıkması Amerikan ve Türk istihbarat örgütlerinin dönüşümünde önemli bir rol oynamıştır. Ancak Rus istihbarat örgütlerinde benzer bir etkiye yol açmamıştır. IŞİD, Rus istihbarat örgütlerince önemli bir tehdit olarak nitelendirilmiştir

146 A. Salih Bıçakcı, Doruk Ergun ve Mitat Çelikpala. "The Cyber security scene in Turkey." *Sinan Ülgen, Grace Kim (szerk.): A primer on cyber security in Turkey: and the case of nuclear power* (2015): s.33.

147 Bıçakçı vd., *a.g.m.*, s.34-35.

148 T.C. Resmi Gazete. *Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*. 26 Nisan 2014.

149 Türk Gizli Kaynak ile 2019 yazında gerçekleştirilen kişisel mülakat.

ancak siyasal süreçlerdeki farklılık sebebiyle kurumsal ve yapısal bir değişime yol açmamış ve yaşanan dönüşüm rutin değişim olarak gerçekleşmiştir.

3.2.3.1. Tehdit Algısında Değişim

Rus siyasal karar alıcıların ve istihbarat yetkililerinin tehdit algılamalarında birbiri ile ilintili olan iki büyük değişim gerçekleşmiştir. Bunlar, IŞİD'in Rus vatandaşlarına ve kritik altyapısı ile Rusya'nın etki alanı olan coğrafyadaki statüsüne yönelik önemli bir tehdit olduğunun farkına varılmasıdır.

IŞİD'e yönelik artan tehdit algısında yaşanan değişim 2016 yılının ilk aylarında daha da belirgin hâle gelmiştir. Rus Metrojet Hava Yolları'na ait bir yolcu uçağı Mısır üzerinde IŞİD tarafından düzenlenen bombalı bir saldırı ile düşmüştür ve çoğu Rus vatandaşı olan 224 kişi hayatını kaybetmiştir. Saldırının ardından sorumluluğu üstlenen IŞİD, Rus siyasal karar alıcıları ve istihbarat yetkilileri tarafından majör bir tehdit olarak nitelendirilmiş ve acilen bertaraf edilmesi gerektiği yönünde bir kanı oluşmuştur.[150] Benzer şekilde, ilerleyen yıllarda gerçekleşen IŞİD saldırıları bu kanıyı pekiştirmiştir. 2017 ve 2018 yıllarında Arkhangelsk ve Khabarovsk şehirlerindeki FSB ofislerine IŞİD tarafından düzenlenen saldırılar[151] ve ülke genelindeki polis karakollarına yapılan yedi farklı saldırı[152] ile birlikte IŞİD, Rus kritik altyapısı ve Rus vatandaşlarının can güvenliğine yönelik önemli bir tehdit hâlini almıştır.

150 Daniel Byman. "ISIS goes global: Fight the Islamic state by targeting its affiliates." *Foreign Affairs* 95/2 (2016): s.76.; Siddiqui, *a.g.m.*, s.20.

151 David Brennan, "FSB: 17-Year-Old Boy Blows Himself Up in Russia's Main Intelligence Agency Building." *Newsweek*. 31 Ekim 2018. https://www.newsweek.com/fsb-17-year-old-boy-blows-himself-russias-main-intelligence-agency-building-1194685 Erişim Tarihi: 29/05/2023.

152 Bennett Clifford, "The Cup and the Caliphate: Russia's Counterterrorism Operations Before Major Sporting Events and the Global Jihadist Movement." *Lawfare Blog*. 22 Haziran 2018. https://www.lawfareblog.com/cup-and-caliphate-russias-counterterrorism-operations-major-sporting-events-and-global-jihadist Erişim Tarihi: 29/05/2023.

IŞİD, Rus vatandaşlarının ve kritik altyapısının yanı sıra Rus etki alanındaki istikrara da önemli bir tehdit oluşturmuştur. Özellikle Tacikistan ve Özbekistan'da artan IŞİD etkisi Rus istihbarat örgütlerinin IŞİD'e yönelik tehdit algılamalarını daha makro bir düzeye çekmiştir. 2017 yılında gerçekleşen Terörle Mücadele Komitesi toplantısında FSB Başkanı Alexander Bortnikov "bölge güvenliğine en önemli tehditlerden birisinin IŞİD'in Orta Asya'daki hücrelerinin olduğu ve bu hücrelerin bölgede saldırı yapmayı planladığını" en üst düzeyde beyan etmiştir.[153] Aynı yıl yapılan başka bir etkinlikte ise Vladimir Putin "eski Sovyet ülkelerinden en az dokuz bin kişinin IŞİD'e katıldığını, bunların dört bininin Rusya'dan kalan beş bin kişinin ise diğer bölge ülkelerinden olduğunu" belirtmiştir.[154] 2019 yılında gerçekleşen Bağımsız Devletler Topluluğu istihbarat direktörleri toplantısında ise Bortnikov, IŞİD'in bölgeye yönelik tehdidinde yaşanan artışa dikkat çekmiş ve "IŞİD'in bölge ülkelerinde karışıklık çıkarmak ve Orta Asya'dan Rusya'ya yönelik bir göç dalgası başlatmak amacıyla Afganistan'a yakın bölgelerde mühimmat ve personel yığınağı yaptığından" bahsetmiştir.[155]

3.2.3.2. Metot ve Yaklaşımda Değişim

IŞİD'in ortaya çıkması ve faaliyetleri Rus istihbarat odağında ve kaynak yönetiminde değişikliklere yol açmıştır. İlk olarak Rus istihbarat örgütleri istihbarat odağının büyük oranda IŞİD

153 Business Insider. *Returning ISIS fighters are a 'real threat' to Russia, according to security-service chief*. 12 Aralık 2017. https://www.businessinsider.com/r-return-of-defeated-is-fighters-real-threat-to-russia-ria-cites-fsb-chief-2017-12 Erişim Tarihi: 29/05/2023.

154 Business Insider, *a.g.e.*

155 Joseph Fitsanakis, "ISIS threatens stability of former Soviet Republics, says Russian spy chief." *Intel News*. 22 Mayıs 2019. https://intelnews.org/2019/05/22/01-2553/ Erişim Tarihi: 29/05/2023.; Callum Paton, "Russia Spy Chief Warns 5,000 Isis Foreign Fighters Threaten Borders of Former Soviet Union." *Newsweek.* 21 Mayıs 2019. https://www.newsweek.com/russia-spy-chief-warns-5000-isis-foreign-fighters-threaten-borders-former-1431576 Erişim Tarihi: 29/05/2023.

faaliyetleri üzerine çevirmiştir. Bu kapsamda, Rus istihbarat örgütleri IŞİD'in zafiyetleri ve taktiklerini analiz etmeye başlamıştır.[156] FSB Başkanı Bortnikov'un 2019 yılında yapmış olduğu bir açıklama istihbarat odağında yaşanan değişimi ve IŞİD'e yönelik çalışmalardaki artışı net bir şekilde göstermiştir. Yaptığı açıklamada Bortnikov "çatışmalarda yer alan IŞİD militanlarının bin beş yüzünün Avrupa'ya geri döndüğünü belirtmiş ve IŞİD'in yarı bağımlı bir hücre yapılanması ile operatif militanlarının büyük bir kısmını Orta Doğu, Orta Asya ve Güneydoğu Asya'ya başarılı bir şekilde kaydırdığını" belirtmiştir.[157] Bortnikov'un açıklamasında da görüleceği üzere Rus istihbarat örgütleri IŞİD'in kabiliyet ve personel yapısı üzerine derinlemesine bir istihbarat çalışması gerçekleştirmiştir.

İstihbarat odağında yaşanan değişim istihbarat kaynaklarının yeniden dağıtılmasına da yol açmıştır. IŞİD saldırılarının Rus topraklarına ve etki alanına yayılmasının engellenmesi için Rus ordusu ve istihbarat personeli IŞİD'in hâkimiyet sürdüğü bölgeye gönderilmiş ve GRU başta olmak üzere Rus istihbarat personeli IŞİD'e sızmaya başlamıştır.[158] Benzer şekilde, FSB başta olmak üzere Rus istihbarat örgütleri hem bölgede faaliyet gösteren cihatçıları hem de öncesinde IŞİD'e katılmış Rus vatandaşlarını bilgi kaynağı olarak kullanmıştır.[159] Özellikle, Rusya'ya geri dönen Rus vatandaşı cihatçılar haklarındaki suçlamaların düşürülmesi ve yeni pasaportların sağlanması gibi birtakım enstrüman ile tekrar bölgeye gitmeleri konularında teşvik edilmiştir.[160]

156 DEBKA File. *Russian anti-ISIS war from Syria to Caucasus*. 12 Temmuz 2016. https://www.debka.com/russian-anti-isis-war-from-syria-to-caucasus/ Erişim Tarihi: 29/05/2023.

157 TASS. *Nearly 1,500 foreign militants arrive in Europe from Middle East — FSB chief.* 18 Nisan 2019. https://tass.com/world/1054300 Erişim Tarihi: 29/05/2023.

158 Rod Thornton, "Countering Prompt Global Strike: The Russian Military Presence in Syria and the Eastern Mediterranean and Its Strategic Deterrence Role." *The Journal of Slavic Military Studies* 32/1 (2019): s.2.

159 Nicole Mazurova. "Russia's response to terrorism." *History and Implications for US Policy. American Security Project* 1/11 (2016): s.5.

160 Mazurova, *a.g.e.*, s.5.

Rus istihbarat örgütleri benzer şekilde IŞİD'e yönelik operasyonlarını artırmış ve küresel ve bölgesel aktörler ile iş birliğini geliştirmiştir. İstihbarat operasyonlarındaki artış ise iki aşamada gerçekleşmiştir: Rusya'da gerçekleştirilen operasyonlar ve Suriye'de artan operasyonlar. Rusya'da gerçekleştirilen operasyonlar daha fazla önem arz etmiş ve büyük oranda FSB başta olmak üzere sivil istihbarat örgütleri tarafından gerçekleştirilmiştir. Suriye'deki operasyonlar ise büyük oranda Rusya'nın Suriye'deki askerî varlığı ile ilişkili olup askerî istihbarat örgütleri veya artan iş birliği sonucu partner hâline gelen bölgesel güçler marifetiyle gerçekleştirilmiştir. IŞİD'e yönelik Rusya'da gerçekleştirilen operasyonlardaki artış aynı zamanda Ulusal Terörle Mücadele Komitesi Başkanı olan FSB Başkanı Bortnikov'un açıklamalarında gözlemlemektedir. 2018 yılında gerçekleştirdiği bir açıklamada Bortnikov "sadece FSB'nin 2017 yılında IŞİD tarafından Rus topraklarında gerçekleştirilmesi planlanan yirmi beş saldırıyı engellediğini, bu sayının 2018 yılının ilk üç ayında altı olduğunu ve yapılan operasyonlar sonucunda yüz seksen dokuz IŞİD militanının Rusya'da tutuklandığını" belirtmiştir.[161]

Benzer şekilde Rus istihbarat örgütlerinin Suriye'deki operasyonları da artmıştır. 2015 yılının son aylarından itibaren bölgeye GRU'nun Spetsnaz birlikleri gönderilmiş ve ilgili personel hem IŞİD'e yönelik faaliyetlerde hem de Esad Rejiminin ordusunun eğitiminde rol almıştır.[162] İlerleyen yıllarda ise Rus Ulusal Muhafızlarının istihbarat biriminde görevli personel de Suriye'ye gönderilmiştir. [163] Benzer şekilde ilerleyen yıllarda, iki yüz elli,

161 Clifford, *a.g.e.*

162 Mark Galeotti, "The Three Faces of Russian Spetsnaz in Syria." *War on the Rocks*. 21 Mart 2016. https://warontherocks.com/2016/03/the-three-faces-of-russian-spetsnaz-in-syria/ Erişim Tarihi: 29/05/2023.

163 Anton Mardasov, "What are Russian special operations forces doing in Idlib? Despite promises of a withdrawal, it appears the Kremlin has boosted its military presence on the front line in Syria." *Al Jazeera*. 29 Ağustos 2019. https://www.aljazeera.com/opinions/2019/8/29/what-are-russian-special-operations-forces-doing-in-idlib Erişim Tarihi: 29/05/2023.

üç yüz kişiden oluşan Spetsnaz birlikleri, askerî danışman olarak görev yapan altmış GRU personeli ve keşif konusunda uzman SVR personeli ve gayriresmî olarak Wagner personeli ile desteklenmiştir.[164]

IŞİD'in ortaya çıkması ile birlikte Rus istihbarat örgütlerinin iş birliği davranışları da değişim göstermiştir. IŞİD'e yönelik Amerika ve Rusya arasında istihbarat iş birliğine gidilmesi 2015 yılında görüşülmüş ve temel prensipler belirlenmiştir. Amerikan mevkidaşı ile yapılan toplantının ardından FSB Başkanı Bortnikov, "IŞİD'in yarattığı tehdidin iki ülkenin ortak hareket etmesini gerektirdiğini, bu bağlamda IŞİD hücrelerinin belirlenmesi ve yok edilmesi konusunda istihbarat paylaşımı ve gerektiğinde ortak operasyon düzenleme hususlarında tarafların anlaşmaya vardığını" belirtmiştir.[165]

Amerika'nın yanı sıra Rus istihbarat örgütleri Irak, İran, Suriye, Çin ve Pakistan istihbarat örgütleri ile de iş birliğini artırmıştır.[166] Söz konusu ülkelerin istihbarat başkanları 2018 yılında Pakistan'ın İslamabad şehrinde bir araya gelmiştir.[167] SVR Direktörü Sergey Naryshkin toplantı sonrasında yaptığı açıklamada "IŞİD'in tüm bölgeyi bir karmaşaya sürükleyebileceği ve bu tehdidin bertaraf edilmesi hususunda toplantıya katılan ülkelerin istihbarat örgütlerinin ortak bir anlaşmaya vardıkları ve iş birliğini geliştireceğini" beyan etmiştir.[168]

---

164 Galeotti, *a.g.e.*; Alexander Rabin, "Diplomacy and Dividends: Who Really Controls the Wagner Group?" *Foreign Policy Research Institute*. 4 Ekim 2019. https://www.fpri.org/article/2019/10/diplomacy-and-dividends-who-really-controls-the-wagner-group/ Erişim Tarihi: 29/05/2023.

165 Joanna Paraszczuk, FSB chief: It's 'quite possible' we'll share ISIS intel with the US. *Business Insider*. 20 Şubat 2015. https://www.businessinsider.com/fsb-chief-its-quite-possible-well-share-isis-intel-with-the-us-2015-2 Erişim Tarihi: 29/05/2023.

166 Siddiqui, *a.g.e.*

167 Eurasian Times. *Iran, China, Pakistan and Russian Intelligence Chiefs Meet to Discuss ISIS Presence in Afghanistan*. 10 Temmuz 2018. https://eurasiantimes.com/iran-china-pakistan-russian-intelligence-chiefs-meet-discuss-isis/ Erişim Tarihi: 29/05/2023.

168 Eurasian Times, *a.g.e.*

Son olarak resmî kanallardan yürütülen istihbarat iş birliğine ilave olarak Rus istihbarat örgütleri Taliban ile iş birliğine başlamış ve Tacikistan'daki yerel gruplara IŞİD ile mücadele etmesi için yetmiş milyar ruble yardımda bulunmuştur.[169]

Üst düzey Rus istihbarat yetkililerinin açıklamalarında da görüldüğü üzere IŞİD'in ortaya çıkması ve faaliyetleri Rus tehdit algısında ve metot ve yaklaşımında değişimlere yol açmıştır. Ancak açık verilerde Rus istihbarat topluluğunda bu sebeple bir yapısal ve kurumsal değişimin yaşandığına dair veriye rastlanmamıştır. Başka bir ifadeyle IŞİD, Rus istihbarat topluluğunda rutin değişime yol açmıştır.

3.3. Dış Tehditler ve İstihbaratın Dönüşümü

ATEŞ Teorisi'nin hipotezleri geleneksel dış tehditlerin rejim türünden bağımsız olarak rutin değişime, ulus dışı kaynaklı aktörler sebepli dış tehditlerin ise demokrasilerde yavaş ve dönüştürücü değişim, otoriter rejimlerde hızlı ve rutin değişim, hibrit rejimlerde ise hibrit değişime yol açacağını öngörmektedir.

Geleneksel dış tehditler karşısında rutin değişim yaşanmasının en büyük sebebi dış istihbarat servisleri başta olmak üzere istihbarat örgütlerinin kurulma amacının diğer devletlerden kaynaklanan tehditlerin bertaraf edilmesi olmasıdır. Bu sebeple, rejim türünden bağımsız olarak hiçbir ülkede geleneksel dış tehditler kurumsal ve yapısal bir değişime yol açmamaktadır. İlgili resmî istihbarat dokümanları ve üst düzey istihbarat yetkililerinin

169 Brian Todd ve Steve Almasy. "Russia, Taliban share intelligence in fight against ISIS." *CNN*. 25 Aralık 2015. https://edition.cnn.com/2015/12/24/europe/putin-taliban-isis/index.html Erişim Tarihi: 29/05/2023.; Ahmad, Javid. "Russia and the Taliban Make Amends Moscow's New Ally in Afghanistan." *Foreign Affairs*. 31 Ocak 2016. https://www.foreignaffairs.com/articles/afghanistan/2016-01-31/russia-and-taliban-make-amends Erişim Tarihi: 29/05/2023.; RT. *Russia to give Tajikistan multi-billion military aid to fight ISIS.* 3 Nisan 2015. https://www.rt.com/russia/246485-russia-tajikistan-isis-aid/ Erişim Tarihi: 29/05/2023.

açıklamalarında da görüldüğü üzere 2011 ile 2018 yılları arasında yaşanan Rus yayılmacılığı Amerikan ulusal güvenliğine yönelik önemli bir tehdit oluşturmuştur. Her ne kadar Rusya'nın siber kapasitesinin artması göreceli olarak yeni bir olgu olsa da Amerikan istihbarat örgütlerinin yapısı ve Rusya'ya yönelik genel tehdit algısı yeni olgular değildir. Amerikan istihbarat örgütlerinin mahiyetinde Sovyet ve daha sonra Rus güvenlik kapasitesine, niyetlerine ve kurumsal yapısına dair belgeler, stratejiler ve operasyon kayıtları bulunmaktadır. Bu bağlamda, her ne kadar siber ve askerî unsurların Rusya tarafından daha etkin kullanılması sebebiyle tehdit algısında bir değişim olsa da kurumsal ve yapısal bir değişimi gerçekleştirecek bir zafiyet veya kamuoyu baskısı oluşmamıştır. Bir başka ifadeyle, Amerikan istihbarat örgütleri yeni tehdidi bertaraf etmek için sadece istihbarat odağını ve kaynaklarını güncellenmiş ve operasyonlarını genişletmiştir.

Benzer bir durum 2013 sonrası Ukrayna'da yaşanan karışıklıklar sonucu Rus istihbarat örgütlerinde de gerçekleşmiştir. Ukrayna'nın Batı yanlısı politikalar izlemesi ve bölgedeki Rusça konuşan nüfusun güvenliği hususları Rus ulusal güvenliği için önemli birer tehdit unsuru olmuştur. Ancak Rus istihbarat örgütleri Ukrayna'nın bağımsızlığından itibaren Batı yanlısı politikalar izlemesini engellemek için faaliyet göstermektedir. Değişen temel husus Yanukoviç sonrası Ukrayna iç politik dengelerinin farklılaşmasıdır. Bu duruma bir cevap olarak ise Rus istihbarat örgütleri sadece istihbarat odağını ve kaynaklarını güncellemiş ve operasyonlarını genişletmiştir.

Suriye İç Savaşı, Türk ulusal güvenliği için önemli bir tehdit oluşturmuş olmasına rağmen Türk istihbarat örgütleri de Amerikan ve Rus istihbarat örgütleri ile benzer bir dönüşüm yaşamıştır. 1990'lı yıllardan itibaren PKK başta olmak üzere Suriye kaynaklı tehditler ile mücadele eden ve bu konuda bir kurumsal hafıza ve

kapasite geliştiren Türk istihbarat örgütleri de yeni tehdit karşısında sadece istihbarat odağını ve kaynaklarını güncellemiş ve operasyonlarını genişletmiş; kurumsal ve yapısal bir dönüşüme uğramamıştır.

Geleneksel dış tehditler karşısında istihbarat topluluğunda sadece rutin değişim yaşanmasının en az iki sebebi bulunmaktadır. Bunlar, kurumsal kapasite ve siyasi baskının eksikliğidir. Rejim türünden bağımsız olarak tüm istihbarat örgütleri kurulma misyonları gereği geleneksel dış tehditleri bertaraf etme kapasitesine sahiptir. Başka bir ifadeyle, jeopolitik unsurlarda yaşanan değişim ve bir ülkeden kaynaklı yeni bir tehdit oluştuğunda, istihbarat örgütleri yeni tehdit ekosistemi içerisinde metot ve yaklaşımını güncellemekte ve tehdidi bertaraf etmektedir. Benzer şekilde, geleneksel dış tehditler ülkeler için çok nadiren varoluşsal bir tehdit oluşturmaktadır. Örneğin, Rus yayılmacılığı Amerikan siyasetinde ve kamuoyunda endişe yaratsa da Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi varoluşsal bir tehdit olarak algılanmamış ve jeopolitik bir unsur olarak betimlenmiştir. Dolayısıyla bu tehdidin daha sert ve acil bir biçimde bertaraf edilmesine yönelik bir siyasi ve kamuoyu baskısı oluşmamaktadır. Aynı durum -bu kitabın zaman aralığının bitişi olan- 2018 yılına kadar Türk ve Rus kamuoyunda Suriye İç Savaşı ve Ukrayna'da yaşanan karışıklık için de geçerli olmaktadır.

Ulus dışı aktör kaynaklı dış tehditlerde ise durum değişmektedir ve ülkelerin istihbarat örgütlerinin dönüşümünde rejim türü rol oynamaktadır. İlgili resmî istihbarat dokümanları ve üst düzey istihbarat yetkililerinin açıklamalarından da görüldüğü üzere IŞİD, Amerikan ulusal güvenliğine yönelik önemli bir tehdit oluşturmuştur. Ulus dışı aktörler kendilerine has yapısı, niyetleri ve kapasitesi olan aktörler olduğu için istihbarat örgütlerinin kurumsal yapısı bu tarz tehditleri bertaraf etme konusunda her zaman uygun olmayabilmektedir. Her ne kadar Amerikan istihbarat

örgütleri uzun süredir bir başka Radikal İslami terör örgütü olan El Kaide ile mücadele ediyor olsa da IŞİD'in kendine has özellikleri, taktikleri, eleman devşirme yöntemleri ve hatta bulunduğu coğrafya bile daha etkili bir mücadele için rutin değişimden fazlasını gerektirmiştir. IŞİD'in kendine has özelliklerinin yanı sıra dönüşümü tetikleyen temel unsur ise bir demokrasi olarak ABD'nin terörle mücadele konusunda takındığı ahlaki zorunluluk ve bundan doğan siyasi baskı olmuştur. Başka bir ifadeyle, Amerikan istihbarat örgütleri sadece rutin değişim ile IŞİD ile mücadeleyi, en azından Amerikan topraklarında, sürdürebilecek kapasiteye sahip olmasına rağmen siyasi baskı daha bütüncül bir terörle mücadele yaklaşımını ve kurumsal ve yapısal değişimi mecbur kılmıştır. Benzer şekilde, Amerikan bürokrasisinin güçlü kurumsal yapısı ve karar alma süreçlerinde daha çok aktörün müdahil olması yaşanan dönüşüm sürecinin nispeten daha yavaş olmasına yol açmıştır. 2013 ile 2019 yılları arasında Amerikan Kongresi'nde IŞİD ile ilgili yüz yetmiş dört yasama faaliyeti,[170] bin sekiz yüz on altı Kongre oturumu ve doksan iki adet Komite raporu gerçeklemiştir.[171] Bu süreçte, yetmiş yedi yasa tasarısı görüşülmüş ve bu tasarıların on tanesi kanun hâline gelmiştir. IŞİD'e yönelik ulusal görev gücü ve istihbarat füzyon merkezlerinin IŞİD tehdidinin ortaya çıkmasından üç yıl sonra kurulabilmesinin ve ilgili gecikmenin sebebi Senato ve Kongre sürecinde yaşanan mücadele olmuştur.

---

170 İlgili yasama faaliyetlerinden bazıları J.Res.31 - Authorization for the Use of Military Force Against al-Qaeda, the Taliban, and the Islamic State of Iraq and Syria, H.R.1785 - Comprehensive Strategy to Destroy ISIS Act of 2017, S.J.Res.44 - Authorization for the Use of Military Force against the Islamic State in Iraq and the Levant, S.J.Res.46 - Declaration of War against the Organization known as the Islamic State, and H.R.5431 - Isolating ISIS Act.

171 The US Congress. *Search "ISIS" on the website*. 2019. https://www.congress.gov/search?searchResultViewType=expanded&q=%7B%22congress%22%3A%5B%22116%22%2C%22113%22%2C%22114%22%2C%22115%22%5D%2C%-22source%22%3A%22legislation%22%2C%22search%22%3A%22%5C%22ISIS%5C%22%22%7D Erişim Tarihi: 30/05/2023.

IŞİD'in ortaya çıkmasının ardından Rus istihbarat topluluğunda yaşanan dönüşüm Amerikan örneğinden oldukça farklı gelişmiştir. Amerikan örneğinde olduğu gibi IŞİD, Rus ulusal güvenliğine yönelik önemli bir tehdit olarak algılanmış ve niyet ve kapasitesi hakkında Rus siyasal karar alıcılar ve istihbarat yetkililerinde endişe oluşturmuştur. Ancak rejim türü tehdit algısı ve motivasyon, siyasal süreçleri etkilemiştir. Her ne kadar IŞİD, Rus ulusal güvenliği açısından önemli bir tehdit oluştursa da rejim güvenliği açısından varoluşsal bir tehdit oluşturmamıştır. Bir başka ifadeyle IŞİD tarafından Amerikan toprağına düzenlenecek olan ardışık terör saldırıları Amerikan kamuoyu ve daha da önemlisi siyasal mekanizmalarını harekete geçirecekken benzer bir senaryo Rusya'daki siyasal mekanizmaların büyük oranda sembolik olması sebebiyle benzer baskıyı yönetici elit için oluşturmayacaktır. Dolayısıyla IŞİD örneğinde olduğu üzere ulus dışı aktör kaynaklı dış tehditler yönetici elit için varoluşsal tehdit oluşturmamaktadır. Benzer şekilde, demokrasilerde olan terörle mücadele konusundaki ahlaki zorunluluk otoriter rejimler için bulunmamakta ve Rus yönetici eliti büyük oranda Makyavelist bir duruş sergilemektedir. Terörle mücadele konusunda küresel operasyonlara katılmak yerine temel hedef olarak Rus toprağının, terörün ideolojisinden bağımsız olarak güvenliği sağlamaya yönelik politikalar izleyebilmektedir. Bir başka ifadeyle, ahlaki zorunluluğun bulunmaması, güvenlik politikalarının jeopolitik kaygılarla şekillendirilebilmesine olanak vermektedir. Bu bağlamda, her ne kadar Rus istihbarat ve güvenlik güçlerinin Suriye'de IŞİD'e yönelik operasyonları tehdidin azaltılmasına yönelik olsa da temel motivasyon kritik bir müttefik olan Esad Rejiminin devamının sağlanması olmuştur. Son olarak Rus siyasal sisteminin göreceli olarak daha az katılımcı olması yaşanan dönüşümün hızlı gerçekleşmesini sağlamıştır. Amerika örneğindeki gibi yıllar süren ve çok aktörün dâhil olduğu yasama sürecinin aksine

Rusya'da Başkan Putin'in 30 Eylül 2015'te imzaladığı ve Rus silahlı kuvvetleri ve istihbarat örgütlerinin faaliyetlerine onay veren bir kararname ile gerçekleşmiştir.[172]

IŞİD'in ortaya çıkmasının ardından Türk istihbarat topluluğunda yaşanan dönüşüm hem demokratik hem de otoriter özellikler gösteren hibrit bir biçimde gerçekleşmiştir. Yaşanan dönüşüm kurumsal siyasal yapının göreceli olarak zayıf olması sebebiyle Rusya örneğinde olduğu gibi hızlı gerçekleşmiştir. Ancak Rusya örneğinin aksine yaşanan dönüşüm başkanlık kararnamesi ile değil Bakanlar Kurulu kararı[173] ile gerçekleşmiştir. İlgili karar ile 10 Ekim 2013 tarihinde terör örgütü olarak nitelenen IŞİD'e yönelik mücadelede güvenlik ve istihbarat güçlerine TBMM tarafından 2 Ocak 2014 tarihinde verilmiş[174] ve bir senelik periyotlarla uzatılmıştır.[175] Bu bağlamda, IŞİD ile mücadelede Türkiye'deki yasama süreci ABD kadar çatışmalı ve uzun sürmemiş ancak Rusya örneğindeki gibi sembolik olmamış ve Bakanlar Kurulu ve TBMM karar alma süreçlerine katılmıştır. Başka bir ifadeyle, yaşanan dönüşüm rejim türü sebebiyle hızlı gerçekleşmiş ancak Türk siyasal karar alıcılarının otoriter rejimlerdeki gibi ulus dışı aktörler kaynaklı tehditlere yönelik bağışıklığı olmaması sebebiyle süreç içerisinde farklılıklar yaşanmıştır. Özellikle IŞİD'in Türkiye Cumhuriyeti Musul Başkonsolosluğu'na düzenlediği saldırı ve sonrasında yaşanan rehine krizi kamuoyunda karşılık bulmuş ve karar alıcılar için siyasi baskı oluşturmuştur. Bu baskının ardından daha radikal bir dönüşüme gidilmiş ve kurumsal ve yapısal değişim gerçekleşmiştir.

172 Rusya Federasyonu Başkanlığı. *Appeal for authorization to use Russia's Armed Forces outside the country submitted to the Federation Council*. 30 Eylül 2015. http://en.kremlin.ru/acts/news/50399 Erişim Tarihi: 30/05/2023.

173 No: 2013/5428

174 No: 1071

175 8 Eylül 2015 Resmi Gazete Sayı: 29469, 2 Ekim 2016 Resmi Gazete Sayı: 29845, 24 Eylül 2017 Resmi Gazete Sayı: 30190.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
İÇ TEHDİTLER

Kitabın bu bölümünde ülkelerin artan iç tehditler karşısında istihbarat örgütlerinin dönüşümü incelenmektedir. Bölümde ilk olarak 1995 yılında gerçekleşen Oklahoma Şehri Bombalı Saldırısı'nın, Amerikan istihbarat topluluğunun dönüşümüne olan etkisi analiz edilmektedir. İkinci olarak 1990'lı yıllarda Türkiye'de gerçekleşen PKK saldırılarının Türk istihbarat topluluğunun dönüşümüne etkisi analiz edilmektedir. Ardından, 1990'lı yıllarda Rusya'da gerçekleşen Çeçen terörizminin[1] Rus istihbarat topluluğunun dönüşümüne etkisi analiz edilmektedir. Son olarak ise üç vaka karşılaştırmalı olarak analiz edilmektedir.

ATEŞ teorisine göre iç tehditlerin Amerikan istihbarat topluluğunda yavaş ve rutin değişime, Rus istihbarat topluluğunda hızlı ve dönüştürücü değişime, Türk istihbarat topluluğunda ise hibrit değişime yol açması beklenmektedir.

4.1. Oklahoma Şehri Bombalı Saldırısı ve Amerikan İstihbarat Topluluğu

Her ne kadar 11 Eylül saldırıları Amerikan kamuoyu ve araştırmacılarının dikkatini terörizme çevirse de 1990'lı yıllarda da

1 Çeçen terörizmi ifadesi okuyucuların bir kısmını rahatsız etme potansiyeline sahiptir. Ancak hem teoride hem de kitabın tüm bölümlerinde tehdit algısı belirlenirken tehdide maruz kalan ülkenin tanımlaması kullanılmaktadır. Bu sebeple, Rus siyasal karar alıcılarının tanımlanması olan Çeçen terörizmi ifadesi kullanılmıştır.

Amerikan toprağında çeşitli terör saldırıları gerçekleştirilmiştir. Örneğin, FBI verilerine göre 1990 ile 1993 yılları arasında Amerikan topraklarında yirmi sekiz farklı terör saldırısı gerçekleşmiştir.[2] 1994 ve 1996 yılları arasında ise aralarında 1995 Oklahoma Şehri Bombalı Saldırısı da olmak üzere toplamda sadece dört adet terör saldırısı gerçekleşmiştir.[3] Oklahoma Şehri Bombalı Saldırısı haricindeki diğer saldırılar çok fazla zayiata yol açmamaları sebebiyle münferit olaylar olarak algılanmıştır. Oklahoma Şehri Bombalı Saldırısı ise çok fazla kayba yol açması sebebiyle kamuoyunda ve güvenlik bürokrasisinde daha çok önem arz etmiştir. Saldırı sonrasında kamuoyunun ve güvenlik bürokrasisinin Amerikan topraklarında faaliyet gösteren beyaz üstünlükçü terörizme olan bakış açısında önemli bir değişim olmuştur ve söz konusu terörizm 1990'lı yıllarda bir iç tehdit olarak algılanmaya başlanmıştır.

19 Nisan 1995 sabahında Oklahoma şehrinde bulunan Alfred P. Murrah Federal Binası'nın garajında bomba yüklü kiralık bir kamyonet patlamıştır.[4] Patlama sonucunda yüz altmış sekiz kişi ölmüş ve yüzlerce kişi yaralanmıştır.[5] Saldırıdan iki gün sonra faillerin aşırı sağcı bir grup olan Militan Vatansever Hareketi ile ilişkisi olan iki eski Amerikan askeri, Timothy McVeigh ve Terry

2 Kevin Jack Riley ve Bruce Hoffman. *Domestic terrorism*. RAND. Corporation, 1995, s.13.

3 Federal Bureau of Investigation. *Terrorism in the United States 1996*. 1996. https://www.fbi.gov/file-repository/stats-services-publications-terror_96.pdf/view Erişim Tarihi: 31/05/2023.; Carol W. Lewis, "The terror that failed: Public opinion in the aftermath of the bombing in Oklahoma City." *Public Administration Review* 60/3 (2000): s.202.

4 CNN. *Oklahoma City Bombing Fast Facts*. 10 Mayıs 2020. https://www.cnn.com/2013/09/18/us/oklahoma-city-bombing-fast-facts/index.html Erişim Tarihi: 31/05/2023.; Dana Rohrabacher, Chairman's Report, Oversight and Investigations Subcommittee of the House International Relations Committee: The Oklahoma City Bombing: Was There a Foreign Connection?. *US House of Representatives Committee on Foreign Affairs*. t.y.

5 Stephen Marrin, "The 9/11 terrorist attacks: A failure of policy not strategic intelligence analysis." *Intelligence and National Security* 26/2-3, (2011): 185.

Nichols olduğu tespit edilmiştir.[6] İlerleyen süreçte McVeigh saldırıyı düzenlemelerinin ardındaki temel motivasyonun Ruby Ridge ve Waco Kuşatması sürecinde Amerikan Hükûmetinin davranışını beğenmemesi olduğunu belirtmiştir.[7] Yargılama sürecinin ardından Terry Nichols ömür boyu hapse, Timothy McVeigh ise ölüm cezasına çarptırılmış ve cezası 11 Haziran 2001 tarihinde infaz edilmiştir.[8]Saldırının şok etkisi ve ardından yaşanan kamuoyu tepkisi bu saldırıyı 1990'lı yılların en önemli iç tehdidi hâline getirmiş ve istihbarat örgütlerinin dönüşümüne etki etmiştir.

4.1.1. Tehdit Algısında Değişim

Oklahoma Şehri Bombalı Saldırısı, Amerikan siyasal karar alıcıları ve istihbarat yetkililerinin tehdit algısında önemli bir değişime yol açmıştır. Bu değişim ise Amerikan toprağının yurt içi terörizme karşı savunmasız olduğunun farkına varılmasıdır. Tehdit algısında yaşanan değişim resmî istihbarat belgelerinde ve üst düzey Amerikan istihbarat yetkililerinin açıklamalarında gözlemlenmektedir.

Yaşanan değişim 1996 ile 2001 yılları arasında FBI'ın Terörle Mücadele Analiz ve Uyarı Birimi tarafından yayınlanan yıllık terörizm değerlendirme raporlarında mevcuttur. 1996 tarihli raporda Oklahoma Şehri Bombalı Saldırısı'na ayrıca bir bölüm ayrılmış ve Amerikan topraklarının yurt içi terörizme karşı savunmasız olduğu, yurt içi terörizmin öncelikli bir tehdit hâline geldiği ve bu tehdidin daha etkili bir biçimde bertaraf edilmesi için metot ve yaklaşımda değişikliğe gidilmesi gerektiği vurgulanmıştır.[9] 1997, 1998 ve 1999 tarihli raporlarda da Oklahoma

6 US Department of Justice, Office of Inspector General. *An Investigation of the Belated Production of Documents*. 19 Mart 2002.; John Philip Jenkins, *Oklahoma City bombing*. 28 Eylül 2001. https://www.britannica.com/event/Oklahoma-City-bombing Erişim Tarihi: 31/05/2023.

7 Jenkins, *a.g.e.*

8 CNN. *Oklahoma City Bombing Fast Facts*.

9 Federal Bureau of Investigation. *Terrorism in the United States 1996*. 1996, s.19-20.

Saldırısı'na ayrıca önem verilmiş ve benzer analizler ve öneriler sunulmuştur.[10] Başka bir ifadeyle, 11 Eylül Saldırıları gerçekleşmeden önceki tüm raporlarda yoğun bir biçimde Oklahoma Şehri Bombalı Saldırısı işlenmiş ve yurt içi terörizmin Amerikan topraklarının güvenliği için majör bir tehdit olduğu vurgulanmıştır.

Resmî dokümanların yanı sıra Amerikan siyasal karar alıcıları ve üst düzey ulusal güvenlik yetkilileri açıklamalarında tehdit algısında yaşanan değişimden bahsetmiştir. Saldırının ardından dönemin ABD Başkanı Bill Clinton yurt içi terörizmin Amerikan ulusal güvenliğine yönelik en önemli tehditlerden birisi olduğunu ve Hükûmet olarak gereken tüm önlemleri alacaklarını belirtmiştir.[11] Saldırının olduğu gün gerçekleştirdiği konuşmasında ise kendisinin ve ülkesinin yurt içi terörizme sıfır tolerans politikası izleyeceğini belirtmiştir.[12] Açıklamasının ardından ise ilk olarak istihbarat örgütlerine federal binaların güvenliklerinin artırılmasına yönelik analizlerin gerçekleştirilmesi emrini vermiştir.[13] Başkan Clinton'ın açıklamalarının ardından dönemin Başsavcısı da gerçekleştirdiği açıklamada öncelikli olarak saldırının faillerinin bulunması ardından ise yurt içi terörizmin engellenmesi

---

https://www.fbi.gov/file-repository/stats-services-publications-terror_96.pdf/view Erişim Tarihi: 01/06/2023.

10 İlgili raporlara ulaşmak için bkz. 1997- https://www.fbi.gov/file-repository/stats-services-publications-terror_97.pdf/view 1998- https://www.fbi.gov/filerepository/stats-services-publications-terror_98.pdf/view 1999- https://www.fbi.gov/file-repository/stats-services-publications-terror_99.pdf/view

11 Andrew Glass, "Clinton reacts to Oklahoma City bombing, April 19, 1995." *Politico*. 19 Nisan 2019. https://www.politico.com/story/2019/04/19/clinton-reacts-to-oklahoma-city-bombing-april-19-1995-1278141 Erişim Tarihi: 01/06/2023.; Stephen Jones, Petition for Writ of Mandamus of Petitioner-Defendant, Timothy James McVeigh and Brief in Support. *FAS Intelligence Resource Program.* 25 Mart 1997.

12 Lewis, *a.g.m.*, s.202.

13 James Philips, "Combatting Terrorism in the Wake of the Oklahoma City Bombing." *The Heritage Foundation*. 26 Nisan 1995. https://www.heritage.org/homeland-security/report/combatting-terrorism-the-wake-the-oklahoma-city-bombing Erişim Tarihi: 01/06/2023.

konusunda FBI başta olmak üzere tüm güvenlik güçlerinin emrine gerekli kaynakların verildiğini belirtmiştir.[14]

Amerikan siyasal karar alıcıları ve istihbarat yetkililerinin belirttiği üzere 1995 yılında gerçekleşen Oklahoma Şehri Bombalı Saldırısı, tehdit algısında önemli bir değişime yol açmıştır. Yaşanan bu değişim daha sonra gerçekleştirilen akademik çalışmalarda da tespit edilmiştir. Örneğin; Dahl,[15] Bergen vd.[16] ile Berkebile[17] saldırının ardından tehdit algısında yaşanan değişimi gözlemlemiştir. Copeland[18] ise tehdit algısında yaşanan değişimin üç temel sebebi olduğunu ve bunların saldırı öncesinde; Amerikan toplumunun yurt içi terörizmi uzak bir tehdit olarak algılaması; Clinton Yönetimi'nin diğer önceliklerinin tehdit algılamalarını etkilemesi ve terörizmin Hristiyan kimliği ile değil daha çok Radikal Müslüman kimliği ile ilintili olarak algılanması olduğunu belirtmiştir.

İlgili dokümanlarda, yetkililerin açıklamalarında ve akademik araştırmalarda görüldüğü üzere Oklahoma Şehri Bombalı Saldırısı, Amerikan toprağının savunmasız olduğunun farkına varılması ve yurt içi terörizmin önemli bir tehdit olduğu konusunda önemli bir rol oynamıştır. Buna karşın metot ve yaklaşımda gerçekleşen değişime geçmeden önce bir konuyu netleştirmek gerekmektedir. Oklahoma Şehri Bombalı Saldırısı'nı bir enformatik şok olarak değerlendirmek gerektiğini düşünenler olabilir. Ancak her ne kadar ilgili saldırı Amerikan tarihindeki en kanlı ikinci saldırı olsa da Oklahoma Şehri Bombalı Saldırısı'nı enformatik

14 Jones, *a.g.e.*

15 Erik J. Dahl, "Missing the wake-up call: Why intelligence failures rarely inspire improved performance." *Intelligence and National Security* 25/6 (2010): s.785.

16 Peter Bergen, David Sterman, Albert Ford ve Alyssa Sims. *Jihadist terrorism 16 years after 9/11: A threat assessment*. New America. 2017, s.24.

17 Richard E. Berkebile, "What is domestic terrorism? A method for classifying events from the global terrorism database." *Terrorism and political violence* 29/1 (2017): s.1.

18 Thomas E. Copeland, *Fool me twice: intelligence failure and mass casualty terrorism*. Martinus Nijhoff Publishers, 2007, s.67-69.

şok olarak tanımlamak teorik açıdan doğru olmayacaktır. Enformatik şoklar, vatandaşları bir araya getiren, ortak tecrübeler sağlayan ve en önemlisi vatandaşların hükûmeti, siyasi liderleri ve kamu görevlilerini sorguladığı bir sürece yol açmaktadır.[19] Oysa Oklahoma Şehri Bombalı Saldırısı'nın ardından benzer tepkiler ortaya çıkmamış veya uzun süreli olmamıştır.

Lewis[20] saldırının ardından Amerikan kamuoyunun yaşadığı değişimi incelemiş ve Oklahoma Şehri Bombalı Saldırısı'nın Amerikan vatandaşlarının kişisel risk ve davranış kalıplarını değiştirmediği için 11 Eylül Saldırıları gibi bir enformatik şok olmadığını ortaya koymuştur. Her ne kadar saldırının hemen ardından yurt içi terörizme yönelik kamuoyu farkındalığı artmış olsa da ilgili endişeler 1996 yılının yazına geldiğinde büyük oranda azalmıştır.[21] Benzer şekilde Dahl[22] Amerikan istihbarat personelinin saldırı sonrası Amerikan kamuoyu algısını analiz etmek için gerçekleştirdiği çalışmaları incelemiş ve saldırının kısa dönem odaklı olduğunu belirtmiştir. Bu bakımdan, Oklahoma Şehri Bombalı Saldırısı'nı bir enformatik şok olarak tanımlamak mümkün gözükmemektedir.

4.1.2. Metot ve Yaklaşımda Değişim

1995 yılında gerçekleşen Oklahoma Şehri Bombalı Saldırısı'nın ardından Amerikan istihbarat örgütlerinin metot ve yaklaşımında iki önemli değişim gerçekleşmiştir. Bunlar, istihbarat odağı ve kaynak yönetimi konusunda değişim ve iş birliğinin artmasıdır.

1995 yılında gerçekleşen terör saldırısının ardından FBI başta olmak üzere Amerikan istihbarat örgütleri istihbarat odağını yurt

19 Badie vd., *a.g.e.*, s.415.; Atkeson ve Maestas, *a.g.e.*
20 Lewis, *a.g.m.*, s.201.
21 Lewis, *a.g.m.*, s.204-205.
22 Dahl, *a.g.m.*, s.793.

içi terörizme çevirmiştir. İstihbarat odağında yaşanan bu değişim Temsilciler Meclisi Uluslararası İlişkiler Komitesi, Denetim ve Soruşturma Alt Komitesi'nin ve daha sonra 11 Eylül Komisyonu'nun raporlarında belgelendirilmiştir.[23] Saldırının ardından FBI'ın geleneksel misyonu olan kolluk faaliyetlerine verilen önem azalmış ve FBI daha çok iç yurt içi terörizmle mücadeleye odaklanmıştır.[24] Benzer şekilde, Associated Press tarafından ele geçirilen FBI belgelerinde Oklahoma Şehri Bombalı Saldırısı öncesi beyaz üstünlükçü grupların FBI için önemli bir tehdit olarak algılanmadığı ancak saldırının ardından kurumun istihbarat odağının büyük oranda bu gruplara yöneldiği belirtilmektedir.[25] Bu kapsamda, beyaz üstünlükçü teröristlere yönelik, daha öncesinde rakip devletler veya yabancı terör örgütleri için kullanılan, Amerikan uyduları vasıtasıyla yer tespiti çalışmaları gerçekleştirilmeye başlanmıştır.[26] Uyduların kullanımının yanı sıra saldırıları engellemek ve olası bir saldırı durumunda hızlı önlem alabilmek adına iç terörizm kapsamında görev yapan ve istihbaratın tek elde toplandığı bir komuta merkezî sistemi kurmuştur.[27]

Gizliliği kaldırılan CIA dokümanları ve üst düzey CIA yetkililerinin açıklamaları CIA'in de, Amerikan topraklarında faaliyet göstermesi hukuksuz olmasına rağmen istihbarat odağını ve kaynaklarını yurt içi terörizmin engellenmesine yönelik faaliyetlere kaydırdığını göstermektedir. 31 Mayıs 2019 tarihinde gizliliği kaldırılan 8 Kasım 1995 tarihli bir CIA belgesinde, CIA'in hem kendi veri tabanında hem de uygun kaynaklar vasıtasıyla yurt içi terörizm ile ilgili kişiler ve yapılanmaları konusunda kapsamlı bir

23 Rohrabacher, *a.g.e.*; 9/11 Commission.gov., *a.g.e.*, s.71-86.

24 Federal Bureaus of Investigation. *Retired FBI Agent Reflects on Tragic Day and How it Shaped the Bureau*. 15 Nisan 2020. https://www.fbi.gov/news/stories/25-years-after-oklahoma-city-bombing-041520 Erişim Tarihi: 01/06/2023.

25 Solomon, *a.g.e.*

26 The Seattle Times. *Report: Spy satellite used after Oklahoma City bombing*. 16 Aralık 2005.https://www.seattletimes.com/nation-world/report-spy-satellite-used-after-oklahoma-city-bombing/ Erişim Tarihi: 01/06/2023.

27 Jones, *a.g.e.*

araştırma yürüttüğü belirtilmiştir.[28] Benzer şekilde, CIA Gözlem Ofisi saldırının ardından istihbarat çalışmalarına katılmış ve koordinasyonu üstlenmiştir.[29] Bu dönemde gerçekleşen CIA faaliyetleri daha sonra dönemin CIA Sözcüsü David Christian tarafından doğrulanmıştır.[30]

İstihbarat odağında yaşanan değişimin yanı sıra FBI başta olmak üzere Amerikan istihbarat örgütleri ilgili saldırının ardından beşerî ve lojistik kaynaklarının önemli bir kısmını yurt içi terörizm tehdidinin bertaraf edilmesine yöneltmiştir. Oklahoma Şehri Bombalı Saldırısı'nın ardından FBI beyaz üstünlükçü terörizme teşne vatandaşların daha çok vakit geçirdiği poligonları tam zamanlı izlemeye başlamış ve ilgili gruplara muhbir yerleştirerek istihbarat kapasitesini genişletmiştir.[31] Benzer şekilde, saldırının ardından FBI insan kaynağı, teknolojik ve finansal kaynaklarının önemli bir kısmını ülke genelinde federal binaların güvenliğini artırmaya ayırmıştır. Bu kaynak aktarımı dönemin FBI Direktörü Louis J. Freeh tarafından da daha sonra kamuoyu ile paylaşılmıştır.[32]

Saldırı sonrası FBI'ın kaynaklarının çok büyük bir kısmını saldırının araştırılması ve yurt içi terörizmin önlenmesine ayırması saldırının soruşturma sürecinde de gözlemlenmektedir. FBI verilerine göre saldırının soruşturulması sürecinde yirmi sekiz binden fazla kişi ile görüşülmüş, toplamda üç buçuk tondan fazla kanıt ve yaklaşık bir milyar bilgi parçası analiz edilmiştir.[33]

---

28 Central Intelligence Agency, Office of General Counsel. *Document Number: OGC-95-53042* [Gizliliğin Kaldırılması: 31 Mayıs 2019]. 8 Kasım 1995. https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/DOC_0005350591.pdf Erişim Tarihi: 01/06/2023.

29 Jones, *a.g.e.*

30 Jones, *a.g.e.*

31 Hill, *a.g.e.*

32 Jim McGee. "The Rise of the FBI." *The Washington Post*. 20 Temmuz 1997. https://www.washingtonpost.com/archive/lifestyle/magazine/1997/07/20/the-rise-of-the-fbi/07c009a3-ddb0-4e6a-81bd-91bc0aa3c996/ Erişim Tarihi: 01/06/2023.

33 Glass, *a.g.e.*; Copeland, *a.g.e.*, s.96.

Saldırı sonrasında FBI'ın bütçesi ve personel sayısı dramatik bir şekilde artmıştır. Saldırı öncesinde her yıl ortalama yüzde iki oranında bütçesi azaltılan FBI'ın saldırının olduğu yıl olan 1995'te bütçesi yaklaşık yüzde altı buçuk artırılmış, bu artış 1996 yılında yaklaşık yüzde on dört, 1996 ile 2001 yılları arasında ise yaklaşık yüzde otuz artış şeklinde seyretmiştir.[34] Benzer şekilde, 1995 yılının ardından yurt içi terörizm ile daha etkili bir mücadele sergilemek için FBI yoğun bir biçimde terör uzmanları istihdam etmeye başlamıştır. FBI terör uzman ve analistleri başta olmak üzere 1995 ile 1997 yılları arasında yaklaşık iki bin yeni personel istihdam etmiştir.[35] 1995 yılı öncesinde FBI'ın geleneksel, yıllık yüz ile üç yüz yeni personel alımı, politikası ile karşılaştırıldığında yurt içi terörizm ile verilen mücadele konusunda yaşanan değişim daha net anlaşılmaktadır.[36]

FBI gibi CIA, NSA ve askerî istihbarat örgütleri de istihbarat kaynaklarının önemli bir kısmını yurt içi terörizm ile mücadeleye yöneltmiştir. CIA Operasyonlar Direktörlüğü yerel teröristlerin uluslararası bağlarının araştırılması için personelinin önemli bir kısmını görevlendirmiştir.[37] NSA küresel elektronik izleme ağına beyaz üstünlükçü terör gruplarını dâhil etmiş ve yerel teröristlerin uluslararası bağlantılarını araştıran birime personel ve finansal takviye gerçekleştirmiştir.[38] Benzer şekilde, saldırının ardından sivil ve askerî istihbarat koordinasyonunun sağlanması için askerî istihbarat örgütleri toplamda bin personel görevlendirmiştir.[39]

34 US Department of Justice. *Budget Trend Data: From 1975 through the President's 2003 request to the Congress*. 2002. https://www.justice.gov/archive/jmd/1975_2002/2002/pdf/BudgetTrand.pdf Erişim Tarihi: 01/06/2023.

35 US Department of Justice, *a.g.e.*

36 US Department of Justice, *a.g.e.*

37 Jones, *a.g.e.*

38 Jones, *a.g.e.*

39 Jim Winthrop, "The Oklahoma City Bombing: Immediate Response Authority and Other Military Assistance to Civil Authority (MACA)." *Army Law.* (1997): s.3-12.

Her ne kadar açık kaynaklarda veri kısıtlı olsa da Oklahoma Şehri Bombalı Saldırısı'nın ardından Amerikan istihbarat örgütlerinin hem Amerikan istihbarat topluluğu içerisinde hem de diğer istihbarat örgütleriyle istihbarat iş birliğini artırdığını gösteren örnekler mevcuttur. Saldırının ardından FBI ve CIA yurt içi terörizmin engellenmesine yönelik iş birliğini artırmış ve daha iyi koordine olmak konusunda anlaşmıştır.[40] Benzer şekilde, CIA ve INR arasındaki iş birliği de artmış ve yurt dışındaki birimleri vasıtasıyla yurt içi terörizmin uluslararası bağlantılarına yönelik faaliyetler düzenleyen CIA, ilgili ağların analizi kısmında INR'dan destek almıştır.[41] Son olarak ise, CIA ve INR'ın müttefik ülkelerin istihbarat örgütleri ile olan iş birliği büyük oranda artmıştır. Yurt içi terörizm ile mücadele kapsamında INR, G7 ülkelerinin istihbarat örgütleri ile koordinasyonu sağlarken CIA de İsrail başta olmak üzere birtakım aktörlerle ikili ilişkilerini geliştirmiştir.[42]

Oklahoma Şehri Bombalı Saldırısı'nın ardından Amerikan istihbarat örgütlerinin tehdit algısı ile metot ve yaklaşımlarında dönüşüm gerçekleşirken kurumsal ve yapısal bir dönüşüm gerçekleşmemiştir. Başka bir ifadeyle Amerikan istihbarat topluluğunda yaşanan durum rutin değişimdir.

4.2. PKK ve Türk İstihbarat Topluluğu

PKK, 1978 yılında Diyarbakır'ın Fis ilçesinde Abdullah Öcalan tarafından kurulmuştur.[43] Terör örgütünün 1978 ile 1984 ara-

40 Central Intelligence Agency, Office of General Counsel, *a.g.e.*

41 Jones, *a.g.e.*

42 Jones, *a.g.e.*

43 Nur Bilge Criss, "The nature of PKK terrorism in Turkey." *Studies in Conflict & Terrorism* 18/1 (1995): s.18-19.; Mustafa Coşar Ünal, "Strategist or pragmatist: A challenging look at Ocalan's retrospective classification and definition of PKK's strategic periods between 1973 and 2012." *Terrorism and Political Violence* 26/3 (2014): s.425.

sında faaliyetlerinin büyük kısmı örgütü finanse etmek üzerine gerçekleşmiştir.[44] Örgütün liderliği konusunda yaşanan bir anlaşmazlığın ardından yönetici kadronun büyük bir kısmı 1980'li yıllarda Suriye'ye geçiş yapmıştır.[45]

1984 yılında Öcalan'ın örgüt içerisinde gücü tek elde toplamasının ardından örgüt, Türkiye'deki ilk terör saldırısını 1984 yılında gerçekleştirmiştir.[46] 1984 ile 1999 yılları arasında PKK; Türkiye, Irak ve Suriye sınırları içerisinde kamplar kurmuş ve binlerce kişiyi terör örgütüne katmıştır.[47] Bu sebeple, ilgili dönemde PKK, Türk ulusal güvenliğine yönelik en önemli tehdit hâline gelmiştir.[48] İlk saldırısını gerçekleştirdiği 1984 yılından Abdullah Öcalan'ın yakalandığı 1999 yılına kadar PKK saldırıları sonucunda otuz bin kişi hayatını kaybetmiştir.[49] PKK'nın düzenlediği terör saldırılarında çok sayıda kişinin hayatını kaybetmesi ve ardından Türk kamuoyunun oluşturduğu baskı Türk siyasal karar alıcılarının ve istihbarat görevlilerinin tehdit algısında değişime yol açmıştır.

4.2.1. Tehdit Algısında Değişim

PKK'nın saldırıları 1984 yılında başlamasına rağmen örgüt Türk ulusal güvenlik sistemi tarafından 1990 yılına kadar önemli bir tehdit unsuru olarak görülmemiştir. Örneğin dönemin

44 Doğu Ergil "Suicide terrorism in Turkey." *Civil Wars* 3/1 (2000): s.37.

45 Criss, *a.g.m.*, s.18-19.; Ergil, *a.g.m.*, s.37.

46 Özlem Kayhan Pusane, "Turkey's struggle with the PKK and civilian control over the Turkish Armed Forces." *Conflict, Security & Development* 16/3 (2016): s.269.; Nil S. Şatana ve Tijen Demirel-Pegg. "Military counterterrorism measures, civil–military relations, and democracy: the cases of Turkey and the United States." *Studies in Conflict & Terrorism* 43/9 (2020): s.822.

47 Sabri Sayarı, "Political violence and terrorism in Turkey, 1976–80: a retrospective analysis." *Terrorism and Political Violence* 22/2 (2010): s.211.

48 Egemen B. Bezci ve Güven Gürkan Öztan. "Anatomy of the Turkish emergency state: A continuous reflection of Turkish raison d'état between 1980 and 2002." *Middle East Critique* 25/2 (2016): s.167.

49 Soner Çağaptay, "Can the PKK renounce violence?." *Middle East Quarterly* 14/1 (2007): 45-52.

Başbakanı (1983-1989) Turgut Özal, 1980'li yılların sonlarında yaptığı bir açıklamada PKK'yı "bir avuç haydut" olarak betimlemiştir.[50] Ancak özellikle 1989 yılından itibaren Türk siyasal karar alıcıları ve istihbarat yetkilileri PKK'nın Türk ulusal güvenliğine yönelik önemli bir tehdit oluşturduğunun farkına varmaya başlamışlardır. Yaşanan bu değişim 1990'lı yılların başlarındaki ulusal güvenlik dokümanlarında açıkça gözlemlenebilmektedir.[51] Tehdit algısında yaşanan bu ana değişim, PKK'nın yıllar içerisinde yaşadığı dönüşüm ile birlikte PKK'nın finansmanının sekteye uğratılması için uyuşturucu ticaretindeki rolünün bitirilmesi ve Irak'ın kuzeyindeki kamplarının yok edilmesinin gerekliliği gibi yöntemleri de içermiştir.

4.2.2. Metot ve Yaklaşımda Değişim

PKK ile daha etkin mücadele etmek için Türk istihbarat örgütleri metot ve yaklaşımlarında değişime gitmiştir. Daha spesifik olarak belirtmek gerekirse Türk istihbarat örgütlerinin istihbarat odağı, kaynak yönetimi ve daha da önemli olarak iş birliği davranışları ve yaklaşımları dönüşüme uğramıştır.

PKK'nın ortaya çıkması ve terör faaliyetlerine başlamasının ardından, Türk istihbarat örgütleri 1990'lı yılların başından itibaren diğer ülkelerdeki mevkidaşları ve yerel ulus dışı aktörler ile iş birliğini geliştirmiştir. Özellikle Amerikan, Irak ve İsrail örgütleri ile iş birliğini artıran Türk istihbarat örgütleri bu kuruluşlar ile istihbarat paylaşımı gerçekleştirmiş ve Türkiye'nin Güneydoğu Bölgesi ve Irak'ın kuzeyinde ortak operasyonlar düzenlemiştir. İlerleyen iş birliğine verilebilecek en önemli örneklerden birisi olarak Abdullah Öcalan'a suikast düzenlemek üzere Türk istihbarat görevlilerinin 1994 yılında MOSSAD tarafından

50 Criss, *a.g.m.*, s.20.

51 Ely Karmon, "Islamic terrorist activities in Turkey in the 1990s." *Terrorism and Political Violence* 10/4 (1998): s.101.

eğitilmesini vermek mümkündür.[52] Türk ve İsrail istihbarat teşkilatları arasındaki iş birliği 1995 yılında imzalanan antlaşma ile resmiyet kazanmış, bu antlaşmanın ardından iki ülke arasındaki iş birliğinin hacmi artmış ve Türk askerî istihbarat personeli de eğitim programına dâhil edilmiştir.[53] İki ülke arasında başka bir istihbarat iş birliği anlaşması 26 Ağustos 1996 tarihinde imzalanmış ve yoğun istihbarat paylaşımının yanı sıra PKK kamplarının bulunduğu Irak ve Suriye ile İran sınırında Türk personeli İsrail istihbarat personeli tarafından eğitilmeye başlanmıştır.[54]

Benzer şekilde, elektronik ve sinyal istihbaratı başta olmak üzere Türk ve Amerikan istihbarat örgütleri arasında iş birliği artmıştır. PKK ile mücadele kapsamında Amerikan istihbaratı, TSK'ya sinyal istihbaratı desteği vermiş ve teknik konularda danışmanlık yapmıştır.[55] Hatta aradaki iş birliğini açıklarken bazı CIA görevlileri Öcalan'ın yakalanması konusunda gerekli istihbaratında CIA tarafından Türk yetkililerine verildiğini iddia etmiştir.[56]

Irak ile Türk istihbarat örgütleri arasında da ABD ve İsrail örneklerinde olduğu gibi artan bir iş birliği gözlemlenmiştir. Özellikle TSK'nın Irak'ın kuzeyine düzenlediği askerî operasyonlarda Türk askerî istihbarat örgütlerinin ihtiyacı olan istihbarat ve lojistik destek büyük oranda Iraklı istihbarat yetkilileri tarafından karşılanmıştır.[57]

---

52 Gunter, *a.g.m.*, 1998, s.122

53 Neill Lochery, "Israel and Turkey: Deepening ties and strategic implications, 1995–98." *Israel Affairs* 5/1 (1998): s.48.

54 Altunışık, *a.g.m.*, s.187.; Karakoç, *a.g.m.*, 923.

55 Michael M. Gunter, "The continuing Kurdish problem in Turkey after O¨ calan's capture." *Third World Quarterly* 21/5 (2000): s.850.; Adriana N. Seagle, "Intelligence sharing practices within NATO: An english school perspective." *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence* 28/3 (2015): s.567.

56 Ronald D. Crelinsten, "Terrorism and counter-terrorism in a multi-centric world: Challenges and opportunities." *Terrorism and Political Violence* 11/4 (1999): s.172-173.

57 Orhan, *a.g.m.*, s.36.

Diğer ülkelerin istihbarat örgütleri ile artan iş birliğinin yanı sıra Türk istihbarat örgütlerinin iş birliği davranışlarında yaşanan asıl değişim yerel ulus dışı aktörler ile gerçekleşen iş birliği kapsamında gerçekleşmiştir. PKK ile daha etkin bir mücadele gerçekleştirmek amacıyla, açık kaynaklara göre tarihte ilk defa Türk istihbarat örgütleri ulus dışı aktörler ile iş birliğine başlamış ve bölgedeki aşiretler ile ilişkilerini geliştirmeye başlamıştır. Örneğin, 1990'lı yılların başlarında PKK ile mücadele etmeleri için bölgesel aşiret liderleri olan Celal Talabani ve Mesud Barzani'ye istihbarat ve silah yardımı gerçekleştirilmiştir.[58]

İş birliği davranışlarının yanı sıra Türk istihbarat örgütlerinin yaklaşımında da temelde üç değişim gerçekleşmiştir. Bunlar, PKK ile mücadelede sivillerin kullanımı, narkotik odaklı yaklaşım ve doktrin değişikliğidir.

PKK ile daha etkin mücadele kapsamında 26 Mart 1985 tarihinde Köy Kanunu'nun 74 ve 85 arasındaki maddelerinde değişikliğe gidilmiş ve Nisan 1985 itibarıyla Köy Koruculuğu sistemi kurulmuş ve siviller korucu olarak istihdam edilmeye başlanmıştır.[59] 1990'lı yıllara gelindiğinde ise köy korucularının sayısı ve operasyonel kapasitesi artırılmıştır. De facto biçimde silahlı kolluk kuvveti olarak görev yapan köy korucuları Jandarma istihbarat birimleri başta olmak üzere istihbarat örgütleri ile yakın iş birliği içerisinde PKK ile mücadelede önemli roller üstlenmiştir.[60] Benzer şekilde, köy korucuları TSK'ya istihbarat desteği vermiş ve karşılığında maaş ve askerî ekipmana erişmiştir.[61] Bir başka ifa-

58 Kaya, *a.g.m.*, s.532.

59 Ünal, *a.g.m.,* 2012, s.437.; Metin Gürcan, "Arming civilians as a counterterror strategy: The case of the village guard system in Turkey." *Dynamics of Asymmetric Conflict* 8/1 (2015): s.2.

60 Gürcan, *a.g.m.*, s.2.

61 Eric W. Schoon, "Building legitimacy: Interactional dynamics and the popular evaluation of the Kurdistan Workers' Party (PKK) in Turkey." *Small Wars & Insurgencies* 28/4-5 (2017): s.743.

deyle, Türk istihbarat örgütleri PKK ile daha etkin bir mücadele yürütmek adına bölgede sürekli asker bulundurmak yerine ilgili yasal düzenlemeleri gerçekleştirmiş ve ardından gönüllü sivilleri silahlandırmış ve eğitmiştir.

Kuruluşundan itibaren PKK'nın en temel gelir kaynaklarından birisini uyuşturucu ticareti oluşturmaktadır. Bu kapsamda Türk istihbarat örgütleri yaklaşımlarında değişime gitmiş ve uyuşturucu ticaretini engelleyerek PKK'nın mali olarak güçlenmesini engelleme yaklaşımını benimsemiştir. Yaşanan bu değişim Interpol, DEA ve Emniyet Genel Müdürlüğü'nün uyuşturucu ticaretine yönelik raporlarında belirtilmektedir. İlgili raporlara göre Türkiye'de ve bölgede gerçekleşen uyuşturucu operasyonlarında yakalanan kişilerin çok büyük bir kısmı PKK ile ilişkilidir.[62] Bu sebeple, 1990'lı yılların başlarından itibaren PKK'nın finansal kaynaklarına darbe vurmak kapsamıyla Jandarma ve Emniyet istihbarat birimleri yaklaşımlarında değişime gitmiş hem PKK ile ilintili uyuşturucu ekim alanlarının yok edilmesi hem de uyuşturucu ticaretinin engellenmesi konusunda agresif bir tutum izlemiş ve gerçekleştirilen operasyonların sonucunda tonlarca uyuşturucu madde ele geçirilmiştir.

İstihbarat yaklaşımında gerçekleşen son dönüşüm ise doktrin değişimidir. 1980'li yıllarda bir siyaset sorunu olarak algılanan PKK, 1990'lı yılların başından itibaren bir ulusal güvenlik konusu hâline gelmiştir. Bu durumun bir sonucu olarak 1990'lı yılların başından itibaren PKK ile mücadelede başat aktör TSK olmuştur. 1991 yılında TSK Alan Hâkimiyeti Doktrini'nden Kordon ve Arama Doktrini'ne geçiş yapmıştır.[63] Yaşanan doktrin değişimi iki ana tema üzerinden ilerlemiştir. Bunlar, PKK'yı askerî olarak bertaraf etmek ve eş zamanlı olarak kamu diplomasisi faaliyetleri yürütülmesidir. Bu bağlamda TSK, 1991 ile 1994 yılları arasında

62 Roth ve Sever, *a.g.m.*, s.907-908.
63 Ünal, *a.g.m.,* 2012, s.428.

PKK'ya yönelik geniş kapsamlı ve katılımlı askerî kara operasyonları başlatmış ve on bir bin PKK militanını etkisiz hâle getirmiştir.[64] Eş zamanlı olarak bölgede TSK liderliğinde yoğun bir kamu diplomasisi faaliyeti başlatılmış ve hem istihbarat kapasitesi artırılmış hem de bölgeden PKK'ya olan destek azaltılmıştır.[65]

4.2.3. Kurumsal ve Yapısal Değişim

PKK'nın ortaya çıkması ve faaliyetleri sebebiyle 1990'lı yıllarda Türk istihbarat topluluğunda çeşitli kurumsal ve yapısal değişimler gerçekleşmiştir. Yaşanan bu değişimleri iki başlık altında toplamak mümkündür. Bunlar, resmî oluşumlar ve ayarlamalar ile hukuki durumu muallak oluşumlardır.

Resmî oluşumlar Emniyet Genel Müdürlüğü, MİT ve askerî istihbarat örgütlerinde gerçekleşmiştir. PKK'nın terör saldırılarının başlamasının ardından ilk olarak 30 Eylül 1985 tarihli ve 18884 Sayılı Kanun ile birlikte Emniyet Genel Müdürlüğü bünyesinde Terörle Mücadele Dairesi Başkanlığı (TEM) kurulmuş ve bünyesindeki altı şube müdürlüğü ile birlikte 26 Ağustos 1986 tarihinde çalışmalarına başlamıştır.[66] TEM'in kurulmasına ilave olarak Emniyet'in istihbarat birimi olan İstihbarat Başkanlığı, İstihbarat Dairesi Başkanlığı olarak isimlendirilmiş ve yeniden yapılandırılmıştır.[67] İlk olarak 1937 yılında Önemli İşler Müdürlüğü olarak kurulan ve 1975 yılında İstihbarat Başkanlığı ismini alan kurum[68], PKK'nın artan terör saldırılarının ardından tüm illerde istihbarat birimlerinin oluşturulması ile birlikte genişlemiş

64 Ünal, *a.g.m.*, 2014, s.128.

65 Adelphi Papers, *a.g.m.*, 68-69.

66 Emniyet Genel Müdürlüğü. *Terörle mücadele dairesi başkanlığı*. 2019. https://www.egm.gov.tr/tem/tarihce Erişim Tarihi: 04/06/2023.

67 Emniyet Genel Müdürlüğü. *İstihbarat dairesi başkanlığı*. 2019. https://www.egm.gov.tr/istihbarat/istihbarat-tarihce Erişim Tarihi: 04/06/2023.

68 İstihbarat Dairesi Başkanlığı 2020 yılında tekrar İstihbarat Başkanlığı olarak yapılandırılmıştır.

ve Güneydoğu Anadolu bölgesi başta olmak üzere 13 Şubat 1989 tarihli yönetmelik ile birlikte kurumsallaşmıştır.[69]

Artan PKK tehdidi istihbarat birimlerini olduğu kadar Emniyet Genel Müdürlüğü'nün operasyonel birimlerinde de dönüşüme yol açmıştır. 1983 yılında Asayiş Daire Başkanlığı altında şube müdürlüğü olarak kurulan Özel Harekât Şube Müdürlüğü artan terör tehdidinin bir sonucu olarak 1987 yılında Terörle Mücadele Dairesi Başkanlığı'na bağlanmış, 1993 yılında ise müstakil bir daire başkanlığına dönüştürülmüş ve Özel Harekât Daire Başkanlığı[70] olarak yapılandırılmıştır.[71] Benzer şekilde, 1953 yılında Seferberlik Tetkik Kurulu olarak kurulan ve 1970 yılında ismi değiştirilen Özel Harp Dairesi, PKK ile daha etkin bir mücadele sergilemek amacıyla 1992 yılında Özel Kuvvetler Komutanlığı olarak tugay seviyesinde[72] yeniden yapılandırılmıştır.[73] Son olarak PKK'nın terör saldırıları sebebiyle MİT'in Terörle Mücadele birimi terörle mücadele ve komünizmle mücadele olarak ikiye ayrılmış ve bu ayrım ilerleyen yıllarda kurum içerisinde bir ekol hâline gelmiştir.[74]

PKK'nın Türk ulusal güvenliğine yönelik önemli bir tehdit hâline gelmesinin bir sonucu olarak Türk istihbarat topluluğu içerisinde yaşanan resmî oluşumların yanı sıra hukuki durumu muallak oluşumlar da gerçekleşmiştir. Bu oluşumlardan en önemlileri özel görev ekipleri ve Jandarma İstihbarat ve Terörle Mücadele Grup Komutanlığı (JİTEM)'dır. TBMM Araştırma Komisyonu raporları ve çeşitli ulusal güvenlik uzmanlarının açıklamalarına

69 Emniyet Genel Müdürlüğü. *İstihbarat dairesi başkanlığı*. 2019.

70 Özel Harekat Daire Başkanlığı 2017 yılında Özel Harekat Başkanlığı olarak yapılandırılmıştır.

71 Emniyet Genel Müdürlüğü. Ö*zel harekat başkanlığı*. 2019. https://www.egm.gov.tr/ozelharekat/kurulusumuz Erişim Tarihi: 04/06/2023.

72 2006 yılında Kolordu seviyesinde, 2010 yılında ise tümen seviyesinde yapılandırılan birim 2016 yılında tekrar kolordu olarak yapılandırılmıştır.

73 Akay, *a.g.e.*, s.121.

74 Doç. Dr. Ali Burak Darıcılı ile 19 Şubat 2020 tarihli kişisel mülakat.

göre PKK ile daha etkin mücadele sağlamak için özel görev ekipleri oluşturulmuştur.[75] PKK'ya yönelik istihbarat ve gerekli görüldüğünde örtülü operasyon faaliyetleri gerçekleştiren bahse konu ekipler, silahlı kuvvetler personeli, istihbarat personeli, Emniyet personeli ile eğitim almış birtakım yer altı isimlerinden oluşmuştur.[76] Yaklaşık iki bin beş yüz kişiden oluştuğu iddia edilen ekiplere Türk istihbarat örgütleri tarafından gerekli lojistik destek sağlanmıştır.[77] PKK ile mücadelede özel görev ekiplerinin yanı sıra hukuki durumu muallak diğer bir kuruluş olan JİTEM rol oynamıştır. 1987 yılında kurulan ve resmî varlığı uzun yıllarca TSK yetkilileri tarafından reddedilen JİTEM, üst kadro başta olmak üzere PKK militanlarına yönelik örtülü operasyonlar gerçekleştirmek için kurulmuş ve faaliyet göstermiştir.[78]

4.3. Çeçen Terörü ve Rus İstihbarat Topluluğu

SSCB'nin dağılması ardıl devleti olan Rusya için Rus topraklarının bütünlüğü ve eski Sovyet ülkelerinin bağımsızlık mücadeleleri gibi önemli sorunları miras bırakmıştır. 1990'lı yılların başlarında Azerbaycan ve Kırgızistan gibi ülkeler bağımsızlıklarını ilan etmiş ancak Çeçenistan, Rusya sınırları içerisinde kalmıştır. 1993 yılında Çeçenistan'ın bağımsızlığını ilan etmesiyle birlikte yaşanan gerginlik, Çeçen perspektifinden bir bağımsızlık savaşı, Rus perspektifinden ise bir terörle mücadele operasyonu olan, 1994 yılındaki çatışmaların başlamasına yol açmıştır. Birinci Çeçen Savaşı olarak adlandırılan Rusya'nın Çeçenistan'a yönelik askerî operasyonu 1994 yılının Aralık ayında başlamıştır. Dönemin Rusya

75 Gunter, *a.g.m.*, 1998, s.122.; Jenkins, *a.g.m.*, s.88.

76 Gunter, *a.g.m.*, 1998, s.122-125.; Jenkins, *a.g.m.*, s.88.

77 Gunter, *a.g.m.*, 1998, s.122.

78 Geraint Hughes, "The use of undercover military units in counter-terrorist operations: a historical analysis with reference to contemporary anti-terrorism." *Small Wars & Insurgencies* 21/4 (2010): s.566.; Michael M. Gunter, "United States-Turkish Intelligence Liaison Since World War II." *Journal of Intelligence History* 3/1 (2003): s.42-43.; Kılıç, *a.g.e.,* s.220.

Devlet Başkanı Boris Yeltsin, Rus ordusunun başlattığı operasyonun amacının "Çeçenistan bölgesindeki terör yuvalarını temizlemek ve hukuksuz oluşumların bertaraf edilmesi" olarak açıklamıştır.[79] On binlerce ölüme sebep veren askerî operasyon 1996 yılında taraflar arasında imzalanan barış antlaşması ile sona ermiştir.[80]

1999 yılının Ağustos ayında Çeçenistan güçlerinin Dağıstan'ı işgal etmesi, Eylül ayında Buynaksk, Moskova ve Volgodonsk şehirlerinde yaşanan ve yaklaşık üç yüz Rus vatandaşının ölümüne yol açan bombalı saldırılar Çeçenistan'a yönelik Rus ordusu tarafından ikinci bir askerî operasyona zemin hazırlamıştır.[81] Düzenlenen operasyon ise İkinci Çeçen Savaşı olarak adlandırılmaktadır. 2002 yılında gerçekleşen Moskova (Dubrovka) Tiyatrosu Rehine Krizi başta olmak üzere operasyonun başlamasının ardından gerçekleştirilen Çeçen Saldırıları durumun daha girift bir hâl almasına yol açmıştır.[82] 2009 yılının Nisan ayında ise askerî operasyon resmen bitirilmiştir.[83] Can kaybı sayısının çok yüksek olması, Çeçenistan güçleri tarafından düzenlenen terör saldırılarının yarattığı şok ve bu durumun bir sonucu olarak oluşan kamuoyu baskısı Çeçen terörünün Rus ulusal güvenliğine yönelik önemli bir tehdit olmasına sebep vermiştir.

4.3.1. Tehdit Algısında Değişim

Rus siyasal karar alıcıları ve istihbarat yetkililerinin tehdit algılarında birbiri ile ilişkili iki değişim gerçekleşmiştir. Bunlar,

79 Irina Mukhina, "Islamic terrorism and the question of national liberation, or problems of contemporary Chechen terrorism." *Studies of Conflict & Terrorism* 28/6, (2005): s.517.

80 Mazurova, *a.g.e.*, s.2.; Mukhina, *a.g.m.*, s.517.

81 Strategic Comments. *The Chechen ulcer* 5/8, (1999): s.1.; Mazurova, *a.g.e.*, s.3.

82 Jerry Matos, "Russia's war on terrorism: politics vs. power." *Insight Turkey* 4/4 (2002): s.125.

83 Luke Harding, "Russia ends anti-terrorism operations in Chechnya." *The Guardian*. 16 Nisan 2009. https://www.theguardian.com/world/2009/apr/16/russia-chechnya-anti-terrorism Erişim Tarihi: 04/06/2023.

Çeçen ayrılıkçı hareketinin Rus ulusal güvenliğine zarar vermesi ve bölgenin istikrarı açısından majör bir tehdit oluşturmasının farkına varılmasıdır.

Çeçenistan'ın bağımsızlık çabaları Rus siyasal karar alıcıları ve istihbarat yetkililerinin tehdit algılarında çok hızlı bir değişime yol açmıştır. Yaşanan bu değişim, dönemin Devlet Başkanı Boris Yeltsin'in 1994 yılında gerçekleştirdiği bir ulusa sesleniş konuşmasında gözlemlenmektedir. Yeltsin açıklamasında "Rus askerlerinin Rusya'nın bütünlüğünü koruduğunu ve bunun yaşamsal bir tehdidin bertaraf edilmesi olduğunu, Çeçen bölgesi dâhil olmak üzere hiçbir bölgenin Rusya'dan ayrılamayacağını ve Grozni'deki yönetimin Rus anayasasını ihlal etmesi sebebiyle meşru olmadığını" belirtmiştir.[84] Benzer şekilde, "Çeçen tarafında savaşanların vatanseverlik veya dinî duyguların manipüle edilmesi ile birlikte taraftar toplayan uluslararası teröristler ve diğer ülkelerin paralı askerleri" olduğunu belirtmiştir.[85]

Yeltsin'in açıklamalarında en üst düzeyde de görüleceği üzere Çeçen ayrılıkçı hareketi Birinci Çeçen Savaşı'nın öncesinde dahi Rus siyasal karar alıcıları ve istihbarat yetkilileri tarafından Rus ulusal güvenliğine yönelik en önemli tehditlerden birisi olarak algılanmıştır. Çeçen güçlerinin ayrılıkçı değil terörist olarak görüldüğü tehdit algısı ise İkinci Çeçen Savaşı öncesinde daha da pekişmiştir. Tehdit algısında yaşanan dönüşüm ise Vladimir Putin'in 1999 yılında gerçekleştirdiği açıklamasında gözlemlenmektedir. İlgili açıklamada Putin, "Rusya'nın uluslararası terörizm ile tek başına ve en önde mücadele ettiğini Avrupa'nın ise bu

84 The Associated Press. *Excerpts From Yeltsin Speech on Chechnya with PM-Russia-Chechnya, Bjt*. 27 Aralık 1994. https://apnews.com/40b126a5acf44c58e82ab6d6cd3997b2 Erişim Tarihi: 04/06/2023.

85 The Associated Press. *Excerpts From Yeltsin Speech on Chechnya with PM-Russia-Chechnya, Bjt*.

mücadele için diz çökerek Rusya'ya teşekkür etmesi gerektiğini" belirtmiştir.[86]

Özellikle İkinci Çeçen Savaşı öncesinde Rus siyasal karar alıcıların ve istihbarat yetkililerinin tehdit algılarında bir değişim daha yaşanmıştır ve Çeçen ayrılıkçı hareketinin bölgesel istikrar önünde de en önemli tehdidi oluşturduğu algısı öne çıkmıştır. Özellikle 1999 yılında Çeçenistan'ın Dağıstan'ı işgal etmesinin bölgedeki diğer otonom bölgelerin bağımsızlık hareketlerine yol açabileceği sebebiyle Rus güvenlik ekosisteminin tehdit parametrelerinde önemli bir değişim gerçekleşmiştir.[87] Yaşanan değişim Putin'in 1999 yılında Duma'da yaptığı konuşmasında gözlemlenmektedir. Putin açıklamasında "Rusya'nın, Dağıstan'da asıl amacı Rusya ve bölgedeki siyasi fay hatlarını harekete geçirerek bölgede istikrarın bozulması olan uluslararası sabotaj çeteleri ile mücadele ettiklerini" belirtmiştir.[88]

4.3.2. Metot ve Yaklaşımda Değişim

Çeçen terörü, Rus istihbarat örgütlerinin metot ve yaklaşımında değişime yol açmıştır. İstihbarat odağı ve kaynak yönetiminin yanı sıra asıl değişim iş birliği davranışı ve yaklaşımda yaşanan değişim hususlarında gerçekleşmiştir.

Rus istihbarat örgütleri Çeçen terörü/ayrılıkçı hareketi ile daha etkin mücadele edebilmek adına bölge ülkelerin istihbarat örgütleri ve yerel ulus dışı aktörler ile iş birliğini artırmıştır. Çeçen sorununun ortaya çıkmasından itibaren Rusya, Çin ve bölgedeki diğer ülkelerin istihbarat örgütleri arasındaki iş birliği istihbarat

86 Emil Souleimanov ve Ondrej Ditrych. "The internationalisation of the Russian–Chechen conflict: myths and reality." *Europe-Asia Studies* 60/7 (2008): s.1199.

87 Omar Ashour, "Security, oil, and internal politics: the causes of the Russo-Chechen conflicts." *Studies in Conflict & Terrorism* 27/2 (2004): s.128-132.; Paolo Calzini, "Vladimir Putin and the Chechen war." *The International Spectator* 40/2 (2005): s.20.

88 Julie Wilhelmsen ve Geir Flikke. "Evidence of Russia's Bush Doctrine in the CIS." *European Security* 14/3 (2005): s.389.

paylaşımı ve müşterek istihbarat operasyonları düzenlemeyi de kapsayacak şekilde genişlemiştir.[89] Örneğin, 1992 yılının Nisan ayında BDT üyesi olan Gürcistan, Kazakistan ve Azerbaycan istihbarat örgütleri ile Rus istihbarat örgütleri arasında istihbarat iş birliği antlaşması imzalanmış ve ardından iş birliğinin derinleşmesi ve kurumsallaşması için BDT bünyesinde İstihbarat Örgütleri Direktörleri Konseyi kurulmuştur.[90]

Rus istihbarat örgütleri bölge ülkelerinin yanı sıra yerel ulus dışı aktörler ile istihbarat iş birliğini de genişletmiştir. Ancak bu girişimin istenen başarıya ulaştığını söylemek mümkün gözükmemektedir. Örneğin, Rus istihbarat örgütleri 1994 yılında Çeçen lider Dudayev'in muhaliflerine istihbari ve lojistik destek sağlamış ve bir darbe planlamıştır ancak bu girişim başarıya ulaşmamıştır.[91]

Rus istihbarat örgütlerinin istihbarat yaklaşımında ise iki temel değişim gerçekleşmiştir. Bunlar, Çeçen lider kadrosunun bertaraf edilmesi (decapitation) ve askerî çözümlerin daha çok benimsenmesidir. Birinci Çeçen Savaşı sürecinde başarısız olan Rus istihbarat ve güvenlik güçlerinin büyük oranda bir ulusal utanca yol açması sebebiyle ilk savaşın ardından Rus istihbarat örgütleri yaklaşımlarında değişime gitmiş ve Çeçen lider kadrosunun takip ve bertaraf edilmesi için suikast timleri oluşturmuştur.[92] İlgili timler, Çeçen hareketinin liderlerinden olan İbnü'l Hattab'ı, 2002 yılında bir mektuba bulaştırdıkları zehir ile öldürmüştür.[93] Benzer şekilde, Çeçen hareketinin lider kadrosunun büyük bir kısmı ilgili timler tarafından hem Rusya'da hem yurt dışında suikasta uğramıştır. Örneğin, sadece Türkiye sınırları içerisinde en

89 Lefebvre ve McDermott, *a.g.m.*, s.255.
90 Lefebvre ve McDermott, *a.g.m.*, s.258.
91 Aaron Bateman, "The political influence of the Russian security services." *The Journal of Slavic Military Studies* 27/3 (2014): s.385.; Hodgson, *a.g.m.*, s.66.
92 Morehouse, *a.g.m.*, s.269.
93 Muhammad Al'Ubaydi, *Khattab (1969-2002)*. Military Academy West Point NY Combating Terrorism Center, 2015, s.31-32.

az on iki Çeçen ayrılıkçı hareketi mensubu öldürülmüştür.[94] İlgili suikastların büyük bir kısmı ise FSB mensupları tarafından gerçekleştirilmiştir.[95]

Rus istihbarat örgütleri Birinci Çeçen Savaşı'nın başından İkinci Çeçen Savaşı'nın başlarına kadar olan süreçte konuyu askerî bir problem olarak algılamış ve askerî çözümleri daha çok benimsemişlerdir. Bu sebeple, askerî istihbarat örgütleri terörle mücadele konusunda daha aktif olmuştur. Örneğin, Birinci Çeçen Savaşı sürecinde gerçekleştirilen askerî operasyonların tamamında askerî istihbarat personeli planlama ve uygulama konularında önemli roller üstlenmiştir.[96] Benzer şekilde, sürecin büyük bir kısmında Rus siyasal karar alıcıları askerî istihbarat örgütlerine sivil istihbarat örgütlerinden daha fazla yetki tanımıştır. Özellikle İkinci Çeçen Savaşı'nda istihbarat koordinasyonu Savunma Bakanlığı'na verilmiştir.[97]

4.3.3. Yapısal ve Kurumsal Değişim

Çeçen terörü Rus istihbarat topluluğunda üç farklı yapısal ve kurumsal değişime yol açmıştır. Bunlar, müşterek operasyon

94 Mairbek Vatchagaev, Murder of Chechen in Turkey Just Latest in Series of Apparent Russian Killings Abroad. *Eurasia Daily Monitor*, 13/78. 21 Nisan 2016. https://jamestown.org/program/murder-of-chechen-in-turkey-just-latest-in-series-of-apparent-russian-killings-abroad-2/ Erişim Tarihi: 04/06/2023.

95 Dr. Aaron Bateman ile 29 Nisan 2020 tarihli kişisel mülakat.

96 Pavel K. Baev, "Russia's airpower in the Chechen War: Denial, punishment and defeat." *The Journal of Slavic Military Studies* 10/2 (1997): s.9.

97 John Russell, "Mujahedeen, mafia, madmen: Russian perceptions of Chechens during the wars in Chechnya, 1994-96 and 1999-2001." *The Journal of Communist Studies and Transition Politics* 18/1 (2002): s.82.; Hodgson, *a.g.e.*, 67-71.; Bu yaklaşım 2000'li yılların başında Putin tarafından terörle mücadele operasyonlarının Savunma Bakanlığı'ndan alınıp FSB'ye verilmesi ile değişmiştir. Dubrovka Tiyatrosu Rehine Krizi'nin ardından terörle mücadele konusunda operasyonel yetki 2003 yılında FSB'den alınıp tekrar Savunma Bakanlığı'na devredilmiştir. Detaylı bilgi için bkz. Dmitri Trenin, "Russia and anti-terrorism." *What Russia Sees* (2005): 99-114.

birimlerinin, koordinasyon birimlerinin ve Bölgesel Terörle Mücadele Yapısı'nın kurulmasıdır.

Çeçen terörü ile daha etkin mücadele edebilmek adına Rus istihbarat topluluğu içerisinde kurulan müşterek operasyon birimleri FSB, Savunma Bakanlığı, Acil Durumlar Bakanlığı ve Sınır Koruma Komitesi personelinden oluşturulmuştur.[98] Terörle mücadele kapsamında kurulan bu birimlerin yanı sıra Çeçenistan bölgesinde suikast ve sabotaj da dâhil olmak üzere örtülü operasyonlar için de ayrıca müşterek operasyon birimleri kurulmuştur. Bu birimlerin personeli ise FSB, GRU ve İçişleri Bakanlığı'nın görece daha elit ve operasyonel olan personelinden oluşturulmuştur.[99]

Çeçen terörü ile mücadele Rus askerî ve sivil istihbarat örgütlerinin dâhil olduğu hibrit bir konseptte yürütülmüştür. Bu kapsamda, askerî ve sivil istihbarat personelinin sahadaki iletişiminin en iyi seviyede gerçekleştirilmesi için ayrıca koordinasyon birimleri kurulmuştur. Eş güdümün artırılmasının ve sağlıklı ilerlemesinin önemini bir örnekle açıklamak mümkündür. Örneğin, Rusya'nın Çeçenistan'a düzenlediği askerî operasyonlarda İçişleri Bakanlığı personeli, OMON (Otryad Mobilni Osobogo Naznacheniya)[100] birlikleri, FSB özel faaliyetler birimi personeli, Federal Sınır Koruma Servisi ve Rus Hava Kuvvetlerine bağlı paraşütçü birlikler muharip kuvvetler olarak; SVR, GRU ve FAPSI personeli gözetleme ve teknik istihbarat kuvvetleri olarak; Federal Demiryolları Askerî Birlikleri (FSZHV), Acil Durumlar Bakanlığı arama kurtarma ekipleri ile ise lojistik destek kuvveti olarak görev almıştır.[101] Bu derece farklı birimlerden oluşan personel arasında-

98 Omelicheva, *a.g.m.*, s.4.
99 Omelicheva, *a.g.m.*, s.4.
100 OMON Rusya Ulusal Muhafızları'na bağlı bir özel bir polis birimidir ve toplumsal karışıklıklar ile mücadele konusunda uzmanlaşmıştır.
101 Kramer, *a.g.m.*, s.228-229.

ki eş güdüm sağlamak amacıyla kurulan koordinasyon birimleri Savunma Bakanlığı çatısı altında görev yapmıştır.[102]

Müşterek operasyon ve koordinasyon birimlerine ilave olarak Şangay İş birliği Örgütü (ŞİÖ) çatısı altında ayrıca bir terörle mücadele birimi kurulmuştur. Bölgesel Terörle Mücadele Yapısı ismiyle 2004 yılında kurulan yapı, başlangıçta bölgedeki Çeçen militanların kaçırılması başta olmak üzere Çeçen terörüne odaklı kurulmuş ancak ilerleyen süreçte kurumsal yapısı genişlemiştir.[103]

4.4. İç Tehditler ve İstihbaratın Dönüşümü

ATEŞ Teorisi'nin hipotezleri iç tehditlerin demokrasilerde yavaş ve rutin değişim, otoriter rejimlerde hızlı ve dönüştürücü değişim, hibrit rejimlerde ise hibrit değişime yol açacağını öngörmektedir. Ayrıca demokrasilerin iç tehditlerin dış kaynaklarına, otoriter rejimlerin ise iç tehditlerin yurt içindeki kaynaklarına odaklanacağı beklenmektedir. Benzer şekilde, iç tehditler ile mücadelede otoriter rejimlerin askerî, demokratik rejimlerin ise sivil çözümleri ön plana çıkaracağı öngörülmektedir.

Amerikan istihbarat dokümanları ile siyasal karar alıcıları ve istihbarat yetkililerinin açıklamalarında da görüldüğü üzere iç tehdit algısında yaşanan değişim, istihbarat metot ve yaklaşımını etkilemiş ancak yapısal ve kurumsal bir değişime sebep olmamıştır. Bu durumun ise rejim türünden kaynaklı iki sebebi bulunmaktadır. Bunlar, özgürlük güvenlik ikilemi ile geçmiş tecrübeler ve iç tehditlerin demokrasilerde varoluşsal bir tehdit oluşturmamasıdır.

Özgürlük Güvenlik İkilemi ve Geçmiş Tecrübeler. İstihbarat örgütleri, otoriter rejimlerde gözlemlendiği gibi toplumun bir kısmını veya tamamını baskı altında tutmak konusunda bir

102 Kramer, *a.g.m.*, s.228-229.
103 Soldatov ve Borogan, *a.g.m.*, s.87.

enstrüman olabilecek güçlü yapılardır. Ancak demokrasilerde istihbarat örgütlerinin denetimi diğer rejim türlerinden daha etkili ve kurumsal şekilde gerçekleşmektedir. Bu kapsamda, istihbaratın denetimi bir yandan istihbarat kaynaklarının yanlış kullanımının önüne geçmekte öte yandan ise istihbarat örgütlerinin kapasitelerini sınırlandırmaktadır. İstihbarat konusunda yaşanan özgürlük ve güvenlik ikilemi uzun yıllardır Amerikan siyasal çevrelerinde ve kamuoyunda tartışılan önemli bir konudur. Örneğin, 1983 tarihli bir makalede "yurt içi terörizme karşı istihbarat faaliyetleri gerçekleştirmenin, yasal ve ahlaki olmadığı ve Amerikan siyasal karar alıcıları ve istihbarat yetkililerinin Amerikan vatandaşlarının demokratik haklarının korunması ve terörizmin engellenmesi konusunda bir denge bulmak zorunda olduğu" belirtilmektedir.[104] Yaşanan bu ikilem tarihsel süreçte FBI başta olmak üzere yurt içinde gerçekleştirilen istihbarat faaliyetlerinin kötüye kullanımı konusundaki tecrübe ile birleşince özgürlük ve güvenlik dengesi özgürlük lehine daha da ağır basmaktadır. Örneğin, FBI'ın yurt içi karşı istihbarat programı olan COINTELPRO vasıtasıyla sivil hak ve özgürlük aktivistleri başta olmak üzere Amerikan vatandaşlarını terörist olarak hedef aldığı 1970'li yıllarda ortaya çıkmış ve ardından gelen kamuoyu tepkisi sebebiyle FBI'ın yetkileri büyük oranda daraltılmıştır.[105] Bu sebeple, 11 Eylül Saldırıları ve ardından çıkan PATRIOT Yasası'na kadar olan süreçte Amerikan vatandaşlarına yönelik yurt içinde gerçekleştirilen istihbarat faaliyetleri çok sıkı bir şekilde düzenlenmiş ve denetlenmiştir. Bu bağlamda, geçmişteki kötü tecrübeler ile bürokratik ve hukuki engellerin yoğunluğu sebebiyle Oklahoma Şehri Bombalı Saldırısı'nın ardından istihbarat örgütlerinde hızlı bir değişim yaşanması mümkün olmamıştır.

104 James B. Motley, *US strategy to counter domestic political terrorism*. National Defense University Fort Mcnair DC Research Directorate, 1983, s.62.

105 Gregory F. Treverton, "Terrorism, intelligence and law enforcement: Learning the right lessons." *Intelligence and National Security* 18/4 (2003): s. 121.

Güçlü Demokratik Kurumlar. Otoriter rejimlerin aksine demokrasilerde siyasal karar alıcıların meşruiyeti ve gücü demokratik seçim süreçlerinden ve güçlü demokratik kurumların varlığından kaynaklanmaktadır. Bu sebeple, yurt içinde gerçekleşen majör terör saldırıları otoriter rejimlerde yönetici elitin meşruiyetinin sorgulanmasına yol açabilirken bu saldırılar, demokrasilerde rejim için varoluşsal tehditler oluşturmamaktadır. Örneğin, Oklahoma Şehri Bombalı Saldırısı dönemin Amerikan Başkanı Bill Clinton'ın görevinin sonlanmasına sebep vermemiştir. Benzer bir durum 11 Eylül Saldırısı'nın ardından dönemin ABD Başkanı George W. Bush için de geçerli olmuştur. Aynı şekilde, güçlü demokratik kurumların ve süreçlerin varlığı sebebiyle majör bir iç tehdidin ardından istihbarat örgütleri otoriter rejimlerde olduğu gibi dağıtılmamıştır. Amerikan istihbarat örgütlerinin 1990'lı yıllarda Amerikan topraklarında gerçekleşen terör saldırılarının ardından rutin bir değişim yaşamasının temel sebebini ise bu güvence ve demokratik kurum ve süreçlerin sağlıklı işlemesi oluşturmuştur.

İç Tehditlerin Dış Kaynaklarına Odaklanma. Yurt içinde gerçekleştirilen istihbarat faaliyetlerinin çok sıkı bir şekilde düzenlenmesi Amerikan istihbarat örgütlerinin yurt içindeki tehditlerin uluslararası kaynaklarına odaklanmasına yol açmıştır. Bu bağlamda, FBI başta olmak üzere temel yaklaşım yurt içindeki terör saldırılarını engellemek için yurt dışında terörün kaynağının dağıtılması olmuştur.[106] Ancak bu yaklaşımın 11 Eylül Saldırısı'nın ardından değiştiğini belirtmek önem arz etmektedir. Örneğin, NSA 2002 yılında ilk defa yurt içi terörizm ile mücadele konusunda bir program başlatmıştır.[107] Ancak 11 Eylül saldırıları

106 Ramón Spaaij, "The enigma of lone wolf terrorism: An assessment." *Studies in Conflict & Terrorism* 33/9 (2010): s.854.

107 Richard Henry Seamon, "NSA domestic surveillance: Presidential power and the Fourth Amendment." *US National Security, Intelligence and Democracy*. Routledge, 2008, s.130.

öncesinde gerçekleşen iç tehditlerde Amerikan istihbarat örgütleri özgürlük ve güvenlik ikilemi sebebiyle göreceli olarak daha kolay olan yurt dışı faaliyetlerini seçmek durumunda kalmıştır.

İç Tehditlere Sivil Yaklaşım. 1878 yılında imzalanan ve 1956 yılında revize edilen Posse Comitatus Yasası uyarınca Amerikan Ordusu'nun yurt içinde ve iç konularda kullanılması yasaklanmıştır.[108] Bu sebeple, otoriter ve hibrit rejimlerde olduğu gibi yurt içi terörizm ile mücadele askerî istihbarat örgütlerinin kullanılması etkili bir yol olsa dahi hukuken mümkün değildir. Bu bağlamda, Amerika örneğinde iç tehditler ile mücadelede sivil yaklaşım diğer rejim türlerinden ayrılmaktadır ve 1990'lı yıllarda yurt içi terörizm ile mücadele büyük oranda FBI öncülüğünde gerçekleşmiştir. Benzer şekilde, her ne kadar ulusal seviyede bağımsız bir istihbarat örgütü olsa da Savunma Bakanlığı'na bağlı olması sebebiyle NSA'de ilgili yıllardaki yurt içinde gerçekleştirilen terörle mücadele çalışmalarına dahil edilmemiştir.

İç tehditler sebebiyle Rus istihbarat topluluğunun dönüşümü ise Amerikan örneğinden çok daha farklı gelişmiştir. Rus güvenlik dokümanları ve siyasal karar alıcılarının açıklamalarında da görüleceği üzere yurt içi terörizm Rus ulusal güvenliği için önemli bir tehdit oluşturmuştur. Ancak yaşanan dönüşüm Amerikan örneğinin aksine hızlı ve dönüştürücü bir şekilde gerçekleşmiştir. Bu durumun ise rejim türünden kaynaklı iki sebebi bulunmaktadır. Bunlar, özgürlük güvenlik ikileminin ve güçlü demokratik kurumların eksikliği ile siyasal süreçler sebebiyle hızlı tepki verme zorunluluğudur.

Özgürlük ve Güvenlik İkilemi ile Güçlü Demokratik Kurumların Eksikliği. Çarlık Rusya'sı dönemi ve ardından başlayan Sovyetler

108 United States Northern Command. *The Posse Comitatus Act*. 23 Eylül 2019. https://www.northcom.mil/Newsroom/Fact-Sheets/Article-View/Article/563993/the-posse-comitatus-act/ Erişim Tarihi: 05/06/2023.

Birliği döneminde demokratik özgürlükler hiçbir zaman CHEKA, NKVD ve KGB'nin istihbarat faaliyetlerinin düzenlenmesinde önemli bir faktör olmamıştır. Bu gelenek SSCB'nin yıkılmasının ardından kurulan yeni istihbarat örgütlerinde de devam ettirilmiştir. Benzer şekilde, Rusya tarihsel süreçte güçlü demokratik kurumlara sahip olmamış bir otoriter rejimdir. Özgürlük ve güvenlik ikilemi ile güçlü demokratik kurumların eksikliği Rusya'da yaşanan dönüşümün yavaş ve rutin olmasını engellemiştir. Aksine siyasal süreçler ve hızlı tepki verme zorunluluğu sebebiyle yaşanan dönüşüm hızlı ve dönüştürücü şekilde gerçekleşmiştir.

Hızlı Tepki Verme Zorunluluğu ve Siyasal Süreçler. Güçlü demokratik kurumların ve sağlıklı demokratik süreçlerin eksikliği sebebiyle Rus siyasal karar alıcıların meşruiyeti büyük oranda yönetici elitten kaynaklanmaktadır. Rus toprağında gerçekleşen majör terör saldırıları rejimin güçsüz görünmesi ve sistem içerisindeki diğer elit gruplarına yönetimi ele geçirme konusunda mesaj olarak algılanması mümkün olaylardır. Bu sebeple, otoriter rejimlerde iç tehditlere hızlı tepki vermek yönetici elit açısından bir zorunluluk oluşturmaktadır. Siyasal süreçlerin demokratik ülkelerden çok daha az aktör içermesi ve görece sembolik olması da yaşanan dönüşümün hızlı olmasını etkileyen diğer faktörlerdir. Örneğin, Birinci Çeçen Savaşı Anayasal Düzeni Tesis Etmek İçin Alınacak Önlemler başlıklı bir Başkanlık Kararnamesi ile başlatılmış ve diğer yasama organları sürece dâhil edilmemiştir.[109] Başka bir ifadeyle, Çeçen terörü sonucunda Rus istihbarat topluluğunda yaşanan hızlı ve dönüştürücü değişim siyasal süreçlerin eksikliğinden ve yönetici elitin hızlı tepki verme zorunluluğundan kaynaklanmıştır.

İç Tehditlerin Yurtiçindeki Kaynaklarına Odaklanma. Otoriter rejimlerde istihbarat örgütlerinin asıl görevinin rejim güvenliği

109 Solueimanov ve Ditrych, *a.g.m.*, s.1201.

olması ve yurt içi istihbarat faaliyetlerinin demokrasilerde olduğu gibi sınırlandırılmaması sebebiyle Rus istihbarat örgütleri Çeçen terörünün yurt içindeki kaynaklarına odaklanmıştır.

İç Tehditlere Askerî Yaklaşım. Amerikan Ordusu'nun aksine Rus Ordusu, yurt içi tehditlerle mücadelede önemli bir rol oynamıştır. Çeçen terörü sebebiyle 1998 yılında Terörle Mücadele Yasası çıkartılmıştır.[110] Bu yasa ile birlikte Rus askerî istihbarat örgütlerinin yurt içinde gerçekleşen terörle mücadele faaliyetleri kapsamında rolü ve yetkisi artırılmıştır. Bu durum, etkisiz istihbarat denetimi sebebiyle otoriter rejimlerde silahlı kuvvetlerin en önemli aktörlerden birisi olması ve özellikle terörle mücadele kapsamında spesifik politikaları izlemek için siyasal karar alıcıları zorlama kapasitesine sahip olmasının da bir göstergesini oluşturmaktadır.

1990'lı yıllardaki PKK faaliyetleri sebebiyle Türk istihbarat topluluğunun yaşadığı dönüşüm ise hem demokratik hem de otoriter özellikleri taşıyan hibrit bir biçimde gerçekleşmiştir. Yaşanan değişimi yavaş ve dönüştürücü değişim olarak tanımlamak mümkündür. Yaşanan dönüşüm ise iki aşamada gerçekleşmiştir. 1984 ile 1995 yılları arasını kapsayan ilk dönem daha çok otoriter rejimlerin özelliklerini yansıtmaktadır. 1995 ile 2000 yılları arasındaki ikinci dönem ise daha çok demokrasilerin özelliklerini yansıtmaktadır. Bu kapsamda benzer şekilde ilk dönemde iç tehditlerin yurt içi kaynaklarına odaklanmışken ikinci dönemde ise dış kaynaklarına odaklanılmıştır.

1984-1995. Özgürlük ve güvenlik ikilemi ile güçlü demokratik kurumların eksikliği sebebiyle bu dönemde yaşanan dönüşüm otoriter rejimlerdekiler ile benzerlik göstermiştir. İlk olarak, 1987 yılında olağanüstü hâl ilan edilmiş ve PKK'nın göreceli olarak daha aktif olduğu bölgelerde sert ve çoğunlukla askerî önlemler

110 Omelicheva, *a.g.m.*, s.4

alınmıştır.[111] Olağanüstü hâl ilan edilmesi JİTEM başta olmak üzere istihbarat örgütlerinin hukuki durumu muallak birçok faaliyet gerçekleştirmesine izin vermiştir. Bu süreçte gerçekleştirilen faaliyetler, demokrasilerde olduğu gibi bir kamuoyu tepkisine yol açmamıştır. İkinci olarak bahsedilen dönem içerisinde yoğun bir rekabet hâlinde olan siyasi ve bürokratik oluşumların varlığı hızlı tepki verme gerekliliği doğurmuş ve bu süreçte yaşanan dönüşümü etkilemiştir. Bu durumun bir sonucu olarak Türk siyasal karar alıcılar hızlı, hukuki durumu muallak ve çoğunlukla askerî önlemleri içeren istihbarat faaliyetlerine yeşil ışık yakmıştır.

Üçüncü olarak, Türk istihbarat örgütleri bu dönemde PKK'nın büyük oranda yurt içindeki kaynaklarına odaklanmıştır. Bu bağlamda, PKK'ya yönelik gerçekleştirilen operasyonların önemli bir kısmı Türk toprakları içerisinde gerçekleşmiştir.[112] Son olarak ise PKK ile mücadelede askerî yaklaşım öne çıkarılmış ve benimsenmiştir. Başka bir deyişle, PKK ile mücadelede askerî istihbarat örgütleri sivil istihbarat örgütlerinden daha fazla yetki ile donatılmış ve terörle mücadele konusunda liderlik sergilemiştir.

1995-2000. Bu dönemde Türk istihbarat örgütlerinde yaşanan dönüşümü büyük oranda demokrasilerdekine benzer şekilde gerçekleşmiştir. İlk olarak, her ne kadar demokrasilerdeki kadar yoğun olmasa da özgürlük ve güvenlik ikilemi Türk siyaset ekosisteminde ve kamuoyunda tartışılmaya başlamış ve siyasal karar alıcılar için bir baskı unsuru hâline gelmiştir. Bu durumun bir sonucu olarak bu dönemde olağanüstü hâl kaldırılmış ve hukuki durumu muallak faaliyetler büyük oranda azalmıştır. İkinci olarak, askerî ve sivil istihbarat örgütleri PKK'nın yurt dışındaki kaynaklarına daha çok odaklanmaya başlamıştır. PKK'nın lojistik

111 Eunyoung Kim ve Minwoo Yun. "What works? Countermeasures to terrorism: a case study of PKK." *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice* 32/1 (2008): s.72.; Ünal, *a.g.m.,* 2012, s.437.

112 Kim ve Yun, *a.g.m.*, s.72.

ağını akamete uğratmak amacıyla TSK operasyonlarını Irak'ın kuzeyine yönelik genişletmiş, 1995 ile 1998 yılları arasında toplamda altı askerî operasyon düzenlemiş ve bu süreçte askerî istihbarat örgütleri önemli bir rol oynamıştır.[113] Benzer şekilde, MİT ve Emniyet Genel Müdürlüğü'nün istihbarat birimleri PKK'nın Avrupa'daki insan ve finans kaynaklarını çökertmeye odaklanmıştır. Son olarak bu dönemde, iç tehditlere sivil yaklaşım metoduna geçilmiş ve terörle mücadele koordinasyonu askerî istihbarat örgütlerinden alınarak MİT ve Emniyet Genel Müdürlüğü'nün istihbarat birimlerine verilmiştir. 1999 yılında Abdullah Öcalan'ın Kenya'da MİT koordinesinde gerçekleşen bir operasyon ile yakalanıp yurda getirilmesi yaşanan dönüşümü gösteren önemli bir örnek teşkil etmektedir.

113 Reuters. *Timeline: Turkey's military operations in Iraq and Syria*. 11 Ekim 2019. https://www.reuters.com/article/us-syria-security-turkey-operations-time/timeline-turkeys-military-operations-in-iraq-and-syria-idUSKBN1WQ274 Erişim Tarihi: 06/06/2023.

BEŞİNCİ BÖLÜM
SONUÇ

Bu kitapta istihbarat örgütlerinin neden ve nasıl değiştiği açıklanmıştır. Enformatik şoklar, dış tehditler ve iç tehditler istihbarat örgütlerinin değişim sebeplerini oluşturmaktadır. Yaşanan dönüşümün nasıl olduğu ise rejim türü ile ilgilidir. Bu kapsamda, Artan Tehditler ve Enformatik Şoklar (ATEŞ) Teorisi'nin hipotezleri üç başlık altında toplamda on iki farklı vaka analizi ile test edilmiştir.

Detaylı vaka analizleri ATEŞ teorisinin argümanlarını doğrulamıştır. Bu bağlamda,

1) Enformatik şok karşısında Amerikan, Türk ve Rus istihbarat örgütleri dönüştürücü bir değişime uğramış ancak yaşanan dönüşüm ABD'de daha yavaş, Rusya'da ise daha hızlı gelişmiştir.

2) Geleneksel dış tehditler rejim türünden bağımsız olarak üç ülkenin istihbarat örgütlerinde de rutin değişime yol açmıştır.

3) Ulus-dışı aktör kaynaklı dış tehditlerde ise Amerikan istihbarat örgütleri yavaş ve dönüştürücü bir değişime, Rus istihbarat örgütleri hızlı ve rutin bir değişime, Türk istihbarat örgütleri ise hibrit bir değişime uğramıştır.

4) İç tehditler karşısında ise Amerikan istihbarat örgütleri yavaş ve rutin bir değişime, Rus istihbarat örgütleri hızlı ve dönüştürücü bir değişime, Türk istihbarat örgütleri ise hibrit değişime uğramıştır.

5.1. Alana Katkı

Bu kitap siyaset bilimi ve istihbarat araştırmaları literatürlerine büyük oranda; terörizm çalışmaları, savaş ve çatışma çalışmaları ile kurumsal odaklı çalışmalar literatürüne ise göreceli olarak daha az katkıda bulunmaktadır.

İstihbarat araştırmalarında en önemli boşluk teori eksikliğidir. Bu kitap literatürdeki bu boşluğu doldurmakta ve istihbarat örgütlerinin dönüşümünü açıklayan, genellenebilir çıkarımlar veren ve başka vakalara uygulanabilen bir teori (ATEŞ Teorisi) ortaya koymaktadır. Bu bakımdan, bu kitap istihbarat araştırmalarına yeni bir perspektif kazandırmıştır. Aynı zamanda, literatürde neredeyse hiç çalışma olmayan farklı tehdit türleri karşısında istihbarat davranışlarına yönelik bütüncül bir yaklaşım getirmiştir. İlk defa bu kitapta kavramsallaştırılan hususların, kitaptaki vaka analizlerinin dışında kalan ülkelerin istihbarat örgütlerine uygulanması ile birlikte istihbaratın dönüşümü konusundaki genel anlayış çok daha genişleyecektir. Son olarak, bu kitap ile birlikte istihbarat araştırmalarının alanı genişletilmiştir. Literatürdeki birçok çalışmanın da belirttiği üzere yapılan araştırmaların yaklaşık yüzde yetmiş beşi Anglosakson istihbarat örgütlerini incelemektedir. Bu kitap, son otuz yıldaki Türk ve Rus istihbarat topluluklarının kurumsal yapısı, dönüşümü ve tehditlere yönelik yaklaşımlarını içeren detaylı analiz ile birlikte istihbarat araştırmalarının kapsamını genişletmiştir.

Kitabın siyaset bilimi literatürüne olan temel katkısı ise rejim türleri ile güç politikası çalışmalarının genişletilmesidir. Önceki çalışmalarda çoğunlukla ticari ve siyasi ilişkilerin analizinde önem arz eden rejim türüne yeni bir bakış açısı, rejim türü ve istihbarat örgütleri, getirerek rejim türünün devletler arası güvenlik ilişkilerinde de önemli bir faktör olduğu gösterilmiştir. Aynı zamanda, vaka analizi olarak incelenen ülkelerin süper güç veya

bölgesel güç olması ve bu ülkelerin istihbarat odağı kapsamında analiz edilmesi sebebiyle devletlerarası güç politikaları konusundaki anlayışa da katkı sunulmuştur.

Bu kitap, farklı rejim türüne sahip ülkelerin terörle mücadele politikaları ve istihbarat örgütlerinin politika yapım sürecindeki farklılıklarını detaylı olarak sunarak terörizm çalışmalarına katkıda bulunmuştur. Benzer şekilde, yurt içi terörizm ve uluslararası terörizm ile mücadelede istihbarat yaklaşımları ve tercihleri konusunda gerçekleştirilen detaylı açıklamalar ile birlikte gelecekteki benzer çalışmalar için kapsayıcı ve temel bir başlangıç noktası niteliği taşımaktadır.

Kitap, iç karışıklıkların/savaşların diğer ülkeler açısından oluşturduğu tehdidi ve bu noktada istihbarat örgütlerinin taşıdığı misyonu araştırma alanına dâhil etmesiyle savaş ve çatışma araştırmalarına da katkıda bulunmuştur. Özellikle, Ukrayna ve Suriye örneklerinin detaylı analizi, ilgili literatüre önemli bir katkı sağlamıştır. Bu açıdan bakıldığında gelecekteki çatışmaların önlenmesi konusunda araştırmacılara ve siyasi karar alıcılara yol gösterme potansiyeline sahiptir.

Son olarak, kitap kurumsal odaklı çalışmalar literatürüne katkıda bulunmuştur. Önceki araştırmaların büyük bir kısmı istihbarat örgütlerini çalışmalarına dâhil etmekten çekinmiş ve uluslararası örgütler ve ticari şirketlere odaklanmıştır. İstihbarat örgütlerinin kurumsal yapısında yaşanan değişimin nedenlerini ve süreçlerini açıklayan bu kitap ile birlikte alana yeni bir perspektif sunulmuştur. İstihbarat örgütlerinin kendine has kurumsal özelliklerinin daha da derinlemesine analiz edilmesi bu alandaki gelecek çalışmalar ve alanın genişlemesi için bir katalizör görevi görecektir.

5.2. Çalışmanın Sınırlılıkları

Her akademik çalışma gibi bu kitabın da belli sınırlılıkları mevcuttur. Literatürdeki diğer çalışmalar gibi ilk temel sınırlılık veriye olan erişimdir. İstihbarat faaliyetlerinin doğası gereği istihbarat örgütleri hakkında geniş ve teyit edilmiş veriye ulaşmak bu kitabın hazırlanma sürecinde de sorun olmuştur. Bu sebeple, farklı rejim türlerinde görev alan istihbarat örgütlerine dair geniş veri setlerine dayanan ve nicel yöntemlerin kullanıldığı bir çalışma gerçekleştirmek mümkün olmamıştır. Ancak bu sınırlılık ülkelerin açık kaynaklardaki ulusal güvenlik dokümanları ve ilgili literatürün kapsamlı bir analizi ile büyük oranda aşılmıştır.

Literatürden alınan veriler akran değerlendirmesi (peer review) sürecinden geçtiği için güvenilir kabul edilmiş ancak bu durum çalışmanın araştırma döneminde ülkelerin ulusal güvenlik belgelerinden alınan veriler için daha muğlak olmuştur. Veri manipülasyonunu da bir istihbarat faaliyeti olarak değerlendiren görüşler bulunmaktadır. Ancak ülkelerin açıkladıkları verilerin manipülasyona uğrayıp uğramadığını teyit etmek mümkün olmadığı için çalışmanın başında ülkelerin verileri de güvenilir veri olarak sınıflandırılmış ve çalışma bu yönde gerçekleştirilmiştir.

Veriye erişimin getirdiği sınırlık konunun uzmanları ile derinlemesine kişisel mülakat gerçekleştirilerek aşılmıştır. Kitabın argümanlarının doğruluğunu/yanlışlığını test etmek için ulusal güvenlik konularında uzman ve istihbarat profesyoneli olarak tecrübesi olan dokuz kişi ile kişisel mülakat gerçekleştirilmiştir. Benzer şekilde, uzmanlardan alınan bilgilerde veri manipülasyonu olup olmadığını teyit etmek mümkün olmadığı için mülakat ile elde edilen veriler doğru kabul edilmiştir.

Çalışmanın son sınırlılığı ise vaka analizi sayısıdır. Kitapta üç ülke vaka analizi olarak sunulmuştur ve daha fazla ülkenin çalışmaya dâhil edilmesi ATEŞ Teorisi'nin test edilmesi açısından

önem arz etmektedir. Ancak zaman ve kaynak sınırlamaları sebebiyle üç ülke seçilmiş olsa dahi on iki farklı husus detaylı olarak analiz edilerek bu sınırlılık aşılmıştır.

5.3. Gelecek Araştırma Önerileri

Gelecekteki araştırmalar için iki farkı öneri bulunmaktadır. Bunlar uygulama ve genişletme olarak sınıflandırılmıştır. Bu kitap ile istihbarat örgütlerinin dönüşümü hakkında genellenebilir çıkarımlarda bulunan bir teori inşa edilmiştir. Bu bağlamda, gelecekteki çalışmaların teorinin daha iyi test edilmesi için farklı rejimlere sahip başka ülkelerin istihbarat örgütlerinin dönüşümü konusunda uygulanması önerilmektedir. Bu çalışmaların vereceği geri bildirim ile teori daha da güçlenecek ve gerekli görüldüğü takdirde güncellenebilecek ve istihbarat araştırmalarına daha da önemli bir katkı sunabilecektir.

Zaman ve veri kısıtlılıkları sebebiyle bu çalışmada Küresel Güney ülkelerine yer verilmemiştir. Bu bağlamda, ilgili bölge uzmanlarının bu kitabın teorik yaklaşımını Küresel Güney ülkelerine uygulayarak genişletmesi literatüre önemli bir katkıda bulunacaktır.

KAYNAKÇA

9/11Commission.gov. *Commission Staff.* https://govinfo.library.unt.edu/911/about/bios_staff.htm 2004a. Erişim Tarihi: 12/03/2023.

9/11Commission.gov. *The National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States*. 2004. https://www.9-11commission.gov/ Erişim Tarihi: 02/02/2023.

Adamsky, Dima ve Uri Bar-Joseph. "The Russians are not coming': Israel's intelligence failure and soviet military intervention in the 'War of Attrition." *Intelligence and National Security* 21/1 (2006): 1-25.

Adelphi Papers. *The Turkish military's impact on policy*. 41/337 (2001): 57-82.

Agentura.ru. *Federal'naya sluzhba bezopasnosti Rossiyskoy Federatsii – FSB*. T.y. https://agentura.ru/profile/federalnaja-sluzhba-bezopasnosti-rossii-fsb/ Erişim Tarihi: 06/02/2023.

Agentura.ru. *Service of external intelligence' history*. 2011. http://www.agentura.ru/english/dossier/svr/story/ Erişim Tarihi: 06/02/2023.

Ahmad, Javid. "Russia and the Taliban Make Amends Moscow's New Ally in Afghanistan." *Foreign Affairs.* 31 Ocak 2016. https://www.foreignaffairs.com/articles/afghanistan/2016-01-31/russia-and-taliban-make-amends Erişim Tarihi: 29/05/2023.

Ahmed, Nafeez. "Erdogan worked "hand in glove" with ISIS in Syria, claims former emir." *Insurge Intelligence*. 30 Temmuz 2019. https://medium.com/insurge-intelligence/erdogan-worked-hand-in-glove-with-isis-in-syria-claims-former-emir-e83c0e6b9c3d Erişim Tarihi: 23/05/2023.

Aid, Matthew M. "Prometheus embattled: A post-9/11 report card on the National Security Agency." *Intelligence and National Security* 21/6 (2006): 980-998.

Aid, Matthew M. "The National Security Agency and the Cold War." *Intelligence & National Security* 16/1 (2001): 27-66.

Akay, Hale. "Türk Silahlı Kuvvetleri: Kurumsal ve Askeri Boyut." *Almanak Türkiye* 2008 (2006): 117-175.

Akıncı, Abdulvahap. "Türkiye'nin darbe geleneği: 1960 ve 1971 müdahaleleri." *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi* 9/1 (2014): 55-72.

Aksan, Sertaç. "Türkiye'nin gökyüzündeki başarı imzası: Yerli İHA ve SİHA'lar." *TRT Haber*. 3 Mart 2020. https://www.trthaber.com/haber/gundem/turkiyenin-gokyuzundeki-basari-imzasi-yerli-iha-ve-sihalar-464449.html Erişim Tarihi: 02/02/2023.

Akşam. *FETÖ ve PKK'yı MİT korkusu sardı*. 14 Eylül 2018. https://www.aksam.com.tr/guncel/feto-ve-pkkda-mit-korkusu-sardi/haber-773437 Erişim Tarihi: 01/03/2023.

Albini, Joseph L., ve Julie Anderson. "Whatever Happened to the KGB?." *International Journal of Intelligence and Counter Intelligence* 11/1 (1998): 26-56.

Aldrich, Richard J. "Strategic culture as a constraint: intelligence analysis, memory and organizational learning in the social sciences and history." *Intelligence and National Security* 32/5 (2017): 625-635.

Allen, Greg ve Taniel Chan. *Artificial intelligence and national security*. Cambridge, MA: Belfer Center for Science and International Affairs, 2017.

Allison, Roy. "Russian 'deniable'intervention in Ukraine: how and why Russia broke the rules." *International Affairs* 90/6 (2014): 1255-1297.

Alsancak, Hasan. *İstihbarat Kavramının Yeni Görünümü ve Türkiye'deki Uygulamaları*. Yükseklisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001.

Altunışık, Meliha. "The Turkish-Israeli rapprochement in the post-Cold War era." *Middle Eastern Studies* 36/2 (2000): 172-191.

Al'Ubaydi, Muhammad. *Khattab (1969-2002)*. Military Academy West Point NY Combating Terrorism Center, 2015.

Anadolu Ajansı. *MİT yabancı dil uzmanı alacak*. 29 Temmuz 2013. https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/mit-yabanci-dil-uzmani-alacak/229148 Erişim Tarihi: 23/05/2023.

Anderson, Julie. "The Chekist takeover of the Russian state." *International Journal of Intelligence and counterintelligence* 19/2 (2006): 237-288.

Anderson, Julie. "The HUMINT Offensive from Putin's Chekist State." *International journal of Intelligence and Counterintelligence* 20/2 (2007): 258-316.

Andregg, Michael M., ve Peter Gill. "Comparing the democratization of intelligence." *Intelligence and National Security* 29/4 (2014): 487-497.

Antonopoulos, Paul. "Turkey's interests in the Syrian war: from neo-Ottomanism to counterinsurgency." *Global Affairs* 3/4-5 (2017): 405-419.

Arbatlı, Cemal Eren ve Ekim Arbatlı. "External threats and political survival: Can dispute involvement deter coup attempts?." *Conflict Management and Peace Science* 33/2 (2016): 115-152.

Arosoaie, Aida. "Turkey." *Counter Terrorist Trends and Analyses*, 8/1 (2016): 102-105.

Ashour, Omar. "Security, oil, and internal politics: the causes of the Russo-Chechen conflicts." *Studies in Conflict & Terrorism* 27/2 (2004): 127-143.

Asyanın Sesi. *Türk İstihbarati, Suriye'deki Her Bir Savaşçının Fotoğraflı Dosyasını İstedi.* 8 Ekim 2018. https://asyaninsesi.com/turk-istihbarati-suriyedeki-her-bir-savascinin-fotografli-dosyasini-istedi/ Erişim Tarihi: 16/05/2023.

Ateş, Ahmet. *Stratejik istihbarat ve Türk dış politikasına etkisi.* Yükseklisans Tezi. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.

Ateş, Ahmet. "Current Challenges and Trends In intelligence." *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, *9*/1, (2020): 177-204.

Ateş, Hasan. *Kamu Güvenliğinde İstihbarat Sisteminin Değerlendirilmesi.* Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimer Enstitüsü, Ankara, 2012.

Ateşoğlu Güney, Nurşin. "A New Challenge for Turkey: Civil War in Syria." *Insight Turkey* 15/4 (2003): 51-59.

Atkeson, Lonna Rae ve Cherie D. Maestas. *Catastrophic politics: How extraordinary events redefine perceptions of government*. Cambridge University Press, 2012.

Azeri, Siyaves. "The july 15 coup attempt in Turkey: The erdogan–gulen confrontation and the fall of 'moderate'political islam." *Critique* 44/4 (2016): 465-478.

Badie, Bertrand, Dirk Berg-Schlosser ve Leonardo Morlino, der. *International encyclopedia of political science*. Vol. 1. Sage, 2011.

Baev, Pavel K. "Russia's airpower in the Chechen War: Denial, punishment and defeat." *The Journal of Slavic Military Studies* 10/2 (1997): 1-18.

Baker III, James A., Lee H. Hamilton ve Iraq Study Group. *The Iraq study group report*. Vintage, 2006.

Bansemer, John. D. *Intelligence reform: A question of balance*. Air University Press. 2006.

Bar-Joseph, Uri. "Israel's 1973 intelligence failure." *Israel Affairs* 6/1 (1999): 11-35.

Barkey, Henri. J. "Turkey's Syria Predicament." *Adelphi Papers*, 54/447-448 (2014): 99-122.

Barnes, Alan. "A confusion, not a system: the organizational evolution of strategic intelligence assessment in Canada, 1943 to 2003." *Intelligence and National Security,* 34/4 (2019): 464-479.

Barnes, Julian, Adam Goldman ve David E. Sanger. "CIA informant extracted from Russia had sent secrets to US for decades." *The New York Times*. 17 Ekim 2019. https://www.nytimes.com/2019/09/09/us/politics/cia-informant-russia.html Erişim Tarihi: 02/05/2023.

Barnosky, Jason. "Fusion Centers: What's working and what isn't." *The Brookings Institute*. 17 Mart 2015. https://www.brookings.edu/blog/fixgov/2015/03/17/fusion-centers-whats-working-and-what-isnt/ Erişim Tarihi: 27/02/2023.

Bartles, Charles K. ve Roger N. McDermott. "Russia's military operation in Crimea: Road-testing rapid reaction capabilities." *Problems of Post-Communism* 61/6 (2014): 46-63.

Basora, Adrian A. ve Aleksandr Fisher. "Putin's 'Greater Novorossiya'—The Dismemberment of Ukraine." *Foreign Policy Research Institute,* (2014): 1-8.

Bateman, Aaron. "Technological Wonder and Strategic Vulnerability: Satellite Reconnaissance and American National Security during the Cold War." *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence* 33/2 (2020): 328-353.

Bateman, Aaron. "The KGB and Its Enduring Legacy." *The Journal of Slavic Military Studies* 29/1 (2016): 23-47.

Bateman, Aaron. "The political influence of the Russian security services." *The Journal of Slavic Military Studies* 27/3 (2014): 380-403.

BBC News. *Turkey detains top Islamic State commander in raid*. 1 Eylül 2020. https://www.bbc.com/news/world-europe-53984232 Erişim Tarihi: 23/05/2023.

BBC Türkçe. *Öğrenciler ve yetkililer askeri okulların kapatılmasına ne diyor?*. 5 Ağustos 2016. https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-36985726 Erişim Tarihi: 06/03/2023.

BBC. *Savcılık: Kemal Batmaz, Öksüz'le birlikte darbe girişimini yönetti*. 2 Kasım 2016. https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-37848719 Erişim Tarihi: 27/02/2023.

BBC. *TSK: Darbe girişimine 8,651 asker katıldı, 35 uçak, 37 helikopter kullanıldı*. 27 Temmuz 2016. https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-36904517 Erişim Tarihi: 27/02/2023.

Bean, Hamilton. "Intelligence theory from the margins: questions ignored and debates not had." *Intelligence and National Security* 33/4 (2018): 527-540.

Bean, Hamilton. "Organizational culture and US intelligence affairs." *Intelligence and National Security* 24/4 (2009): 479-498.

Beck, Catherine. *Bureau of Intelligence and Research and Washington Politics*. Yükseklisans Tezi, University of Georgia. 2005.

Behrman, Robert. *Structure and Effectiveness of Intelligence Organizations*. Pittsburgh, PA.: Carnegie Mellon University, 2003.

Bekdil, Burak. "Turkey's Double Game with ISIS." *Middle East Quarterly* (2015).

Bergen, Peter, David Sterman, Albert Ford ve Alyssa Sims. *Jihadist terrorism 16 years after 9/11: A threat assessment*. New America. 2017.

Berkebile, Richard E. "What is domestic terrorism? A method for classifying events from the global terrorism database." *Terrorism and political violence* 29/1 (2017): 1-26.

Berkowitz, Bruce. *The National Reconnaissance Office at 50 years: A brief history*. National Reconnaissance Office, 2011.

Berksoy, Biriz. *Türkiye'de Ordu, Polis ve İstihbarat Teşkilatları: yakın dönem gelişmeler ve reform ihtiyaçları*. TESEV Yayınları, 2013.

Bezci, Egemen B. ve Güven Gürkan Öztan. "Anatomy of the Turkish emergency state: A continuous reflection of Turkish raison d'état between 1980 and 2002." *Middle East Critique* 25/2 (2016): 163-179.

Bıçakcı, Salih, F. Doruk Ergun ve Mitat Çelikpala. "The Cyber security scene in Turkey." *Sinan Ülgen, Grace Kim (szerk.): A primer on cyber security in Turkey: and the case of nuclear power* (2015): 22-51.

Bıçakçı, A. Salih. "Sway on a tightrope: The development of a mutualistic relationship between Turkey and DAESH." *Uluslararası İlişkiler Dergisi* 16/62 (2019): 101-133.

Bihar, Alejandro M. "Uruguay's Attempt at Intelligence Oversight." *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence* 33/2 (2020): 214-247.

Bishku, Michael B. "Turkish-Syrian relations: A checkered history." *Middle East Policy* 19/3 (2012): 36-53.

Bjelopera, Jerome P. *American jihadist terrorism: Combating a complex threat*. DIANE Publishing, 2013.

Boardman, Chase H. *Organizational culture challenges to interagency and intelligence community communication and interaction*. National Defense University Norfolk VA Joint Advanced Warfighting School, 2006.

Bonnell, Victoria E., Terry L. Cooper ve Gregory Freidin. *Russia at the Barricades: Eyewitness Accounts of the August 1991 Coup: Eyewitness Accounts of the August 1991 Coup*. Routledge. 2015.

Borch, Frederic L. "Comparing Pearl Harbor and" 9/11": Intelligence Failure? American Unpreparedness? Military Responsibility?." *The Journal of Military History* 67/3 (2003): 845-860.

Bouzis, Kathleen. "Countering the Islamic State: US counterterrorism measures." *Studies in Conflict & Terrorism* 38/10 (2015): 885-897.

Bowen, Andrew S. "Coercive diplomacy and the Donbas: explaining Russian strategy in eastern Ukraine." *Journal of strategic studies* 42/3-4 (2019): 312-343.

Brennan, David. "FSB: 17-Year-Old Boy Blows Himself Up in Russia's Main Intelligence Agency Building." *Newsweek*. 31 Ekim 2018. https://www.newsweek.com/fsb-17-year-old-boy-blows-himself-russias-main-intelligence-agency-building-1194685 Erişim Tarihi: 29/05/2023.

Bruijn, Hans De. "One fight, one team: the 9/11 commission report on intelligence, fragmentation and information." *Public Administration* 84/2 (2006): 267-287.

Bruneau, Thomas C. "Intelligence Reform in Brazil: A Long, Drawn-Out Process." *International Journal of Intelligence and Counterintelligence* 28/3 (2015): 502-519.

Bruneau, Thomas C. ve Kenneth R. Dombroski. "Reforming intelligence: the challenge of control in new democracies." *Who guards the guardians and how*. University of Texas Press, 2021. 145-177.

Buchanan, Paul. G. "Democratic oversight of intelligence agencies: A primer." *The Interpreter*. https://www.lowyinstitute.org/the-interpreter/democratic-oversight-intelligence-agencies-primer 5 Mayıs 2014. Erişim Tarihi: 12/03/2023.

Bukkvoll, Tor. "Russian special operations forces in Crimea and Donbas." *The US Army War College Quarterly: Parameters* 46/2 (2016): 13-21.

Bulger, Nanette J. "The evolving role of intelligence: migrating from traditional competitive intelligence to integrated intelligence." *The International Journal of Intelligence, Security, and Public Affairs* 18/1 (2016): 57-84.

Bulut, Uzay. *Should Turkey Officially Designate ISIS a Terrorist Organization?*. Begin-Sadat Center for Strategic Studies., (2017): 1-4.

Business Insider. *Returning ISIS fighters are a 'real threat' to Russia, according to security-service chief*. 12 Aralık 2017. https://www.businessinsider.com/r-return-of-defeated-is-fighters-real-threat-to-russia-ria-cites-fsb-chief-2017-12 Erişim Tarihi: 29/05/2023.

Byman, Daniel. "ISIS goes global: Fight the Islamic state by targeting its affiliates." *Foreign Affairs* 95/2 (2016): 76-85.

Callaway, John. "Learning the hard way: Force Protection 1983–2000." *Naval War College Review* 62/1 (2009): 107-122.

Calzini, Paolo. "Vladimir Putin and the Chechen war." *The International Spectator* 40/2 (2005): 19-28.

Campbell, Colin. "White House: We're Not At 'War' With ISIS." *Business Insider*. 29 Ağustos 2014. https://www.businessinsider.com/white-house-not-at-war-with-isis-2014-8 Erişim Tarihi: 18/05/2023.

Carrol, Oliver. "'Legendary' GRU military intelligence agency should have historical name restored, says Putin." *Independent*. 2 Kasım 2018. https://www.independent.co.uk/news/world/europe/russia-gru-military-intelligence-agency-putin-gu-name-syria-ukraine-a8615371.html Erişim Tarihi: 06/02/2023.

Castan Pinos, Jaume ve Steven M. Radil. "The territorial contours of terrorism: A conceptual model of territory for non-state violence." *Terrorism and political violence* 32/5 (2020): 1027-1046.

Center for Systemic Peace. *The Polity Project: About Polity*. (t.y). https://www.systemicpeace.org/polityproject.html Erişim Tarihi: 02/02/2023.

Central Intelligence Agency, Office of General Counsel. *Document Number: OGC-95-53042* [Gizliliğin Kaldırılması: 31 Mayıs 2019]. 8 Kasım 1995. https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/DOC_0005350591.pdf Erişim Tarihi: 01/06/2023.

Central Intelligence Agency. *11 September 2001 Hijackers*. 2002. https://www.cia.gov/news-information/speeches-testimony/2002/DCI_18_June_testimony_new.pdf Erişim Tarihi: 07/02/2023.

Central Intelligence Agency. *History of the CIA*. 2007. https://www.cia.gov/about-cia/history-of-the-cia Erişim Tarihi: 03/02/2023.

Central Intelligence Agency. *Intelligence & Analysis*. 2006. https://www.cia.gov/offices-of-cia/intelligence-analysis/index.html Erişim Tarihi: 03/02/2023.

Central Intelligence Agency. *Intelligence Throughout History: The Impact of Pearl Harbor*. 2010. https://www.cia.gov/news-information/featured-story-archive/2010-featured-story-archive/pearl-harbor.html Erişim Tarihi: 06/02/2023.

Central Intelligence Agency. *Moving Up to the Big Leagues, 1946*. 8 Temmuz 2010. https://www.cia.gov/news-information/featured-story-archive/2010-featured-story-archive/moving-up-to-the-big-leagues.html Erişim Tarihi: 03/02/2023.

Central Intelligence Agency. *Terrorist Threat Integration Center Begins Operations*. 2003. https://www.cia.gov/news-information/press-releases-statements/press-release-archive-2003/pr05012003.html Erişim Tarihi: 27/02/2023.

Chalk, Peter. "Domestic counter-terrorist intelligence structures in the United Kingdom, France, Canada and Australia." *Studies in Conflict & Terrorism* 45/7 (2022): 626-658.

Clancy, Timothy. "Theory of an Emerging-State Actor: The Islamic State of Iraq and Syria (ISIS) Case." *Systems* 6/2 (2018): 16.

Clark, Lauren C. "Statutory struggles of administrative agencies: The Director of National Intelligence and the CIA in a post-9/11 world." *Admin. L. Rev.* 62 (2010): 545-572.

Clifford, Bennett. "The Cup and the Caliphate: Russia's Counterterrorism Operations Before Major Sporting Events and the Global Jihadist Movement." *Lawfare Blog*. 22 Haziran 2018. https://www.lawfareblog.com/cup-and-caliphate-russias-counterterrorism-operations-major-sporting-events-and-global-jihadist Erişim Tarihi: 29/05/2023.

CNN Türk. *Genelkurmay Başkanlığı IŞİD'le mücadele raporu hazırladı*. 5 Mayıs 2016. https://www.cnnturk.com/turkiye/genelkurmay-baskanligi-isid-le-mucadele-raporu-hazirladi Erişim Tarihi: 23/05/2023.

CNN Türk. *Tanktan çıkan eski emniyet müdürü Mithat Aynacı'nın cezası belli oldu*. 24 Kasım 2019. https://www.cnnturk.com/turkiye/tanktan-cikan-eski-emniyet-muduru-mithat-aynacinin-cezasi-belli-oldu#:~:text=FET%C3%96'n%C3%BCn%20darbe%20giri%C5%9Fimi%20s%C4%B1ras%C4%B1nda,14%20y%C4%B1l%20hapis%20cezas%C4%B1na%20%C3%A7arpt%C4%B1r%C4%B1ld%C4%B1. Erişim Tarihi: 27/02/2023.

CNN Türk. *Washington Büyükelçiliği'nde FETÖ'cü diplomat operasyonu*. 12 Aralık 2018. https://www.cnnturk.com/dunya/washington-buyukelciliginde-fetocu-diplomatoperasyonu Erişim Tarihi: 04/03/2023.

CNN. *Oklahoma City Bombing Fast Facts*. 10 Mayıs 2020. https://www.cnn.com/2013/09/18/us/oklahoma-city-bombing-fast-facts/index.html Erişim Tarihi: 31/05/2023.

CNN. *September 11 Terror Attacks Fast Facts*. 3 Eylül 2018. https://www.cnn.com/2013/07/27/us/september-11-anniversary-fast-facts/index.html Erişim Tarihi: 07/02/2023.

Cohen, Zachary ve Kevin Liptak. "US intelligence chiefs reveal gulf with Trump on North Korea, Iran and ISIS." *CNN*. 30 Ocak 2019. https://www.cnn.com/2019/01/29/politics/us-intelligence-chiefs-contradict-trump/index.html Erişim Tarihi: 18/05/2023.

Cooper, Scott. "State-Centric Balance-Of-Threat Theory: Explaining the Misunderstood Gulf Cooperation Council." *Security Studies* 13/2 (2003): 306-349.

Copeland, Thomas E. *Fool me twice: intelligence failure and mass casualty terrorism*. Martinus Nijhoff Publishers, 2007.

Cornell Law School Legal Information Institute *31 U.S. Code § 312. Terrorism and financial intelligence*. T.y. https://www.law.cornell.edu/uscode/text/31/312 Erişim Tarihi: 04/02/2023.

Cott, Marvin. "Partisanship and the decline of intelligence oversight." *International Journal of Intelligence and Counterintelligence* 16/1 (2003): 69-94.

Crelinsten, Ronald D. "Terrorism and counter-terrorism in a multi-centric world: Challenges and opportunities." *Terrorism and Political Violence* 11/4 (1999): 170-196.

Criss, Nur Bilge. "The nature of PKK terrorism in Turkey." *Studies in Conflict & Terrorism* 18/1 (1995): 17-37.

Cross, Phil. "Senator Inhofe warns of potential terrorist attacks on U.S. soil." *Fox 25 Oklahoma City*. 20 Ağustos 2014. https://okcfox.com/archive/senator-inhofe-warns-of-potential-terrorist-attacks-on-us-soil Erişim Tarihi: 18/05/2023.

Cumhuriyet. *İsviçre'de Türk diplomatlara soruşturma*. 15 Mart 2018. https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/isvicrede-turk-diplomatlara-sorusturma-943150 Erişim Tarihi: 04/03/2023.

Cumhuriyet. *MİT'in bütçesine para dayanmıyor: Raporlar sınırlı*. 25 Ağustos 2018. http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/1063838/MiT_in_butcesine_para_dayanmiyor__Raporlar_sinirli.html Erişim Tarihi: 08/03/2023.

Cupp, Shawn ve M. Spight. "A homeland security model for assessing US domestic threats." *Professional Issues in Criminal Justice: A Professional Journal* 2 (2007): 41-52.

Çağaptay, Soner. "Can the PKK renounce violence?." *Middle East Quarterly* 14/1 (2007): 45-52.

Çalışkan, Koray. "Explaining the end of military tutelary regime and the July 15 coup attempt in Turkey." *Journal of Cultural Economy* 10/1 (2017): 97-111.

Çebi, Melisa. IŞİD Kadrosunun Çöküşü ve Türk İstihbaratının Rolü. *Stratejik Ortak*. 22 Mayıs 2018. https://www.stratejikortak.com/2018/05/isid-kadrosunun-cokusu-ve-turk-istihbaratinin-rolu.html Erişim Tarihi: 23/05/2023.

Çelik, Murat. "MİT, MİKK, yeni dönem.." *Vatan*. http://www.gazetevatan.com/murat-celik-1100126-yazar-yazisi-mit-mikk-yeni-donem-/ Erişim Tarihi: 08/03/2023.

Dahl, Erik J. "Missing the wake-up call: Why intelligence failures rarely inspire improved performance." *Intelligence and National Security* 25/6 (2010): 778-799.

Dahl, Erik J. "Why won't they listen? Comparing receptivity toward intelligence at Pearl Harbor and Midway." *Intelligence and National Security* 28/1 (2013): 68-90.

Daugherty, William J. "Behind the intelligence failure in Iran." *International Journal of Intelligence and Counterintelligence* 14/4 (2001): 449-484.

Davies 1, Philip HJ. "Intelligence culture and intelligence failure in Britain and the United States." *Cambridge Review of International Affairs,* 17/3 (2004): 495-520.

Day, Dwayne A. "Ferrets Above: American Signals Intelligence Satellites During the 1960s." *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence* 17/3 (2004): 449-467.

DEBKA File. *Russian anti-ISIS war from Syria to Caucasus*. 12 Temmuz 2016. https://www.debka.com/russian-anti-isis-war-from-syria-to-caucasus/ Erişim Tarihi: 29/05/2023.

Debs, Alexandre ve Hein E. Goemans. "Regime type, the fate of leaders, and war." *American Political Science Review* 104/3 (2010): 430-445.

Defence Blog. *Turkey uses new signals intelligence unmanned aerial vehicles in Syria.* 25 Mart 2018. https://defence-blog.com/news/turkey-uses-new-signals-intelligence-unmanned-aerial-vehicles-syria.html Erişim Tarihi: 16/05/2023.

Defense Intelligence Agency. *History*. T.y. https://www.dia.mil/About/History/ Erişim Tarihi: 03/02/2023.

Defense Intelligence Agency. *Organization*. 2016. http://www.dia.mil/About/Organization/ Erişim Tarihi: 03/02/2023.

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı. T.y. *Görevlerimiz.* https://www.dzkk.tsk.tr/Komutanlik/Gorevlerimiz Erişim Tarihi: 06/02/2023.

Department of Homeland Security. *Creation of the Department of Homeland Security*. 2019. https://www.dhs.gov/creation-department-homeland-security Erişim Tarihi: 17/02/2023

Department of Homeland Security. *Who Joined DHS*. 15 Eylül 2015. https://en.wikipedia.org/wiki/Homeland_Security_Act Erişim Tarihi: 03/02/2023.

Department of State. *Bureau of Intelligence and Research*. 2016. https://www.state.gov/s/inr/ Erişim Tarihi: 04/02/2023.

Department of Treasury. *About*. 23 Mayıs 2018. https://www.treasury.gov/about/organizational-structure/offices/Pages/Office-of-Terrorism-and-Financial-Intelligence.aspx Erişim Tarihi: 04/02/2023.

Desch, Michael C. "Democracy and victory: Why regime type hardly matters." *International Security* 27/2 (2002): 5-47.

Dışişleri Bakanlığı. *FETÖ*. https://www.mfa.gov.tr/feto.tr.mfa Erişim Tarihi: 04/03/2023.

Dikici, Ali. "Demokrat Parti döneminde iç güvenlik ve Türk polis teşkilatı." *Gazi Akademik Bakış* 3/5 (2009): 61-94.

Dimitrakis, Panagiotis. "US intelligence and Chinese spies in the civil war." *Journal of Intelligence History* 13/1 (2014): 62-75.

Director of Central Intelligence (DCI). *Annual report on 1997 intelligence community activities*. 1997. https://www.cia.gov/library/reports/archived-reports-1/fy97intellrpt.html Erişim Tarihi: 01/02/2023.

Director of Central Intelligence (DCI). *Annual report on 1998 intelligence community activities*. 1998. https://www.cia.gov/library/reports/archived-reports-1/ann_rpt_1998/index.html Erişim Tarihi: 01/02/2023.

Director of Central Intelligence (DCI). *Annual report on 1999 intelligence community activities*. 1999. https://fas.org/irp/cia/product/report-99.html Erişim Tarihi: 01/02/2023.

Director of Central Intelligence (DCI). *Annual report on 2001 intelligence community activities*. 2001. http://www.nti.org/media/pdfs/21-us.pdf?_=1317160978 Erişim Tarihi: 01/02/2023.

Director of Central Intelligence (DCI). *Annual report on 2002 intelligence community activities*. 2002. https://www.hsdl.org/?view&did=2809 Erişim Tarihi: 01/02/2023.

Ditrych, Ondrej. "Bracing for cold peace. US-Russia relations after Ukraine." *The International Spectator* 49/4 (2014): 76-96.

Drug Enforcement Administration. *DEA History*. T.y. https://www.dea.gov/history Erişim Tarihi: 04/02/2023.

Drug Enforcement Administration. *History*. 2018. https://www.dea.gov/sites/default/files/2018-07/Early%20Years%20p%2012-29%20%281%29.pdf Erişim Tarihi: 04/02/2023.

Duyvesteyn, Isabelle. "Intelligence and strategic culture: some observations." *Intelligence and National Security* 26/4 (2011): 521-530.

Dylan, Huw. "The Joint Intelligence Bureau:(Not So) Secret Intelligence for the Post-War World." *Intelligence and National Security* 27/1 (2012): 27-45.

Economist Intelligence Unit. *How EIU measures democracy*. 2023. https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2022/#mktoForm_anchor Erişim Tarihi: 02/02/2023.

Ellis, William W. "US Intelligence at the Crossroads." *Mediterranean Quarterly* 21/2 (2010): 1-11.

Ellman, Michael. "Was the Collapse of the USSR Entirely Unforeseen?." *Perspectives on Political Science* 31/3 (2002): 132-135.

Emniyet Genel Müdürlüğü. *01.04.2022 Tarihli Basın Açıklaması*. 1 Nisan 2022. https://www.egm.gov.tr/01042022-tarihli-basin-aciklamasi Erişim Tarihi: 02/03/2023.

Emniyet Genel Müdürlüğü. *İstihbarat Başkanlığı Tarihçe*. T.y. https://www.egm.gov.tr/istihbarat/istihbarat-tarihce Erişim Tarihi: 06/02/2023.

Emniyet Genel Müdürlüğü. *İstihbarat dairesi başkanlığı*. 2019. https://www.egm.gov.tr/istihbarat/istihbarat-tarihce Erişim Tarihi: 04/06/2023.

Emniyet Genel Müdürlüğü. Ö*zel harekat başkanlığı*. 2019. https://www.egm.gov.tr/ozelharekat/kurulusumuz Erişim Tarihi: 04/06/2023.

Emniyet Genel Müdürlüğü. *Terörle mücadele dairesi başkanlığı*. 2019. https://www.egm.gov.tr/tem/tarihce Erişim Tarihi: 04/06/2023.

Eren, Yunus. *Demokratik Ülkelerde İstihbarat Teşkilatlarının Yapılanması: İngiltere ve Türkiye Karşılaştırması*. Yüksek Lisans Tezi, Polis Akademisi, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2012.

Ergil, Doğu. "Suicide terrorism in Turkey." *Civil Wars* 3/1 (2000): 37-54.

Ergun, Fevzi Doruk ve Can Kasapoğlu. *Turkey Joins the Anti-ISIS Coalition: Safe-Zone Plan Revisited*. EDAM Discussion Paper Series 4 (2015): 1-32.

Erkan, Anıl Çağlar. *Çin Rusya İlişkilerinde Yeni Dengeler*. Ankara: Nobel Yayınevi, 2021.

Esfandiary, Dina ve Ariane M. Tabatabai. "A comparative study of US and Iranian counter-ISIS strategies." *Studies in Conflict & Terrorism* 40/6 (2017): 455-469.

ETH Zurich. Russia: National Security Strategy to 2020. 12 Mayıs 2009. İngilizce tercüme edilmiş hali. https://www.files.ethz.ch/isn/154915/Russia's%20National%20Security%20Strategy%20to%202020%20-%20Rustrans.pdf Erişim Tarihi: 17/05/2023.

Eurasian Times. *Iran, China, Pakistan and Russian Intelligence Chiefs Meet to Discuss ISIS Presence in Afghanistan*. 10 Temmuz 2018. https://eurasiantimes.com/iran-china-pakistan-russian-intelligence-chiefs-meet-discuss-isis/ Erişim Tarihi: 29/05/2023.

Farson, Stuart ve Reg Whitaker. "Accounting for the Future or the Past?: Developing Accountability and Oversight Systems to Meet Future Intelligence Needs." *The Oxford handbook of national security intelligence*. der. Johnson, Loch K., Oxford University Press, 2010.

Federal Bureau of Investigation. *A Byte Out of History: How the FBI Got Its Name*. 24 Mart 2006. https://archives.fbi.gov/archives/news/stories/2006/march/fbiname_022406 Erişim Tarihi: 04/02/2023.

Federal Bureau of Investigation. *National Security Branch v 2.0*. 2006. https://ucr.fbi.gov/nsb/national-security-branch-brochure Erişim Tarihi: 27/02/2023.

Federal Bureau of Investigation. *Terrorism Definitions*. 2023. https://www.fbi.gov/investigate/terrorism Erişim Tarihi: 02/02/2023.

Federal Bureau of Investigation. *Terrorism in the United States 1996*. 1996. https://www.fbi.gov/file-repository/stats-services-publications-terror_96.pdf/view Erişim Tarihi: 31/05/2023.

Federal Bureau of Investigation. *Terrorism in the United States 1996*. 1996.https://www.fbi.gov/file-repository/stats-services-publications-terror_96.pdf/view Erişim Tarihi: 01/06/2023.

Federal Bureaus of Investigation. *Retired FBI Agent Reflects on Tragic Day and How it Shaped the Bureau*. 15 Nisan 2020. https://www.fbi.gov/news/stories/25-years-after-oklahoma-city-bombing-041520 Erişim Tarihi: 01/06/2023.

Federal'naya Sluzhba Bezopasnosti. *From the history of the establishment and execution of the state border of Russia and the formation of the service for its protection*. 2019. http://ps.fsb.ru/history/general/text.htm%21id%3D10320625%40fsbArticle.html Erişim Tarihi: 11/03/2023.

Federal'naya Sluzhba Bezopasnosti. *History.* T.y. http://www.fsb.ru/fsb/history.htm Erişim Tarihi: 06/02/2023.

Federation of American Scientists. *Disclosure of Classified Information to Congress, hearings before Senate Select Committee on Intelligence, February 4 & 11, 1998*. 1998. https://irp.fas.org/congress/1998_hr/index.html Erişim Tarihi: 07/02/2023.

Federation of American Scientists. *Federal Bureau of Investigation*. 18 Temmuz 2003. https://fas.org/irp/agency/doj/fbi/fbi_hist.htm Erişim Tarihi: 04/02/2023.

Federation of American Scientists. *Military Intelligence Division*. T.y. https://fas.org/irp/ops/ci/docs/ci1/ch3f.htm Erişim Tarihi: 04/02/2023.

Fidan, Hakan. *Intelligence and Foreign Policy: A Comparison of British, American, and Turkish Intelligence Systems*. Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1999.

Firester, David. *Failure to adapt; Intelligence Failure and Military Failure as Functions of Strategic Failure?*. Yüksek Lisans Tezi. City College of New York. 2011.

Fitsanakis, Joseph. "ISIS threatens stability of former Soviet Republics, says Russian spy chief." *Intel News*. 22 Mayıs 2019. https://intelnews.org/2019/05/22/01-2553/ Erişim Tarihi: 29/05/2023.

Fitzgerald, Dennis. "Risk Management and National Reconnaissance From the Cold War Up to the Global War on Terrorism." *National Reconnaissance: Journal of the Discipline and Practice, 2005-U1,* 9/18 (2005).

FSTEC. *Structure*. 2018. https://fstec.ru/en/358-structure Erişim Tarihi: 06/02/2023.

Galeotti, Mark. "Hybrid, ambiguous, and non-linear? How new is Russia's 'new way of war'?." *Small wars & insurgencies* 27/2 (2016): 282-301.

Galeotti, Mark. "The Three Faces of Russian Spetsnaz in Syria." *War on the Rocks*. 21 Mart 2016. https://warontherocks.com/2016/03/the-three-faces-of-russian-spetsnaz-in-syria/ Erişim Tarihi: 29/05/2023.

Garicano, Luis ve Richard A. Posner. "Intelligence failures: An organizational economics perspective." *Journal of Economic Perspectives* 19/4 (2005): 151-170.

Gasiorowski, Mark J. "The political regimes project." *Studies in Comparative International Development* 25 (1990): 109-125.

Gentry, John. A. "Toward a Theory of Non-State Actors' Intelligence." *Intelligence and National Security*, 31/4, (2016): 465-489.

George, Alexander L. ve Andrew Bennett. *Case studies and theory development in the social sciences*. Cambridge, MA: MIT Press, 2005.

Gerring, John. *Case study research: Principles and practices*. Cambridge university press, 2006.

Ghatak, Sambuddha ve Brandon C. Prins. "The homegrown threat: state strength, grievance, and domestic terrorism." *International Interactions* 43/2 (2017): 217-247.

Ghatak, Sambuddha. "Challenging the state: effect of minority discrimination, economic globalization, and political openness on domestic terrorism." *International interactions* 42/1 (2016): 56-80.

Gibler, Douglas M. "Outside-in: The effects of external threat on state centralization." *Journal of Conflict Resolution* 54/4 (2010): 519-542.

Giles, Keir. "Russia's national security strategy to 2020." *NATO Defense College* (2009).

Gill, Peter ve Mark Phythian. *Intelligence in an insecure world*. John Wiley & Sons, 2018.

Gill, Peter. "Evaluating intelligence oversight committees: The UK intelligence and security committee and the 'war on terror'." *Intelligence and National Security* 22/1 (2007): 14-37.

Gill, Peter. "Intelligence, threat, risk and the challenge of oversight." *Intelligence and National Security* 27/2 (2012): 206-222.

Gilley, Bruce. "The meaning and measure of state legitimacy: Results for 72 countries." *European journal of political research* 45/3 (2006): 499-525.

Giraldi, Philip. How ISIS Evades the CIA. *The American Conservative*. 23 Temmuz 2014. https://www.theamericanconservative.com/articles/how-isis-evades-the-cia/ Erişim Tarihi: 18/05/2023.

Glass, Andrew. "Clinton reacts to Oklahoma City bombing, April 19, 1995." *Politico*. 19 Nisan 2019. https://www.politico.com/story/2019/04/19/clinton-reacts-to-oklahoma-city-bombing-april-19-1995-1278141 Erişim Tarihi: 02/02/2023.

Gleijeses, Piero. "The CIA's paramilitary operations during the cold war: an assessment." *Cold War History* 16/3 (2016): 291-306.

Globalsecurity.org. *Federal Security Service (FSB) Federal'naya Sluzhba Bezopasnosti*. T.y. https://www.globalsecurity.org/intell/world/russia/fsb.htm Erişim Tarihi: 06/02/2023.

Globalsecurity.org. *General Directorate for Drug Control*. T.y. https://www.globalsecurity.org/intell/world/russia/fskn.htm Erişim Tarihi: 06/02/2023.

Goodman, Melvin A. "9/11: The failure of strategic intelligence." *Intelligence and National Security* 18/4 (2003): 59-71.

Govinfo.gov. *Unclassified Version of the Report of the Commission on the Intelligence Capabilities of the United States Regarding Weapons of Mass Destruction*. 31 Mart 2005. https://www.govinfo.gov/app/details/GPO-WMD Erişim Tarihi: 07/02/2023.

Göç, Eray. "The historical development of the Turkish intelligence/Turk Istihbaratinin Tarihsel Gelisimi." *Cankiri Karatekin Universitesi Iktisadi ve Idari Bilimler Fakultesi Dergisi* 3/2 (2013): 85-112.

Götz, Elias. "It's geopolitics, stupid: explaining Russia's Ukraine policy." *Global Affairs* 1/1 (2015): 3-10.

Grady, John. "Intel Sharing Between U.S. and Ukraine 'Revolutionary' Says DIA Director" *USNI News*. 18 Mart 2022. https://news.usni.org/2022/03/18/intel-sharing-between-u-s-and-ukraine-revolutionary-says-dia-director Erişim Tarihi: 02/05/2023.

Grawe, Lukas. "German secret services before and during the First World War—a survey of literature and recent research." *Journal of Intelligence History* 18/2 (2019): 199-219.

Greenberg, Harold M. "Is the Department of Homeland Security an Intelligence Agency?." *Intelligence and National Security* 24/2 (2009): 216-235.

Groffman, Nicolas. "Indian and Chinese espionage." *Defense & Security Analysis* 32/2 (2016): 144-162.

Gunter, Michael M. "Iraq, Syria, ISIS and the Kurds: geostrategic concerns for the US and Turkey." *Middle East Policy* 22/1 (2015): 102-111.

Gunter, Michael M. "Susurluk: The connection between Turkey's intelligence community and organized crime." *International Journal of Intelligence and Counter Intelligence* 11/2 (1998): 119-141.

Gunter, Michael M. "The continuing Kurdish problem in Turkey after O¨ calan's capture." *Third World Quarterly* 21/5 (2000): 849-869.

Gunter, Michael M. "United States-Turkish Intelligence Liaison Since World War II." *Journal of Intelligence History* 3/1 (2003): 33-46.

Gusp.gov.ru. *Struktura guspa*. T.y. http://gusp.gov.ru/o-guspe/struktura-guspa/ Erişim Tarihi: 06/02/2023.

Güldane, Semine Seray ve Ahmet Ateş. "Transformation of Israeli Security Organizations after the Yom Kippur War." *International Journal of Politics and Security* 4/1 (2022): 201-220.

Gürcan, Metin. "Arming civilians as a counterterror strategy: The case of the village guard system in Turkey." *Dynamics of Asymmetric Conflict* 8/1 (2015): 1-22.

Gürsoy, Yaprak. "The impact of EU-driven reforms on the political autonomy of the Turkish military." *Turkey and the EU: Accession and Reform*. Routledge, 2020. 85-100.

Haley, Jayden M. *An evolution in intelligence doctrine: the intelligence, surveillance, and reconnaissance mission type order*. Air University Maxwell AFB AL Air Force Research Institute. 2012.

Hammerstad, Anne. "Domestic threats, regional solutions? The challenge of security integration in Southern Africa." *Review of International Studies* 31/1 (2005): 69-87.

Hammond, Thomas H. "Intelligence organizations and the organization of intelligence." *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence* 23/4 (2010): 680-724.

Hamrah, Satgin S. "The role of culture in intelligence reform." *Journal of strategic security* 6/3 (2013): 160-171.

Harding, Luke. "Russia ends anti-terrorism operations in Chechnya." *The Guardian*. 16 Nisan 2009. https://www.theguardian.com/world/2009/apr/16/russia-chechnya-anti-terrorism Erişim Tarihi: 04/06/2023.

Harknett, Richard J. ve James A. Stever. "The struggle to reform intelligence after 9/11." *Public Administration Review* 71/5 (2011): 700-706.

Hastedt, Glenn. "The Politics of Intelligence Accountability." *The Oxford handbook of national security intelligence*. der. Johnson, Loch K., Oxford University Press, 2010.

Haukkala, Hiski. "From cooperative to contested Europe? The conflict in Ukraine as a culmination of a long-term crisis in EU–Russia relations." *Journal of contemporary European studies* 23/1 (2015): 25-40.

Hava Kuvvetleri Komutanlığı. *Subay İhtisaslari*. 7 Ekim 2019. https://www.hvkk.tsk.tr/Custom/Hvkk/71 Erişim Tarihi: 06/02/2023.

Havlik, Peter. *Economic consequences of the Ukraine conflict*. No. 14. Policy Notes and Reports, 2014.

Hay, Bruce. "Sting operations, undercover agents, and entrapment." *Mo. L. Rev.* 70 (2005): 1-46.

Hazine ve Maliye Bakanlığı Mali Suçları Araştırma Kurulu. *Görev ve Yetkiler*. T.y. https://masak.hmb.gov.tr/gorev-ve-yetkiler Erişim Tarihi: 06/02/2023.

Headquarters Marine Corps. *Intelligence Department*. T.y. https://www.hqmc.marines.mil/intelligence Erişim Tarihi: 04/02/2023.

Hidek, Matt. "Military doctrine and intelligence fusion in the American homeland." *Critical Studies on Terrorism* 4/2 (2011): 239-261.

Hill, Eleanor. *Joint Inquiry Staff Statement Hearing on the Intelligence Community's Response to Past Terrorist Attacks Against the United States from February 1993 to September 2001*. 8 Ekim 2002. https://fas.org/irp/congress/2002_hr/100802hill.html Erişim Tarihi: 02/02/2023.

Hoadley, Daniel S. ve Nathan J. Lucas. "Artificial intelligence and national security." Congressional Research Service, 2018.

Hodgson, Quentin. "Is the Russian bear learning? an operational and tactical analysis of the second Chechen war, 1999–2002." *Journal of Strategic Studies* 26/2 (2003): 64-91.

Hoffman, Bruce. "Rethinking terrorism and counterterrorism since 9/11." *Studies in Conflict and Terrorism* 25/5 (2002): 303-316.

Hornblum, Allen M. *The Invisible Harry Gold: The Man Who Gave the Soviets the Atom Bomb*. Yale University Press, 2010.

Howe, George F. "The early history of NSA." *Cryptologic Spectrum* 4/2 (1974): 11-17.

Hughes, Geraint. "The use of undercover military units in counter-terrorist operations: a historical analysis with reference to contemporary anti-terrorism." *Small Wars & Insurgencies* 21/4 (2010): 561-590.

Hughes, R. Gerald ve Arne Kislenko. "'Fear Has Large Eyes': The History of Intelligence in the Soviet Union." *The Journal of Slavic Military Studies* 30/4 (2017): 639-653.

Hughes, Thomas L. "INR'S Vietnam Study in Context: A Retrospective Preface Thirty-five Years Later." *The National Security Archive*. T.y. https://nsarchive2.gwu.edu//NSAEBB/NSAEBB121/hughes.htm Erişim Tarihi: 04/02/2023.

Hulnick, Arthur S. "Intelligence Reform 2007: Fix or Fizzle?." *International Journal of Intelligence and Counterintelligence* 20/4 (2007): 567-582.

Hulnick, Arthur S. "US intelligence reform: Problems and prospects." *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence* 19/2 (2006): 302-315.

Idler, Annette ve James Forest. "Behavioral patterns among (violent) non-state actors: A study of complementary governance." *Stability: international journal of security and development* 4/1 (2015): 1-19.

Ilardi, Gaetano Joe. "Al Qaeda's Operational Intelligence—A Key Prerequisite to Action." *Studies in Conflict & Terrorism* 31/12 (2008): 1072-1102.

Ilardi, Gaetano Joe. "IRA operational intelligence: the heartbeat of the war." *Small Wars & Insurgencies* 21/2 (2010): 331-358.

Inkster, Nigel. "9/11/11: A Decade of Intelligence." *Survival* 53/6 (2011): 5-13.

Instituto Espanol de Estudios Estrategicos. *Russian National Security Strategy, December 2015 – Full-text Translation.* (2015). http://www.ieee.es/Galerias/fichero/OtrasPublicaciones/Internacional/2016/Russian-National-Security-Strategy-31Dec2015.pdf Erişim Tarihi: 17/05/2023.

İhlas Haber Ajansı. *Türkiye istihbarat veriyor, IŞİD vuruluyor*. 7 Ekim 2014. https://www.iha.com.tr/haber-turkiye-istihbarat-veriyor-isid-vuruluyor-397991/ Erişim Tarihi: 23/05/2023.

İlter, Erdal. *Milli İstihbarat Teşkilatı Tarihçesi*. Milli İstihbarat Teşkilatı Müsteşarlığı, 2002.

İnternet Haber. *MİT ve Alman İstihbaratı arasında IŞİD mutabakatı!* 1 Şubat 2015. https://www.internethaber.com/mit-ve-alman-istihbarati-arasinda-isid-mutabakati-761371h.htm Erişim Tarihi: 23/05/2023.

İnternet Haber. *MİT'ten özel operasyon! O isim Suriye'den getirildi*. 16 Temmuz 2018. https://www.internethaber.com/mitten-ozel-operasyon-o-isim-suriyeden-getirildi-1888953h.htm Erişim Tarihi: 16/05/2023.

Jandarma Genel Komutanlığı. *İstihbarat Başkanlığı*. T.y. https://www.jandarma.gov.tr/istihbarat-baskanligi Erişim Tarihi: 06/02/2023.

Jeffreys-Jones, Rhodri. "The Rise and Fall of the CIA." *The Oxford handbook of national security intelligence*. der. Johnson, Loch K., Oxford University Press, 2010.

Jenkins, Gareth. "Power and unaccountability in the Turkish security forces." *Conflict, Security & Development* 1/1 (2001): 83-91.

Jenkins, John Philip. *Oklahoma City bombing*. 28 Eylül 2001. https://www.britannica.com/event/Oklahoma-City-bombing Erişim Tarihi: 31/05/2023.

Joffe, Alexander H. "Dismantling intelligence agencies." *Crime, law and social change* 32 (1999): 325-346.

Johnson, Loch K. "A conversation with James R. Clapper, Jr., the director of national intelligence in the United States." *Intelligence and National Security* 30/1 (2015): 1-25.

Jones, Seth G. "Going on the Offensive: A U.S. Strategy to Combat Russian Information Warfare." *Center for Strategic & International Studies*. 1 Ekim 2018. https://www.csis.org/analysis/going-offensive-us-strategy-combat-russian-information-warfare Erişim Tarihi: 19/03/2023.

Jones, Seth G. *Counterinsurgency in Afghanistan*. Vol. 595. RAND Corporation, 2008.

Jones, Seth G., James Dobbins, Daniel Byman, Christopher S. Chivvis, Ben Connable, Jeffrey Martini, Eric Robinson ve Nathan Chandler. *Rolling Back the Islamic State*. RAND Corporation. (2017).

Jones, Stephen. "Petition for Writ of Mandamus of Petitioner-Defendant, Timothy James McVeigh and Brief in Support." *FAS Intelligence Resource Program.* 25 Mart 1997.

Joshi, Shashank, ve Aaron Stein. "Not Quite 'Zero Problems' Ankara's Troubles in Syria." *The RUSI Journal* 158/1 (2013): 28-38.

Kafkassam. *Rus ve Türk istihbarat güçlerinden Suriye'de ortak operasyon.* 31 Ağustos 2018. https://kafkassam.com/rus-ve-turk-istihbarat-guclerinden-suriyede-ortak-operasyon.html Erişim Tarihi: 16/05/2023.

Kahana, Ephraim. "Reorganizing Israel's Intelligence Community". *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*. 15/3 (2002): 415-428.

Kara Kuvvetleri Komutanlığı. *İstihbarat*. T.y. https://www.kkk.tsk.tr/istihbarat.aspx Erişim Tarihi: 06/02/2023.

Karabelias, Gerassimos. "The evolution of civil-military relations in post-war Turkey, 1980–95." *Middle Eastern Studies* 35/4 (1999): 130-151.

Karakoç, Jülide. "The Impact of the Kurdish Identity on Turkey's Foreign Policy from the 1980s to 2008." *Middle Eastern Studies* 46/6 (2010): 919-942.

Karam, Jeffrey G. "Missing revolution: the American intelligence failure in Iraq, 1958." *Intelligence and National Security* 32/6 (2017): 693-709.

Karmon, Ely. "Islamic terrorist activities in Turkey in the 1990s." *Terrorism and Political Violence* 10/4 (1998): 101-121.

Kaya, Karen. "Turkish commanders discuss counterterrorism strategies and lessons learned from 25 years of fighting the PKK." *Small Wars & Insurgencies* 23/3 (2012): 527-541.

Kayhan Pusane, Özlem. "Turkey's struggle with the PKK and civilian control over the Turkish Armed Forces." *Conflict, Security & Development* 16/3 (2016): 263-287.

Kenney, Michael C. "Intelligence games: Comparing the intelligence capabilities of law enforcement agencies and drug trafficking enterprises." *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence* 16/2 (2003): 212-243.

Kılıç, Ecevit. "JİTEM'in Öyküsü." *Almanak Türkiye 2006-2008: Güvenlik Sektörü ve Demokratik Gözetim*. der. Ali Bayramoğlu ve Ahmet İnsel. 2009, 220-229.

Kınık Öz, Filiz. "İçişleri Bakanı Soylu: Cezaevlerinde halen 19 bin 252 FETÖ tutuklusu ve hükümlüsü var." Anadolu Ajansı. 5 Temmuz 2022. https://www.aa.com.tr/tr/gundem/icisleri-bakani-soylu-cezaevlerinde-halen-19-bin-252-feto-tutuklusu-ve-hukumlusu-var/2630701 Erişim Tarihi: 02/03/2023.

Kilroy Jr, Richard J. "Terror and technology: domestic intelligence collection and the gossamer of enhanced security." *Journal of Policing, Intelligence and Counter Terrorism* 12/2 (2017): 119-141.

Kim, Eunyoung ve Minwoo Yun. "What works? Countermeasures to terrorism: a case study of PKK." *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice* 32/1 (2008): 65-88.

King, Laura. "Trump administration officials seek once again to downplay Russian election interference." *Los Angeles Times*. 23 Şubat 2020. https://www.latimes.com/politics/story/2020-02-23/trump-administration-russian-election-interference Erişim Tarihi: 19/03/2023.

Kirk-Smith, Michael ve James Dingley. "Countering terrorism in Northern Ireland: The role of intelligence." *Small Wars & Insurgencies* 20/3-4 (2009): 551-573.

Knight, Amy. *Spies Without Cloaks: the KGB's successors*. Princeton University Press, 1996.

Knutsen, Carl Henrik. "Security threats, enemy-contingent policies, and economic development in dictatorships." *International Interactions* 37/4 (2011): 414-440.

Kramer, Mark. "Guerrilla warfare, counterinsurgency and terrorism in the North Caucasus: the military dimension of the Russian–Chechen conflict." *Europe-Asia Studies* 57/2 (2005): 209-290.

Krieger, Wolfgang. "German intelligence history: a field in search of scholars." *Intelligence & National Security* 19/2 (2004): 185-198.

Kumaraswamy, P. R. "Revisiting the Yom Kippur War: Introduction." *Israel Affairs* 6/1 (1999): 1-10.

Lahneman, William J. "The need for a new intelligence paradigm." *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence* 23/2 (2010): 201-225.

Lasoen, Kenneth L. "185 years of Belgian security service." *Journal of Intelligence History* 15/2 (2016): 96-118.

Lederman, Gordon Nathaniel. "Restructuring the intelligence community." *The Future of American Intelligence* der. Peter Berkowitz, Stanford: Hoover Institution Press, 2005: 65-102.

Lefebvre, Stéphane ve Roger N. McDermott. "Russia and the intelligence services of Central Asia." *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence* 21/2 (2008): 251-301.

Levy, Jack S. "Case studies: Types, designs, and logics of inference." *Conflict management and peace science.* 25/1 (2008): 1-18.

Lewis, Carol W. "The terror that failed: Public opinion in the aftermath of the bombing in Oklahoma City." *Public Administration Review* 60/3 (2000): 201-210.

Lieber, Paul S. ve Peter J. Reiley. "Countering ISIS's social media influence." *Special Operations Journal* 2/1 (2016): 47-57.

Lochery, Neill. "Israel and Turkey: Deepening ties and strategic implications, 1995–98." *Israel affairs* 5/1 (1998): 45-62.

Lohr, Alexandra. "Space Force moves to consolidate its intelligence community." *Federal News Network*. 24 Ekim 2022. https://federalnewsnetwork.com/space-operations/2022/10/space-force-moves-to-consolidate-its-intelligence-community/#:~:text=and%20satellite%20imagery.-,SpOC%20is%20the%20Space%20Force's%20component%20of%20U.S.%20Space%20Command,Stephen%20Whiting Erişim Tarihi: 04/02/2023.

Long, Stephen. "CIA-MI6 psychological warfare and the subversion of communist Albania in the early Cold War." *Intelligence and National Security* 35/6 (2020): 787-807.

Lurås, Helge. "Democratic Oversight in Fragile States: The Case of Intelligence Reform in Bosnia and Herzegovina." *Intelligence and National Security* 29/4 (2014): 600-618.

Mabee, Bryan. "Re-imagining the Borders of US Security after 9/11: Securitisation, Risk, and the Creation of the Department of Homeland Security." *Globalizations* 4/3 (2007): 385-397.

Madeira, Victor. "'No Wishful Thinking Allowed': Secret Service Committee and Intelligence Reform in Great Britain, 1919–23." *Intelligence and National Security* 18/1 (2003): 1-20.

Mali Suçları Araştırma Kurulu Başkanlığı. *Faaliyet Raporu 2015*. https://ms.hmb.gov.tr/uploads/sites/12/2021/01/2015_Faaliyet_Raporu.pdf Erişim Tarihi: 04/03/2023.

Mali Suçları Araştırma Kurulu Başkanlığı. *Faaliyet Raporu 2016*. https://ms.hmb.gov.tr/uploads/sites/12/2021/01/2016_faaliyet_raporu-1.pdf Erişim Tarihi: 04/03/2023.

Mali Suçları Araştırma Kurulu Başkanlığı. *Faaliyet Raporu 2017*. https://ms.hmb.gov.tr/uploads/sites/12/2021/01/2017_Faaliyet_raporu-1.pdf Erişim Tarihi: 04/03/2023.

Maras, Marie-Helen. "Overcoming the intelligence-sharing paradox: Improving information sharing through change in organizational culture." *Comparative Strategy* 36/3 (2017): 187-197.

Mardasov, Anton. "What are Russian special operations forces doing in Idlib? Despite promises of a withdrawal, it appears the Kremlin has boosted its military presence on the front line in Syria." *Al Jazeera*. 29 Ağustos 2019. https://www.aljazeera.com/opinions/2019/8/29/what-are-russian-special-operations-forces-doing-in-idlib Erişim Tarihi: 29/05/2023.

Marples, David. "Review Article", *Canadian Slavonic Papers* 53/2-4, (2011): 461-473.

Marrin, Stephen. "Evaluating intelligence theories: current state of play." *Intelligence and National Security* 33/4 (2018): 479-490.

Marrin, Stephen. "The 9/11 terrorist attacks: A failure of policy not strategic intelligence analysis." *Intelligence and National Security* 26/2-3, (2011): 182-202.

Marsili, Marco. "Arctic Security: A Global Challenge." *Jadavpur Journal of International Relations*, *26*/2, (2022): 139–158.

Marten, Kimberly. "The 'KGB state'and Russian political and foreign policy culture." *The Journal of Slavic Military Studies* 30/2 (2017): 131-151.

Masters, Jonathan. "Russia, Trump, and the 2016 U.S. Election." *Council of Foreign Relations*. 26 Şubat 2018. https://www.cfr.org/backgrounder/russia-trump-and-2016-us-election Erişim Tarihi: 19/03/2023.

Matei, Florina Cristiana ve Jumana Kawar. "Tunisia's post–arab spring intelligence reform." *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence* 33/1 (2020): 135-158.

Matei, Florina Cristiana ve Thomas Bruneau. "Intelligence reform in new democracies: factors supporting or arresting progress." *Democratization,* 18/3 (2011): 602-630.

Matei, Florina Cristiana ve Thomas C. Bruneau. "Policymakers and intelligence reform in the new democracies." *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence* 24/4 (2011): 656-691.

Matishak, Martin. "Intelligence heads warn of more aggressive election meddling in 2020." *Politico.* 29 Ocak 2019. https://www.politico.com/story/2019/01/29/dan-coats-2020-election-foreign-interference-1126077 Erişim Tarihi: 19/03/2023.

Matos, Jerry. "Russia's war on terrorism: politics vs. power." *Insight Turkey* 4/4 (2002): 125-140.

Mazurova, Nicole. "Russia's response to terrorism." *History and Implications for US Policy. American Security Project* 1/11 (2016). 1-11.

McGee, Jim. "The Rise of the FBI." *The Washington Post*. 20 Temmuz 1997. https://www.washingtonpost.com/archive/lifestyle/magazine/1997/07/20/the-rise-of-the-fbi/07c009a3-ddb0-4e6a-81bd-91bc0aa3c996/ Erişim Tarihi: 01/06/2023.

McLoughlin, Claire. "State Legitimacy." *DLP Concept Brief 202.* Developmental Leadership Program. Aralık 2014. https://www.dlprog.org/publications/research-papers/state-legitimacy Erişim Tarihi: 14/03/2023.

McNeil, Phyllis Provost. "The Evolution of the US Intelligence Community—An Historical Overview." *Intelligence and National Security: The Secret World of Spies* (2008): 5-20.

Meakins, Joss I. "Squabbling Siloviki: Factionalism within Russia's security services." *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence* 31/2 (2018): 235-270.

Mears, Bill ve Joshua Berlinger. "Convicted Cold War spy John Walker dies in federal prison." *CNN*. 29 Ağustos 2014. https://www.cnn.com/2014/08/29/justice/cold-war-spy-dies/index.html Erişim Tarihi: 04/02/2023.

Milan, Francesco F. "Turkey: What hides behind a failed coup attempt." *The RUSI Journal* 161/4 (2016): 28-32.

Miller, Greg. "As Russia reasserts itself, U.S. intelligence agencies focus a new on the Kremlin." *The Washington Post*. 14 Eylül 2016. https://www.washingtonpost.com/world/national-security/as-russia-reasserts-itself-us-intelligence-agencies-focus-anew-on-the-kremlin/2016/09/14/cc212c62-78f0-11e6-ac8e-cf8e0dd91dc7_story.html Erişim Tarihi: 19/03/2023.

Miller, Joan Irene. *Spies in America: German espionage in the United States, 1935-1945*. Yükseklisans Tezi, Portland State University. 1984.

Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği. *13 Ağustos 2014 Tarihli Toplantı*. 13 Ağustos 2014. https://www.mgk.gov.tr/index.php/13-agustos-2014-tarihli-toplanti Erişim Tarihi: 23/05/2023.

Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği. *19 Ekim 2012 Tarihli Toplantı*. https://www.mgk.gov.tr/index.php/19-ekim-2012-tarihli-toplanti Erişim Tarihi: 16/05/2023.

Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği. *20 Temmuz 2016 Tarihli Toplantı*. 20 Temmuz 2016. https://www.mgk.gov.tr/index.php/20-temmuz-2016-tarihli-toplanti Erişim Tarihi: 28/02/2023.

Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği. *2003 – 2010 Yılları Arası Basın Açıklamaları*. https://www.mgk.gov.tr/index.php/2003-2010-yillari-arasi-basin-aciklamalari Erişim Tarihi: 16/05/2023.

Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği. 2011 – 2020 Arası Basın Açıklamaları. https://www.mgk.gov.tr/index.php/2011-2018-yillari-arasi-basin-aciklamalari Erişim Tarihi: 23/05/2023.

Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği. *22 Aralık 2011 Tarihli Toplantı*. https://www.mgk.gov.tr/index.php/28-aralik-2011-tarihli-toplanti Erişim Tarihi: 16/05/2023.

Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği. *26 Aralık 2012 Tarihli Toplantı*. https://www.mgk.gov.tr/index.php/26-aralik-2012-tarihli-toplanti Erişim Tarihi: 16/05/2023.

Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği. *27 Haziran 2011 Tarihli Toplantı*. https://www.mgk.gov.tr/index.php/27-haziran-2011-tarihli-toplanti Erişim Tarihi: 16/05/2023.

Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği. *27 Şubat 2012 Tarihli Toplantı*. https://www.mgk.gov.tr/index.php/27-subat-2012-tarihli-toplanti Erişim Tarihi: 16/05/2023.

Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği. *28 Ağustos 2012 Tarihli Toplantı*. https://www.mgk.gov.tr/index.php/28-agustos-2012-tarihli-toplanti Erişim Tarihi: 16/05/2023.

Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği. *28 Haziran 2012 Tarihli Toplantı*. https://www.mgk.gov.tr/index.php/28-haziran-2012-tarihli-toplanti Erişim Tarihi: 16/05/2023.

Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği. *30 Ekim 2014 Tarihli Toplantı*. 30 Ekim 2014. https://www.mgk.gov.tr/index.php/30-ekim-2014-tarihli-toplanti Erişim Tarihi: 23/05/2023.

Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği. *30 Nisan 2012 Tarihli Toplantı*. https://www.mgk.gov.tr/index.php/30-nisan-2012-tarihli-toplanti Erişim Tarihi: 16/05/2023.

Milli İstihbarat Teşkilatı. *2937 Sayılı Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu'nda 6532 Sayılı Kanun'la Yapılan Düzenleme*. T.y. https://www.mit.gov.tr/2937.html Erişim Tarihi: 06/02/2023.

Milli İstihbarat Teşkilatı. *Faaliyet Raporu 2018*. Şubat 2019. http://www.mit.gov.tr/MitFaaliyetRaporu/files/assets/basic-html/index.html#2 Erişim Tarihi: 08/03/2023.

Milliyet. *'Kripto yapılanma'ya vurulan en büyük darbe*. 30 Ocak 2019. http://www.milliyet.com.tr/kripto-yapilanma-ya-vurulan-en-gundem-2819814/ Erişim Tarihi: 02/02/2023.

Milliyet. *Son dakika: TSK'dan çok çarpıcı FETÖ raporu*. 24 Ağustos 2018. https://www.milliyet.com.tr/gundem/son-dakika-tskdan-cok-carpici-feto-raporu-2729868 Erişim Tarihi: 28/02/2023.

Mitchell, R. Judson ve Randall S. Arrington. "Gorbachev, ideology, and the fate of Soviet communism." *Communist and Post-Communist Studies* 33/4 (2000): 457-474.

Moran, Jon. "British military intelligence in aid of the civil power in England and Wales." *Journal of Intelligence History* 17/1 (2018): 1-17.

Morehouse, Matthew A. "The claws of the bear: Russia's targeted killing program." *The Journal of Slavic Military Studies* 28/2 (2015): 269-298.

Morin, Rebecca ve Nahal Toosi. "U.S. intelligence chief breaks with Trump on North Korea, Iran, ISIS." *Politico*. 29 Ocak 2019. https://www.politico.com/story/2019/01/29/dan-coats-north-korea-nuclear-weapons-1133969 Erişim Tarihi: 18/05/2023.

Motley, James B. *US strategy to counter domestic political terrorism*. National Defense University Fort Mcnair DC Research Dırectorate, 1983.

Mueller, John. "Assessing International Threats During and After the Cold War". *CATO Institute*. 6 Mayıs 2020. https://www.cato.org/publications/study/assessing-international-threats-duringafter-cold-war Erişim Tarihi: 01/02/2023.

Mueller, Robert S., John J. Miller ve Michael P. Kortan. *The FBI: A Centennial History, 1908-2008*. Government Printing Office, 2008.

Mukhina, Irina. "Islamic terrorism and the question of national liberation, or problems of contemporary Chechen terrorism." *Studies of Conflict & Terrorism* 28/6, (2005): 515-532.

Nakashima, Ellen. "U.S. Disrupts Al Qaeda's Online Magazine." *The Washington Post*. 11 Temmuz 2013 https://www.washingtonpost.com/world/national-security/officials-describe-how-us-disrupts-al-qaedas-online-magazine/2013/06/11/6a9196c6-ca07-11e2-9245-773c0123c027_story.html Erişim Tarihi: 01/02/2023.

National Geospatial Agency. *History*. T.y. https://www.nga.mil/About/History/Pages/default.aspx Erişim Tarihi: 03/02/2023.

National Reconnaissance Office. *About NRO*. 2016. http://www.nro.gov/about/index.html Erişim Tarihi: 03/02/2023.

National Security Agency. *Mission & Values*. T.y. https://www.nsa.gov/about/mission-values/ Erişim Tarihi: 03/02/2023.

Newman, Graeme R. Ve Kelly Socia. *Sting operations*. US Department of Justice, Office of Community Oriented Policing Services, 2007.

Nicander, Lars D. "Understanding intelligence community innovation in the post-9/11 world." *International journal of intelligence and counterintelligence* 24/3 (2011): 534-568.

Nicolli, Alexander. "US intelligence reform: Improvement in counter-terrorism?" *Strategic Comments* 13/9 (2007): 1-2.

NPR. *NSA Director Rogers on DNC Hacking, Cyberwarfare And ISIS*. 2 Ağustos 2016. https://www.npr.org/2016/08/02/488336952/nsa-director-rogers-on-dnc-hacking-cyberwarfare-and-isis Erişim Tarihi: 18/05/2023.

NTV. *TSK'da FETÖ ile mücadele: 15 Temmuz sonrası 24 bin 388 kişi ihraç edildi*. 13 Temmuz 2022. https://www.ntv.com.tr/turkiye/tskda-feto-ile-mucadele-15-temmuz-sonrasi-24-bin-388-kisi-ihrac-edildi,XgaHn3Oxhkm3maTqkuji-Q Erişim Tarihi: 02/03/2023.

Nye, Roger P. "Civil-military confrontation in Turkey: the 1973 presidential election." *International journal of Middle East studies* 8/2 (1977): 209-228.

O'Brien, Alexa ve Luis E. Rodriguez. "By the numbers: Former US intelligence officials discuss personal opinion versus professional obligation." *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence,* 33/2 (2020): 354-379.

Obuobi, Patrick Peprah. "Evaluating Ghana's intelligence oversight regime." *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence* 31/2 (2018): 312-341.

Office Director of National Intelligence. *Worldwide Threat Assessment of the US Intelligence Community for the Senate Committee on Armed Services*. 9 Şubat 2016. https://www.dni.gov/files/documents/SASC_Unclassified_2016_ATA_SFR_FINAL.pdf Erişim Tarihi: 14/04/2023

Office Director of National Intelligence. *Worldwide Threat Assessment of the US Intelligence Community for the Senate Committee on Armed Services*. 18 Nisan 2013. https://www.dni.gov/files/NCTC/documents/news_documents/2013_03_12_SSCI_Worldwide_Threat_Assessment.pdf Erişim Tarihi: 14/03/2023.

Office of Director of National Intelligence. *2007 Annual report of the United States intelligence community. 2007*. https://www.dni.gov/files/documents/Newsroom/Testimonies/20070111_testimony.pdf Erişim Tarihi: 14/03/2023.

Office of Director of National Intelligence. *Assessing Russian Activities and Intentions in Recent US Elections*. 6 Ocak 2017. https://www.dni.gov/files/documents/ICA_2017_01.pdf Erişim Tarihi: 19/03/2023.

Office of Director of National Intelligence. *Worldwide Threat Assessment of the US Intelligence Community for the Senate Committee on Armed Services*. 18 Nisan 2013. https://www.dni.gov/files/NCTC/documents/news_documents/2013_03_12_SSCI_Worldwide_Threat_Assessment.pdf Erişim Tarihi: 04/02/2023

Office of Director of National Intelligence. *Worldwide Threat Assessment of the US Intelligence Community for the Senate Committee on Armed Services*. 11 Şubat 2014. https://www.dni.gov/files/documents/Intelligence%20Reports/2014%20WWTA%20%20SFR_SSCI_29_Jan.pdf Erişim Tarihi: 14/03/2023.

Office of Director of National Intelligence. *Worldwide Threat Assessment of the US Intelligence Community for the Senate Committee on Armed Services*. 26 Şubat 2015. https://www.dni.gov/files/documents/Unclassified_2015_ATA_SFR_-_SASC_FINAL.pdf Erişim Tarihi: 14/03/2023.

Office of Director of National Intelligence. *Worldwide Threat Assessment of the US Intelligence Community for the Senate Committee on Armed Services*. 13 Şubat 2018. https://www.dni.gov/files/documents/Newsroom/Testimonies/2018-ATA---Unclassified-SSCI.pdf Erişim Tarihi: 14/03/2023.

Office of Homeland Security, *Homeland Security Act of 2002*, 2002, https://www.dhs.gov/homeland-security-act-2002 Erişim Tarihi: 17/02/2023

Office of Intelligence and Analysis *Strategic Direction: Fiscal Years 2012-2015*. 13 Ağustos 2012. https://www.treasury.gov/about/organizational-structure/offices/Documents/Strategic%20Direction%2008-13-12.pdf Erişim Tarihi: 04/02/2023.

Office of Naval Intelligence. *Our Mission*. 2016. http://www.oni.navy.mil/Our_Mission/ Erişim Tarihi: 04/02/2023.

Office of the Director of National Intelligence *Members of the IC*. t.y. https://www.dni.gov/index.php/what-we-do/members-of-the-ic Erişim Tarihi: 03/02/2023.

Office of the Director of National Intelligence. *2006 Annual report of the United States intelligence community. 2006*. https://www.dni.gov/files/documents/Intelligence%20Reports/2006AnnualReporttoCongress.pdf Erişim Tarihi: 04/02/2023.

Office of the Director of National Intelligence. *History.* 2019. https://www.dni.gov/index.php/nctc-who-we-are/history Erişim Tarihi: 27/02/2023.

Office of the Director of National Intelligence. *The National Intelligence Strategy of the United States of America.* Ağustos 2009. https://www.dni.gov/files/ODNI/documents/National_Intelligence_Strategy_2019.pdf Erişim Tarihi: 01/02/2023.

Office of the Director of National Intelligence. *Worldwide Threat Assessment of the US Intelligence Community for the Senate Committee on Armed Services*. 16 Kasım 2006. https://www.intelligence.senate.gov/publications/committee-activities-2003-2004-november-16-2006 Erişim Tarihi: 14/03/2023.

Office of the Inspector General. *Review of the Terrorist Screening Center (Redacted for Public Release) Audit Report 05-27*. Haziran 2005. https://oig.justice.gov/reports/FBI/a0527/chapter2.htm Erişim Tarihi: 27/02/2023.

O'Halpin, Eunan. "The Liddell diaries and British intelligence history." *Intelligence and National Security* 20/4 (2005): 670-686.

Omelicheva, Mariya Y. "Russia's counterterrorism policy: Variations on an Imperial theme." *Perspectives on Terrorism* 3/1 (2009): 3-10.

Oosterveld, Willem Theo ve Willem Bloem. *The Rise and Fall of ISIS: From Evitability to Inevitability*. The Hague Center for Strategic Studies. (2007).

Orhan, Mehmet. "Transborder violence: the PKK in Turkey, Syria and Iraq." *Dynamics of Asymmetric Conflict* 7/1 (2014): 30-48.

Özadalı, Sezim, ve Gamze Çınlar. "Yüzyılın kumpas davası Ergenekon başladı!" *Aydınlık*. 21 Haziran 2017.https://www.aydinlik.com.tr/turkiye/2017-haziran/yuzyilin-kumpas-davasi-ergenekon-basladi Erişim Tarihi: 02/02/2023.

Özkan, Tuncay. *Milli İstihbarat Teşkilati: Mit'in Gizli Tarihi*. Alfa Yayınları, 2015.

Öztığ, Laçin. "Syria and Turkey: Border Security Priorities." *Middle East Policy* 26/1 (2019): 107-126.

Pachon, Alejandro. "Loyalty and defection: Misunderstanding civil-military relations in Tunisia during the 'Arab Spring'." *Journal of Strategic Studies* 37/4 (2014): 508-531.

Paraszczuk, Joanna. FSB chief: It's 'quite possible' we'll share ISIS intel with the US. *Business Insider*. 20 Şubat 2015. https://www.businessinsider.com/fsb-chief-its-quite-possible-well-share-isis-intel-with-the-us-2015-2 Erişim Tarihi: 29/05/2023.

Parsons, Sarah. "Sources and methods for cryptologic history: NSA.gov-a tour through its history and resources." *Cryptologia* 44/4 (2020): 371-382.

Paton, Callum. "Russia Spy Chief Warns 5,000 Isis Foreign Fighters Threaten Borders of Former Soviet Union." *Newsweek.* 21 Mayıs 2019. https://www.newsweek.com/russia-spy-chief-warns-5000-isis-foreign-fighters-threaten-borders-former-1431576 Erişim Tarihi: 29/05/2023.

Payne, Keith B. ve John S. Foster. "Russian strategy Expansion, crisis and conflict." *Comparative Strategy* 36/1 (2017): 1-89.

Perlman, Susan McCall. "US intelligence and communist plots in postwar France." *Intelligence and National Security* 33/3 (2018): 376-390.

Peteritas, Brian. "Fusion Centers Struggle to Find Their Place in the Post-9/11 World." *Governing.com.* Haziran 2013. https://www.governing.com/archive/gov-fusion-centers-post-911-world.html Erişim Tarihi: 27/02/2023.

Philips, James. "Combatting Terrorism in the Wake of the Oklahoma City Bombing." *The Heritage Foundation*. 26 Nisan 1995. https://www.heritage.org/homeland-security/report/combatting-terrorism-the-wake-the-oklahoma-city-bombing Erişim Tarihi: 01/06/2023.

Phillips, Christopher. "Eyes Bigger than Stomachs: Turkey, Saudi Arabia and Qatar in Syria." *Middle East Policy* 24/1 (2017): 36-47.

Pike, John. "FAPSI Operations." *Federation of American Scientists*. 26 Kasım 1997. https://irp.fas.org/world/russia/fapsi/ops.htm Erişim Tarihi: 11/03/2023.

Pillar, Paul R. "Good literature and bad history: The 9/11 commission's tale of strategic intelligence." *Intelligence and National Security* 21/6 (2006): 1022-1044.

Podbregar, Mojca Ferjančič, Andrej Anžič, ve Iztok Podbregar. "Slovenia's Intelligence Oversight and Audit Experience." *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence* 26/1 (2013): 115-129.

Polis Akademisi. *A new generation of terrorism: An Analysis of FETO*. 2017. Polis Akademisi Yayınları.

Pringle, Robert W. "The heritage and future of the Russian intelligence community." *International Journal of Intelligence and Counter Intelligence* 11/2 (1998): 175-184.

Rabin, Alexander. "Diplomacy and Dividends: Who Really Controls the Wagner Group?" *Foreign Policy Research Institute*. 4 Ekim 2019. https://www.fpri.org/article/2019/10/diplomacy-and-dividends-who-really-controls-the-wagner-group/ Erişim Tarihi: 29/05/2023.

Randol, Mark A. "Department of homeland security intelligence enterprise: Operational overview and oversight challenges for congress." *Congressional Research Service*. 2010.

Resnyansky, Lucy. "The role of technology in intelligence practice: linking the developer and the user perspectives." *Prometheus* 28/4 (2010): 361-374.

Reuters. *Timeline: Turkey's military operations in Iraq and Syria*. 11 Ekim 2019. https://www.reuters.com/article/us-syria-security-turkey-operations-time/timeline-turkeys-military-operations-in-iraq-and-syria-idUSKBN1WQ274 Erişim Tarihi: 06/06/2023.

Reuters. *Turkey's AK Party says nothing wrong with intelligence meetings with Syria despite tensions*. 22 Mayıs 2019. https://www.reuters.com/article/us-syria-security-turkey/turkeys-ak-party-says-nothing-wrong-with-intelligence-meetings-with-syria-despite-tensions-idUSKCN1SS2M5 Erişim Tarihi: 16/05/2023.

Ria Novosti. *Main Intelligence Directorate of the General Staff of the Armed Forces of Russia*. 19 Mart 2009. https://ria.ru/20090319/165389424.html Erişim Tarihi: 06/02/2023.

Richelson, Jeffrey T. *The US intelligence community*. Routledge, 2018.

Riehle, Kevin P. "Russia's intelligence illegals program: an enduring asset." *Intelligence and National Security* 35/3 (2020): 385-402.

Riley, Kevin Jack ve Bruce Hoffman. *Domestic terrorism*. RAND. Corporation, 1995.

Robarge, David. "Leadership in an Intelligence Organization: The Directors of Central Intelligence and the CIA" *The Oxford handbook of national security intelligence*. der. Johnson, Loch K., Oxford University Press, 2010.

Robinson, Paul. "Russia's role in the war in Donbass, and the threat to European security." *European Politics and Society* 17/4 (2016): 506-521.

Rogg, Jeffrey P. "'Quo Vadis?'A comparatist meets a theorist searching for a grand theory of intelligence." *Intelligence and National Security* 33/4 (2018): 541-552.

Rohrabacher, Dana. Chairman's Report, Oversight and Investigations Subcommittee of the House International Relations Committee: The Oklahoma City Bombing: Was There A Foreign Connection?. *US House of Representatives Committee on Foreign Affairs*. t.y.

Rolef, Susan Hattis. "The domestic fallout of the Yom Kippur War." *Israel Affairs* 6/1 (1999): 177-194.

Rollins, John. *Al Qaeda and affiliates: historical perspective, global presence, and implications for US policy*. Diane Publishing, 2010.

Rosenbach, Eric ve Aki J. Peritz. "Domestic intelligence." *Belfer Center for Science and International Affairs, Harvard Kennedy School.* 2009. https://www.belfercenter.org/publication/domestic-intelligence Erişim Tarihi: 17/02/2023.

Rossiiskaya Gazeta. *National Security Concept of the Russian Federation.* 18 Ocak 2000. İngilizce tercüme edilmiş hali. https://fas.org/nuke/guide/russia/doctrine/gazeta012400.htm Erişim Tarihi: 17/05/2023.

Roth, Mitchel P., ve Murat Sever. "The Kurdish Workers Party (PKK) as criminal syndicate: Funding terrorism through organized crime, a case study." *Studies in Conflict & Terrorism* 30/10 (2007): 901-920.

Rovner, Joshua ve Austin Long. "The perils of shallow theory: Intelligence reform and the 9/11 commission." *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence* 18/4 (2005): 609-637.

RT. *Russia to give Tajikistan multi-billion military aid to fight ISIS.* 3 Nisan 2015. https://www.rt.com/russia/246485-russia-tajikistan-isis-aid/ Erişim Tarihi: 29/05/2023.

RT. *Turkey and US plan 'intelligence shield' and Syria 'after Assad'*. 12 Ocak 2012. https://www.rt.com/news/us-turkey-shield-kurds-483/ Erişim Tarihi: 16/05/2023.

Rudesill, Dakota S. "Trump's Secret Order on Pulling the Cyber Trigger." *Lawfare Blog*. 29 Ağustos 2018. https://www.lawfareblog.com/trumps-secret-order-pulling-cyber-trigger Erişim Tarihi: 19/03/2023.

Russell, John. "Mujahedeen, mafia, madmen: Russian perceptions of Chechens during the wars in Chechnya, 1994-96 and 1999-2001." *The Journal of Communist Studies and Transition Politics* 18/1 (2002): 73-96.

Rusya Federasyonu Başkanlığı. *Address by President of the Russian Federation*. 18 Mart 2014. http://en.kremlin.ru/events/president/news/20603 Erişim Tarihi: 17/05/2023.

Rusya Federasyonu Başkanlığı. *Appeal for authorization to use Russia's Armed Forces outside the country submitted to the Federation Council*. 30 Eylül 2015. http://en.kremlin.ru/acts/news/50399 Erişim Tarihi: 30/05/2023.

Sabah. *Türk istihbaratı devreye girdi, kurtarıldı*. 16 Ekim 2014. https://www.sabah.com.tr/dunya/2014/10/16/turk-istihbarati-devreye-girdi-kurtarildi Erişim Tarihi: 16/05/2023.

Sanger, David. E. "U.S. Cyberattacks Target ISIS in a New Line of Combat." *The New York Times*. 24 Nisan 2016. https://www.nytimes.com/2016/04/25/us/politics/us-directs-cyberweapons-at-isis-for-first-time.html Erişim Tarihi: 01/02/2023.

Sayarı, Sabri. "Political violence and terrorism in Turkey, 1976–80: a retrospective analysis." *Terrorism and Political Violence* 22/2 (2010): 198-215.

Schanzer, Jonathan. "Al-Qaeda's Armies: Middle East affiliate Groups and the Next Generation of Terror." *Washington Institute for Near East Policy*. Washington, DC, 2005.

Scharf, Michael P. "How the war against ISIS changed international law." *Case W. Res. J. Int'l L.* 48 (2016): 1-54.

Schoon, Eric W. "Building legitimacy: Interactional dynamics and the popular evaluation of the Kurdistan Workers' Party (PKK) in Turkey." *Small Wars & Insurgencies* 28/4-5 (2017): 734-754.

Schroeder, Richard E. *The Foundation of the CIA: Harry Truman, the Missouri Gang, and the Origins of the Cold War*. University of Missouri Press, 2017.

Seagle, Adriana N. "Intelligence sharing practices within NATO: An english school perspective." *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence* 28/3 (2015): 557-577.

Seamon, Richard Henry. "NSA domestic surveillance: Presidential power and the Fourth Amendment." *US National Security, Intelligence and Democracy*. Routledge, 2008, 140-158.

Secretary of State. *Remarks at the Meeting of the North Atlantic Council in Foreign Ministers' Session 1*. 4 Nisan 2019. https://2017-2021.state.gov/remarks-at-the-meeting-of-the-north-atlantic-council-in-foreign-ministers-session-1/index.html Erişim Tarihi: 02/05/2023.

Seçkin, Onur. *Devlet güvenliği kapsamında istihbarat alanında karşılaşılan sorunlar*. Yüksek Lisans Tezi. Beykent Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.

Seibold, Michael. "Intelligence Requirements at the Crossroads: The 1948 French Plan de Renseignement, Intelligence Requirements and the Role of Intelligence History." *Intelligence and National Security* 30/5 (2015): 723-744.

Seldin, Jeff. "Top US Official: Russia 'Ever More Aggressive' in Cyberspace." *VOANews*. 13 Eylül 2017. https://www.voanews.com/a/us-russia-cyberspace/4027257.html Erişim Tarihi: 19/03/2023.

Shaffer, Ryan. "Centralizing India's intelligence: The national intelligence grid's purpose, status, and problems." *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence* 31/1 (2018): 159-168.

Shuya, Mason. "Russian cyber aggression and the new Cold War." *Journal of Strategic Security* 11/1 (2018): 1-18.

Siddiqui, Fazzur Rahman. "Evolution of Syrian Crisis and Analyzing the Role of Russia: A Game Changer." *ICWA Issue Brief, Indian Council of World Affairs* (2016): 1-38.

Sluzhba Vneshei Razvedki. *Service Names*. T.y. http://svr.gov.ru/history/history.htm Erişim Tarihi: 06/02/2023.

Smith, Ben. "Russian intelligence services and special forces." *Briefing Paper, Number CBP* 8430 (2018): 1-13.

Snegovaya, Maria. "Putin's information warfare in Ukraine." *Soviet Origins of Russia's Hybrid Warfare', Russia Report* 1 (2015): 133-135.

Soldatov, Andrei ve Irina Borogan. "Russia's very secret services." *World Policy Journal* 28/1 (2011): 83-91.

Soliev, Nodirbek. "The Terrorist Threat in Turkey: A Dangerous New Phase." *Counter Terrorist Trends and Analyses* 9/4 (2017): 24-29.

Solomon, John. "What Feds Knew Before Okla. Bombing." *CBS News*. 13 Şubat 2003, https://www.cbsnews.com/news/what-feds-knewbefore-okla-bombing/ Erişim Tarihi: 01/02/2023.

Souleimanov, Emil ve Ondrej Ditrych. "The internationalisation of the Russian–Chechen conflict: myths and reality." *Europe-Asia Studies* 60/7 (2008): 1199-1222.

Spaaij, Ramón. "The enigma of lone wolf terrorism: An assessment." *Studies in Conflict & Terrorism* 33/9 (2010): 854-870.

Spracher, William C. "Homeland Security and Intelligence: Can Oil Mix with Water in an Open Society?." *Low Intensity Conflict & Law Enforcement* 11/1 (2002): 29-54.

Sputnik News. *Russia-Turkey Intelligence Sharing in Syria Signifies Major Changes in Relations*. 26 Ekim 2016. https://sputniknews.com/middleeast/201610261046745351-russia-turkey-syria-intelligence/ Erişim Tarihi: 16/05/2023.

Sputnik Türkiye. *1 milyon kriptolu mesaj için özel ekip kuruldu*. 9 Eylül 2017. https://tr.sputniknews.com/turkiye/201709081030049766-kriptolu-mesaj-ozel-ekip-bylock/ Erişim Tarihi: 28/02/2023.

Stein, Aaron. *reconciling US-turkish Interests in Northern Syria*. Council on Foreign Relations, 2017, 1-17.

Stevenson, Jonathan. "Turkey: The Attempted Coup and Its Troubling Aftermath." *Strategic Comments* 22/5 (2016): v-vii.

Stimson, Charles ve Mary Habeck. "Reforming intelligence: A proposal for reorganizing the intelligence community and improving analysis." *The Heritage Foundation* (2016).

Strachan-Morris, David. "The use of intelligence by insurgent groups: the North Vietnamese in the Second Indochina War as a case study." *Intelligence and National Security* 34/7 (2019): 985-998.

Strakes, Jason E. "Political opposition, external threats, and elite responses: analyzing domestic security policy in post-Rose Revolution Georgia." *Defense & Security Analysis* 29/4 (2013): 308-322.

Strategic Comments. *Dealing with Iran and North Korea: Proliferation challenges*, *9*/7, 2003.

Strategic Comments. *The Chechen ulcer* 5/8, (1999): 1-2.

Studeman, Michael W. "Strengthening the shield: US Homeland security intelligence." *International Journal of Intelligence and Counterintelligence* 20/2 (2007): 195-216.

Subotic, Milan ve Ivan Dimitrijevic. "The US Intelligence Community and the Fight Against ISIS: Donald Trump Administration's National Security Policy." *Thematic conference proceedings of international significance. Vol. 2/International Scientific Conference" Archibald Reiss Days", Belgrade, 2-3 October 2018* Belgrade: Academy of Criminalistic and Police Studies. (2018): 287-296.

Sullivan, John. P. "The new great game: Military, police and strategic intelligence for global security." *Journal of Policing, Intelligence and Counter Terrorism*, 2/2 (2007): 15-29.

Şahin, Hakan Mehmet. "'İHA'lar PKK'nın hareket alanını sıfıra indirdi'." *Anadolu Ajansı*. 26 Haziran 2019. https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/ihalar-pkknin-hareket-alanini-sifira-indirdi/1515997 Erişim Tarihi: 02/02/2023.

Şatana, Nil S. ve Tijen Demirel-Pegg. "Military counterterrorism measures, civil–military relations, and democracy: the cases of Turkey and the United States." *Studies in Conflict & Terrorism* 43/9 (2020): 815-836.

Şenay, Gonca, Can Hasasu, ve Sibel Denizmen. "Timeline of the July 15 coup attempt: Turkey's longest night." *Al Jazeera*. 3 Ağustos 2016. http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/timeline-july-15-coup-attempt-turkeys-longest-night Erişim Tarihi: 27/02/2023.

T.C. Resmi Gazete, *2937 Sayılı Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu*. 3 Kasım 1983.

T.C. Resmi Gazete. *1324 Sayılı Genelkurmay Başkanının Görev ve Yetkilerine Ait Kanun*. 7 Ağustos 1970.

T.C. Resmi Gazete. *Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanunu*. 12 Mart 1983.

T.C. Resmi Gazete. *Olağanüstü Hal Kapsamında Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname Karar Sayısı: KHK/694*. 25 Ağustos 2017.

T.C. Resmi Gazete. *Olağanüstü Hal Kapsamında Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname Karar Sayısı: KHK/694*. 25 Ağustos 2017. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/08/20170825-13.pdf Erişim Tarihi: 01/03/2023.

T.C. Resmi Gazete. *Olağanüstü Hal Kapsamında Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname Karar Sayısı: KHK/694*. 26 Ağustos 2017. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/08/20170825-13.pdf Erişim Tarihi: 08/03/2023.

T.C. Resmi Gazete. *Olağanüstü Hal Kapsamında Bazı Tedbirlerin Alınması ve Milli Savunma Üniversitesi Kurulması ile Bazı Kanunlar Hakkında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname Karar Sayısı KHK/696*. 31 Temmuz 2016. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/12/20171224-22.htm Erişim Tarihi: 04/03/2023.

T.C. Resmi Gazete.*Güvenlik Soruşturması ve Arşiv Araştırması Yönetmeliği'nde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik Karar Sayısı: 228*. 24 Ekim 2018. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/10/20181025-9.pdf Erişim Tarihi: 01/03/2023.

Tabatabai, Ariane M. "Other side of the Iranian coin: Iran's counterterrorism apparatus." *Journal of Strategic Studies* 41/1-2 (2018): 181-207.

Takvim. *Genelkurmay'dan sert IŞİD açıklaması*. 14 Haziran 2014. https://www.takvim.com.tr/guncel/2014/06/14/genelkurmaydan-sert-isid-aciklamasi Erişim Tarihi: 23/05/2023.

Tanielian, Terri L. ve Lisa Jaycox. *Invisible wounds of war: Psychological and cognitive injuries, their consequences, and services to assist recovery*. Vol. 1. Rand Corporation, 2008.

TASS. *Nearly 1,500 foreign militants arrive in Europe from Middle East — FSB chief.* 18 Nisan 2019. https://tass.com/world/1054300 Erişim Tarihi: 29/05/2023.

Taylor, Alan. "American Nazis in the 1930s—The German American Bund." *The Atlantic*. 5 Haziran 2017. https://www.theatlantic.com/photo/2017/06/american-nazis-in-the-1930sthe-german-american-bund/529185/ Erişim Tarihi: 04/02/2023.

Taylor, Guy. "Congress investigates U.S. intelligence failures on Russian aggression in Syria." *The Washington Times.* 8 Ekim 2015.https://www.washingtontimes.com/news/2015/oct/8/congress-investigates-us-intelligence-failures-rus/ Erişim Tarihi: 19/03/2023.

Temel, Yüksel. Intelligence uncovers ISIS plot to attack consulates. *Daily Sabah*. 25 Ocak 2015. https://www.dailysabah.com/turkey/2015/01/25/intelligence-uncovers-isis-plot-to-attack-consulates Erişim Tarihi: 23/05/2023.

Terrill, W. Andrew. "Understanding the Strengths and Vulnerabilities of ISIS." *The US Army War College Quarterly: Parameters* 44/3 (2014): 13-23.

The 107th Congress. *Public Law 107-295*. 25 Kasım 2002. https://www.dhs.gov/sites/default/files/publications/hr_5005_enr.pdf Erişim Tarihi: 03/02/2023.

The Associated Press. *Excerpts From Yeltsin Speech on Chechnya with PM-Russia-Chechnya, Bjt*. 27 Aralık 1994. https://apnews.com/40b126a5acf44c58e82ab6d6cd3997b2 Erişim Tarihi: 04/06/2023.

The Daily Beast. *FBI: Men Planned U.S. Attack for ISIS*. 25 Şubat 2015. https://www.thedailybeast.com/cheats/2015/02/25/3-arrested-in-us-for-trying-to-join-isis Erişim Tarihi: 18/05/2023.

The Eurasian Times. *Iran, China, Pakistan and Russian Intelligence Chiefs Meet to Discuss ISIS Presence in Afghanistan*. 10 Temmuz 2018. https://eurasiantimes.com/iran-china-pakistan-russian-intelligence-chiefs-meet-discuss-isis/ Erişim Tarihi: 01/02/2023.

The Knesset. *Agranat Commission*. Erişim Tarihi: 01/02/2023, https://www.knesset.gov.il/lexicon/eng/agranat_eng.htm

The Middle East Media Research Institute. *An Overview of The Rising Tensions in Russian-Ukrainian Relations*. 12 Ağustos 2016. https://www.memri.org/reports/overview-rising-tensions-russian-ukrainian-relations Erişim Tarihi: 17/05/2023.

The Military Topographical Directorate of the General Staff of the Armed Forces. *Military Topographic Directorate of the General Staff of the Armed Forces of the Russian Federation*. T.y. http://eng.mil.ru/en/index/topographic.htm Erişim Tarihi: 06/02/2023.

The Moscow Project. (October 12, 2018). *Russia's Three Intelligence Agencies, Explained*. 12 Ekim 2018. https://themoscowproject.org/explainers/russias-three-intelligence-agencies-explained/ Erişim Tarihi: 06/02/2023.

The Seattle Times. *Report: Spy satellite used after Oklahoma City bombing*. 16 Aralık 2005.https://www.seattletimes.com/nation-world/report-spy-satellite-used-after-oklahoma-city-bombing/ Erişim Tarihi: 01/06/2023.

The Syrian Observer. *Assad: We Met with Hakan Fidan in Tehran and We Are Ready to Meet Erdogan*. 20 Mayıs 2019. https://syrianobserver.com/EN/news/50523/assad-we-met-with-hakan-fidan-in-tehran-and-we-are-ready-to-meet-erdogan.html Erişim Tarihi: 16/05/2023.

The US 107th Congress. *Joint Inquiry into Intelligence Community Activities Before and After the Terrorist Attacks of September 11, 2001: Report of The U.S. Senate Select Committee on Intelligence and U.S. House Permanent Select Committee on Intelligence*. H. Rept. No. 107-792. Aralık 2002. https://www.intelligence.senate.gov/sites/default/files/documents/CRPT-107srpt351-5.pdf Erişim Tarihi: 07/02/2023.

The US 107th Congress. *Public Law 107-295*. 25 Kasım 2002. https://www.dhs.gov/sites/default/files/publications/hr_5005_enr.pdf Erişim Tarihi: 07/02/2023.

The US Congress. *Search "ISIS" on the website*. 2019. https://www.congress.gov/search?searchResultViewType=expanded&q=%7B%22congress%22%3A%5B%22116%22%2C%22113%22%2C%22114%22%2C%22115%22%5D%2C%22source%22%3A%22legislation%22%2C%22search%22%3A%22%5C%22ISIS%5C%22%22%7D Erişim Tarihi: 30/05/2023.

The US Department of Justice. *A Review of the FBI's Handling of Intelligence Information Prior to the September 11 Attacks: Chapter Two: Background*. Haziran 2005, https://oig.justice.gov/special/0506/chapter2.htm Erişim Tarihi: 01/02/2023.

The US Department of Justice. *Budget Trend Data: From 1975 through the President's 2003 request to the Congress*. 2002, https://www.justice.gov/archive/jmd/1975_2002/2002/pdf/BudgetTrand.pdf Erişim Tarihi: 01/02/2023.

Theoharis, Athan G., Susan Rosenfeld ve Richard G. Powers. *The FBI: A comprehensive reference guide*. Greenwood Publishing Group, 1999.

Thomas, Stafford T. "Hidden in Plain Sight: Searching for the CIA's" New Missions"." *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence* 13/2 (2000): 144-159.

Thomas, Timothy. "Russia's military strategy and Ukraine: Indirect, asymmetric—and Putin-led." *The Journal of Slavic Military Studies* 28/3 (2015): 445-461.

Thornton, Rod. "Countering Prompt Global Strike: The Russian Military Presence in Syria and the Eastern Mediterranean and Its Strategic Deterrence Role." *The Journal of Slavic Military Studies* 32/1 (2019): 1-24.

Todd, Brian ve Steve Almasy. "Russia, Taliban share intelligence in fight against ISIS." *CNN*. 25 Aralık 2015. https://edition.cnn.com/2015/12/24/europe/putin-taliban-isis/index.html Erişim Tarihi: 29/05/2023.

Torrisi, Annette L. *The Military Intelligence Officer Corps: Evolving into the 21st Century*. Army War College, Carlisle Barracks PA, 2007.

Trenin, Dmitri. "Russia and anti-terrorism." *What Russia Sees* (2005): 99-114.

Treverton, Gregory F. "Terrorism, intelligence and law enforcement: Learning the right lessons." *Intelligence and National Security* 18/4 (2003): 121-140.

Türkiye Büyük Millet Meclisi. *TBMM 15 Temmuz Darbe Girişimi Meclis Araştırması Komisyonu Raporu*. 2017.

Türkiye Gazetesi. *Emniyet'ten ihraç edilen polis sayısı belli oldu (İade edilen polislerin listesi).* 12 Aralık 2017. https://www.turkiyegazetesi.com.tr/gundem/526759.aspx Erişim Tarihi: 02/02/2023.

Uludağ, Mekki. "Turkish Hostages Freed by ISIS after 102 Days–Why and How?." *Counter Terrorist Trends and Analyses* 6/9 (2014): 14-17.

United States Coast Guard. *Timeline 1700s-1800s*. t.y. https://www.history.uscg.mil/Complete-Time-Line/Time-Line-1700-1800/ Erişim Tarihi: 03/02/2023.

United States Coast Guard. *Timeline: 1900s-2000s*. t.y. https://www.history.uscg.mil/Complete-Time-Line/Time-Line-1900-2000/ Erişim Tarihi: 03/02/2023.

United States Government Accountability Office. *Combating Terrorism: Department of State Programs to Combat Terrorism Abroad*. 2002.

United States Northern Command. *The Posse Comitatus Act*. 23 Eylül 2019. https://www.northcom.mil/Newsroom/Fact-Sheets/Article-View/Article/563993/the-posse-comitatus-act/ Erişim Tarihi: 05/06/2023.

US Air Force. *480th ISR Wing*. 8 Eylül 2019. https://www.16af.af.mil/About-Us/Fact-Sheets/Display/Article/1963035/480th-isr-wing/ Erişim Tarihi: 04/02/2023.

US Army. *Military Intelligence Corps activates*. 3 Temmuz 2012. https://www.army.mil/article/83049/military_intelligence_corps_activates Erişim Tarihi: 04/02/2023.

US Congress. Hearing No:107-609. 2001. https://www.congress.gov/congressional-report/107th-congress/house-report/609/1?q=%7B%22search%22%3A%5B%22s+209%22%5D%7D&r=50&overview=closed Erişim Tarihi: 01/02/2023.

US Department of Justice, Office of Inspector General. *An Investigation of the Belated Production of Documents*. 19 Mart 2002.

US Department of Justice. *Budget Trend Data: From 1975 through the President's 2003 request to the Congress*. 2002. https://www.justice.gov/archive/jmd/1975_2002/2002/pdf/BudgetTrand.pdf Erişim Tarihi: 01/06/2023.

US Department of Justice. *Man Sentenced to More than 17 Years in Prison for Attempting to Provide Material Support to ISIS*. 9 Kasım 2022. https://www.justice.gov/opa/pr/man-sentenced-more-17-years-prison-attempting-provide-material-support-isis Erişim Tarihi: 18/05/2023.

US Department of State. *Review of the Department of State's Terrorist Watch List Nomination Process Report Number OIG-SIA-08-01*. Kasım 2007.

US Department of State. *Significant Terrorist Incidents, 1961-2003: A Brief Chronology*. 2004. https://2001-2009.state.gov/r/pa/ho/pubs/fs/5902.htm Erişim Tarihi: 07/02/2023.

US Marine Corps. *MCWP 2-1 Intelligence Operations*. 2001. http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.226.6729&rep=rep1&type=pdf Erişim Tarihi: 04/02/2023.

US National Archives. *About the Records*. 20 Aralık 2018. https://www.archives.gov/research/military/ww2/oss Erişim Tarihi: 03/02/2023.

US National Archives. *War Department. Military Intelligence Division. 8/26/1918-4/19/1947 Organization Authority Record*. T.y. https://catalog.archives.gov/id/10511458 Erişim Tarihi: 03/02/2023.

US Space Force. *Space Delta 18 Activation, NSIC Establishment ceremony*. 22 Haziran 2022. https://www.spoc.spaceforce.mil/News/Article-Display/Article/3069885/space-delta-18-activation-nsic-establishment-ceremony Erişim Tarihi: 04/02/2023.

US Space Force. *USSF History*. T.y. https://www.spaceforce.mil/About-Us/About-Space-Force/History/ Erişim Tarihi: 04/02/2023.

Ünal, Mustafa Coşar. "Strategist or pragmatist: A challenging look at Ocalan's retrospective classification and definition of PKK's strategic periods between 1973 and 2012." *Terrorism and Political Violence* 26/3 (2014): 419-448.

Ünal, Mustafa Coşar. "The Kurdistan Workers' Party (PKK) and popular support: counterterrorism towards an insurgency nature." *Small Wars & Insurgencies* 23/3 (2012): 432-455.

Ünlü, Ferhat. "28 Şubat'tan bir casusluk öyküsü." *Sabah*. 28 Şubat 2016. https://www.sabah.com.tr/pazar/yazarlar/ferhat-unlu/2016/02/28/28-subat-tan-bir-casusluk-oykusu Erişim Tarihi: 02/03/2023.

Van Puyvelde, Damien. "Fusing drug enforcement: a study of the El Paso Intelligence Center." *Intelligence and National Security* 31/6 (2016): 888-902.

Van Wagtendonk, Anya. "White House national security adviser denies Russian meddling on Trump's behalf." *VOX*. 23 Şubat 2020. https://www.vox.com/policy-and-politics/2020/2/23/21149682/white-house-national-security-adviser-robert-obrien-russian-interference Erişim Tarihi: 19/03/2023.

Vatchagaev, Mairbek. "Murder of Chechen in Turkey Just Latest in Series of Apparent Russian Killings Abroad." *Eurasia Daily Monitor*, 13/78. 21 Nisan 2016, https://jamestown.org/program/murder-of-chechen-in-turkeyjust-latest-in-series-of-apparent-russian-killings-abroad-2/ Erişim Tarihi: 01/02/2023.

Villa, Brian ve Timothy Wilford. "Signals intelligence and Pearl Harbor: The state of the question." *Intelligence and National Security* 21/4 (2006): 520-556.

Walker, Matthew. FBI arrests two at Tucson airport for trying to join ISIS. *ABC News Arizona.* 29 Temmuz 2019. https://www.abc15.com/news/region-central-southern-az/tucson/fbi-arrests-two-at-tucson-airport-for-trying-to-join-isis Erişim Tarihi: 18/05/2023.

Waller, J. Michael. "The KGB & Its' Successors'." *Perspective* 4/4 (1994a): 1-9.

Waller, J. Michael. "Russia's Security Services: A Checklist for Reform." *Perspective.* 8/1 (1997): 1-15.

Waller, J. Michael. *Secret empire: The KGB in Russia today*. Westview Press, 1994.

Walther, Ulf. "Russia's Failed Transformation: The Power of the KGB/FSB from Gorbachev to Putin." *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence* 27/4 (2014): 666-686.

Wander, Andrew. "A history of terror: Al-Qaeda 1998-2008." *The Guardian*. 13 Temmuz 2008. https://www.theguardian.com/world/2008/jul/13/history.alqaida Erişim Tarihi: 07/02/2023.

Ware, Lewis B. "Ben Ali's constitutional coup in Tunisia." *The Middle East Journal* (1988): 587-601.

Warner, Michael ve J. Kenneth McDonald. *US intelligence community reform studies since 1947*. Central Intelligence Agency Washington DC Center for Study of Intelligence, 2005.

Warner, Michael. "Prolonged Suspense: The Fortier Board and the Transformation of the Office of Strategic Services." *Journal of Intelligence History* 2/1 (2002): 65-76.

Warner, Michael. "Reflections on technology and intelligence systems." *Intelligence and National Security* 27/1 (2012): 133-153.

Weeks, Jessica L. "Autocratic audience costs: Regime type and signaling resolve." *International organization* 62/1 (2008): 35-64.

Wegge, Njord. "Intelligence Oversight and the Security of the State." *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence* 30/4 (2017): 687-700.

Wei, Min. "Turkish foreign policy towards the Syrian crisis: Dynamics of transformation." *Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies* 13/3 (2019): 462-477.

Weir, Gary E. "The evolution of geospatial intelligence and the national geospatial-intelligence agency." *Intelligencer Journal,* 21/3 (2015): 53-59.

Wigell, Mikael. "Mapping 'hybrid regimes': Regime types and concepts in comparative politics." *Democratisation* 15/2 (2008): 230-250.

Wilford, Hugh. "Calling the tune? The CIA, the British left and the cold war." *The RUSI Journal* 146/1 (2001): 56-61.

Wilhelmsen, Julie ve Geir Flikke. "Evidence of Russia's Bush Doctrine in the CIS." *European Security* 14/3 (2005): 387-417.

Wilson Center. *CIA's Mike Pompeo on ISIS and al Qaeda*. 31 Temmuz 2017. https://www.wilsoncenter.org/article/cias-mike-pompeo-isis-and-al-qaeda Erişim Tarihi: 18/05/2023.

Winthrop, Jim. "The Oklahoma City Bombing: Immediate Response Authority and Other Military Assistance to Civil Authority (MACA)." *Army Law.* (1997): 3-15.

Wolford, Scott. "Threats at home, threats abroad: Bargaining and war in the shadow of coups and revolutions." *International Interactions* 40/4 (2014): 506-532.

Yahoo News. *US-backed Syria forces spokesman 'held by Turkish intelligence'*. 17 Kasım 2017. https://finance.yahoo.com/news/us-backed-syria-forces-spokesman-held-turkish-intelligence-192117815.html Erişim Tarihi: 16/05/2023.

Yashin, Ilya ve Olga Shorina, *Putin. War: Based on Materials from Boris Nemtsov.* Moscow, Russia: Free Russia Foundation, 2015).

Yeniçağ. *Askeri okulların kapatılması kararnamesi yayınlandı*. 31 Temmuz 2016. https://www.yenicaggazetesi.com.tr/askeri-okullarin-kapatilmasi-kararnamesi-yayinlandi-143082h.htm Erişim Tarihi: 06/03/2023.

Yeniçağ. *FETÖ Soruşturması Dışişleri Bakanlığı'na sıçradı*. 22 Aralık 2018. https://www.yenicaggazetesi.com.tr/feto-sorusturmasi-disisleri-bakanligina-sicradi-217979h.htm Erişim Tarihi: 04/03/2023.

Yeniçağ. *MİT'ten büyük yurtdışı operasyonu*!. 15 Eylül 2018. https://www.yenicaggazetesi.com.tr/mitten-buyuk-yurt-disi-operasyonu-205326h.htm Erişim Tarihi: 01/03/2023.

Yenişafak. *MİT hainlere dünyayı dar ediyor*. 12 Eylül 2018. https://www.yenisafak.com/gundem/mit-hainlere-dunyayi-dar-ediyor-3395236 Erişim Tarihi: 01/03/2023.

Yeşiltaş, Murat. *Neighboring a Civil War: Turkey's Border Security with Syria*. SETAV, 2015.

Zegart, Amy B. "An empirical analysis of failed intelligence reforms before September 11." *Political Science Quarterly* 121/1 (2006): 33-60.

Zegart, Amy B. "September 11 and the adaptation failure of US intelligence agencies." *International Security* 29/4 (2005): 78-111.

Zegart, Amy ve Julie Quinn. "Congressional intelligence oversight: The electoral disconnection." *Intelligence and National Security* 25/6 (2010): 744-766.

Zegart, Amy. "9/11 and the FBI: The organizational roots of failure." *Intelligence and National Security* 22/2 (2007): 165-184.

Zhong, Yang. "The transformation of the Soviet military and the August coup." *Armed Forces & Society* 19/1 (1992): 47-70.

DİZİN

Semboller
11 Eylül Saldırıları 5, 76, 174, 176, 196
15 Temmuz 6, 17, 49, 75, 89, 90, 91, 92, 93, 95, 96, 98, 100, 114, 116, 232, 242

A
Abdullah Öcalan 180, 181, 182, 202
Afganistan İşgali 83
Ağustos Darbesi 6, 103, 104, 105, 106, 110, 116
Amerikan Hava Kuvvetleri 55, 59, 142
Amerikan istihbarat topluluğu 77, 79, 82, 84, 86, 151, 179
Anglosakson 204

B
Barack Obama 126, 148
BDT 191
Boris Yeltsin 106, 108, 188, 189
Bylock 95, 97

C-Ç
CIA 21, 22, 23, 30, 32, 55, 56, 57, 58, 63, 64, 68, 76, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 87, 88, 115, 124, 126, 127, 128, 129, 135, 145, 146, 148, 149, 150, 154, 177, 178, 179, 180, 183, 211, 215, 222, 225, 228, 236, 237, 242, 245
Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi 35, 69, 72, 73, 74
Çeçen 7, 18, 38, 41, 42, 72, 73, 171, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 199

D
Denetim 24, 25, 31, 176
Department of Homeland Security 55, 60, 61, 85, 218, 222, 228
DHS 55, 60, 85, 86, 124, 149, 150, 218
DIA 55, 57, 58, 78, 83, 84, 87, 128, 148, 149, 150, 222
Dışişleri Bakanlığı Güvenlik ve İstihbarat Genel Müdürlüğü 67, 70, 98, 99
Dış tehditler 119
Donald Trump 126, 146, 239
Dönüştürücü değişim 49

E
El Kaide 38, 39, 46, 58, 62, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 143, 144, 145, 147, 167
Emniyet Genel Müdürlüğü 43, 67, 69, 93, 96, 97, 153, 156, 157, 158, 185, 186, 187, 201, 202, 219
Esad Rejimi 129, 130, 132

F
FBI 30, 32, 39, 41, 48, 51, 55, 62, 63, 64, 68, 78, 79, 80, 81, 82, 84, 85, 86, 87, 88, 115, 124, 126, 127, 149, 150, 172, 173, 174, 176, 177, 178, 179, 196, 197, 198, 220, 229, 231, 234, 241, 242, 244, 246
Federal Sınır Koruma Servisi 109, 111, 194
FETÖ 49, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 116, 210, 216, 218, 226, 231, 232, 246
Fetullahçı Terör Örgütü 49, 91, 92
FSB 71, 73, 103, 127, 141, 142, 159, 160, 161, 162, 163, 192, 193, 194, 209, 213, 222, 234, 240, 245

G
Gorbaçov 103, 104, 106, 108
GRU 71, 72, 73, 124, 127, 140, 141, 142, 161, 162, 163, 194, 214
GUO 74, 109, 110, 111, 116
GUSP 71, 74
Güvenlik Bakanlığı 55, 60, 61, 73, 109, 110, 116

I
IŞİD 6, 7, 18, 46, 119, 120, 133, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 166, 167, 168, 169, 215, 217, 225, 240

J
JİTEM 43, 187, 188, 200, 226

K
KGB 26, 47, 71, 72, 73, 74, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 116, 198, 210, 212, 227, 229, 244, 245
KHK 67, 68, 94, 100, 101, 102, 240
Komünist Parti 106

M
MASAK 67, 70, 98, 99, 132, 157
MGK 92, 93, 130, 151, 152
MI 55, 65
Millî Güvenlik Kurulu 92
Millî Savunma Bakanlığı 68, 100, 101
MİT 22, 67, 68, 70, 89, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 99, 100, 101, 102, 117, 132, 133, 134, 135, 136, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 186, 187, 201, 202, 210, 216, 217, 225, 246
MOSSAD 34, 182
MSÜ 100, 101

N
NATO 128, 138, 139, 146, 183, 221, 237
NCTC 87, 88, 122, 144, 232, 233
NSA 59, 60, 84, 85, 88, 115, 123, 124, 126, 127, 128, 148, 149, 179, 197, 198, 224, 232, 234, 237

O
ODNI 37, 86, 144, 233
OIA 64, 83, 86
Oklahoma Şehri Bombalı Saldırısı 7, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 196

P
PKK 7, 18, 40, 41, 42, 43, 47, 52, 92, 93, 95, 129, 131, 133, 148, 165, 171, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 200, 201, 210, 216, 217, 226, 227, 234, 236, 237, 239, 244
Ponomarev Komisyonu 116
Putin 47, 71, 103, 110, 134, 138, 139, 140, 141, 142, 160, 169, 190, 191, 193, 210, 212, 214, 238, 242, 245, 246

R
Robb Komisyonu 77
Rus yayılmacılığı 123, 125, 128, 129, 165, 166
Rutin Değişim 48

S
Sinyal istihbaratı 110
Soğuk Savaş 6, 17, 21, 37, 47, 57, 59, 60, 63, 72, 103, 104, 106, 108, 110, 111, 112, 114, 117, 120, 121, 125, 166
SSCB 103, 104, 109, 110, 111, 116, 120, 121, 188, 198
Suriye İç Savaşı 92, 93
SVR 71, 72, 109, 116, 141, 142, 163, 194

T
Taliban 83, 84, 164, 167, 209, 242
TBMM 89, 93, 95, 116, 169, 187, 242
Terörizm 39, 40, 55, 64, 107, 151
Terörle mücadele 43, 58, 97, 168, 186, 193, 219
TIPOFF 85, 88
TSK 89, 93, 95, 98, 155, 183, 184, 185, 188, 201, 212, 231, 232

U
Ukrayna'da yaşanan karışıklık 137, 138, 139, 140, 142, 166

Y
Yom Kippur Savaşı 28, 34
YPG 133, 135
Yurt içi terörizm 180